

પ્રાણશંકર કૃત,—

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

સન ૧૯૧૪.

કીંમત એક રૂપીઆ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૦૬૪

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ લોહીર ૫૩૨૨ ૧૧૫૫૫૫

વિષય મે ૩: ૬૫ - ૬૬૫૫

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

કર્તા અને પ્રસિદ્ધ કરનાર,
રાવ સાહેબ પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર,

રીટાયર્ડ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર
અને
(માજ હેડ લૉ લેક્ચરર, પોલીસ ટ્રેનીંગ સ્કૂલ, પુના).
સુરત.

(કૉપી રાઇટ તથા તરજુમાના હક્કો અધિન રાખ્યા છે.)

ઘાયલા પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી છે.

(આવૃત્તિ ૧ લી, નકલ ૨૦૦૦.)

સુરત

આધરીશ મિશન પ્રેસમાં એચ. આર. સ્કોટે છાપ્યું.

સને ૧૯૧૪.

કૉમલ રૂપીઓ એક.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
૨ મહાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૫૦૬૧ ગી.

PUBLISHED BY
RAO SAHIB PRANSHANKAR TRIPURASHANKAR
AT NAGARAVITA, SURAT

પ્રસ્તાવના.

આ ન્હાના પુસ્તકમાં પ્રથમ ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ તથા વિલેજ પોલીસ આક્ટો, તે પછી ફીમીનલ પ્રાસીજર કોડ, પીનલ કોડ, પુરાવાનો આક્ટ, અને તે પછી જરૂરજોગ પરચુરણ આક્ટો, એમ અનુક્રમે આપેલા છે જુદા જુદાં પ્રકરણો પાડી, પોલીસને હુ મેશ ઉપયોગમાં આવે તેવી બાબતોમાં કાયદાની કલમો શબ્દસહ આપેલી છે, અને તે સાથે સંપૂર્ણ સમજુતી પણ આપી છે.

અસલી જુના જમાનો વહી ગયો છે, અને પોલીસ અમલદારો પોતાના કામકાજ દરમ્યાન જે ભાગું તુટું જ્ઞાન મેળવે, તેથી કામ નિભ્યું જતું, તે વખત હવે રહ્યા નથી કેળવણીનો પ્રચાર બહુ બોલોળો થવાથી, લોકો બહુ હોશીઆર અને કાયદાઓથી વાકેફ થતા ગયા છે, તેથી હવે હાલના જમાનાની ચાલુ સ્થિતિ ઉપર વિચાર કરતા પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ઇન્સ્પેક્ટરોનેજ માત્ર નહિ, પણ હેડ કાન્સ્ટેબલો અને કાન્સ્ટેબલોને પણ વધારે સંગીન પ્રકારનું જ્ઞાન સપાદન કરવાની જરૂર છે. એવા સંગીન અને મુસ્તકીન જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સારૂ શિક્ષણની અવશ્ય જરૂર છે. તે સારૂ પોલીસ ખાતામાં નોકરી કરનાર તમામ ન્હાના મોટા અમલદારોને હુ મેશ ઉપયોગી થઈ પડે એવા હેતુથી આ ચોપડી તદ્દન નવીજ ગોઠવણ, અને ઢલછળ ઉપર રચવામાં આવેલી છે. કાયદાની આખી કલમો જરૂરી બાબતોમાં આપવા ઉપરાંત, તે ઉપર હાલ જે જે રૂલો છે, તે, તથા હાઈ કોર્ટોના ફેસલાના આધારે ઠરેલા અર્થ જે પોલીસે જાણવાજ જોઈએ તે,—તથા તે ઉપર અનુભવ સિદ્ધ ખાસ ઉપયોગી સૂચનાઓ તથા સમજુતી, બહુજ સરળ ભાષામાં સમજી શકાએ તેટલી સારી રીતે, આ ચોપડીમાં આપેલી જણાશે.

સારી ચાલથી ચાલવાના જમીન વગેરે બાબતોમાં,—પુરાવાને અંગે, કઈ કઈ બાબતો જરૂરની છે, તે તપસીલવાર ગોઠવીને

બતાવી છે. પુનઃ, ખોટા સિદ્ધાંત બનાવવા, ચોરી, ઘરફોડી, વગેરે અનેક ઉપયુક્ત બાબતોમાં ગુન્હો શોધી કાઢાડવા કેવા પ્રકારના ઉપાયો લેવા, ને શું શું તપાસ કરવી, તે સરળતાથી બતાવ્યું છે. ઝાહાડો(જડતી) લેવા સંબંધી બહુ ઉપયોગી અને જરૂરી અનુભવ સિદ્ધિ રૂલો,—તથા કબુલત સંબંધે,—કેસ તથા સ્ટેશન ડાયેરી સંબંધે,—“ફાઈનલ” યા આખર રિપોર્ટ સંબંધે, ઇન્કવેસ્ટ સંબંધે, મેલાપીની મારી સંબંધે, પુરાવાના આકટમાં અનેક જરૂરી બાબતોમાં,—કાયદો તથા અનુભવ એ બે ઉપરથી બહુ ઉપયોગી સમજાવી તથા રૂલો આપેલી જણાશે. વળી,—દફતર તપાસણીની રીત પણ બતાવી છે.

જરૂર પ્રમાણે સવાલ જવાબ રૂપે,—જરૂર પ્રમાણે સમજાવી રૂપે,—એમ સરળતાની બાબત ધ્યાનમાં રાખી, આ ચોપડી તૈયાર કરેલી છે. દરરોજની કામગીરીમાં,—પોતાનો અભ્યાસ પુરતો વધારવામાં,—પરીક્ષા પાસ કરવામાં,—અને હાલના જમાનાને લાયક નુ કાયદાનું સંગીન જ્ઞાન મેળવવા આ ચોપડી ઉપયોગી સાધન છે એમ જણાશે, અને મારી આગલી બનાવેલી જુની ચોપડી-ઓની અભ્યાસમાં હવે કશી ગરજ રહેશે નહિ, એટલું જ નહિ, પણ તેના કરતાં બહુ વધારે અને ઉંચું જ્ઞાન અને ઉપયોગી માહિતી, આ ચોપડીથી “અપ-ટુ-ડેઇટ” મળી શકશે, અને “પોલીસ નિયમ પ્રકાશક” નામ આવી ચોપડીનું યથાર્થ છે, એમ જણાશે.

આ ચોપડીમાં અમુક વિષય શોધી કાઢાડવો સેહેલું પડે તે સાફ દરેક પાને,—મથાળે,—કાયદો તથા કલમ આપેલાં છે, તેથી જે જોવું હોય, તે ઝટ જડી શકશે.

તા ૨૫ મી જુલાઈ, ૧૯૧૪. } પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર.
નાગર ફળીયુ, સુરત

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ ૧ હું—(પોલીસ આક્ટો).

ડીરટીક્ટ પોલીસ આક્ટ, જુદા જુદા પ્રેડો, પોલીસના અખત્યાર,
ફરજો, જવાબદારી, ગુન્હાઓ, ખાતાની તથા કોર્ટ તરફની શિક્ષા,
પબ્લિક માર્ક, અપીલ કરવાની રૂલો વગેરે . . .
વિલેજ પોલીસ આક્ટ, પોલીસ પટેલની ફરજો વગેરે

૫૪૬

૧-૨૦

૨૦-૨૫

પ્રકરણ ૨ જી—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ)

વાખ્યાઓ, કોર્ટો તથા તેના અધીકારો, પોલીસ તથા માજીસ્ટ્રેટને
ખબર તથા મદદ આપવાની લોકોની ફરજ, પકડવા બાબત કાયદો,
વગર વારંટ પકડવા બાબત અખત્યારો, નજર કેદ, હેખરેખ વગેરે
હાજર કરવાની 'પ્રોસેસો,' સમન, વારંટ, બહેરનામું તથા જાતી,
તેના નિયમો . . .
ગ્રાહાડો લેવાના કાયદો તથા અનુભવ ઉપરથી કરેલી રૂલો, પંચાત-
નામાનો નમુનો . . .

૨૬-૪૪

૪૫-૫૩

૫૩-૫૯

પ્રકરણ ૩ જી—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ)

ગુન્હા અટકાવવા બાબતમાં, સુલેહનો ભગ ન થવા દેવા તથા સારી
વર્તણૂક બાબતમાં જામીન બાબત કાયદો, સમજૂતી, પુરાવાને અંગે
અનુભવસિદ્ધ સૂચનાઓ, હીસટરી શીટ
કાયદો વિરૂદ્ધ મરણીને વિખેરવા અધીકાર, ગુન્હા થતા અટકાવવા
અધીકાર. . . . .

૫૯-૭૫

૭૫-૭૭

પ્રકરણ ૪ થું—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

કાન્પીએબલ ગુન્હાની ફરીયાદ, બહેર રીપોર્ટ, તથા સાક્ષી બોલાવવા;
ઓકશની રીતો; કબુલત નોંધાવવાનો કાયદો તથા સમજૂતી,
ઓવીસ કલાક ઉપરાંત અટકાયત બાબતમાં નિયમો, તથા સમજૂતિ;
આર્નશીટ; ફાઇનલ રીપોર્ટ, કલાસ-વારી, તે ઉપર રૂલો તથા
સમજૂતી; કેસ તથા સ્ટેશન ડાએરીઓ; તે વિષે નિયમો તથા
સંપૂર્ણ સમજૂતી વગેરે. . . . .

૭૭-૯૪

પ્રકરણ ૫ મું—(ફીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

અકસ્માત મોત, આત્મઘાત, ખુન વગેરેમા ઇન્કવેસ્ટ તપાસ, તેની પદ્ધતિ, ઓળખની રૂલો, સમજૂતી, કાયદો, પચાતનામાનુ ફારમ વગેરે.

૯૫ ૧૦૨

પ્રકરણ ૫ મું (અ)—(ફીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

ચોકશી તથા ઇનસાફની જગા, કામ ચલાવવા સાકશનની જરૂર કયા તે, માલ્ટેસ્ટેટાને ફરીઆદ, સમન્સ કેસ ચલાવવાની રીત; વારંટ કેસની રીત, ચોકશી તથા સેસન્સ કેસોની રીત, મેલા પી તોહોમતદારને મારી આપવાનો કાયદો તથા રૂલો, માડી વળાય તે ગુન્હા કયા, જજમેન્ટ, અપીલ, રીવીઝન, વેફ્ટી પુરાવા બાબત નિયમ પ્રથમ સબની સાબીતીની રીત, નધણીઆતી મિલકત બાબત, પ્રથમ ગુન્હા સાક્ર અમુક સજોગોમા જમીન ખત ઉપર છુટવું, અમુક ગુન્હોગારોએ પોતાનો પતો જાહેર કરવા બાબત ફરજ

૧૦૩-૧૧૫

પ્રકરણ ૬ ઠું—(પીનલ કોડ).

વાખ્યા, સાધારણ અપવાદો, ખાનગી બચાવના હુકો મદદગારીનો ગુન્હો; રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુન્હાઓ, કાયદા વિરુદ્ધ મડળી, હુલડ, હુમ્મો, બખેડો, સરકારી નોકરના યા તેના સબધી ગુન્હાઓ, સરકારી નોકરોના અખત્યારના તિરસ્કાર સબધી ગુન્હાઓ .
ખોટી ખબર આપ્યા બાબત કલમ ૧૮૨ તથા ૨૧૧ ના ગુન્હાઓ, સપૂર્ણ સમજૂતી .. ..

૧૧૫-૧૨૧

૧૨૧-૧૨૮

૧૨૯-૧૩૪

પ્રકરણ ૭ મું—(પીનલ કોડ)

ખોટા પુરાવા તથા ઇનસાફ વિરુદ્ધ ગુન્હા

...

૧૩૫-૧૪૦

પ્રકરણ ૮ મું—(પીનલ કોડ).

ખોટા સિક્કા તથા સરકારી સ્ટાપ સબધી ગુન્હાઓ ખોટા સિક્કા બનાવવાની રીત, સિક્કા ચલાવવાની રીત, જડતી, તથા તપાસ શી રીતે કરવી તેની સમજૂતી, સિક્કાની પારખ .
ઠાટલા તથા માપના ગુન્હા, લોકોની તદુરસ્તી સલામતી વગેરેના ગુન્હા, સરીઆમ રસ્તા ઉપર બેરીકરાઇથી ઢાકવું; બીજાત્સ પુસ્તકો, ધર્મ સબધી ગુન્હાઓ...

.. ..

૧૪૦-૧૫૨

૧૫૨-૧૫૫

પ્રકરણ ૯ મું—(પીનલ કેડ).

શરીર સખધી ગુન્હા; શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, ખુન, ગફલતથી ખુન; તે બધા વચ્ચે તફાવત; તે વિષે સપૂર્ણ સમજૂતી, અને શોધી કાઢવા વિષેની સૂચનાઓ; ખુનની કોશીસ; આત્મઘાત, ગર્ભપાત, છોકરૂં તણ હેલું વગેરે; તમામ જાતની વ્યથા તથા મહાવ્યથાઓ વગેરે; ગેરવ્યાજબી અટકાવ તથા કેદ, મનુષ્યહરણ તથા નયન, બળાત્કાર સંભોગ, સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ .. ... .

૧૫૫-૧૮૮

પ્રકરણ ૧૦ મું—(પીનલ કેડ).

મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ, ચોરી, સપૂર્ણ સમજૂતી, શોધી કાઢવાની રીત વિષે સૂચનાઓ, જબરાઈથી કઢાવણ, અપહરણ, ડાકાઘટી; જંગમ મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ; વિશ્વાસઘાત, ચોરીનો માલ જાળી રાખવો, યા વગે કરવો, ઠગાઈ, ખીગાડના ગુન્હા, ગૃહપ્રવેશ, ધર ફેંદી ચોરી, તે ઉપર ઉપયોગી સમજૂતી-વગેરે .. ..

૧૮૮-૨૦૬

પ્રકરણ ૧૧ મું—(પુરાવાનો કાયદો).

મુદ્દાની બાબતો તથા લગતી બાબતો; કબુલત, તથા તે ઉપર સપૂર્ણ સમજૂતી, મરતી વખતની જુબાની, તથા તે ઉપર અનુભવસિદ્ધ રૂઢી, સારી નકારી ચાલ બાબત પુરાવો, પુરાવાનો બાબો, કોણ સાક્ષી આપવા લાયક તે વિષે, સાક્ષીઓ તપાસવાના ક્રમ, -સર તપાસણી, ઉલટ તપાસણી, મેલાપીની જુબાની, ફરી તપાસણી. સૂચક સવાલો, સાહેબના બરોસા ઉપર દોષ આણવાના સવાલો; ચાહેદાસ્ત તાણ કરવા બાબત, “ડીમીનર” વગેરે ..

૨૦૬-૨૨૩

પ્રકરણ ૧૨ મું—(દફતર તપાસણી વિગેરે).

દફતર તપાસણી બાબત ..

૨૨૩-૨૨૫

પ્રકરણ ૧૩ મું—(પરચુરણ આક્ટો)

રેલવે આક્ટ. ગુન્હા કરનાર ટોળીનો આક્ટ દારોના અતિક્રમણ આક્ટ જુગાર આક્ટ. હથીઆર આક્ટ ..

૨૨૬-૨૪૮

સમજુતી.

પોલીસ અમલદારોને હંમેશ જાળુવાન્નેગ અને ઉપયોગી કલમો કાયદાના શબ્દમાજ આપેલી છે. તે ઉપર સંપૂર્ણ સમજુતીઓ, હાઈ કોર્ટોના થએલા ફેસલાઓ ઉપરથી તથા અનુભવ ઉપરથી, તથા ખાતામાં ચાલુ રહો ઉપરથી આપેલી છે

શુન્હા શોધવામા મદદ મળે તેવી સરળ સમજુત આપેલી છે.

આ ચોપડી ધ્યાન રાખી એક વાર વાચવા પછી, તેમા બતાવેલી બાબતોનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરવા સાડ, એક કરતા વધારે વખત વાંચવાની જરૂર છે. ઘટતી મહેનત અને કાળજીપૂર્વક તેમ થવા પછી પરીક્ષા પાસ થવા,—તેમજ નિત્યનુ પોલીસ કાર્યક્રમનુ કામકાજ કરવા, કરી મુશ્કેલી પડશે નહી, એમ આશા છે

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

પ્રકરણ ૧ લું.

“ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ આક્ટ,” તથા “વીલેજ પોલીસ આક્ટ.”

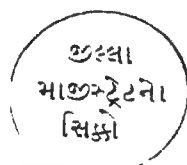
(સને ૧૮૯૦ નો ૪ થો)

(સને ૧૮૬૭ નો ૮ મો)

દરેક પોલીસ અમલદારે પોતાની નોકરીમાં દાખલ થતાજ, પોતાના અપત્યાર, કાકા અને જવાબદારી, કેવા અને કયા કયા પ્રકારના છે, તે અવશ્ય જાણવું જોઈએ. પોલીસને જે જે અપત્યાર પ્રાપ્ત થાય છે, તે કાયદાની કલમોને અનુસરીનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. કાયદામાં જે કૃત્ય કરવાની પરવાનગી યા અપત્યાગ આપેલ નથી, તેવું કોઈ પણ કામ પોલીસ પોતાના હોદ્દાને અંગે કરી શકે નહિ, એમ સમજવું.

પોલીસ અમલદારને સહુથી પહેલા “ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ આક્ટ” જાણવાની જરૂર છે. તેથી તેમાંથી જરૂર જોગ આવતો આ નીચે આપી છે.

પોલીસની સનદ.—પોલીસખાતામાં નોકરીએ દાખલ થતાજ દરેક પોલીસ અમલદારને એક સનદ યાને દાખલો કાયદા પ્રમાણે મળે છે, તેમાં લખવામાં આવે છે કે,—

. ફલાણા ફલાણા . ને જિલ્લાની પોલીસનો આસામી નિમ્નો છે, અને સને ૧૮૯૦ ના મુંબઈના ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ આક્ટ મુજબ જે સત્તા, કરેજ તથા હક છે, તે તેને આપ્યા છે.

(સહી) ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ
જિલ્લો . . .

ઉપર પ્રમાણેની સનદો ઇન્સપેક્ટરથી ઉતરતા દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો માટે અપાયે છે. ઇન્સપેક્ટરોને પણ સનદ અપાય છે પણ તે જુદી રીતે છે તેની અલિયા જરૂર નથી, તેથી આપેલ નથી. વળી આકટની કલમ ૩૨ મુજબ એક જીલ્લામાંથી બીજા હરકોઈ જીલ્લામાં (મુખર્જી ઇલાકામાં), તેને અલ્લી થયેથી જતુ પડે, તે શરત પણ ફાખલામાં લખાય છે.

વફાદારીના સોગન યા એકરાર.—તેમજ, નામદાર સરકારની હાજતી નવી રૂબે પ્રમાણે વફાદાર રહેવાના સોગન યા એકરાર પોતાના ઉપરી પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ આગળ બહેર કરવાની જરૂર રહે છે. હેડ કાન્સ્ટેબલો તથા ચઢતા દરજ્જાના અમલદારોનેજ આવા સોગન લેવા પડે છે.

પોલીસ અમલદારોનાં દરજ્જાઓ વિશે:—પોલીસ અમલદારો જુદા જુદા દરજ્જાના હોય છે. સર્વેથી ઉપરી દરજ્જે “ઇન્સપેક્ટર જનરલ એન્ડ પોલીસ,” ના છે તે પછી ઉતરતા, “ડિપ્યુટી ઇન્સપેક્ટર જનરલો,” છે, તે પછી ઉતરતા, “ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટો,” છે, તે પછી ઉતરતા, “આસીસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ,” તથા “ડિપ્યુટી પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ,” છે, તે પછી “પોલીસ ઇન્સપેક્ટરો,” તે પછી “સબ પોલીસ ઇન્સપેક્ટરો” તે પછી “હેડ કાન્સ્ટેબલો,” જુદા જુદા વર્ગના છે, તે પછી “કાન્સ્ટેબલ” છે.

વળી પાયદળ તથા માઉન્ટેડ (ધોડેચાર) અને “અનાર્મ્ડ” અને “આર્મ્ડ” (બંદુકવાળા) એમ પેટા વિભાગો છે.

યુરોપીયન સારજન્ટનો વર્ગ જુદોજ છે.

દરેક ગામને સાડ પોલીસ પટેલ નીમેલો હોય છે, (વીલેજ પોલીસ આકટ પ્રમાણે) એ રીતના દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો નિર્માણ કરેલા હોય છે. પોલીસની જુદી જુદી ફરજો તથા કાર્યક્રમો, આ અમલદારોએ બજાવવાનાં હોય છે.

પોલીસ અમલદાર કેને કેહેવો તે વિશે.—પોલીસ આકટ પ્રમાણે નિમાયલો એવો પોલીસ ફોજ પૈકીના હરકોઈ શખસને “પોલીસ અમલદાર” કેહેવાય.

“કાન્સ્ટેબલ”.—એને સહુથી હલકા દરજ્જાનો પોલીસ અમલદાર ગણ્યો છે

પોલીસ આક્ટ ક્યાં ક્યાં લાગુ પડે છે.—મુખર્ષી શહેર બાદ કરતા, આખા મુખર્ષી જિલ્લામાં એ આક્ટ લાગુ સમજવો. પણ સીધા અને એડના મુલકની બાબતમાં એમ હરાબુ છે કે સરકાર ત્યાં અથવા ત્યાંના અમુક જાગોમાં જાહેરનામાથી લાગુ પાડ, તોજ લાગુ થાય છે.

પોલીસ અમલદારોની નિમણુંક કોણ કરે.—કાન્સ્ટેબલો,—હેડ કાન્સ્ટેબલો—તથા સબ-પોલીસ કમિશ્નરો, એવાને ડીપ્ટીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડન્ટ નિમી શકે છે. કમિશ્નરોની નિમણુંક પોલીસ કમિશ્નર જનરલ કરી શકે, તેથી અદત્તા દરજ્જાવાળાને કકત સરકાર નિમી શકે.

સ.—“ડીપ્ટીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ ” નો શું અધિકાર પોલીસ ઉપર હોય છે?

જ.—ડીપ્ટીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડન્ટને ડીપ્ટીક્ટ માજિસ્ટ્રેટનો મદદનીશ સમજવાનો છે. તેમજ ક્રાઈ પણ ડીપ્ટીક્ટની પોલીસ ફોજ ત્યાંના ડીપ્ટીક્ટ માજિસ્ટ્રેટના તાબામાં તથા અખત્યારમાં સમજવાની છે.

વળી, પોલીસ અમલદારોને થયેલી સજાના સંબંધમાં ડીપ્ટીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને અપીલ સાલળવા કેટલોક અધિકાર છે. તે વિશે “અપીલ” ના પ્રકરણમાં હકીકત આપેલી છે, તે વાંચવી.

નોટ.—ખાસ પોલીસ નિમવા બાબતમાં,—તથા વધારાની પોલીસ નિમવાની બાબતમાં આક્ટની કલમો ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫ જોવી.

નોટ.—કોઈ પણ કાયદા વિરૂદ્ધ મડળીએ કરેલી નુકસાનીનો ખર્ચો અપાવવા ડીપ્ટીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને કેવી સત્તા છે, તે બાબત આક્ટની કલમો ૨૫ બ, ૨૬, તથા ૨૬ બ જોવી.

પોલીસ કામગીરીમાં ગફલત યા કસુર; અને ખાતાંની રૂએ થઈ શકતી શિક્ષા બાબત.

સ.—પોલીસના ઉતરતા દરજ્જાના માણસોની પોતાની કામગીરી વર્ગેમાં ગફલત યા કસુર કરવા બદલ, ખાતાંની રૂએ યાને “ડીપાર્ટમેન્ટલ” શિક્ષા બાબતમાં શુ નિયમ ઠરાવ્યા છે?

જ.—કોઈ પોલીસ અમલદાર પોતાના કામમાં ઘાતકી, અડીયલ, સુખ્ત, અથવા ગફલત કરનારો છે, અથવા પોતાનું કામ કરવાને નાલાયક છે, એમ જણાવ્યે, તો તેને જરૂર હોય તો ‘સસપેડ’ એટલે નોકરી ઉપરથી મોકુફ કરવા, નીચી પાયરીએ ઉતારી પાડવા, અરતરફ કરવા અથવા એક મહિનાના તેના પગારની રકમ સુધી દંડ કરવા આ આક્ટથી અધિકાર છે, તે એવી રીતે ઇન્સ્પેક્ટરના સંબંધમાં આવેા હુકમ ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલ કરી શકે તેથી ઉતરતા દરજ્જાના-એટલે સખ-ઇન્સ્પેક્ટરો તથા તેથી ઉતરતા અમલદારોની બાબતમાં આવી શિક્ષા તેના ઉપરી ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ કરી શકે છે અને કાંઈ ગંભીર પ્રકારની ગેરવર્તણૂકની તપાસ ચાલતી હોય, તો ઇન્સ્પેક્ટરને પણ ‘સસપેડ’ કરવાનો પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ને અધિકાર છે. પછીથી, આવા ઇન્સ્પેક્ટરને ‘સસપેડ’ કરવાની બાબત ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલનો હુકમ મેળવી લેવો.

(ડી. પો. આક્ટ કલમ ૨૯ રકમ ૩૭)

વળી,—આ પ્રમાણે સસપેડ કરતી વખતે, યા પાયરી ઉતારતાં, યા અરતરફ કરતા, યા દંડ કરતા, એક પ્રોસીડીંગ કરવું જોઈએ તેમાં કસુરદાર ઉપર જે તોહોમત હોય, તે અષ્ટ લખીને, કસુરદારની વિરૂદ્ધ તોહોમતની સાબીતીમાં પૂરાવો હોય, તે દુકામાં નોંધવો જોઈએ. વિરૂદ્ધ સાબીતી આપનારને ઉત્તર સવાલ કસુરદાર પુછી શકે, તેવી તેને તક આપવી, અને તેનો બચાવ, જવાબ, તથા પૂરાવો લેવો ને નોંધવો. તેમ થયા પછી દફતરમાં કારણો બતાવીને ઠરાવ નોંધવો જોઈએ. તે ઉપર ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટે સહી કરવી જોઈએ. (ડી. પો. આક્ટ કલમ ૩૦)

સ.—કસુરદારને શિક્ષા કેમ મનસાફની કોર્ટમાં થઈ હોય, તો પછી ખાતાની રૂઠ્ઠીએ શિક્ષા થઈ શકે ?

જ.—હા, મનસાફની કોર્ટમાં થયેલી શિક્ષા ઉપરાંત પણ શિક્ષા કરવી યોગ્ય જણાયે, તો તેમ થઈ શકે છે, તેમજ કોર્ટમાંથી છુટી ગયો હોય, દોષમુક્ત થયો હોય, તોપણ ખાતાની રૂઠ્ઠીએ શિક્ષા કરવાનું યોગ્ય લાગે, તો તેમ કરી શકાય છે આ આખત ખાતાના ઉપરીની મુનસફી ઉપર રહેલી છે

ખાતાની રૂઠ્ઠીએ થયેલી શિક્ષા ઉપર અપીલો.

સ.—ખાતાની રૂઠ્ઠીએ થયેલી શિક્ષા ઉપર અપીલો સાંભળવા આખતમાં શું નિયમો છે ?

જ.—ઈન્સ્પેક્ટરન સગ્ન, ઈન્સ્પેક્ટર જનરલ કરી શકે છે, તે ઉપર અપીલ નામદાર સરકારમાં થાયે,

સબ-પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને સગ્ન, ડીપ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ કરી શકે છે, તે ઉપર અપીલ કરવાની તે, તે “રેઈજ”ના ડાયુટી ઈન્સ્પેક્ટર જનરલ તરફ કરવી જોઈયે, અરતરફ કરવામાં આવેલ હોય, તો ઈન્સ્પેક્ટર-જનરલ તરફ કરવી

હૈડ કાન્ટેબલને તથા કાન્ટેબલના ફરજનવાળાને સગ્ન થઈ હોય, તે ઉપર અપીલ કરવાની તે, તે ડીપ્ટ્રીકટના ડીપ્ટ્રીકટ માજિસ્ટ્રેટ તરફ કરવી પડે

મુદત અને બીજી આખતો.—ઠરાવની તારીખથી ૬૦ દિવસની મુદતમાં અપીલ કરવાની, ઠરાવની ખરી નકલ ઠરાવ કરનારની સાથે સાથેની મેળવીને, તે સામેલ રાખી, અપીલ ઇમ્રિજમાં સબ્યતાથી કરવી. ઠરાવ થયા પછી તુરત નકલ માગવી, ને તે મળી શકે તેટલા દિવસો, ઉપરની ૬૦ દિવસની મુદત ઉપરાંત મળી શકે છે

ડીલની શિક્ષા,—તાકીફ આપવામાં આવી હોય, તે વગેરે—ઉપર અપીલ થઈ શકતી નથી, “બ્લેક માર્ક” ઉપર અપીલ થઈ શકે છે.

ફક્ત એક અદવાદીઆનો પગાર જોડેલાં ફંડ ક્યાં હોય્ને, તો તે ઉપર અપીલ નથી

સ. —“બેંક માર્ક” યાને કાળી નિશાની આખત શું નિયમ છે?

જ. —ફંડની, ખાતાની રકમો સગ્ન, ઘણે અંશે નાપસંદ કરવા જેવી જાણાયથી સરકારે તેને બદલે “બેંક માર્ક”ની સગ્ન દરાવી છે ખાતા આખતના કોઈ ગુનહા બદલ, ડીપ્ટ્રીકટ પોલીસ મુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટને યોગ્ય લાગે ત્યારે, એક ગુનહા બદલ એક “બેંક માર્ક”ની સગ્ન થઈ શકે પણ ડીપ્ટ્રીકટ પોલીસ આક્ટની કલમ ૩૦ પ્રમાણેનું પ્રોમીટીંગ કરવું જોઈએ ત્રણ “બેંક માર્ક” અપાયા બાદ, તે કસુરદારને પાયરી ઉતારવાને પાત્ર ગણી સવડ આવે ઉતારવો. જ “બેંક માર્ક” થઈ હોય્ને, તો તે બરતરફ થવાને પાત્ર છે. આવી ચેતવણી કસુરદારને આપી દેવા દરાવ્યું છે કાન્સ્ટેબલ તથા હેડ કાન્સ્ટેબલો, —પાયદળ તથા ઘોડા ચાર, તથા સારજન્ટ (યુરોપીયનો) ને, આવી “બેંક માર્ક”ની સગ્ન થઈ શકે છે. ખીજી કોઈ શિક્ષા સાથે પણ અપાયે પણ તેનો દરજ્જો કમી ક્યાં હોય્ને, તો તેટલાજ ઉપરથી સાથે સાથે “બેંક માર્ક” ન અપાયે “બેંક માર્ક”ની સગ્ન થઈ કે “પ્રમોશન” અટકે એમ સમજવું, પણ ગ્ન મળવાની અંધ ન થઈ શકે માત્ર હપ્કો, યા ચેતવણી અપાઈ હોય્ને, તો તેટલાજ ઉપરથી તેની સાથે “બેંક માર્ક” અપાતી નથી વળી એમ દરાવેલું છે કે, જ માસ સારી નોકરીનું કામ કર્યાથી એક “બેંક માર્ક” રદ થાય છે એમ દર જ માસની સારી નોકરીથી એક એક “બેંક માર્ક” રદ થઈ શકે એ વરસ સુધી ખીન કસુરથી અને સારી નોકરી લાગલાગટ કરવામા આવે, તો તમામ “બેંક માર્ક” રદ થઈ શકે

અપીલનો હુક. —ખીજી સગ્નઓ ઉપર જેમ અપીલ થઈ શકે છે, તેમ “બેંક માર્ક”ની સગ્ન ઉપર પણ અપીલનો હુક રહે છે

કોઈ પણ ખાતાની રકમો સગ્ન કરવાની હોય્ને, તેને બદલે “બેંક માર્ક” આપવી યોગ્ય લાગે તો ડીપ્ટ્રીકટ પોલીસ મુપરીન્ટેન્ડેન્ટ આપી શકે છે, એમ સમજવું

ખાતાંની રૂઠ્ઠાએ પોલીસને કેદની શિક્ષા વિશે

નોટ.—ખાતાની રૂઠ્ઠાએ હેડ કાન્સ્ટેબલથી ઉતરતા દરજ્જાના, એટલે કાન્સ્ટેબલોને, કેદની શિક્ષા, ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ, પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ અથવા કોઈ વિભાગનો ઇનચાર્જ આસીસ્ટન્ટ-પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ કરી શકે છે આવી સળ, ધણામા ધણી, ત્રણ દિવસ કેદની થઈ શકે, અને તે, ઉપર બતાવેલા કોઈ અમલદારની હાજરીમા તેનું અપમાન કરે, અથવા ઉધાડી રીતે તેના હુકમનું ઉલ્લંઘન કરે, તોજ તેની બાબતમા થઈ શકે

હેડ કાન્સ્ટેબલોને, યા તેથી ચઢતા દરજ્જાવાળાને સાફ આ શિક્ષા નથી વળી તેવા હરેક કામમા રિક્ષા કરતી વખતે, તપાસતી નોંધ, ઠરાવના કારણો, વગેરે દફતરે નોંધી, ઠરાવ કરનારે સહી કરવી જોઈએ (ડી પો. આ. કલમ ૩૧)

સ—પોલીસ અમલદારને નોકરી ઉપર ક્યારે ગણવો?

જ—અમુક છુટકામા કાયદેસર નીમાયા પછી, પોલીસ આક્ટ પ્રમાણુના કામ તથા હેતુ સાડ, હરેક પોલીસ અમલદારને હમેશાં નોકરી ઉપરજ છે, એમ ગણવાનો છે, એક ડીપ્ટીકટમાથી ખીજ ડીપ્ટીકટમાં તેની અલ્લી કરી શકાએ, ને તેણે ત્યાં જવુજ જોઈએ, એવી શરત સમજવી. (કલમ ૩૨)

સ—પોલીસ અમલદારને ‘સસપેંડ’ ક્યો હોએ, તો પછી તે દરમ્યાનમાં, એટલે સસપેંડ હોએ, તે મુદતમાં તેને નોકરી ઉપર ગણવો કે?

જ—જેટલો વખત તે ‘સસપેંડ’ હોએ, તેટલો વખત તેનો કાયદેસર અખત્યાર મોકુફ સમજવો, પણ તેની જવાબદારી અને તાવેદારીની બાબત કાયમ સમજવી. તે આથી મોકુફ થતી નથી.

પગારની બાબત તેનો ઉપરી હુકમ કરે, તેમ થાએ છે (આક્ટની કલમ ૧૧. બ.)

નોટ.—વળી જાણુવુ કે, પોતાની નોકરીની કામગીરી શિવાય ખીજે કોઈ ધંધા રોજગાર યા કામગીરી પોલીસ કરી શકે નહિ તેમજ પોતાના ડીપ્ટીકટની હદમાં કોઈ વેપાર કરી શકે નહિ, અને જમીન ખરીદીમાં યા વેચાણમાં સામેલ થઈ શકે નહિ.

‘સસપેંડ’ હોય, તોપણ ઉપર પ્રમાણે નિયમ સમજવો (કલમ ૩૩)

સ.—પોલીસે રાજનામું આપવાની બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ.—પોતાને નોકરી છોડવી છે અને રાજનામું આપવું છે, તેવી લેખી નોટીસ પોતાના ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને, યા જે બીજા અમલદારને ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલે એવી પરવાનગી આપી શકે એમ ઠરાવેલ હોય, તેને આપવી. તેવી નોટીસ પછી ૬૦ દિવસની મુદત પછી તે નોકરી છોડી શકે આથી જાણાશે કે ૬૦ દિવસ અગાઉથી રાજનામું આપવું પડે. તરત છુટો થઈ શકે નહિ, એવો સામાન્ય નિયમ છે. પણ ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને વાજબી લાગે, તો લેખિત પરવાનગી આપી રાજનામું આપનાર પોલીસ અમલદારને તરત પણ છુટો કરી શકે. અથવા સીવીલ સરજનનું સર્ટીફિકેટ એવું રજુ થાયે કે તે માણસ શરીરની યા માનસિક અશક્તતાને લીધે પોલીસની નોકરી કરવા લાયક નથી, તો પછી તરતજ છુટો થઈ શકે છે. સરકારનું કામ લેહેણું હોય, તે રાજનામું આપનારે તરત આપી દેવું જોઈએ, યા તેવા સતોપકારક જમીન આપેલા જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે ન થાય, તો ગેરકાયદે નોકરી છોડવા બદલ, તેને કાયદાની કલમ ૩૬ પ્રમાણેની શિક્ષા ફાજદારી રીતે થઈ શકે છે, તે શિવાય વિશેષમાં, તેનો તમામ ચહેલો પગાર ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટના હુકમથી ખાલસા થઈ શકે છે.

વળી,—પોલીસમાં દાખલ થતાં મળેલું સર્ટીફિકેટ (દાખલો) તથા સરકારી હથીઆર, કપડા વગેરે, સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ જાને અખત્યાર આપેલા હોય, તેવા અમલદારને રાજનામું આપનારે સાંપી દેવા જોઈએ તેમ ન થાયે, તો કોઈ માજરટ્રેટ, યા,—ખાસ કારણસર ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ, સરકારી ઉપર કહેલો સામાન જમ કરવા વારંટ કાયદેસર રીતે આપી શકશે માત્ર ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલના હુકમ અનુસાર કોઈ એવા કપડાં રાજનામું આપનારની માલીકીના હયા હશે, તેને સાફ આ પ્રમાણે થઈ શકતું નથી (ડી. પો. આ. કલમ, ૩૪, ૩૫)

પોલીસ અમલદારને કોર્ટ શિક્ષા ફરમાવે તે વિશે.

નોટ.—બાયલાપણું એટલે બીજાપણું, કોઈ પોલીસ અમલદાર બતાવે તેા તે બાબતમાં,—કાયદા વિરૂદ્ધ રાજનામું આપે,—યા હોદ્દાનું કામ પોતાની મેળે

કાયદાના નિયમ વિરૂદ્ધ છે તે,—અથવા પોતાની ફરજ બજાવવામાં બહી જોઈ ભગ્ન થા અનાદર કરે,—વિગેરે બાબતમાં હનસાફની કોર્ટમાં તેવા પોલીસ અમલદારને ત્રણ મહીના સુધીની કેદ, અથવા સો રૂપિયા સુધી દંડની, થા એ બિહુ, શિક્ષા થઈ શકે, તે વિશે કાયદાની કલમ ૩૬ જોવી

વળી—કોઈ પોલીસ અમલદાર રજા ઉપર ગેરહાજર હોય, ને તે રજાની મુદત વિતે, પાછો નોકરી ઉપર હાજર ન થાય, અને તે બાબતમાં વાજખી કારણ બતાવી ન શકે, તો તેણે પોતાના હોદ્દાનું કામ કાયદા વિરૂદ્ધ રીતે છોડયું, એમ ગણાશે (કલમ ૩૬. ૨૬મ ૩ જી).

પોલીસ નિયમ સંબંધમાં ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટના અખત્યાર

રસ્તા વિગેરે બાબતોમાં,—સુરંગ ઉશડવાની બાબતમાં,—ભૂરકમ કરવાના કારખાનાં બંધ કરવા સંબંધે,—અવ્યવસ્થા અને સુલેહમાં ભગ્ન થતો અટકાવવા સંબંધે,—હગામો વિગેરે ન થવા પામે તે માટે,—ધર્મે સંબંધી જગ્યાએ બંદોબસ્ત રાખવા માટે,—મેળા વિગેરેમાં રોગનો ઉપદ્રવ ન થવા દેવા માટે,—લોકોની ટોળી થા મંડળી વિખેરવા માટે,—સાર્વજનિક સભા થા રમત ખમતની જેવી જગ્યામાં ગેર બંદોબસ્ત અટકાવવા માટે,—વિગેરે બાબતમાં,—ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ અથવા પેટા તુકડી માજિસ્ટ્રેટને નિયમો કરવાને, અને હુકમો ફરમાવવા અધીકાર છે. જે વિશે, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ આક્ટની કલમો ૩૬ થી ૪૮ જોવી

પોલીસને પોતાની નોકરીના અંગે વિશેષ જરૂરી બાબતો નીચે પ્રમાણે છે.—

કલમ.

બાબતો

૪૨ શસ્ત્ર, સોટા, હથિયારો લઈ જવાની મનાઈ કરી શકાય, પત્થર વગેરે એકઠા કરી સુલેહમાં ભંગ ન થાય તે સાફ,—માણસો, મુડકા અથવા પુતળા બનાવી, છુમો પાડી, વાજન વગાડવાથી, ભાષણો આપી, થા ચાળા પાડી, થા છખીઓ વગેરે બતાવી, નીતિ અને મર્યાદાનો ભગ્ન ન થવા દેવા,—ધર્મેની જેહવી લાગણી થા દુશ્મનાઈ ઉભી ન થવા દેવા, લોકોની શાંતિ અને સુલેહમાં ભગ્ન ન થવા દેવા બાબતમાં—નિયમો જલ્લા માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે. વાધા ભરેલા નાટકો ઉપર નિબંધ રાખવાનો જલ્લા માજિસ્ટ્રેટને પૂર્ણ અખત્યાર છે

૪૩. હગામો અથવા સુલેહનો ભારે ભગ્ન ન થવા દેવા, કોઈ ઇમારત થા જગા થોડો વખત બંધ કરવા, તેનો કબજો પોતે લેવા, અમુક શખસોને તેનો ઉપયોગ ન કરવા દેવા સાફ. વગેરેમાં નિયમો જલ્લા માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે.

૪૪. ધર્મે સબંધી, યા, સામાજિક ઉત્સવ સબંધી, રસ્તામાં સુલેહનો ભય ન થાએ, તે બાબતમાં હુકમ ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે.
૪૫. મેળા વગેરેમાં કોઈ બારે રોજ ઉત્પત્ત ન થાએ, તે સાફ જરૂર ભેગ ઉપાયો લેવાને હુકમો ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે.
૪૬. કોઈ જહાઝા માજિસ્ટ્રેટ યા પેટા હુકમી માજિસ્ટ્રેટને જ્યારે એમ હેખાય કે,—પોતાના જહાઝામાં કોઈ જાતના લોકોની ટોળી યા મડળીની આવજાવથી, યા, ત્યાં રહેવાથી, લોકોને ભય યા ત્રાસ છે, તો તેવી ટોળીને વિખેરાઈ જવા, અને અમુક ઠરાવેલે રસ્તે નીકળી જવા જહેર નામુ કાઢી હુકમ તે કરી શકે છે.
૪૭. કોઈ શહેર, યા, ગામમાં,—ગમત કરવાની સાર્વજનિક જગ્યામાં, તથા સાર્વજનિક સભામાં ગેરજંદોબસ્ત ન થાએ, એવી જગ્યામાં શી રીતે લોકોએ દાખલ થવું તથા ચાલવું, તે બાબતમાં વાસ્તવિક યોગ્ય હુકમો કાન્સ્ટેબલના હરજીતથી ચઢતો હોય, એવો જે પોલીસ અમલદાર ત્યાં હાજર હોય તે, આપી શકે, એમ ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ ઠરાવી શકે છે.

ઉપરની બાબતો, પોલીસને જરૂર જાણવા ભેગ છે, તેથી હુકમો આપી છે. પોતાના રોજના કર્તવ્યમાં હંમેશાં ઉપયોગી છે. ઘણાં ડીસ્ટ્રીક્ટોમાં આ બાબત સબધમાં રૂનો કરેલી હોય છે, તે પ્રમાણે વર્તવું જ્યાં ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ કહે, એવા પ્રસંગ શિવાએ કરેલી નહોત્યે, ત્યાં ઉપર પ્રમાણે ભે પ્રસંગ હોય, તો પોતાના ઉપરની રીપોર્ટ કરી જરૂર બતાવેથી, કાયદેસર હુકમો મેળવી શકાશે, તે ધ્યાનમાં રાખવું.

સ—કોઈ ગામની હુદમાં, યા પોલીસ સ્ટેશનની હુદમાં, કોઈ પહાણોની, કાબુલીઓની, યા તેવી કોઈ ટોળી ગુનહો કરવાને ધરાદે ફરે છે, યા લોકોને ત્રાસ આપે તેમ છે, એમ હોય, તો શું કરવું?

જ—તે ટોળીના કાર્યો ઉપર નિગેહબાની કાયમ રાખી, તેના આગેવાનોનાં નામ હામ લખી લઈ, ડીસ્ટ્રીક્ટ યા સબડીવીઝનલ માજિસ્ટ્રેટ તરફ તપસીલવાગ રીપોર્ટ કરવો. તે ઉપરથી યોગ્ય લાગેથી તેઓ એમ હુકમ કરી શકશે કે, તે ટોળીએ વિખેરાઈ જવું, યા ધામ્તી ન ઉપજે તેમ વર્તવું, યા અમુક રસ્તે ચાલ્યા જવું, અને તેવી લેખિત નોટીસ, તે ટોળીના મુખીને આપી, યા દાંડી પીટાવી, યા બીજી યોગ્ય રીતે, ખબર આપી પોતાના હુકમનો અમલ કરી શકશે. જે ડીસ્ટ્રીક્ટની

હફમાં જવાનો આવી ટોળીનો ધરાજો જણાય, ત્યાંના અમલદારને ખબર આપવી. અને જે હફમાં તે ટોળી હોય, ત્યાંના પોલીસ અમલદારે તે ટોળી ઉપર નજર રાખવી (કલમ ૪૬)

સ.—રમતગમતની સાર્વજનિક જગામાં, અથવા સભામાં, પોલીસને જવાને છુટ છે કે શી રીતે, ને તેઓ શું હુકમ કરી શકે ?

જ.—આ બાબતમાં કાયદો હુકમો નીચે પ્રમાણે છે —

ગમત કરવાની ક્રાઇ પળ સાર્વજનિક જગામાં, અથવા જે ક્રાઇ સભામાં લોકોને તેડ્યા હોય, યા આવવાની છુટ હોય, તે જગામાં ભારે ગેરબંધાવત અથવા કાયદાનું ઉલ્લંઘન ન થાય તે સાડ, અથવા તેવો વાસ્તિક તાત્કાલિક ભય હોય તે અટકાવવા માટે તે શહેર યા ગામમાં રાજર હોય તેવો ક્રાઈફ્ટાન્ટેબલથી ચટતા ફરજનનો પોલીસ અમલદાર ત્યાં સલાહસપથી અને કાયદેસર રીતે કામ ચાલે, તેવા જરૂરના વાસ્તવિક હુકમો આપી શકે છે અને આવા હુકમો પ્રમાણે ત્યા સઘળા માણસો અધાએલા છે, એમ સમજવાનું છે અને આવા હુકમો અમલમાં લાવવા સાડ, એવી જગામાં યા સભામાં પોલીસને જવાની છુટ છે (કલમ ૪૭).

સ.—જાહેર રસ્તામાં યા નજીક, વાજીત્ર વગાડવાની બાબતમાં નિયમ કરવા પોલીસને કેવો અધિકાર છે ?

જ.—ડીટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ, યા જે બીજા માજીસ્ટ્રેટને આ બાબતમાં યોગ્ય અધિકાર મળ્યો હોય, તેના ક્રાઇ થએલા હુકમને અનુસરીને ડીટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ્ટન્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આ બાબતમાં પરવાનો આપી યા બીજી રીતે નિયમ કરી શકે છે કે રસ્તામાં, અથવા રસ્તાની પાસે, ઢોલ, નગાગ, વાજીત્ર યા રજુશિંગડાં યા બીજા કાન ફોડે તેવા વાજીત્ર અમુક વખત મુધી અમુક શરતે વગાડી શકે (કલમ ૪૮).

નોટ.—મડળી, સરથસ તથા એકઠા થઇને જનાર લોકોએ કયે રસ્તે, કયા ક્રમ પ્રમાણે, કયે વખતે જવું, વગેરે બાબત એજ કલમ પ્રમાણે ઉપર લખેલા પોલીસ અમલદાર ફરમાવી શકે છે.

સ.—રખડતા કુતરાઓનો નાશ કરવા બાબતમાં શું નિયમ છે ?

જ.—કોઈ માણસના હવાલામાં ન હોય, તેવું કુતરું રસ્તામાં રખડતું હોય ત્યારે ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ પોતાના ડીસ્ટ્રીક્ટની કોઈ હદની બાબતમાં એવું જાહેરનામું કરી શકે છે કે, રસ્તામાં એવા કુતરાનું શ્વાસોશ્વાસ લઈ શકે અને પાણી પી શકે, તે રીતે મ્હો બાંધી લેવું, જેથી તે કોઈને બીલકુલ કરડી શકે નહીં અને આવાં કોઈ જાહેરનામાની મુદત દરમ્યાન, માલીકના મકાન બહાર, આ રીતે બંધાયેલ ન કર્યો હોય, યા સાથે લઈને જવા માણસ કોઈ ન હોય, તો તેવા કુતરા રખડતાં ગણીને, તેનો નાશ કરવા પોલીસને સત્તા છે પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે, માલીકનું નામ કોઈ કુતરાના પટા ઉપર હોય તો ત્રણ દિવસ રાખી મુકવું; ને માલીકને લેખી ખબર આપવી; ને માલીક તેને માગવા ન આવે અને તેનો તમામ ખર્ચ ન આપે, તે પછી તેનો નાશ કરવો યા વેચી નાખવું. હડકાયું હોય તો તુરંતજ નાશ કરવો. (કલમ ૪૯)

નાશ કરવાની રીત. “રટ્ટીકનીયા” નામના ઝેરના પડીકા સરકાર તરફથી મળે છે, તે દુધમાં, યા માસમાં યા મીઠાઈમાં એવા કુતરાને નાશ થવા આપવા, ને ખાવામાંથી રહેલો પદાર્થ બીજા કોઈના ખાવામાં ન આવે, તે ધ્યાનમાં રાખવું.—વળી, આ કામમાં જેના ધર્મને બાધ આવે તેવા પોલીસના માણસોને ઉપયોગ ન કરવો. ઝેરના પડીકા વાપરવામાં ન આવતાં, ફેક્ટી દેવામાં આવે છે, તે ઉપર ધ્યાન રાખવું તાબાના નોકરોની એવી વૃત્તિ ઉપર નીગેહબાની રાખવી જરૂરી છે. કેટલા કુતરા નાશ થયા તેના પત્રકો મોકલવા પડે હાલમાં સરકારે ઠરાવ્યું છે કે, “રટ્ટીકનીયા” ને લોટ તથા ગોળ સાથે ભેળવી ગોળી વાળીને કુતરા-ઓને આપવી. માઉસમાં આપવાનું પસંદ કરવા ભેજ નથી, એમ ઠરાવ્યું છે.

પોલીસની અમલ કરવાની સત્તા, તથા તેમની ફરજો.

સ.—પોલીસ અમલદારની શી શી ફરજો છે?

જ.—આ વિષે કાયદામાં નીચે પ્રમાણે નિયમ છે —

“(અ). યોગ્ય અધિકારીએ જે દરેક વારંટ અથવા બીજા હુકમ કાયદેસર રીતે પાતાને કર્યો હોય તે તેણે તાબડોલ માનીને અમલમાં લાવવો અને પોતાના ઉપરી અમલદારના હુકમ અમલમાં લાવવા સાથે સર્વ પ્રકારના કાયદેસર ઉપાય લેવા ભેજાવે.

- (ખ). પોતે બનતો પ્રયત્ન કરીને, કાગ્નીકેબલ ગુન્હા થયા વિશે અથવા તેવા ગુન્હા કરવાની ધારણા વિશે બાતમી મેળવવી, તથા ગુન્હેગારોને શાસન કરાવવા માટે અથવા ગુન્હા થતા અટકાવવા માટે ઉત્તમ દેખાએ એવી, તથા કાયદાને અનં પોતાના ઉપરી અમલદારોએ કરેલા હુકમને અનુસરતી હોએ તેવી ખબર કરવી, તથા બીજા ઉપાય લેવા.
- (ક). પોતે બનતો પ્રયત્ન કરીને લોકોપકારક કૃત્ય થતાં અટકાવવાં,
- (ડ). જે માણસને પકડવાને કાયદાની રૂએ અધિકાર હોએ, અને જે માણસને પકડવાનું પુરતું કાગળ હોએ તે મર્ચને પકડવા
- (ઘ) બીજા કોઈ પોલીસ અમલદાર તેનું કામ કરતી વખતે પોતાને બોલાવે ત્યારે અથવા તેવી વખતે તેને મદદની જરૂર પડ ત્યારે, તે મદદ કરેલા અમલદારની બાબતમાં કાયદેસર અને વાજબી હોએ, એવી રીતે મદદ કરવી
- (૬) વિદ્યમાન કાળે અમલમાં હોએ અથવા મેલેનુલ સંબંધીના કોઈ પણ કાયદાની રૂએ અથવા બીજા કોઈ પણ કાયદાની રૂએ પોતાને જે કામ કરવાના હોય તે કામ બજાવવા” (કલમ ૫૧)

સ.—લોકોને આવવા જવાની સામાન્ય જગામાં, તથા પીકેટો વગેરે તપાસવાની બાબતમાં પોલીસને કેવી સત્તા છે?

જ.—“સરકારે અથવા કાયદેસર રીતે અખત્યાર મળેલા શખસે કરેલી કાનુનો તથા હુકમોને અનુસરીને, અત્યેક પોલીસ અમલદારને ઉપર કહેલાં કારણો પૈકી હરકોઈ કારણસર લોકોને આવવા જવાની હરકોઈ જગામાં તથા જે કોઈ પણ જગા પીકેટ તરીકે અથવા કેરી વસાણા બેચવાની દુકાન અથવા હલકા તથા બેઢંગા માણસોને આવવા જવાની

જગા તરીકે વપરાયે છે, એમ માનવાનું પોતાને કારણ હોય, તે જગામા વારંટ વગર પેસીને ચાકસી કરવાનો અધિકાર છે ” (બુઓ આક્ટની કલમ ૫૧ ની રકમ ૨ છ)

જડતી લેવાના અધિકાર વિશે.

સ.—રસ્તામાં જતા આવતા કેઇ શખસ ઉપર ગુન્હો કર્યાનો વેહુમ આવે, તો તેની જડતી લેવાની બાબતમાં કેવો અધિકાર છે ?

જ.—રસ્તામા અથવા બહાર લોકોને આવવા જવાની જગામાં કેઈ શખસના કબજામાં કાઈ વસ્તુ હોય, અને તે શક પડતી ચારેલી મિલકત હોવાનો વેહુમ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કેઈ પોલીસ અમલદારને આવે, તો તે સાડ ઝાડા લેવાનો, અને તે કયાથી આવી એમ પુછવાનો પોલીસને અધિકાર છે અને વેહુમ ભરેલી હકીગત લાગે, તો તે વસ્તુ અટકાવી શકે છે અને તે બાબત માહુરદેતને રીપોર્ટ કરી શકે છે અને ત્યાંથી કાયદા મુજબ વ્યવસ્થા થશે (કલમ ૫૩ (૩))

નોટ.—હર એક જડતી લેતા પચ રાખવા બાબત, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૦૩ મા ફરમાન છે, તે પ્રમાણે આમા પણ કરવાનું છે.

સ.—લોકો તરફ પોલીસની ફરજ કેવા પ્રકારની, કંઈ કંઈ છે ?

જ.—ફરેક પોલીસ અમલદારની આ બાબત ફરજ નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) રસ્તામાના અશક્ત અથવા નિરાધાર માણસોને પોતાથી અને તેટલી દરેક જાતની મદદ આપવી, તથા કેફ ચઢેલા જે શખસો તથા ગાંડા માણસો આહી તહી રખડતાં હોઇને લયકારક અથવા પોતાની સંભાળ લેવાને અશક્ત હોય, તેમને પોતાના તાબામાં લેવાં,

(બ) પકડેલો અથવા પહેરામાં રાખેલો જે કેઈ માણસ જખમી અથવા આગરી હોય તેને માટે જરૂરી મદદ મેળવવા સાફ તાબડતોબ ઉપાય લેવા, તથા એવા કેઈ પણ માણસ

ઉપર ચાકી રાખતી વખતે અથવા તેને લઈ જતી વખતે તેની સ્થિતિ તરફ યોગ્ય નજર રાખવી

- (ક) પકડેલા અથવા પેહેરામાં રાખેલા પ્રત્યેક માણસને જોઈએ એટલો ખોરાક તથા આશ્રય આપવાનો બંધોબસ્ત કરવો.
- (ડ) ઝાડો લેતી વખતે નિરર્થક બેચસળી કરવી નહીં, અથવા બિન જરૂરી દુષ્કારો નહીં
- (ઘ) સ્ત્રી તથા છોકરાઓની સાથે કામ લેતી વખતે મર્યાદા તથા વાસ્તવિક સભ્યતાથી ચાલવું,
- (ઙ) આગથી કાંઈ પણ નુકસાન અથવા તોટા ન થવા દેવા માટે પોતાથી બનતા ઉપાય લેવા,
- (ચ) કાંઈ પણ સાર્વજનિક અકસ્માત અથવા જોખમ દૂર કરવા સાથે પોતાથી બનતા ઉપાય લેવા,, (કલમ પર)

સ.—પોલીસ અમલદારની બીજી શી ફરજો છે, તે કહેા.

જ.—નીચે લખેલા કામ કરવાની પ્રત્યેક પોલીસ અમલદારની ફરજ છે —

- (અ) રસ્તામાં રાહદારીનું નિયમન કરી તે ઉપર નિર્બંધ રાખવો, રસ્તાની અંદર કાંઈ પણ અડચણ થવા ન દેવી તથા પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરીને રસ્તામાં અથવા તેની નજીક લોકોને પાળવા સાથે આ આક્ટ મુજબ અથવા અમલમાં હોય એવા બીજા કોઈ પણ કાયદા મુજબ જે કાંઈ પણ કાનુન અથવા હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય, તેનું ઉલ્લંઘન થવા ન દેવું,
- (બ) રસ્તામાં તથા નાહાવાની, ધાવાની તથા ઉતરવાની સાર્વજનિક જગા, મેળા, દેવમંદીર, તથા લોકોને આવવા જવાની બીજી સઘળી જગા, એ ઠેકાણે તથા તેની અંદર તથા લોકો ભક્તિ કરતા હોય ત્યારે ભક્તિ કરવાની જગાની આસપાસ બંધોબસ્ત રાખવો;

(ક) નાહવાની ધાવાની તથા ઉતરવાની સાર્વજનિક જગામાં લોકોને જવા આવવાનું નિયમ કરવું, સદરહુ જગામાં તથા સાર્વજનિક તરમા ઘણી બીડ ન થવા દેવા તથા પાતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરીને આવી કાંઈ પણ જગાએ અથવા આવી કાંઈ પણ તર ઉપર લોકોને પાળવા કાયદેસર રીતે કરેલી કાંઈપણ કાનુન અથવા હુકમનું ઉલ્લંઘન થવા ન દેવું.” (પોલીસ આકટ કલમ ૫૩).

નોટ --હુકમ નહિ માને તો શું? ઉપર પ્રમાણે હુકમો વાસ્તવિક થયા હોય, તે પ્રમાણે ચાલવા લોકો બધાએલા છે હુકમ તોડનારને અટકાવવા, ખસેડી મુકવા, અથવા માછરૂંદ આગળ લઈ જવાને, —યા, —અવસર વિતે, નજીવી બાબતોમા છોડી મુકવા પોલીસ અમલદારને અખત્યાર છે. (કલમ ૫૩ રકમ ૨-૩)

સ.—ભટકતાં દોરો પકડવાની બાબતમાં પોલીસને શું અધિકાર છે?

જ.—રસ્તામા રખડતા “મુનેલ” દોરો મળી આવે, તેને “દોરોના અતીકમણુ આકટ” ને અનુસરીને, પોલીસ પકડીને નજીકના ડાયામા લઈ જઈ શકે, યા મોકલી આપી શકે

સ.—બીનવારસી મિલકતના સંબંધમાં પોલીસની શું ફરજ છે?

જ.—કાંઈ દાવો ન કરેલી, યા બીનવારસી મિલકત મળી આવે, યા સ્વાધીન કરવામા આવે, તો પોલીસ થોડા વખત માટે પાતાના કબજામા લેવી, અને જ્યાં મળી આવે, તે ગામ યા શહેરનો કાંઈ પોલીસ પટેલ હોય, તો તેની રસીદ લઈ તેને સોંપી દેવી, અને તે પાતાના ઉપરી માછરૂંદ પામે થોડ્ય હુકમ થવા મોકલશે. અને તેમ ન હોય તો —ડીસ્ટ્રીક્ટ માછરૂંદે જેને આ બાબતમાં અધિકાર વખતોવખત આપ્યો હોય, તેવા માછરૂંદને સોંપી દેવી (કલમ. ૫૭). અને ત્યાંથી આકટની કલમ ૫૮ તથા ૫૯ મુજબ અમલ થશે

નોટ.—ઉપરી અમલદારની સત્તા.—પાતાના તાબાનો પોલીસ અમલદાર કાયદેસર જે જે કામો કરી શકે છે, તે તેનો ઉપરી અમલદાર જે કાન્ટે-બલના ફરજનીથી અડતો હોય તે, કરી શકે. (કલમ. ૬૦). આથી એમ કહે છે કે પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર કરી શકે, તે હરેક કામ તેના ઉપરી અમલદારો કરી શકે,

સ.—કેટલાંક અપકૃત્ય યા ગુન્હાઓની બાબતમાં પોલીસને ચારંવાર ફરીઆદ કરવી પડે છે, તે કેવા પ્રકારની છે?

જ.—આ બાબતમાં કલમ ૬૧-૬૨ ધ્યાનમાં ગણવાની છે. કલમ ૬૧ ની બાબતમાં એવો કાયદો છે કે, જ્યાં સરકાર તે કલમ લાગુ પાડે, ત્યાંજ તેનો અમલ થઈ શકે. એ કલમ પ્રમાણેના ગુન્હાઓ “ક્રોગનીએબલ” એટલે પોલીસ અખત્યારના નથી. તેથી પોલીસ કોર્ટને વારંટ વગર પકડી શકે નહિ પણ તેવાં અપકૃત્ય બદલ માજીસ્ટ્રેટ આગળ ફરીઆદ તેઓને યોગ્ય લાગે, તો માડી શકે છે તેમ કરવા પોલીસ બધાએબલ છે, એમ કાઠ નથી નાકોફ આપવાથી અપકૃત્ય બધ થાય, તો ફરીઆદ હંમેશ માડવાની જરૂર નહિ પણ માજીસ્ટ્રેટના હુકમનું અપમાન થયું હોય, તો જરૂર માડવી

નીચે પ્રમાણેના કૃત્યોનો સમાસ એ કલમમાં થઈ શકે છે

- (અ) અધારી રાતે પૂરતા હીવાબત્તી વગર ખાડી હાકવી અથવા પૂરતા સખબ વગર ઉભી રાખવી
- (બ) રસ્તા સબધે થએલી કાનુનો, જેવી કે રસ્તાની ડાબી બાજુએ હાકું વગેરેનું ઉલ્લંઘન.
- (ક) કોઈ જનવર યા વાહનને પૂરતા બંદોબસ્ત વગર રસ્તામાં મુકી જવું.
- (ડ) જનવરની મારફત રસ્તામાં અડચણ કરવી, યા ઇજા, હાથ, ધારતી ઉત્પન્ન કરવો.
- (ધ) જનાવર ભાડે આપવા યા લેવા વગેરે રસ્તામાં અડચણ યા ત્રાસ થાય તેમ મુકવા
- (ફ) રસ્તામાં કાઠ અડચણ કરવી.
- (ગ) પગવાટમાં અડચણ કરવી.
- (હ) ટોચ સોંગના, ગાનતાનના યા બીજા કોઈ ખેલ વગેરે રસ્તામાં કાનુન વિરૂદ્ધ કરવા, યા જેથી રસ્તામાં અડચણ યા હાનિ થાય.
- (આઇ) રસ્તામાં જુગાર રમવાના કારણસર ભેગા થએલી ટોળીમાં સામેલ થવું.
- (જે) સાર્વજનિક રસ્તા ઉપર અથવા તેની નજીક ત્રાસ આપે, તેવાં કૃત્યો કરવાં.

- (કે) ઘોડા અથવા કુર ફતરાઓને ઘેરીકરાયથી ભય થા ઇન થાય તેમ છુટો મુકે, થા ભય ઉપજવવા કુતરાને ઉત્કેરે, તે।
- (એલ) ન્હાવા ધોવા સાડ જુદી ન રાખેલી જગામા ન્હાવું, ધોવું, થા જલ્લા માછરૂંટ મનાઇ કરેલી જગામા તેમ કરવું તે
- (એમ) સાર્વજનિક કુવા વગેરેનું પાણી ખરાબ, થા ઓછું ઉપયોગનું થઇ પડે તેમ કરવું
- (એન) ન્હાવાને સાડ જુદી રાખેલી જગામા ન્હાવાને અડચણ કરવી.
- (ઓ) બહેરમા નિર્ભયપણાથી વર્તવું, ખીમત્સ ખોલવું, હુઆમે થા મસ્તી કરવી તે
- (પી) દારૂ પી રસ્તામાં છાકટા થઇ પોતાની સભાળ ન લઇ શકે તેવા થવું તે
- (ક્યુ) રસ્તામાં આવનાર જનાર લોકોને ઇરાદાપૂર્વક ધક્કા મારી, હડસેલી, અડચણ કરવી, તોફાન કરવું, ભય અને નાસ ઉપજાવે તેવા ચાળા કરવા, ચીચીઆરી પાડવી, વગેરે
- (આર) સુલેહના બંગ કરવાના ઇરાદાથી રસ્તામા ભય ઉપજાવે તેવા, નિંદા ભરેલા થા અપમાન ભરેલા શબ્દો વાપરે થા તેવી રીતે વર્તણુક ચલાવે તે।
- (સ) રસ્તામા થા નજીકમા, જીવ ખાઇને લીખ માગવી, થા ત્રાસદાયક દરદ થા ખોડ ખાપણ ખુલ્લા મુઝી, દાન કરાવવા સરખુ કરે તે।

ઉપલા કોઇ પણ ગુન્હા બદલ વધુમાં વધુ સજા રૂપીઆ પચાસ સુધી દડની છે વળી જનાર તરફ ધાતકી પત્રે વર્તવા, પરોણી ધોયવા અથવા તેના ઉપર જોરે જુલમ કરે, તે તે બાબત કલમ ૬૨ છે તે કામમા એક મલીના સુધી કેદ અથવા સો રૂપીઆ સુધી દડ, થા બેહુ એમ શિક્ષા ઠરાવેલી છે અને એ કલમ મુજબના ગુન્હાની ફરીઆદ, ફરદ કલાસ માછરૂંટ, થા જોને સરકારે ખાસ આવા ગુન્હાઓ સાબળવા અધિકાર આપ્યો હોય, તેજ સાબળી શકે છે

સ.—પોલીસ અમલદાર ત્રાસદાયક રીતે જડતી લે, થા જુલમ કરે તે તે બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—આ વિશે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) “કાયદેસર અધિકાર વગર અથવા વાસ્તવિક કારણ શિવાય કોઈ પણ ઇમારતમાં, વહાણમાં, તંબુમાં અથવા જગામાં પેસેન્સી અથવા કોઈને પેસાડશે, અથવા તેનો ઝાડો લેશે અથવા લેવાડશે; અથવા

(બ) કોઈ પણ માણસની મિલકત ત્રાસદાયક રીતે તથા વિના કારણે પકડશે, અથવા

(ક) કોઈ પણ માણસને ત્રાસદાયક રીતે તથા વિના કારણે અટકાવી રાખશે, તેના તેવી રીતે જાડા લેશે, અથવા તેને તેવી રીતે પકડશે, અથવા

(ડ) પોતાના હવાલામાં હોય, એવા કોઈ માણસની જાત ઉપર કોઈ પણ ગેરવાજખી જીલમ કરશે, અથવા

(ઘ) કાયદામાં દરાવી ન હોય તેવી કોઈ પણ ધાર્મિક અથવા વ્યવસ્થા કોઈ પણ તોહોમતવાળા માણસને આપશે,”

ઉપર પ્રમાણે કૃત્યો જે કોઈ પણ પોલીસ અમલદાર કરશે, તેને તેવા પ્રત્યેક ગુન્હા બદલ વત્તામાં વત્તી બે મહિનાની મુદત સુધી કેદની, અથવા પાંચ સેલ રૂપિયા સુધીના દંડની, અથવા એ બંનેની શિક્ષા થશે, (કલમ ૬૩)

તેમજ,—પકડલા કોઈ શખસને કાયદેસર જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનો હોય, તેની પાસે મોકલતા ત્રાસદાયક રીતે અને વિના કારણે વાર કોઈ પોલીસ અમલદાર લગાડશે, તેને બસેલ રૂપિયા સુધી દંડની શિક્ષા થશે (કલમ ૬૪)

સ.—પોલીસ વિરુદ્ધ કોઈ ગુન્હાની તપાસ ચાલતી હોય, તો કંઈ કોર્ટ સાંભળી શકે ?

જ.—કાન્સ્ટેબલના દરજ્જાનો હોય, ને તેના ઉપર ફરીઆદ હોય, તો તે કોઈ પણ વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ સાંભળી શકે તેથી ચદતા દરજ્જાનો કોઈ અમલદાર હોય, તેના ધનસાફ ખીજત વર્ગના માજીસ્ટ્રેટથી ઉતરતા દરજ્જાનો માજીસ્ટ્રેટ કરી ન શકે. (કલમ ૭૨).

નોંદ.—આ આક્ટની રૂબરૂ પ્રસિદ્ધ કરેલું કોઈ બહેરનામું સાબિત કરવાની જરૂર હોય, ત્યારે “મુખ્ય સરકારી ગેઝેટ”માં પ્રસિદ્ધ થયું હોય, તો ગેઝેટની નકલ કોર્ટમાં રજૂ કરવી, અથવા તેવાં બહેરનામાં કાઢનાર માજીસ્ટ્રેટ આ અમલદારની સહી સાથેની દાખલાવાળી ખરી નકલ રજૂ કરવી.

પોલીસને ઉપયોગી બીજી બાબતો.—પોલીસ કોઇ રેલ્વે પાસે ઇનામ કે રોકડ પોતાની નોકરી બજાવ્યા બદલે, પોતાના ઉપરીની મજૂરી વગર, લઇ શકે નહિ. રેલ તથા આગ વખતે, લોકોના જીન તથા માલનું બનતું રક્ષણ અને બચાવ પોલીસે કરવો જોઇએ. ધાસ્તી હોય, તેની ચેતવણી આપીને જીન તથા માલના બચાવના કામમાં મદદ કરવી આગ ચોલવા બનતી મદદ કરવી. ને ગડબડ પ્રસંગે ચોરો યા ઉઠાઉગીર બદમાશો માલ ચોરી ન જાય તે ઉપર નજર રાખવી. જુલા પડેલા બચ્ચાઓને દિલાસો આપી બેસાડવા તેઓના અગ્ર ઉપર કાંઈ દાગીના હોય, તો તે ઉપર નિગેહબાની રાખવી અને પુછપાછ કરી તેના ઘર તથા માબાપ શોધી કાઢી તેઓને સ્વાધીન કરવાં તેને દાગીના સલાજવા કેહેવું, મેળાઓમાં, નદી કિનારે, તળાવ ઉપર, દર્શનની જગો ઉપર, અને જ્યાં બજારમાં કે બીજી જગોએ ભારે મેદની લોકોની મળે, ત્યાં રસ્તાનો, રાહદારીનો, તથા બદમાશો ગુંહા ન કરે, તેવી સાવચેતી રાખવી.

રાત્રે, પોતાના ઉપરીના હુકમોને અનુસરી “રેન” કરી, બહોબસ્ત રાખવો. ગાડી ઘોડાની આવ જવ ઉપર નિગેહબાની રાખવી અકસ્માત બને નહી, તેમ બહોબસ્ત રાખવો.

ભગડખાના, ગાંજખાના, તાડી તથા દાડના પીઠા, ધર્મશાળા અને મુસાફરોને ઉતરવાની શેહેર અને ગામોમાં, તેમજ આજીબાજીની જગામાં ફરતા રહી, શકદાર તથા બહારના સરાય પડતા રાખસો વિશે તપાસ રાખતા રહેવું ને તેઓની હાલચાલ ઉપર નજર રાખવી.

શકદારોની ઉપર રૂલને અનુસરી નિગેહબાની રાખવી ગુજરાનનું યોગ્ય સાધન જેને નથી, તેવા લોકો કોણ છે તેથી વાકેફ થઇ, ઉપરીને વખતોવખત તે બાબત જાહેર કરવું.

રેલ્વે સ્ટેશનો વગેરે મારફતે જનાર આવનાર પરદેશી શકદારો ઉપર ઘટતી નિગેહબાની રાખતા રહેવું.

વીલેજ પોલીસ આક્ટ (સને ૧૮૬૭નો ૮ મો)

“વીલેજ” એટલે ગામડાની પોલીસ ઉપર તમામ અખત્યાર ડીપ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટનો છે. અને તેવા અખત્યારો ડીવીઝનના કમીશનરોના હુકમોને આધીન રહીને તે ચલાવી શકે છે. અને કમીશનરની મંજૂરીથી કોઇ અખત્યાર કોઇ ફર્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ જેને આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર યા ડેપુટી કલેક્ટરનો રેવીન્યુ ચાર્જ પણ હોય, તેને ડીપ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ આપી શકે છે. (વી. પો. આ. કલમ ૩૭).

વળી ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ આકટની કલમ ૭૬ ના આધારે આવી સત્તા, પોલીસ કાર્યો સાડ, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટને પણ જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટ આપી શકે છે. વીલિંગ પોલીસ આકટની કલમ ૪થી પ્રમાણે પણ એમ થઈ શકે છે. પણ ગામના હલકા નોકરોને ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ નીમી શકે નહિ.

સ — ગામડાની પોલીસ કેના તાબામાં ગણવાની છે, અને તેવી નિમણૂક કોણ કરે?

જ — તે ગામના પોલીસ પટેલના તાબામાં ગણવી, ને પોલીસ પટેલની નિમણૂક ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે. એવા હુકમો વતનફારી આકટને અનુસરીને લખીતવાર હુકમથી કરવા પડે છે. હર એક ગામમા ધણુકરીને જીના વખતથી એક અથવા વધારે મતાફરો હોએ છે. કાયમની, યા મતાફરોમાથી પાચ વરસની મુફત સુધી વારી પ્રમાણે, યા મતાફર ન હોએ, યા ખીજાં ખાસ કારણો હોએ તો, ત્રાહીત શખસને પોલીસપટેલ, એક અથવા વધારે ગામનો નિમી શકાય છે. રેવીન્યુ પટેલને પણ પોલીસપટેલ નિમી શકાય. મોટા ગામોમા એક કરતા વધારે પટેલો પણ નિમી શકાય.

તેઓને સસપેડ કરવા યા ખાતાની રકમો કાંઈ શિક્ષા કરવાની હોએ, તો તે ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ ફર્ટ કલાસ માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે.

સ — હરેક પોલીસ પટેલની સાધારણ ફરજો કંઈ કંઈ છે?

જ — આ કાયદાથી પોલીસ પટેલની કચ્છે નિચે પ્રમાણે ઠરાવેલી છે —

૧. પોતાના જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટની હકુમત તળે રહીને, તેમજ જે માજિસ્ટ્રેટની હકુમત તળે તેનુ ગામ હોએ, તેને આધીન રહીને, તેઓના હુકમો બજાવવા, અને જે હકીકતો, પત્રકો, ગુન્હા બદલ, સુખશાંતિ બદલ, ગામની ગિથિતિ બદલ, માંગે તે આપવા.

૨. પોલીસ અમલદારોને પોતાના કામમાં હુકે રીતે વાજબી મદદ આપવી, તેમજ ગુન્હા સંબંધની અને સુલેહશાંતિ સંબંધની ખબરો કાઢતા રહી, વખતોવખત આપવી.
- ૩ જે હુકમ, વારંટ વગેરે યોગ્ય અધિકારી તરફથી આવે, તે કાયદેસર બજાવવા.
૪. પોતાના ગામની હદમાં ગુન્હા થતા તેમજ લેકાપકારક કૃત્ય થતા અટકાવવા, અને ગુન્હેગારોને પકડી કાઢી, તેઓને ધનસાફ સાડ મોકલી આપવા, અને તે કામમાં ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસને મદદ કરવી.
- ૫ ગુન્હાઓ ન થાયે, તથા ગામના લોકોની આબાદી તથા સલાહશાંતિ રહે. તે સાડ ગામના નોકરોની વ્યવસ્થા, ચોકી પેહરા વગેરેની, —યોગ્ય રીતે કરવી અને ગફલતથી આવા ફોર્મ ચાલે, તો પોતાના ઉપરી માજિસ્ટ્રેટને હકીકત બહેર કરવી.
- ૬ ફોર્મ ભટકતી યા શકદાર ટોળી, અગર લોકોને ત્રાસ અગર ખીક ઉપજે તેવી ટોળી, પોતાના ગામની હદમાં આવી હોય, તો તેની હીલચાલ ઉપર નજર રાખી તે વિશે પોતાના ઉપરી માજિસ્ટ્રેટને તેમજ નજીકના પોલીસ થાણાના અમલદારને તાત્કાલિક સંઘણી ખબર પહોંચાડવી (આક્ટની કલમ ૬, ૧૦ વગેરે)

આ કામો સાડ ગામના નોકરોની મદદ લેવાનો, તેમજ લખાણુ સાડ જરૂર લાગે તો ગામના તલાટીની મદદ લેવાનો પોલીસ પટેલને હક છે. (કલમ ૭)

ઉપર પ્રમાણે કામ કરવા બધાએલા છે, તેથી ફોર્મ પોલીસ પટેલ યા ગામનો નોકર મદદ આપવામાં કસુર કરશે તો, યા ઘેરીકરાઈ બતાવશે તો, તેની વાર્ષિક પગારની રકમનો ટ્રી ભાગ જેટલો દંડ સુધીની શિક્ષા ફોર્મ ૧ લા વર્ગનો માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે. તેથી વધુ સજાને પાત્ર જણાય તો તપાસ પુરી થતાં સુધી છ મહિના કરતાં વધારે નહિ એવી મુદત સુધી

સસપેડ કરી શકે, પણ પોલીસપટેલને અરતરફ કરવો હોય તો કમિશનરની મંજુરી લેવી પડે. વતન આક્ટ પ્રમાણે પટેલ હોય, તો સરકારની મંજુરી બેઠકે આ પ્રમાણે ખાતાની રકમો શિક્ષા સાથે થયું છે ફોજદારી ગુન્હાબદલ તેનો ઈન્સાફ કરવાની આખતમા, આ ઠરાવથી કાંઈ બાધ નથી, એમ સમજવું પોલીસ પટેલને સસપેડ, ૧ લા વર્ગનો માળખેટજ કરી શકે.

સ.—પોતાના ગામની હદમાં કાંઈ ગુન્હો થયો હોય, તો પોલીસપટેલની શું કરજ છે?

જ.—પોતાના ગામમાં ગુન્હો બન્યો હોય, અને ગુન્હેગાર જાણાયો ન હોય, યા નાશી ગયો હોય, ત્યારે તે આખતની હકીકતનો ટુકમાં રીપોર્ટ લખી તુરતાનરત, જે પોલીસ થાણાની હદમાં તેનું ગામ હોય, તેના તરફ પોલીસપટેલે મોકલી આપવી બેઠકે, અને પોતે તપાસ કરવા શરૂ કરવી, અને મળી શકે તે પ્રમાણે તે ગુન્હા સંબંધ મેળવવો, અને સફરડુ ઉપર મહેલા અમલદારને મોકલી આપવો. (કલમ ૧૦)

પોતાના ગામની હદમાં અમુક શખસને ભારે ગુન્હો કર્યો છે એમ માનવાનું તેને કારણ હોય, તેવા શખસને પકડીને તથા તે કામમાં પ્રવામાં ઉપયોગી પડે તેવી વસ્તુઓ, સફરડુ ઉપર મહેલા અમલદાર તરફ મોકલી આપવા પકડેલા હરેક શખસને ચોવીસ કલાકની મુદત અંદર મોકલી દેવો બેઠકે (કલમ ૧૨).

પૂરાયોલખી લેવાનો તથા જડતી લેવાનો અધિકાર.—પોતાની કરજને અંગે તપાસ કરતાં દરમ્યાન સાક્ષીઓને બોલાવી તેનો પૂરાવો પ્રતિજ્ઞા ઉપર લખી લેવાની સત્તા છે, તથા સતાહેલી વસ્તુઓ સાડ જડતી લેવાનો અધિકાર છે, પણ કોઈ રહેણાક ઘરની જડતી રાતે ખાસ જરૂરી કારણ શિવાય લેવી નહિ. ગુન્હેગારની શોધમાં પાછળ જતા, યા જડતી સાથે, કાંઈ ખીજે ગામ જવાની જરૂર પડે તો ત્યાં જઈ પોતાની સત્તાનો અમલ કરી શકે છે, પણ ત્યાં પોલીસ પટેલને તુરત ખબર આપવા તે બંધાયેલો છે, અને તે ગામનો પટેલ તેને બનતી હરેક મદદ આપશે, અને એ ગુન્હેગારની શોધ તથા જડતી સાથે તે પટેલને જવાબદાર ગણવાનો છે. (કલમ ૧૩).

સ.—અકસ્માત અથવા અસ્વાભાવિક મોત પોતાના ગામની હદમાં થયું હોય, તો પોલીસપટેલની શું ફરજ છે ?

જ.—૧ હુ—ગામની હદમાં કોઈ માણસ કમોતે અથવા અકસ્માત મરણ પામે, અથવા કોઈનું મુડદું જડે, તો પોલીસપટેલ તે ગામના અથવા આસપાસના બે અથવા વત્તા હુશીયાર માણસોને પંચાતનામું કરવા સાડ તાબડતોબ બોલાવીને એકઠા કરવા પછી તે માણસોએ મરણના કારણની તથા તેને લગતી સઘળી હકીકતની ચાકસી કરીને લખેલા રીપોર્ટ કરવો. રીપોર્ટ પોલીસપટેલ તે ગામ જે ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમાં હોય તે થાણું જે અમલદારને સ્વાધીન હોય તે અમલદારને તુરંત પોહોચવો કરવો.

૨ જુ —પોલીસપટેલ કોઈ માણસને સફરનું પ્રકારની પંચાતમાં બેસવાનું કહે તો તે માણસ વાજખી કારણ વગર પંચાતમાં બેસવાની ના કહેશે અથવા ગફલત કરશે, તો તે ગુનેહો તેની ઉપર માજીસ્ટ્રેટની આગળ સાબીત થયા પછી તે ઘણામાં ઘણા પચાસ રૂપિયા મુધી દંડને અથવા દંડ નહિ આપશે તો એક મહિના મુધી કેદની સજાને લાયક થશે.

૩ જુ —કાયદા વિરૂદ્ધ રીતે મરણ થયું છે, એવું પંચાતનામાંની હકીકત ઉપરથી જણાય તો પોતાનું ગામ જે ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમાં હોય તે થાણું જે અમલદારને સ્વાધીન હોય તે અમલદારને પોલીસપટેલ તાબડતોબ સૂચના કરવી અને મોકલતા ગમ્તામાં મુડદું ફાંદી જવાની ધાગતી નહીં હોય, તો પાસેના સીવીલ સરજનની પાસે અથવા એવે પ્રસંગે મુડદા તપાસવાને વર્ષિક ખાતાના જે અમલદારને સરકારે નીમ્યો હોય તેની પાસે તે મુડદું તરત મોકલી દેવું. પછી તે સીવીલ સરજને અથવા વર્ષિક ખાતાના ખીળ અમલદારે મરણનું કારણ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૪ થુ —મુડદું મોકલીશું તો તે ફાંદી જશે, અને તેની તપાસ કરવાથી કોઈ કાયદો થશે નહિ અને ઉલટો ધોક્કો પોહોંચશે, એવા સમ્બંધથી પોલીસપટેલથી મુડદું મોકલી શકાતું નહીં હોય ત્યારે જે ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમાં પોતાનું ગામ હોય તે થાણું જે પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન હોએ, તે અમલદાર, અને તેણે પોતાના તાબા માંહેના અમલ-

દાગેમાંથી કેઈ અમલદારને મોકલ્યો હોય, તે તે અમલદાર, અથવા માજિસ્ટ્રેટ, તે મુડું બાળવાનો અથવા દાટવાનો હુકમ આપે ત્યાં સુધી પોલીસ પટેલે તે મુડું બાળવા અથવા દાટવાની રજા આપવી નહિ
(વીલેજ પોલીસ આકટ, કલમ ૧૧)

સૂચના.—આવી વખતે પચાતનામુ કરવાનું, તેનો નમુનો, આગળ આ ચોપડીમાં કીમીનલ પ્રોસીજર કોડના પ્રકરણમાં કલમ ૧૭૪ની સમજૂતીમાં આપેલો છે તે જોવા.

સ.—પોલીસપટેલને કેઈ ગુન્હાઓ બાબતમાં ઇનસાફ કરવાનો, અને શિક્ષા ફરમાવવાનો અધિકાર છે ?

સ.—હા પોતાના ગામની હદમાં હલકા પ્રકારની એટલે જુજ જેવી (હલક) ગાળાગાળી યા મારામારીના ગુન્હાની કરીઆફ, તે ગુન્હો બન્યા પછી આઠ દિવસની મુદતની અંદર પોતાને થઈ હોય તેો તે પોલીસપટેલ ગુન્હો સાબીત થયેથી ગામની ચાવડી (ચાગમાં)મા ગુન્હેગારને ૨૪ કલાક સુધી કેદની ગિલા કરી શકે છે (કલમ ૧૪).

ઉપર કહેલો અધિકાર સામાન્ય છે, પણ તે ઉપરાંત, વિશેષ અખત્યાર બાબતમાં નીચે પ્રમાણે :—

વળી કેટલાએક બીજા ગુન્હાઓ, જેવા કે,—બીગાડ અથવા હલકી ચોરી, જેમાં નુકસાન યા માલની કીમત બે રૂપીઆથી વધારે ન હોય, —પોતે કાયદેસર હુકમ કર્યો તેની અટકાયત કરનારને યા અમલ કરવા ના, કેહેનારને,—જનવર ઉપર ધાતકીપણુ કરવા સાફ, —તળાવ, ઝરા વગેરેના પાણીમાં કોઈ નાહી ઘોઘ બીગાડે તે સાફ, —કચરો એકઠો કરે તે સાફ, —રસ્તા ઉપર ઝાડો પીશાબ કરે,—છાણના ઢગલા અથવા બાળ કુવામાં પારકાને હરકત થાય, તેમ, ગદફી થવા જે,—પીવાના પાણીના કોઈ માર્ગમાં જનવરોના મડદા યા કચરો નાખે વગેરે,—ગુન્હાઓ સાફ પોલીસપટેલને કલમ ૧૫ રકમ (૧) પ્રમાણે કમીશનરની મજૂરીથી ડીસ્ટીકટ માજિસ્ટ્રેટ ખાસ અધિકાર આપ્યો હોય, તે તેવો પોલીસપટેલ આ ગુન્હાઓ સાંભળી ઇનસાફ કરીને શિક્ષા કરી શકે છે. તે માટે કલમ ૧૫, ૧૬, ૧૭ જોવી.

સ.—બીન વારસી મિલકત બાબતમાં પોલીસ પટેલે શું વ્યવસ્થા કરવી ?

જ.—પોલીસ તેને સાંપેતો, અથવા પોતાને મળી આવે, તે બાબત પોતાના ઉપરી માજિસ્ટ્રેટને રીપોર્ટ કરી ત્યાંથી થયેલા હુકમને અનુસરીને ચાલવું જોઈએ. (કલમ ૧૬)

પ્રકરણ ૨ જી.

કીમીનસ પ્રોસીજર કેડ. (સને ૧૮૯૮ નો આક્ટ ૫ મો).

વ્યાખ્યાઓ.—

આ કાયદામા આપેલી કટલીક વ્યાખ્યા જાણવાની જરૂર છે. નેમાથી પોલીસ ખાતાને જરૂરની એવી નીચે મુજબ છે

પોલીસ થાણું.—સ્થાનિક સરકારે કાર્પ સામાન્ય અથવા ખાસ ફગવથી જે ઠેકાણે “ પોલીસ-ગેઝેટશન ” એટલે પોલીસ-થાણું ફગવ્યું હોય, તે સમજાયું

પોલીસ થાણાનો ઇનચાર્જ અમલદાર.— જે પોલીસ અમલદારના હવાલામાં આવું થાણું હોય તે અમલદાર, તેમજ તેની ગેરહાજરીમા અથવા મંદવાડને લીધે કામ બગાડવા અશકત હોય, તો તેની પછીના ફરજીનો અને કોન્સ્ટેબલથી ચઢતા ફરજીનો જે પોલીસ અમલદાર તે પોલીસ-થાણામા હાજર હોય, તે, સમજવો, અને સ્થાનિક સરકાર જે કરમાવે તો ખીલે જે અમલદાર સફરલુ પ્રમાણે હાજર હોય તેનો પણ સમાસ થાય છે.

પોલીસ “ ઇન્વેસ્ટીગેશન ” —આને પોલીસ તપાસ.—પોલીસ કાયદેસર રીતે પુરાવો એકઠો કરવા સાથે આ કાયદા મુજબ ચલાવેલાં અર્ધાં કામોનો સમાસ એમા થાય છે, અને માજીસ્ટ્રેટ કાર્પ પણ શખસને અધિકાર આપેલા હોય, તો તે શખસે પુરાવો એકઠો કરવા સાથે કાયદા પ્રમાણે ચલાવેલા અર્ધાં કામોનો સમાસ એમાંજ થાય છે

“ કાગ્નીઝેબલ ” એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો:—જે ગુન્હો એવો છે કે તે બાબત ઇલાકાના મુખ્ય શહેરોની માહે અથવા બહાર, ચાલુ કાયદાના નિયમ પ્રમાણે પોલીસ વગર વારંટે પકડવાને અખત્યાર છે, એવા ગુન્હાઓને “ કાગ્નીઝેબલ ” કહેવાય, જેમા પોલીસને એવો અખત્યાર ન હોય તેને “ નાન કાગ્નીઝેબલ ” એટલે પોલીસ અખત્યાર બહારનો ગુન્હો કહેવાય.

નમીન લઈ શકાએ તેવો ગુન્હો એટલે શું?—જે ગુન્હા બાબત કો પ્રો કોડની પાછળ આપેલા “શેડ્યુલ” યા ને પરીશિષ્ટ ૨ ના માં “નમીન લઈ શકાએ” એવું જે ગુન્હા બાબત બતાવ્યું હોય, તેવા, ગુન્હાઓ. એ હકીકત સદરહુ પરીશિષ્ટના કોષ્ટક ૫ માં બતાવેલી છે. તેમજ જે ગુન્હા બાબત બીજા કોઈ ચાલુ કાયદામાં એવું ફરમાવ્યું હોય, તેવો ગુન્હો.

“કંપલેટ”—યાને ફરીઆદ એટલે શું તે.—‘ફરીઆદ’—એટલે આ કાયદા પ્રમાણે કોઈ માછરૂટ કામ ચલાવે એટલા માટે, કોઈ શખ્સે (પક્ષી તે જાણુયો હોય અથવા નહોતો તેણે) કાંઈ ગુન્હો કર્યો છે, એવો તે માછરૂટની આગળ મોહોડથી અથવા લખીને બહાર કઢેલો મજકુર, પણ તેમાં પોલીસ અમલદારના રીપોર્ટનો સમાવેશ થતો નથી.

નોટ.—યાદ રાખવું કે, પોલીસ આગળ આપેલી ગુન્હાની ખબરને આ વ્યાખ્યાને આધારે “કંપલેટ”—યાને ફરીઆદ ગણી શકાએ નહીં.

ચોડશી—યાને “ઇન્કવાયરી.”—‘ચોડશી’—આ શખ્સમાં માછરૂટ અથવા કોર્ટ આ કાયદાની કંઈ ઇન્સાફ સિવાય કરેલી બીજી કંઈ ચોડશીનો સમાવેશ થાય છે.

“જ્યુડીશીઅલ પ્રોસીડીંગ”—યાને ઇન્સાફી કામ—‘ઇન્સાફી કામ,’ એ શખ્સોમાં જે કોઈ પણ કામમાં પૂરાવો આગળ ઉપર કાયદેસર રીતે લેવામાં આવે છે, અથવા લેવાનો અધિકાર છે, તેવા કોઈ પણ કામનો સમાવેશ થાય છે.

“સમન્સ કેસ”—એટલે ‘વારંટ કેસ’ ન હોય, તેવા ગુન્હાને લગતો કોઈ કેસ.

“વારંટ કેસ.”—એટલે જે ગુન્હા બાબતમાં મોતની, કાળા પાણીની, યા જ મહિના કરતાં વધે મુદતની કેદની શિક્ષા થઈ શકે, તેવો કેસ.

ઉપરની વ્યાખ્યા હમેશાં ઉપયોગની હોવાથી, તે ધ્યાનમાં રાખવી.

કોર્ટો તથા તેઓને શિક્ષાના અધિકાર વિશે.

જુદી જુદી કોર્ટો તથા તેઓને શુ શુ અધિકારો શિક્ષા સંબંધ છે, તે આ નીચે આપેલા છે —

કોર્ટ.	અધિકાર.
હાઇ કોર્ટ.	મોતની શિક્ષા સુધાત, કાયદા અન્વયે હરેક પ્રકારની શિક્ષા ફરમાવી શકે.
સેશન્સ જ્જ્ઞ અથવા એડીશનલ સેશન્સ જ્જ્ઞ	કાયદા અન્વયે હરેક પ્રકારની શિક્ષા, પણ મોતની શિક્ષા ફરમાવે તો તે હાઇકોર્ટની મંજૂરીની શરતેજ કરી શકે છે
આસીસટન્ટ સેશન્સ જ્જ્ઞ	કાયદા અન્વયે કોઇ પણ શિક્ષા ફરમાવી શકે; પણ મોતની શિક્ષા ન કરી શકે, અને સાત વરસથી વધુ સમુદ્ર પારની, અથવા સાત વરસથી વધુ કેદ, કરી ન શકે
પ્રેસીડન્ટી માજસ્ટ્રેટ અને પહેલા વર્ગના માજસ્ટ્રેટ.	કાયદા પ્રમાણે જેટલી એકાત કેદ થઇ શકતી હોય તેટલી એકાત કેદ સુધા બે વરસ સુધીની મુદતની કેદની શિક્ષા કરી શકે એક હબર રૂપીઆ સુધી દડ. ફટકા મારવા,
૨ જી વર્ગના માજસ્ટ્રેટની કોર્ટ.	કાયદા અન્વયે થઇ શકતી એકાત કેદ સુધાત છે મહીના સુધીની મુદતની કેદ; બસે રૂપીઆ સુધી દડ ફટકા મારવાનો અધિકાર આપ્યો હોય તોજ
૩ જી વર્ગના માજસ્ટ્રેટની કોર્ટ	એક મહીના સુધીની મુદતની કેદ; પચાસ રૂપીઆ સુધી દડ

(૨) જે શિક્ષા ફરમાવવાનો કાયદાથી પોતાને અધિકાર હોય, તેમાંની ગમે તે શિક્ષા એકઠી કરીને કાયદાસર ગમે તે શિક્ષા ફરમાવવાનો અખત્યાર હર કોઇ માજસ્ટ્રેટની કોર્ટને છે.

(૩) બીજા વર્ગના કોઇ માજસ્ટ્રેટની કોર્ટને સ્થાનિક સરકારે ખાસ સત્તા ન આપી હોય, તો ફટકાની શિક્ષા કરી ન શકે. (ક્રી પ્રો કે. કલમ. ૩૧-૩૨).

વિશેષ સમજૂતી — કેટલાક ડીસ્ટ્રીક્ટ માજસ્ટ્રેટને કલમ ૩૦ પ્રમાણે ખાસ અખત્યાર આપેલ હોય, તો કલમ ૩૪ પ્રમાણે સાત વરસ સુધીની સમુદ્ર પારની યા સાત વરસ સુધી કેદની શિક્ષા કરી શકે છે

વળી, — એક કરતા વધારે ગુનાનો તકસીરવાર કોઇને ઠરાવવામાં આવે, ત્યારે એક કરતા વધારે શિક્ષા આપતી વખતે, કોર્ટ એમ હુકમ કરી શકે, કે — બેઉ શિક્ષાઓનો અમલ સાથેજ થાય, અથવા તો, — એકની મુદત પૂરી થયા બાદ, બીજીનો અમલ શરૂ થાય. (કલમ ૩૫).

પૌલીસ તથા માજીસ્ટ્રેટને પકડવામાં મદદ આપવા તથા
ગુન્હાઓની ખબર આપવાની લોકોની ફરજ.

સ.—પૌલીસ અમલદારને તથા માજીસ્ટ્રેટને લોકો મદદ
આપવા ક્યારે બંધાયેલા છે?

જ.—લોકોના ઉપર નીચે પ્રમાણે ફરજ કાયદાથી હરેલી છે —

“ ઇલાકાના મુખ્ય શેહેરોની અંદર કે બહાર કાંઈ માજીસ્ટ્રેટ
અથવા પૌલીસ અમલદાર હેઠળ લખેલી આબંતામા જે માણસની
વાજબી રીતે મદદ માગે, તેવા ફરક માણસે તેને મદદ કરવી જોઈએ,—

(અ) બીજા કોઈ પણ માણસને પકડવાનો સફળ માજીસ્ટ્રેટને
અથવા પૌલીસ અમલદારને અધિકાર હોય, તેવા માણસને પકડવામાં
અથવા તેને નાસી જતો અટકાવવામાં

(બ) મુલના લગતો અટકાવ કરવામાં અથવા તે દાખી
કેવામાં અથવા હરકોઈ કેલે, નેહર, ટેલીગ્રાફ, અથવા સાર્વજનિક
મિલકતને નુકશાન કરવાની કાગિસતો અટકાવ કરવામાં (કલમ ૪૨).

સ.—કોઈ વારંટ પૌલીસ અમલદાર ન બજાવતો હોય
ને કોઈ ખાતગી માણસ કાયદા પ્રમાણે માજીસ્ટ્રેટના હુકમ
પ્રમાણે બજાવતો હોય,—તો તેને લોકો મદદ કરી શકે ખરા કે?

જ.—હા, પણ જો તેવા બજાવનાર શખસ નજીક પામે હોય, અને
વારંટની બજાવણી સારૂ કાંઈ કૃત્ય કરતો હોય, તોજ (કલમ ૪૩)

સ.—અમુક ગુન્હાઓની ખબર લોકોને હોય, તો તેઓએ
તેવી ખબર પૌલીસને આપવીજ જોઈએ, એવી કાંઈ ફરજ
તેઓ ઉપર છે કે?

જ.—હા. કેટલાક ગુન્હાઓ, જેવા કે,—રાજ્ય વિરુદ્ધના
ગુન્હાઓ,—ગેરકાયદેસર મડળી સબંધ ગુન્હા,—કેટલીક જાતની ભારે
ચોરીના પ્રકારના ગુન્હા,—રસ્તા છુટ (અપહરણ),—અથવા ફાશિસ,—
ડાકાઈટી,—ખુન સાથે ડાકાઈટી,—ઘર ફોડી ચોરી, ઘર ફોડવું,—ખીગાડ —
જ્યારે સો રૂપિયા ઉપરાંતનો યા ખેતી સબંધ દસ રૂપિયા યા ઉપરાંતનો

હોય, એવા ગુન્હાઓ બન્યાની, યા કરવાના ધરિાની ખબર જે કાઈ શખસને હોય, તેણે તાબડતોય તેવી ખબર નજીકના માણઝટ્ટેને યા પોલીસ અમલદારને અવશ્ય આપવી જોઈએ. એવી ખબર કેમ તેણે નહિ આપી, તેનું વાજબી કારણ જતાવવાને બોલે તે શખસને માથે છે (કલમ ૪૪)

સ—વળી ગામના મુખીએ, જમીનના માલીક યા તેના એજંટે ગુન્હાની ખબર આપવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—પોતાના ગામની હદમાં ચારીનો માલ રાખનાર, યા વેચનાર, મશહુર માણસ રહેતો હોય તો તે વિશે, ઠગ, લુટારો, ચાર, નાદેલા કેદી અને જાહેર થયેલા ગુન્હેગાર આવી અટયો હોય તો તે વિશે, ગેરકાયદે મંડળી, હુલડ વગેરે બાબતમાં જમીન લઈ ન શકાય તેવા ગુન્હા થયાની, યા તે કરવાના કોઈના ધરિાની બાબતમાં, અકસ્માત, અકુદરતી યા વેલેમ ભેડેલ કોઈ મરણ થયું હોય ત્યારે, વગેરે—કેટલાક ગુન્હાઓની બાબતમાં, તેણે નજીકના નજીકના માણઝટ્ટેને યા નજીકના પોલીસ-થાણાના અમલદારને તેને એ સંબંધ જે કાઈ ખબર મળે, તે આપવી જોઈએ (કલમ ૪૫)

પકડવાની બાબત નિયમો.

સ—કોઈ શખસને પકડવો, તે કેવી રીતે, તે કહો.

જ.—“કોઈ શખસને પકડવો તે એવી રીતે કે, જે પોલીસ અમલદાર યા બીજો શખસ પકડતો હોય, તેણે તે શખસના શરીરને ખરેખર અડકવું અથવા કેદ કરવું, પણ જો તે શખસ કાંઈ બોલીને અથવા કરીને પેહેગને તાબે થાય, તો તેમ કરવું નહી.”

સ.—અગર તે શખસ પકડવામાં સામો થાય, તો શું કરવું?

જ.—એવો શખસ સામો થાય, ને પોતે ન પકાડાયે એવું કાંઈ કરે તો તેને પકડી લેવાને માટે જે કાંઈ ઉપાય પકડનાર અમલદારને યોગ્ય લાગે, તે કરવાને તેને કાયદેસર સત્તા છે. પણ જે શખસને પકડવાનો હોય, તે શખસ ઉપર જો દેહાંત શિક્ષા થઈ શકે, અથવા

હુંદગી સુધી કાળા પાણીની સળ થઈ શકે એવા ગુન્હાનુ તોહોમત ન આવ્યું હોય, તો તે શખસનુ મોત આણી શકાયે નહિ

સ.—એ બાબતને લગતા સાધારણ નિયમો ટુંકમાં કહેા

જ.—જેને પકડવો હોય, તે શખસ એવી કોઇ જગામાં પેસી ગયો છે, એમ માનવાનુ કારણ હોય, તો તે જગામાં જે રહેનાર હોય, અથવા જના હવાલામાં તે જગા હોય, — તે માણસે, પકડવા આવનાર અમલદારને, તેની માગણીથી અંદર જવા દેવો, ને દરેક રીતે પકડવામાં મદદ આપવી. પણ એ પ્રમાણે પેસવાનુ ન મળી શકે, તો પછી “ગમે તે પ્રસંગે વારંટ પ્રમાણે કામ કરનારા શખસને, અને જે પ્રસંગે વારંટ કાઢવાનો અધિકાર હોય, પણ જે શખસને પકડવો છે, તેને નાસી જવાની તક આપવા વગર તે વારંટ મળી શકતુ નહોય, એવે કોઈ પણ પ્રસંગે કોઈ પોલીસ અમલદારને સફરલુ જગામાં પેસીને શોધ કરવાનો અખત્યાર છે, અને તેણે પોતાનો અખત્યાર તથા આવવાનુ કારણ જાહેર કર્યા પછી, તથા મને પેસવા દેા, એમ યોગ્ય રીતે કહ્યા પછી, તેને અંદર જવાનો બીજી રીતે લાગ ન મળે, તો તેને સફરલુ જગામાં પેસવાને માટે કોઈ પણ ઘર અથવા જગાના બહારનો કે માહેનો દરવાજો અથવા બારી ફાડવાનો અખત્યાર છે, પછી તે ઘર કે જગા જે માણસને પકડવો છે, તેની હોય, કે કોઈ બીજા શખસની હોય, તોપણ — પણ એવુ દરાવ્યુ છે કે સફરલુ પ્રકારની કોઈ જગા આગડો હોય તેમાં (જે શખસને પકડવો હોય, તે શખસ ન હોય એવી) કોઈ બાયડી ખરેખત રહેતી હોય, અને તે બાયડી રીવાજ પ્રમાણે ચાર લોકમાં મોટું દેખાડતી ન હોય, તો સફરલુ શખસ અથવા પોલીસ અમલદારે સફરલુ ઓરડીમાં “પેસતા પેહેલા સફરલુ બાયડીને ખબર આપવી કે તમને એ ઠેકાણેથી નિકળીને બીજે ઠેકાણે જવાની છુટ છે, તથા તે બાયડીને ત્યાથી નિકળી જવુ સહેલ પડે તેવો દરેક ઘટતો ઉપાય કરવો, અને પછી તે સફરલુ ઓરડો ફાડીને તેમાં પેસવાને મુખત્યાર છે ” (કી પ્રો. કોડ કલમ ૪૬ થીને ૪૮).

સ.—કોઈ દરવાજો અગર બારી ફાડીને નિકળી જવાનો રસ્તો કરવાની બાબતમાં પોલીસને કેવી સત્તા છે?

કી. પ્રો. કેડ કલમ ૪૯, ૫૦] ૩૨

જ. —કાયદાસર જે પોલીસ અમલદારને પકડવાને અપત્યાર આપેલો હોય, તેને કોઈ પણ ઘરનો અથવા જગા બહારનો અથવા માહેનો દરવાજો અથવા બારી, ખુલ પોતાને છોડવાને સાડ અગર તો પકડવા સાડ કાયદેસર રીતે પેહલા જે માણસને તે ઘરમાં અથવા જગામાં અટકાવી રાખ્યા હોય તેને છોડાવવા સાડ કોડીને રજતો કરવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૪૯)

સ. —પકડેલા શખસને પ્રતિબંધ કરવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ. —તેને નારી જતા અટકાવવાને જરૂર બેગ પ્રતિબંધ થઈ શકે, તેથી વધારે ન થાય (કલમ ૫૦)

સ. —કોઈ પોલીસ અમલદાર પકડે તેની વિરૂદ્ધ ખાનગી બચાવનો હુક છે કે?

જ. —નાહિ, પણ જો તેના કૃત્યથી મોત યા મહાબ્યથા થવાની વાજબી ધમ્મતી હોય, તો જુદી વાત છે (પીનલ કોડ કલમ ૬૬)

સ. —પકડતી વખતે શી બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ?

જ. —બનતા સુધી, પકડનાર પોલીસ અમલદારે પોતાનો “યુનીફોર્મ” પોશાક પેહરવો. તેથી પાછળથી તકરાર ઉઠવા સભવ રહેતો નથી.

વિશેષ સમજૂતી. —પકડવો હોય, ને શખસ સામો થાયે, તો બનતો વાજબી પ્રતિબંધ કરવાની કાયદાથી છુટ છે. પણ તેને નારી જવા ન દેવો. એવા સામા થવાથી, પકડનાર પોલીસ અમલદારને પોતાનું મોત થશે અથવા મહાબ્યથા તેને થવાની વાજબી ખાસ્તી ઉપજે, તો પોતાની નોકરી બજાવતાં, સામા થનારના તેવા આચરણ અને કૃત્યથી, પોતાના ખાનગી બચાવનો હુક પોલીસ અમલદાર વાપરી શકે; અને જરૂર પડે, તો પોતે અથવા સાડ તે સામા થનારને ગોળીથી વિધી નાખી શકે, યા મારી નાખી શકે, એમ પીનલકોડ કલમ ૧૦૦ તથા પોલીસ મેન્ચુઅલની ૩૬, પાને ૩૩૭ મે છે.

સ. —હાથકડીનો ઉપયોગ કેદી ઉપર કયારે થઈ શકે છે?

જ.—ગુનહો ગંભીર પ્રકારનો હોય્ઁ તેથી યા કેદીની ચાલચલણ તથા વર્તણુકથી તેને નારસી જતો અટકાવવા અથવા કાઈ ગંભીર નુકસાન થતુ અટકાવવાની જરૂર છે, એવી વાજબી માન્યતા ઉપજે તો, હાથકડીનો ઉપયોગ થઈ શકે છે પ્રસંગ અને કેદીની વર્તણુક ઉપરથી વિચાર કરી આમ કરવાનુ છે એમરતો ને હાથકડી પહેરાવવી નહી

સ.—કેમ જણે યા માશ્વરેટ હાથકડી સંબંધે પોલીસને હુકમ કરી શકે ?

જ.—તેની ટાઈમાં કેદીને હાથકડી સાથે રાખવો કે નહી, તે વિષે હુકમ કરી શકે પણ કેદીની વર્તણુક વાધા ભરેલી યા ધાસ્તીવાળી જણાતી હોય્ઁ, તો પોલીસે તે હકીકત જણાવે યા માશ્વરેટને જણાવવી, કે તે ઉપર વિચાર કરવાનુ તેને બની શકે

ટાઈ બહાર તો,—આ બાબતમા પોલીસનોજ અધિકાર છે.

વિશેષ સમજુતી —હાથકડી પેહેરાવવી એ સલામતી અને સાવચેતીના એક ઉપાય તરીકેની જરૂર પ્રમાણે વાપરવાની છે. માત્ર દ્રેશથી યા કેદીને હલકો ખાડવા ખાતર, યા તેને હેરાન કરવા ખાતર વાપરવાની નથી.

સ —પકડેલા શખસની જડતી લેવા બાબતમાં શું કાયદો છે ?

જ —વારંટની કબજે પોલીસે કોઈને પકડયો હોય, ને તેમાં જમીન લેવાનુ કરમાન ન હોય ત્યારે,—અગર તેમ પકડયા પછી તે જમીન આપી શકતો ન હોય ત્યારે,—અથવા કાયદા પ્રમાણે વગર વારંટ પકડયો હોય, અથવા તો વારંટ પ્રમાણે ખાનગી શખસે તેને પકડયો હોય અને પકડાયલા શખસના જમીન લઈ શકાતા ન હોય,—યા તે આપી ન શકે તો,—પોલીસે જડતી લેવા શખસની લેવી, અને જરૂર જોગ પહેરવા જોગ કપડા શિવાય, બીજી જે વસ્તુઓ તેના અંગ ઉપર જડે, તે લઈને સલામતી રાખવી.

આવો ઝાડો હંમેશા પચ રાખી તેઓની સમક્ષ લેવો. અને લખીતવાર પંચનામુ હંમેશાં કરવુ જોઈએ.

બાયડીનો ઝાડો લેવાનો હોય, તો પચમાં એક બાયડી હંમેશાં રાખીને તેની પાસે ઝાડો લેવાડવો, અને લોક લજ્જના નિયમ ઉપર પૂરતુ ધ્યાન રાખવું.

સ.—ઝાડો લેતાં, મારવાનાં કોઇ ઓળર યા હુથીઆર મળી આવે, તો કેમ કરવું ?

જ.—પકડાએલા શખસને કાયદા પ્રમાણે જ્યાં રજુ કરવામાં આવે, ત્યાં તેવાં મળેલાં હુથીઆર પણ રજુ કરવાં. (કલમ ૫૧, ૫૨, ૫૩, ક્રી. પ્રો. કોડ).

વગર વારંટે પકડવા બાબત.

સ.—કોઇ શખસને પોલીસ વગર વારંટે ક્યારે પકડી શકે ?

જ.—માજીસ્ટ્રેટના હુકમ યા વારંટ વગર કોઇ પણ પોલીસ અમલદાર પોતાના અખત્યારથીજ નીચે પ્રમાણેની બાબતોમાં પકડવા સુખત્યાર છે —

પહેલું —જે શખસ હરકોઈ કાગનીએબલ ગુન્હામાં સામેલ થયો છે, અથવા જે શખસની ઉપર સફરહુ પ્રમાણે સામેલ થયો છે, એવી વાજખી ફરીઆદ કરવામાં આવી હોય, અથવા ખાતરીલાયક ખબર મળી હોય, અથવા વાજખી શક રહેતો હોય, તે શખસને,

બીજું —જે શખસના કબજામાં ઘર ફેડવાનું કાંઈ ઓળર કાયદેસર કાગણુ વગર હોય, તે શખસને, કાયદેસર કારણુ સાબિત કરવાનો બોને તે શખસને માથે છે, એમ સમજવું

ત્રીજું.—જે શખસને આ કાયદા પ્રમાણે અથવા સ્થાનિક સરકારના હુકમથી, ટહેરો કાઢીને ગુન્હેગાર તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યો હોય તે શખસને,

ચોથું.—આ ચારીની મિલકત છે એવો વાજખી રીતે શક હોય, એવી કાંઈ પણ વસ્તુ જે શખસના કબજામાં જડે, અને જેણે સફરહુ વસ્તુના સંબંધમાં કાંઈ ગુન્હો કર્યો છે, એવો વાજખી રીતે શક હોય, તે શખસને,

પાંચમું.—કોઈ પોલીસ અમલદારને પોતાનું કામ કરવામાં જે શખસ હરકત કરે, તે શખસને, અથવા જે શખસ

કાયદેસર પેહેરામાંથી નાસી ગયો હોય, અથવા નાસી જવાની કોશિસ કરતો હોય, તે શખસને;

છટું.—મલિકા માઆઝમાની જમીન પરની અથવા દરિયાઈ ફાજમાંથી ફલાણો શખસ નાસી ગયો છે, એવો અથવા મલિકા માઆઝમાની ઈંટીયન મરીન સર્વિસમાં હોય અને તે સર્વિસમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે ગેરહાજર રહેલો છે એવો, વાજખી રીતે શક હોય, તે શખસને;

સાતમું.—બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની બહારની કોઈ પણ જગ્યાએ કરેલું જે કોઈ પણ કૃત્ય બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં કરવામાં આવ્યું હોત તો તે બદલ એક ગુન્હા તરીકે શિક્ષા કરી શકાત, અને જે બદલ હેઠલ લખેલો શખસ ગુન્હેગારોને સ્વાધીન કરવા બાબતના કોઈ પણ કાયદા મુજબ અથવા સને ૧૮૧૧ના ફ્રુગુટીવ ઓફેન્ડર્સ (નહાસી ગયેલા ગુન્હેગારો બાબતના) આક્ટ મુજબ અથવા બીજી રીતે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં પકડવાને અથવા અટકાયતમાં રહેવાને પાત્ર થતો હોય, તે કૃત્યમાં, જે કોઈ શખસ સામેલ થયો છે, અથવા જે શખસની ઉપર સદરહુ પ્રમાણે સામિલ થયો છે, એવી વાજખી ફરીઆદ કરવામાં આવી હોય અથવા ખાત્રીલાયક ખબર મળી હોય અથવા વાજખી શક રહેતો હોય, તે શખસને,

આઠમું —કલમ ૫૬૫ ની પેટા કલમ (૩) ની રૂએ કરેલી કોઈ પણ કાનુનનો લગ જે કોઈ પણ છુટી ગયેલો ગુન્હેગાર કરશે તેને,

(૨) —આ કલમ કલકત્તા ને મુમ્બઈ, એ શહેરોમાંની પોલીસને પણ લાગુ છે. (કી. પ્રો. કે. ૩. કલમ ૫૪).

ઉપર લખેલી કલમની ખાસ સમજૂત.—પકડવાનું સાધારણ રીતે ત્રણ પ્રકારે હોય છે.

૧ હું.—પોલીસ પકડે તે,—તેમાં જે પ્રકાર એવા કે—પોલીસ પોવાના અખત્યારથી પકડે; અને માછરડેટના વારંટની રૂએ પકડે, તે;

૨ જી.—માજસ્ટ્રેટ પોતે પકડી શકે તે;

૩ જી.—ખાનગી માણસો, પોલીસ અખત્યારી અને જમીન ન લઇ શકાએ, તેવાં કામોમા પકડે તે.

આ રીતે સામાન્ય ત્રણ રીતે પકડવાનું હોય છે ઉપરની કલમ ૫૪મા જે પ્રકારે બતાવ્યા છે, તે પોલીસ પોતાના અખત્યારથી કઇ કઇ બાબતોમા પકડી શકે છે, તે છે.

યાદ રાખવું કે,—કલમ ૫૪ પ્રમાણે (ઉપરના કાયદામાં) બતાવેલા આધારે પકડવાનું કૃત્ય કોઇ પણ પોલીસ અમલદાર કરી શકે.

“પોલીસ અમલદાર”—એ શબ્દની વ્યાખ્યામા હલકામાં હલકા વર્ગના કોઇ કોન્સ્ટેબલનો પણ સમાવેશ થઇ શકે છે. તેથી કલમ ૫૪ પ્રમાણે કોઇ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ પણ પકડી શકે.

જે આઠ બાબતો આ કલમમાં બતાવી છે, તે સંક્ષેપ્તમાં યાદ રાખવી તે આવી રીતે;—

૧ છ.—કાગ્નીઝેબલ એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો કરવા સાથે, આ માનવા લાયક ફરીયાદ યા ખબર, યા વાજબી શક, તેવો ગુન્હો કર્યોનો કોઇ ઉપર હોએ તો.

૨ જી.—ધર ફોડવાના ઓળર વ્યાજબી કારણ વગર જેના કબજામા હોએ તેવાને.

૩ જી.—જહેરનામું થયું હોય તેવા, ગુન્હેગાર ને.

૪ થુ.—ચારીનો માલ સાથે મળે તેને, અથવા તે સંબંધે ગુન્હેગારને.

૫ મું.—પોલીસ અમલદાર પોતાની ફરજ બજાવતાં તેની કોઇ સામે થાય, અથવા કાયદેસર કેદમાંથી નાસે, તેને

૬ ડું.—રાતની ફોજમાંથી નાસી જનાર યા તેવો શક હોએ તેને

૭ મું.—ખ્રીટીશ હિંદુસ્તાન બહાર કરેલા ગુન્હા બદલ શક હોએ, ને તે કૃત્ય અગર અહાયા થયું હોએ તો ગુન્હો કર્યો ગણાતો હોએ, તે બદલ.

૮ મું.—ગુન્હેગારને કલમ ૫૬૫ પ્રમાણે પોતાનું રહેઠાણ જહેર કરવા હુકમ થયો હોએ, તેના ભગ બદલ.

યાદ રાખવું કે,—પોલીસે પોતાના અખત્યારથી પકડવા બાબતની આ કલમમાં, રકમ ૧ લી નો ઉપયોગ ધણો થતો હોવાથી તે ખાસ સમજવા જેવી છે. કોઇ વખત તોહોમતદાર ગુન્હો કરતાંજ પકડાય છે,—પૂરાવો થયાથી પકડાય છે,—ને ક્રેટલીક વખતે તેના વિરૂદ્ધ માનવા લાયક,—એટલે બરોસો મુકવા લાયક ફરીઆદ થઇ હોય,—યા વાજબી

શક ઉપજવા સરખું હોય,—અથવા માન્ય કરવા સરખી હકીકત યા ખબર યા બાતમી મળી હોય, તો—તેને પકડી શકાય છે, “વાજબી શક,” એટલે ખાલી પાયા વગરનો, યા નિર્માત્ય વેહેમ—એમ અર્થ નથી કાંઈ પણ તેવી હકીકત,—યા તેવા સંબેગો,—યા તેવો વેહેમ ઉપજે તેવી બાબતોની હસ્તી નેહએ, કે જેને કલિપત ન ગણાય, પણ વાજબી ગણાય.

આ કલમ ૫૪ પછી, પકડવાની બાબતમાં અગત્યની બીજી કલમ તે ૫૫ મી છે. એ કલમ બહુ અગત્યની છે, તે આખી, તથા તેની સમજૂતી નીચે મુજબ છે, તે ધ્યાનમાં ખાસ રાખવી —

સ —“પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર”—એટલે જેના હવાલામાં કેાઠ પોલીસ થાણું હોય, તેને ઉપરની કલમ ૫૪ માં લખ્યા ઉપગંત બીજા કોવો અધિકાર પકડવાની બાબતમાં છે?

જ.—આવો અમલદાર કલમ ૫૪ પ્રમાણેના સામાન્ય અખત્યારનો અમલ તો કરીજ શકે, પણ તે ઉપરાંત, પકડવાની બાબતમાં, તેને વિશેષ અધિકાર નીચે મુજબ છે —

“(અ) સદરહુ થાણાની હદમાં કેાઈ પણ શખસ પોતે નજરે ન પડે, એવો પૂર્વોપાય કરતો માલમ પડે, અને તે શખસ કાંઈ “કાગ્નીઝમલ” ગુન્હો કરવાના હેતુથી સદરહુ પૂર્વોપાય કરે છે, એવું માનવાનું કારણ પ્રસંગ ઉપરથી દેખાતું હોય, તો તે શખસને, અથવા—

(બ) સદરહુ થાણાની હદમાં જે શખસની પાસે પોતાના ગુજરાનને માટે કાંઈ સાધન જણાતું નહિ હોય, અથવા જે પોતાને વિષે ખુલાસા ભરેલા જવાબ આપી શકતો નહિ હોય, તે શખસને, અથવા—

(ક) જે શખસને અપહરણ કરવાની, ઘર ફોડવાની, અથવા ચોરી કરવાની, અથવા ફલાણી મિલકત ચોરીની છે, એમ જણીને તે ચોરીની મિલકત લેવાની ટેવ છે, એવી રીતે મશહૂર હોય, તે શખસને, અથવા જેને જખરીથી

કહાવવાની ટેવ છે, અથવા જખરીથી કઢાવવાના કારણે સારૂ કોઈ શખસોને હાનિ કરવાનો ભય દેખાડવાની, અથવા હાનિ કરવાનો ભય દેખાડવાની કાશિસ કરવાની ટેવ છે, એવી રીતે મશહુર હોય, તે શખસને” (ક્રી. પ્રો. કો. કલમ ૫૫).

કલમ ૫૫ માં જામીન લેવા.—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે પકડેલા શખસની પાસેથી હુમેશ જામીન માગવા, ને તે આપી શકે તો લેવાજ નેહએ. જો નહિજ આપી શકે, તો અટકાયતમાં શખસને મુદત અંદર તેને માલ્ટ્રેટ પાસે મોકલી આપવો નેહએ.

નોટ.—જામીન લેવા બાબત, અલાહબાદ હાઇ કોર્ટનો ફેસલો ઈ. લો રી. ૧૪ મું વાલ્યુમ પાનું ૪૫, -દોલતશીખનો થયો, તે પછીથી હર્થુ છે.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયા બાબતમાં જાહેર રીપોર્ટ.—પકડ્યાનો રીપોર્ટ, આ કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડ્યામાં પણ કરવોજ નેહએ.

વિશેષ સમજુતી —પકડાયેલો શખસ યોગ્ય જામીન સારૂ કોઈ માણસને રજુ કરી ન શકે, પણ જામીન માંગેલી રકમ જેટલો અવેજ રજુ કરે, -યા સરકારી પ્રોમીસરી નોટ રજુ કરે, તો તે લઈ તેને છુટો કરવા પોલીસ અમલદારને હરકત નથી. આ પ્રમાણે ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૫૧૩ થી સત્તા છે.

જો કે, કલમ ૫૫ માં પકડવાનો અધિકાર પોલીસ સ્ટેશન અમલદારનેજ છે, તોપણ તેના તાબાના નોકરો, તેને તેમ કરવામાં મદદ કરી શકે; અને જોને પકડવાનો હોય, તેનું નામ કામ લખી પોતાના તાબાના પોલીસના માણસોને લખીત હુકમ આપે, તો તેઓ પકડીને રજુ કરી શકે. પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર અગર પકડતાં હાજર હોય, તો તાબાના માણસો મોઢાના આપેલા હુકમથી પણ પકડી શકે છે.

વળી એ પણ યાદ રાખવું કે ક્રી. પ્રો. કો. કલમ ૫૫૧ અન્વયે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારથી ચઢતા ફરજાના-એટલે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, ડેપુટી યા ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ, યા આસીસ્ટન્ટ પણ જે જે કામો કાયદેસર સ્ટેશન અમલદારને કરવાની સત્તા હોય, તેવાં કામો, પોતાની મરજી હોય તો, કરી શકે.

કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ.—ક્રી. પ્રો. કોડ બાબ ૮ મા પ્રમાણે ભટકતા અને ગુજરાનના યોગ્ય સાધન વગરના માણસોને પકડી જામીન લેવાડવા કામ ચલાવવાં પડે છે, ત્યારે તેવા શખસોને પોલીસ આ કલમ પ્રમાણે પકડી શકે. તેમજ, જોને ચોરીના માલ રાખવાની, ચોરી કરવાની હુમેશ ટેવ પડી છે, યા જખરીનથી પૈસા કઢાવવાની ટેવ પડી છે, તેવાના જામીન લેવાડવા હોય, તો તેવો

જખતે તેવા શખસોને પકડવામાં આ કલમનો ઉપયોગ થાય છે. આ બાબત વિષે આગળ કલમ ૧૦૯-૧૧૦ ની બાબતમાં ખુલાસા, આ ચોપડીમાં આપ્યા છે, તે વાંચવા. કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડેલા કોઈ શખસને માટે કલમ ૧૧૭ મુજબ “રીમાન્ડ” મળી ન શકે, તે વિશે તે કલમ નીચે આગળ જોવું.

સ—પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર, પકડતાં પોતે હાજર ન હોય, ને કોઈ શખસને પોતાના તાબાના માણસ પાસે પકડાવવા ઈચ્છી રાખતો હોય, તો શુ કરવું પડે છે?

જ.—જે શખસને પકડવો હોય તેનું નામઠામ તથા કયા ગુન્હા બદલ યા કારણસર પકડવાનો છે, તે લખીત હુકમથી ફરમાવી, પકડવાનો હુકમ આપવો જોઈએ (કલમ ૫૬).

સ—પોલીસ અખત્યાર બહારના (નાન કાગ્નીઝેમલ) કોઈ ગુન્હા બદલ પોલીસ કેવા સંજોગોમાં કોઈને વગર વારંટે પકડી શકે?

જ.—કોઈ શખસ એકાદ એવાં પોલીસ અખત્યાર બહારનો ગુન્હો કોઈ પોલીસ અમલદારની હાજરીમાં કરે, અથવા તેના ઉપર તોહોમત આપી શખસની રૂબરૂ મુકવામાં આવે, અને તેવો પોલીસ અમલદાર તેવા શખસનું નામ ઠામ માગે ને તે આપવા ના પાડે, તો, અથવા જે નામ તથા ઠંકાણું આપે તે ખરૂં નથી એમ કોઈ કારણસર તે પોલીસ અમલદારને લાગે, તો તેનું ખરૂં નામ ઠંકાણું નક્કી કરવા તેવા શખસને વગર વારંટે પકડી શકાય છે. પકડી નામ ઠંકાણાની ખાત્રી થયાથી તેને એકલા તેના જાત મુચરકા ઉપર, યા જામીન લઈ છુટો કરવો અને જરૂર લાગે તો માજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવા તેમાં ફરમાવવું. બ્રીટીશ હિદુસ્તાનનો રહીશ ન હોય તો જામીન હિદુસ્તાનના કોઈ વતનીને લેવો, ને એ પ્રમાણે ચોવીસ કલાકની મુદતમાં તેનું નામ ઠંકાણું ખાત્રીપૂર્વક નક્કી કરી ન શકાએ, યા, તે મુચરકો, યા જામીન આપી શકે નહિ, યા આપવા ના કહે, તો તેને તુરતાતુરત અખત્યાર વાળા માજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ એકલી આપવા તજવીજ કરવી. (કલમ ૫૭).

સ —વગર વારંટે પકડવાની પોલીસ અમલદારને સત્તા હોય તેવો કોઈ શખસ પોતાની હુકુમતની બહાર જાય, તો તેને પકડવા બાબતમાં તે પોતાની હુકુમત બહાર જઈ શકે ?

જ.—હા, બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનમાં હરકોઈ જગ્યાએ ઉપરના કારણસર તેની પછાડી જઈ શકે. (કલમ ૫૮).

સ —ખાનગી શખસોએ કોઈને વગર વારંટે પકડવાની બાબતમાં શું કાયદો છે? ને તેને પકડી કોઈ પોલીસ અમલદારને સોંપે, તો તેણે શું કરવું જોઈએ?

જ.—આ બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) “કોઈ શખસ જનમીન નહિ લઈ શકાય તેવા અને કાપ્તિવેબલ ગુન્હો કોઈ ખાનગી શખસના દેખતા કહે, તો તે ખાનગી શખસ તેને પકડવાને મુખત્યાર છે, અથવા કોઈ શખસ ગુન્હેગાર છે, એવા દંદેરો કાઢ્યો હોય, તો તેને પકડવાને કોઈ પણ ખાનગી શખસ મુખત્યાર છે. અને સદરહુ પ્રમાણે પકડતા શખસને તેણે નકામી દીલ કર્યા વગર કોઈ પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન કરવો, અથવા, પોલીસ અમલદારની ગેરહાજરીમાં, સદરહુ શખસને પામેમાં પામેના પોલીસથાણુમાં લઈજવો.

(૨) સદરહુ શખસને ૫૪ મી કલમના હરાવો લાગુ પડે છે એમ માનવાનું કારણ હોય, તો તેને કોઈ પોલીસ અમલદારે કરીથી પકડવો

(૩). તેણે કોઈ નાન કાપ્તિવેબલ ગુન્હો કર્યો છે, એમ માનવાનું કારણ હોય, અને કોઈ પોલીસ અમલદારના કહ્યા ઉપરથી તે પોતાનું નામ અથવા રહેઠાણનું ઠેકાણું આપવાને ના પાડ, અથવા એવું નામ અથવા રહેવાનું ઠેકાણું આપે કે, જે ખાટું છે, એમ માનવાનું સદરહુ અમલદારને કારણ હોય, તો તેની તબીબી પાઝમી કલમના હરાવો પ્રમાણે કરવી તેણે કોઈ ગુન્હો કર્યો છે, એમ માનવાનું કોઈ પુરતું કારણ ન હોય, તો તેને એકદમ છોડી મુકવો.” (કી. પ્રા. કે.ક. ૫૯)

હુકમમાં સમજાવતું.—કોઈ કાપ્તિવેબલ અને જનમીન નહિ લેવાય, તેવો ગુન્હો કોઈ ખાનગી શખસની હાજરીમાં થાય, તો તેવા ગુન્હેગારને તે પકડી શકે છે. અને કોઈ પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન કરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

પોલીસ અમલદારે, એવો ખાનગી રાખસે પકડેલો માણસ રજુ થયેથી શું કરવું, તે ઉપલી કલમમાં છે, તેમ અમલ કરવો.

સ.—વગર વારંટ પકડેલા રાખસને પોલીસમાં રાખી શકવાની મુદત કેટલી?

જ — પકડવાના વખતથી ચોવીસ કલાકની અંદર પોલીસે તેને કોઈ અખત્યારવાળા માજિસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવોજ નેઈએ આ સામાન્ય નિયમ છે. પણ કાયદામાં એમ છે કે,—જરૂર કરતા એક મીનીટ પણ વધારે રાખવો નહિ જમીન લેવાના કાયદાને અનુસરીને વર્તવું. ને જમીન લેવા લાયક ગુન્હો ન હોય,—યા તો,—તે જમીન આપી ન શકતો હોય, તો પછી પોલીસ હવાલામાં તેને રાખવો, તે જરૂર જોગ મુદતજ રાખવો, પણ તેવી મુદત ઘણામાં ઘણી ૨૪ કલાકની ઠરાવેલી છે આ પ્રમાણે કલમ ૬૦ તથા ૬૧ થી ઠરાવેલું છે

કેટલીક વાર પકડ્યા પછી ૨૪ કલાકમાં તપાસ પુરી થઈ શકતી નથી. અને તે ચાલુ તપાસમાં કેદીને પોલીસ હવાલામાં રાખવાની જરૂર હોય છે તેવે પ્રસંગે શું કરવું, તે આગળ આ ચોપડીમાં કલમ ૧૬૭ નીચે આપેલું છે, તે વાંચવું

વિશેષ સૂચના.—વળી કેટલીકવાર ગામડામાં પોલીસ પટેલો પકડીને કોઈને મોકલે છે, તેવે પ્રસંગે ૨૪ કલાકની મુદત ક્ષમણી એ સવાલ ઉભો થાય છે. આ વિશેષા મુખ્ય હાથ કોર્ટ ઠરાવેલું છે કે,—પોલીસ પટેલ ને ૨૪ કલાકની મુદત છે, તે જુદી છે, ને પોલીસ થાણામાં પોહોચ્યા પછી ૨૪ કલાક બીજા ગણવાના છે તેથી એમ ઠરે છે કે,—જે કામમાં પોલીસ પટેલે કોઈને ગામમાં પકડયો હોય, તે કામમાં તેની મુદતના ૨૪ કલાક ઉપરાંત, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસના ૨૪ કલાક બીજા, એમ ૪૮ કલાકની એકઠર વધુમાં વધુ હદ છે

વાટ ચાલીનો વખત બાદ કરવો.—કેદીને નજીકમાં નજીકને રસ્તે મોકલવો. અને વાટ ચાલી એટલે રસ્તાની મુસાફરીનો વખત આ ઉપલી હદની ઉપરાંત ગણવાનો છે ગામથી પોલીસ થાણે પોહોચતાં રસ્તામાં લાગેલો વખત, તથા પોલીસ થાણામાંથી નીકળી માજિસ્ટ્રેટ પાસે પોહોચાડતા જે રસ્તાની મુસાફરીમાં વખત બય, તે મળે મળે, એટલે તે ઠરેલી મુદત ઉપરાંતની ગણવી એમ ઠરેલું છે

સ.—“નજરકેદ” ની આખતમાં શું કાયદો છે?

જ.—જેને “નજરકેદ” એમ કહેવામાં અથવા ગણવામાં આવે છે, તે ખીલકુલ ગેરકાયદે છે. કોઈ પણ પ્રકારના પ્રતિબંધમાં, યા ગર્ભીત રીતે અટકમાં રાખવો, અને તેને પકડવામાં ન ગણવું, એમ બની શકે નહિ તપાસને બદલે કોઈ શકાર યા તોહોમતદારને અટકાવી રાખવો, યા તેને પોલીસના માણસની હાજરી સાથે તેને ઘેર ખાવા જવા દેવો,— યા તેનું ખાવાનું તેને ઘેરથી ખીજી કોઈ જગ્યાએ તેના કુટુંબના યા ખીજી કોઈ માણસ સાથે આપી આપવા બંદોબસ્ત કરવો,—યા તેને તપાસમાં પોતાની સાથે એક જગ્યાએથી ખીજી જગ્યાએ ફેરવવો, યા તેના પગેશીને મોંપવો,—એ બધું “અટકાયત” માંજ ગણાયે એવા કોઈ શખસને કેદમાં, યા અમુક જગામાં ગોંધી મુકે,—પુરી મુકે,—તોજ કેદમાં છે, એમ નથી એવી અનિયમીત અટક,—એવી હરેક ગર્ભીત રીતે કરેલી બિનસત્તાની રોકત,—ગેરકાયદેજ છે કાયે ત્યારથી અટકાયતમાં ગણવો, ને તેને બોલાવી બેસાડવા છતાં, અને તેની મરજી પ્રમાણે જવાની તેની છુટ ઉપર આંકોશ મેલવા છતાં, તેને બોલાવ્યાના પ્રથમ વખતથીજ અટકાયતમાં ન ગણવો,—એ બધું ગેરકાયદે છે “નજરકેદ” —એ શખ્સને કાયદો કબ્જા રાખતોજ નથી, અને સરકાર તેને બહુ ના પસંદ કરે છે. “ઉપસક તપાસ ઉપર રાખ્યો” —એ માત્ર કાયદો ઉલ્લંઘન કરવાનું બહાનુજ છે અને તે કૃત્ય ગેરકાયદે છે તેથી તેમ કરવું નહિ

કોઈ શખ્સને કાયદો અન્વયે કોઈ “કાગ્નીઝેબલ” ગુનાની પોલીસ તપાસમાં, યા ખીજી કોઈ કામમાં કાયદો પ્રમાણે બોલાવી પુછવાની સત્તા પોલીસ અમલદારને હોય, ત્યારે તેને હકીગત પુછવાની તે પુછી લઈને બનતી ત્વરથી તેને ઘેર જવા દેવો. વાસ્તવિક જરૂર કરતા વધારે વખત તેને રોકવો, તે ગેરકાયદે છે

“નજરકેદ” અને “દેખરેખ” —એ બન્નેનો ફરક.—કોઈ શખ્સ ઉપર ગુન્હો કર્યાનું, યા કરે છે, તેવું,—યા મેલાવી છે,—એવું કાંઈ માનવાનું કારણ હોય, યા શક યા વહેમ હોય,—તો તેની વતીજીક તથા હાલ ચાલ, રીતભાત, અને તેના હોરતો વગેરે ઉપર નજર રાખવાની ધણી વખતે પોલીસને જરૂર પડે છે; તેમ હોય તો તેના ઉપર પોલીસના માણસો મારફતે, યા ખીજી રીતે દેખરેખ રખાવી શકાય. ને તેના છુટાપછાં ઉપર કાંઈ પણ અંકુશ યા દબાણ ન રાખતાં,—તેમ કરવા પોલીસ અલગતે અપત્યાર છે. આવી બાબતનો સમાસ

“જેખરેખ”માં થાય છે ; ને તેમ કરવાની પોલીસને છૂટ છે, અને તેઓનું કામ છે. પરંતુ, — “નજરકેદ” બીજી બાબત છે તેની સ્વતંત્ર રીતે જવા આવવાની તથા હરવા ફરવાની બાબતમાં કોઈ પણ પ્રકારની અટક થવા સરખું કાંઈ કૃત્ય પોલીસ તરફથી થાય, — યા તો, તે શખસને એવું વાજબી રીતે લાગે કે તે સામાન્ય રીતે જવા આવવા છુટો નથી, — પરવાનગી વગર તેમ કરી શકતો નથી, ને તેમ કરશે તો તુરત તેને અટકાવવામાં આવશે, એવી બાબતનું કોઈ કૃત્ય હોય, તો તેને અટકાયત સમજવી. ટુંકમાં, — યા તો તે છુટો રહેવો જોઈએ ; અટકે કે તેના જવા આવવા વગેરેના તેના છુટાપણા ઉપર કરો. પણ અકુશ ન હોવો જોઈએ ; અથવા, તો વાજબી શક યા સખખા સર, તે કાયદેસર અટકાયતમાં હોવો જોઈએ. વચલો કોઈ રસ્તો, જોવા કે “નજરકેદ” એવું કાંઈ હોયજ નહીં. તે ગેર કાયદે છે.

સ — પકડેલા શખસની બાબતમાં રીપોર્ટ કરવા બાબત શું કાયદો છે ?

જ — પોલીસે પોતાના થાણાની હદમાં વગર વાર ટે પકડેલા હરેક શખસની બાબતમાં તેમ કર્યાનો બતહુર રીપોર્ટ ડીપ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટને અથવા તેઓ ફરમાવે તો સખડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટને હંમેશ મોકલવો એવા શખસને પકડ્યા બાદ, અટકાયતમાં રાખ્યા હોય, યા જામીન ઉપર છુટો કરેલા હોય, તો પણ રીપોર્ટ મોકલવો જોઈએ (કલમ ૬૨)

વિશેષ સૂચના. — કલમ ૬૨ પ્રમાણે મોકલવાનો ઉપર પ્રમાણેનો પકડ્યાનો રીપોર્ટ સાફ છાપેલું ફારમ આવે છે, અથવા છાપેલું સરકારી પોસ્ટ કાર્ડ આવે છે. તેમાં હકીમતની તપસીલ ભરીને મોકલવાનું છે. પકડ્યાની તારીખ તથા વખત, — કયા ગુંદા માટે પકડયો તે, — તોહમતદારનું નામ કામ વગેરે, — અને તેને અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યો છે કે જામીન ઉપર છોડયો છે, તે લખવું. યાક રાખવું કે, કલમ ૫૫ પ્રમાણે કોઈને પકડયો હોય, તો પણ રીપોર્ટ તો મોકલવોજ. વગર વારંટ પોલીસે પકડેલા હરેક શખસને માટે આ રીપોર્ટ મોકલવો પડે છે.

સ. — પોલીસે પકડેલા માણસને છુટો કરવા બાબતમાં શું કાયદો છે ?

જ. — પકડ્યા પછી, તેનું પોતાનું ખત લીધા શિવાય, અથવા તેના જામીન લીધા શિવાય, અથવા કોઈ માજીસ્ટ્રેટના ખાસ હુકમ, વગર છોડાએ નહીં. (કલમ ૬૩).

સ —કોઈ માણસ્ટ્રેટ પોતે ક્યારે કોઈને પકડી શકે ?

જ —પોતાની સ્થાનિક હદમાં કોઈ માણસ્ટ્રેટની સમક્ષ કોઈ ગુન્હો કરે, તો ગુન્હેગારને તે પકડી શકે, અથવા કોઈ શખસને હુકમ કરી તેને પકડાવી શકે, અને જમીન લેવાના કાયદાને અનુસરીને ચાલે. —ન લેવાય તેવો ગુન્હો હોય તો કેદમાં મોકલી શકે. તેમજ જે સંજોગો અને વખતે, પોતે વારંટ કાયદેસર રીતે કાઢી શકે તેમ હોય, તેવે વખતે પોતાની હકુમતમાં, પોતાની હાજરીમાં કોઈ શખસને બુદ પોતે પકડી શકે, યા બીજા પાસે પકડાવી શકે (કલમ ૬૪ ૬૬)

સ —કોઈ શખસ કાયદેસર કેદમાંથી નાશી જાય તો તેની પાછળ જઈ પકડવા બાબત શું કાયદો છે ?

જ.—કાયદેસર કેદમાં હોય, તેવો શખસ નાશી જાય, તો, અથવા તેને છોડાવવામાં આવે તો, —જેના પહેરામાંથી તે નાસી ગયો હોય તેવો શખસ તેની પાછળ જઈને ખીટીશ હિદુસ્તાનમાં હરકોઈ જગ્યાએ તેને પકડવાને મુખત્યાર છે, એમ સમજવું (કલમ ૬૬)

હાજર કરવાની બાબતમાં “પ્રોસેસો.”

કોઈ શખસને કોઈ કોર્ટમાં યા અમલદાર સમક્ષ હાજર કરવાની જરૂર હોય, ત્યારે તેમ કરવાને ત્રણ રસ્તાઓ છે ૧ હુ —સમન્સથી ; ૨જી, —વારંટથી ; ૩જી, —જાહેર નામું ને તેની મિલકત જપ્ત કરવાથી આ ત્રણેની બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે

સમન્સની બાબતમાં.

સ —સમન્સ બજાવવાની બાબતમાં કાયદાના નિયમો હુકમો બતાવે.

જ.—‘સમન’ લખેલ જોઈએ, તથા તેની એવડી પ્રતો જોઈએ, અને તે ઉપર કોર્ટના પ્રમુખે, અથવા કાયદેસર થયેલી કાનુન પ્રમાણે હરેલા બીજા અમલદારે સહી તથા મોહોર કરવી જોઈએ. માણસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં શીરસ્તેદારોને સહી કરવા અધિકાર સરકારે આપેલા છે.

સમનો ધણુ કરીને પૌલીસ અમલદારે બળવવાના હોય છે પણ સરકાર તરફથી હરાવવામા આવે તેવી કાઈ કાનુન પ્રમાણે સમન કાઢનાર કોર્ટનો કાઈ અમલદાર પણ બળવી શકે છે

આવો સમન કાઈ પૌલીસ અમલદાર તરફ કાયદેસર રીતે આવે કે જે શખસના નામનો સમન હોય, તે શખસ ખુદને બનતા મુધી તે બે પ્રતો માહેલી એક નકલ આપવી, અને અસલ ઉપર તે શખસની સમન પહોચ્યાની સહી લેવી જોઈએ અને તે નીચે સમન પહોચાડ્યાની તારીખ તથા વખત લખી રીપોર્ટ સાથે જે અમલદાર તરફથી સમન બળવવા સાડ આવ્યો હોય, તેના તરફ પાછો મુદતની અદા મોકલવો જોઈએ

(કલમ ૬૮ ૬૯)

સ —કોઈ સ્થાપિત કંપની યા મંડળ ઉપર સમન્સ બળવવો હોય, તો શું કરવું?

જ —કોઈ પણ સ્થાપિત મંડળી ઉપર સમન બળવવો હોય, તો તે મંડળીના સેક્રેટરી ઉપર, યા અધિક મેનેજર ઉપર, અથવા બીજા મુખ્ય અમલદાર ઉપર બળવવો, અથવા તે મંડળીના બ્રિટિશ ઇન્ડિઆમાના મુખ્ય અમલદાર ઉપર રજીસ્ટર પોસ્ટથી પત્ર મોકલીને બળવવો અને પોસ્ટના નિયમ પ્રમાણે તે પત્ર આવી પહોંચે, તે વખતે સમન્સ બળવ્યો છે એમ સમજવું (કલમ ૬૯ રકમ ૩)

સ —જે શખસ ઉપર ‘સમન્સ’ કાઢ્યો હોય, તે જાતે ન મળે તો શું કરવું?

જ.—જે શખસના ઉપર સમન્સ કાઢવામા આવ્યો હોય તે જો મળી આવે, તો ઉપર પ્રમાણે નિયમ છે. પણ કખી તે શખસ ન મળે, તો આવો સમન્સ બળવવાની બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

“ જ્યારે સમન્સ કરેલો શખસ ઘટતી મહેનત કરતા ન જડે, ત્યારે તેના કુટુંબમાના કોઈ પાકી ઉમ્મરના મરદ માણસને અથવા ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં તેની સાથે રહેનારા તેના ચાકરને તે ‘સમન્સની એક કુપ્લીકેટ તેને સાડ સોંપીને તે સમન્સ બળવવાનો અધિકાર છે; અને જેને સદરહુ સમન્સ આવી રીતે સોંપ્યો હોય

“તે શખસે, જે સમન્સ બળવનારે અમલદાર કહે તો, તેની ખીજ “ડુપ્લીકેટ” ની પછવાડે તે સમન્સ પહોંચ્યાની સહી કરવી જોઈએ.”

સ—ઉપર પ્રમાણે કર્યા છતાં પણ સમન્સ ન બજી શકે તે શું કરવું?

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે જે પોતાનાથી બનતી મહેનત કર્યા છતાં પણ સમન્સ બળવનાર અમલદારને સહી મળી ન શકે, તો સમન્સ જેના ઉપર થયો હોય તે શખસનું ઘણું ખર્ચ રહેવાનું ધર અથવા ધરવાડી હોય, તેના કાર્મ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર તે સમન્સની જે પ્રત તેને આપવાની હોય, તે ચોંટાડવી એટલું થયેથી તે સમન્સ યોગ્ય રીતે બળવવામાં આવ્યો એમ કાયદેસર રીતે ગણી શકાય છે. (કલમ ૭૧)

સમન્સો બળવવા આવે, તે તુરતાતુરત બળવવા જોઈએ, અને તે નીચે મુદતસર રીપોર્ટો કરીને મોકલવા જોઈએ. કેમકે જે કોર્ટથી તે સમન્સ નિકળ્યો હોય, તે કોર્ટને ઠરાવેલી મુદતે સમન્સ વિષે ખબર પહોંચવી જોઈએ.

સ.—સરકારની નોકરીમાં યા રેલ્વે કંપનીમાં નોકર હોય, તેના ઉપર સમન્સ બળવવો હોય તો શું કાયદો છે?

સ.—સામાન્ય રીતે સમન્સ કાઢનાર કોર્ટે ‘ડુપ્લીકેટ સમન્સ’ તેના ઉપરી અધિકારી ઉપર મોકલવો. તે બળવીને પોતે શેરો, બળવ્યા બાબતનો કરી પાછો મોકલશે અને તેવો શેરો થઈ આવેથી, તેવો સમન્સ કાયદેસર રીતે બજેલા છે, એમ ગણાશે. (કલમ ૭૨)-

નોટ—પોતાની સ્થાનિક હકુમતની બહાર રહેનાર કોઈ શખસ ઉપર અગર કોઈ કોર્ટ સમન્સ બળવવા ઇચ્છે તો, જે માજિસ્ટ્રેટની સ્થાનિક હદમાં તેવો શખસ હોય યા રહેતો હોય, તેના ઉપર ‘ડુપ્લીકેટ સમન્સ’ મોકલવો. ત્યાં બળ્યા બાદ, બળવનાર અમલદાર હાજર ન હોય, તો એક સોગંદ નામું રજૂ કરવું પડે,—(તે કોઈ માજિસ્ટ્રેટ અથવા અમેલુ હોવું જોઈએ), કે તે શખસ ઉપર સમન્સ રીતસર બજેલો છે, અને તેની આ ‘ડુપ્લીકેટ’ છે, એમ થઈ તે ‘ડુપ્લીકેટ’ રજૂ થવાથી, તે સમન્સ કાયદેસર બજેલો છે, એમ ગણાશે. તેથી વિરૂદ્ધ કહેનારે સાબીતી તેમ ન થવાની આપવી પડશે. સમન્સના ‘ડુપ્લીકેટ’ સાથે આવું સોગંદનામું મોકલી શકાશે, ને કોર્ટમાં રજૂ થઈ શકે. (કલમ ૭૪).

વારંટ તથા તેની અળવણી વિશે.

પકડવાના વારંટનો નમુનો અને દૃષ્ય —વારંટ હંમેશ લખીતવાર જોઈએ, અને તે ઉપર કોર્ટના પ્રમુખ અમલદારે અથવા માજિસ્ટ્રેટની બેઠક હોય, ત્યારે તે પૈકી ગમે તે એકે સહી કરવી જોઈએ, તે ઉપરાંત, — કોર્ટની ‘સીલ’ યાને મોહોર જોઈએ. તથા જેને પકડવાનો હોય તેનું નામ ઠામ તથા શા સારૂ પકડવાનો છે, તે સંક્ષેપમાં લખેલું હોવું જોઈએ.

વારંટનો અમલ ક્યાં સુધી, — તે મુદત વિશે —વારંટ નિકળ્યા પછી, કાઠનાર કોર્ટ તે રદ કરે નહિ, અથવા તે અળવવામાં આવે, ત્યાં સુધી તેનો અમલ રહે છે (કલમ ૭૫)

વારંટ કોણ અળવે —સામાન્ય રીતે પોલીસ અમલદાર તરફજ વારંટ અળવણી સારૂ મોકલાય છે પરંતુ ખાસ કારણસર કોર્ટના કોઈ અમલદાર તરફ, યા ખાનગી શખસ ઉપર મોકલાય, પણ તેમ કવચીતજ અને છે.

જે પોલીસ અમલદારના નામ ઉપર તે મોકલાયું હોય, તેણે અળવવું જોઈએ, પણ તે વારંટ પછાડી ખાનગી કોઈ અમલદારનું નામ લખીને અળવણી કરવા તે મોકલી શકે છે ને જેનું નામ આ રીતે લખે, તેણે અળવવું. (કલમ ૭૭, ૭૬).

વારંટ એક કરતા વધારે પોલીસ અમલદાર ઉપર પણ મોકલી શકાય. તેમ હોય, તો તે પૈકી એક અથવા બધા અળવી શકે છે (કલમ ૭૭)

વળી કોઈ જમીન ધારણ કરનાર ઉપર અથવા તેના કારભારી ઉપર પણ અળવણી સારૂ કોઈ જુદા માજિસ્ટ્રેટ યા સબ-ડીવીઝન માજિસ્ટ્રેટ, વારંટ મોકલી શકે. તેણે તે અળવી પકડેલા શખસને નજીકના પોલીસ અમલદારને વારંટ સાથે સોંપી દેવો તે માજિસ્ટ્રેટ પાસે, આવો અમલદાર લઈ જશે, યા મોકલી દશે (કલમ ૭૮).

સ.—પકડવાનું વારંટ અળવવાની શી રીત છે?

જ.—જેને પકડવો હોય, તેને વારંટનો સાર કહેવો, અને જેવા માગે તો બતાવવું. તાબે થાય તો ઠીક; નહીં તો તેના શરીરને અડકી તેને કેદ કરવો. (કલમ ૮૦ તથા ૪૬).

સ.—વારંટ અળવતી વખતે બીજું શું ધ્યાનમાં રાખવું?

જ —કેટલાંક વારંટમાં તારણ લેવાનું યા, જમીન ઉપર છોડવાનું કરમાન માજીસ્ટ્રેટ લખેલું હોય છે, તેમ હોય, તો તે હુકમ પ્રમાણે વગર ઢીલે કરવું તેમ ન હોય, તો વગર ઢીલે તેને જ કોર્ટ આગળ રજુ કરવો જોઈએ, ત્યાં વારંટ સાથે કરવો જમીનખતનાં ફારમા છાપેલાં આવે છે, તે ભરી તેમાં પકડનારની તથા જમીનની સહી લેવી. પ્રથમ જમીન ચનાર શખસ જેટલી રકમનો જમીન ધાય છે, તેટલી રકમ ભરી શકે તેવો છે, કે કેમ, તેની ખાતરી કળી. પછીજ તેને જમીન તરીકે કબજા કરવો. જે પછી પકડાએલા શખસને છુટા કરવો, ને જમીનખત ઉપર પોલીસ અમલદારે કબજાની સહી કરી, બંનેવેલું વારંટ તથા જમીનખત, જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનું હોય, ત્યાં મોકલવું. (કલમ ૭૬ તથા ૮૧)

સ —આવું પકડવાનું વારંટ ક્યાં ક્યાં બજાવી શકાય?

જ —બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં હરકોઈ જગોએ તેની બંનમણી થઈ શકે (કલમ ૮૨).

સ.—વારંટ કાઢનાર કોર્ટની હુકમતની બહાર વારંટ બજાવવાનું હોય, તો શું કરવું પડે?

જ —વારંટ કાઢનાર કોર્ટે પોલીસ અમલદારના ઉપર વારંટ મોકલવાને બદલ, ટપાલ મારફતે કોઈ માજીસ્ટ્રેટ અથવા ડીપ્ટીકેટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડન્ટ અથવા ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં હોય, તો પોલીસ કમીશનર, જેની હદમાં પકડવાનો શખસ રહેતો હોય, તેના ઉપર મોકલવું. અને તેવો કોઈ અમલદાર વારંટ ઉપર પોતાની સહી (શેરો) કરી પોતાની હદમાં બજાવણી કરી શકશે. (કલમ ૮૩).

સ —કોઈ વારંટ કોઈ પોલીસ અમલદારના નામનું કાઢવામાં આવ્યું હોય, ને તે બીજી હુકમતમાં બજાવવાનું હોય, તો શું કરવું?

જ.—જેની હુકમતમાં પકડવાનો શખસ રહેતો હોય, ત્યાંના કોઈ માજીસ્ટ્રેટ યા પોલીસ સ્ટેશન અમલદારથી આજો દરજ્જે ન હોય, તેવા કોઈ અમલદાર પાસે તેની સહી (શેરો) તે વારંટ નીચે તે પોલીસ અમલદારે પ્રથમ મેળવવી, તેવી સહી તે કરી આપશે; અને પછી તે વારંટનો અમલ કરવાનો તેને અધિકાર તે હુકમતમાં પ્રાપ્ત થયો એમ સમજવું.

ને ત્યાંની પોલીસની મદદ માગેથી, એ કામમાં મદદ આપવા તે બંધાએલી છે એમ સમજવું

વળી, એમ પણ ઠરાવ્યું છે કે ઉપર પ્રમાણે સહી મેળવતા જે ટીલ થશે, તે દરમિયાન પકડવાનો શખસ નાસી જશે, ને વારંટ બજવામાં હરકત પડશે, એમ માનવાનું જ્યારે કારણ હોય ત્યારે, એવી બીજી હકુમતમાં ઉપર મુજબ શેરો મેળવ્યા શિવાય વારંટ બજવી શકાય છે. (કલમ ૮૪).

સ.—જે ડીસ્ટ્રીક્ટમાંથી વારંટ કાઢવામાં આવ્યું હોય, તેની હુદની બહાર તે વારંટ બજવવામાં આવ્યું હોય, તો પકડેલા શખસને ક્યાં રજુ કરવો પડે?

જ.—આ વિષે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —“ જ્યારે પકડવાનું કોઈ વારંટ, જે જલ્લામાં તે વારંટ કાઢ્યું હોય, તેની બહાર બળવ્યું હોય, ત્યારે જે કોર્ટે તે વારંટ કાઢ્યું હોય તે કોર્ટ, પકડવાની જગ્યાથી વીસ માઈલની અંદર ન હોય તો, અથવા જે માજિસ્ટ્રેટની અથવા ડીસ્ટ્રીક્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસની અથવા ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં કમિશનર ઓફ પોલીસની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં પકડવાનું કામ કર્યું હોય, તે માજિસ્ટ્રેટ અથવા ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, અથવા કમીશનર ઓફ પોલીસ કરતાં સદરજુ કોર્ટ પામે ન હોય તો, અથવા ૭૬ મી કલમ પ્રમાણે તારણ લીધું ન હોય તો, પકડેલા શખસને સદરજુ માજિસ્ટ્રેટની અથવા કમીશનરની અથવા ડીસ્ટ્રીક્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આગળ લઈ જવો.” (કલમ ૮૫).

સ.—અને પછી ઉપલો અમલદાર શું હુકમ કરી શકે છે ?

જ.—તે શખસ ખરે પકડાએલો છે, એમ જણાય તો, સદરજુ માજિસ્ટ્રેટ, અથવા ડીસ્ટ્રીક્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ અથવા કમીશનરે તે શખસને પેહેરામાં આપવો અને સદરજુ કોર્ટની પામે લઈ જવા ફરમાવવું. પણ જો જમીન લેઈ શકાય, તેવો ગુન્હો હોય, તો,—અને તે અમલદારની, ખાત્રી લાયક જમીન આપે તો,—તેવો જમીન લેવો. ને તેવું લીધું જમીની ખત, તે કોર્ટ ઉપર મોકલી આપવું.

અગર વારંટ કાઢનાર કોર્ટે કલમ ૭૬ પ્રમાણે જમીન લેવા તેમાં સખ્યું હોય તો, વારંટ બજવનાર પોલીસ અમલદારે તેમ લેવો જોઈએ. (કલમ ૮૬).

જાહેરનામું અને જમિનો હુકમ.

નોટ.—કોઈ શખસને કોર્ટ યા કોઈ અમલદાર આમળ હાજર થવાની ફરજ પાડવા જે ત્રણ રસ્તા પ્રથમ કહ્યા છે, તેમાં—૧ હો, —સમન્સ, તથા—બીજો, —વારંટ,—એ વિષે આપણે વિવેચન કરી ગયા હવે છેલ્લો એટલે ત્રીજો રસ્તો બાકી રહ્યો, તે જાહેરનામું અને જમિનો રસ્તો છે તે વિષે જણવાનું નીચે પ્રમાણે છે:—

સ.—અગર કોઈ શખસ ઉપર પોતે વારંટ કાઢ્યું છે, તે વારંટ બજી ન શકે, તેવા હેતુથી તેવો શખસ નાસી ગયો છે, અથવા સત્તા રહ્યો છે, એમ તે કોર્ટને જણાય, તો પછી શું કરવું પડે?

જ.—પુરાવો લીધા વગર કે પછી, ઉપર પ્રમાણે જો કોર્ટને જણાય તો, તેણે એક લખીત વાર જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરવું, અને તેમા કોઈ મુકદ્દર કરેલી જગ્યા તથા મુદતે પાતાની રૂબરૂ હાજર થવા તેને ફરમાવવું. આવી મુદત જાહેરનામું પુરેપુરું પ્રસિદ્ધ કર્યાની તારીખથી ત્રીસ દિવસ કરતા ઓછી ઠરાવવી નહિ.

નોટ.—એ જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરવાની રીત વિશેમાં નીચે મુજબ છે:—

- (અ) જે શહેરમાં અથવા ગામમાં નાસી જનાર શખસ ધણું કરી રહેતો હોય, તે શહેર યા ગામની કોઈ પ્રસિદ્ધ જગ્યા તે જાહેરનામું જાહેર રીતે વાચવું જોઈએ;
- (બ) તે શખસ જે ઘર યા ઘરવાડીમાં ધણું કરીને રહેતો હોય, તેના કોઈ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર, અથવા સદરહુ શહેરની અથવા ગામની કોઈ પ્રસિદ્ધ જગ્યા ઉપર તે ચોઢવું;
- (ક) તેવા જાહેરનામાની એક નકલ તે કોર્ટના મકાનના કોઈ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર ચોઢવી.

જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયું, એવી સાબીતી જોઈએ.—આવું જાહેરનામું કાઢનાર કોર્ટ દફતરમાં ઠરાવ લખી નોંધવો, કે અમુક દિવસે યોગ્ય રીતે જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયું છે, એટલે તે બાબતનો તે ઠરાવ પુરાવા તરીકે ગણાશે. (કલમ ૮૭).

સ.—આના કરતાં બીજો વિશેષ સખત ઉપાય કાંઈ છે કે?

જ.—હા. આવું જાહેરનામું કાઢનાર કોર્ટ, જાહેરનામું કાઢતી વખતે, યા પછી,—જેમ પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ, જાહેરનામામાં અત્રાવેલ

શખસની મિલકત, પછી સ્થાવર યા જંગમ, યા બેહુને જમ કરવાનો હુકમ કાઢી શકે છે. પોતાની હકુમતમાં આવેલી મિલકત, તથા બીજી બીજી હકુમતમાં હશે, તે ત્યાંના ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ યા પ્રેસીડન્સી માજિસ્ટ્રેટના શેરાથી, જમ કરવા હુકમ કાઢી શકે છે. તેની તપસીલ બાબત કાયદાની કલમ ૮૧ તથા ૮૯મી જોવી.

વિશેષ સમજૂતી.—જેના ઉપર પકડવાનો, વારંટ કાઢવામાં આવેલો હોય, તેને હાજર થવાની ફરજ પાડવાનો કલમ ૮૭ નું જહેરનામું, એ એક અકસીર ધલાન છે. “નાસી ગયો છે”—એ શબ્દોનો અર્થ—ત્યાંથી બીજી કોઇ જગ્યાએ જતો રહ્યો છે, યા તે જગ્યામાંથી ગેરહાજર થઇ ગયો છે, એમ ક્રમ નથી. તેમ વારંટ નિકળ્યા પછી નાઠેલો હોય, તેની બાબતમાં આ વિધિ થાય છે, તેમ નથી. વારંટ નિકળતાં પેહેલાથી પણ અમર તેવો શખસ સતાઇ યા બરાઇ બેઠો હોય, અને નિકળ્યા પછી પણ તેમજ સતાયેલો રહે, તે તે નાસી ગયો છે, એમજ સમજવું વળી ક્રમ કોઇ તોહોતમદારનેજ નહિ, પણ એ રીતે કોઇ સાક્ષી નાસીને બરાઇ બેઠો હોય, તેની બાબતમાં પણ એક સરખી, આ કલમ લાગુ કરી શકાય છે.

ત્યારે જરૂરી બાબતો કેટલી સાબીત કરવી પડે, તે બહુ જોઇએ; અને તે આટલીજ છે,—પ્રથમ શરત જરૂરી એજ કે—તેવા શખસ ઉપર પકડવાનો વારંટ તો અવશ્ય નિકળેલો હોવોજ જોઇએ. તે પછી,—જે સજોગો તથા હકીકતોથી એમ જણાય આવે કે વારંટ પોતા ઉપર ન બળે, તે હેતુથી તે નાસી ગયો છે, યા સતાઇ, બરાઇ, રહેલો છે, તે રજૂ કરવી. આ હકીકત હરેક કામની આગળ પાછળની હકીકતથી નિકળી શકે; અને એવી માન્યતાની સાબીતીમાં પુરાવોજ આપવો જોઇએ એવું કાંઇ નથી પણ કોઇ પોલીસ અમલદારની જુબાનીથી, વારંટ બબલવા જનારના રિપોર્ટથી, યા તેવી બીજી હકીકતથી માત્ર ઉપલક્ષ સરાય નહિ, પણ સાધારણ માન્યતા એવી થઇ શકે, તે કોર્ટ પોતાના ડહાપણ અને વિવેક બુદ્ધિને ઉપયોગ કરીને કલમ ૮૭ મુજબ જહેરનામું કાઢી શકે; અને તે માન્યતા થવાનાં સાધારણ કારણો તેણે કફતરમાં આ અંગે નોંધવા જોઇએ.

કોઇ કાગ્નીઝેબલ ગ્રુન્ડામાં પોલીસને વગર વારંટ પકડવાનો અધિકાર હોય છેજ. પણ તેવો શખસ પકડાતો નહિ હોય, ને નાસી ગયો છે, યા સતાઇ બેઠો છે, એમ જણાય તો, પ્રથમ રીપોર્ટ કરી યા પ્રતિજ્ઞા ઉપર જુબાની પોતે આપી, કોઇ પોલીસ અમલદાર પકડવાનો વારંટ કાઢવા કોર્ટને અરજ કરી શકે. વારંટ ન બળે, અને તે શખસ નાસતો ફરે છે એમ જણાય કે, આ કલમ પ્રમાણે જહેરનામું, ને તે સાથે કલમ ૮૮ મુજબ જમી સાડ કોર્ટ તરફથી યોગ્ય હુકમો ઉપલી કલમેને આધારે કાઢાવી શકે છે. આ કલમો પોલીસને બહુ ઉપયોગી છે.

જાહેરનામું, અને મિલકત હોય તેની જમીન, —એ બિહુ બહુ સખત ઉપાયો છે. ને નાસનાર શખસ બહુ અણધારી સખત મુશીબતોમાં તેથી આવી પડે છે; ને છેવટે, શરણ થઈ જાય, યા પકડાઈ શકે, એમ વહેલું બને છે.

નોંદ.—આ પ્રમાણે જાહેરનામું નિકળ્યા પછી, તોહમતદારની ગેરહાજરીમાં પુરાવા નોંધી લેવા કોર્ટમાં અરજ કરી શકાય છે, તે વિષે ક્રી. પ્રો. કોડમાં હકીમત કલમ ૫૧૨ માં આપેલી છે.

“પ્રોસેસ”ની બાબતમાં બીજા નિયમો.

સમન્સ ને બદલે, —અથવા વધારામાં, વારંટ પણ કોર્ટ કાઢાડી શકે.—આ વિશે કાયદો નિચે પ્રમાણે છે —

“જો બાબતમાં હાજર થવા સાફ જ્યુરર અથવા અસેસર શિવાય બીજા કોઈ પણ શખસની ઉપર સમન કાઢાડવાનો કોઈ કોર્ટને આ કાયદા પ્રમાણે અધિકાર હોય, એવી હુકમો બાબતમાં તે કોર્ટ સદરહુ શખસને પકડવા સાફ, પોતાના કારણ લખીને, વારંટ કાઢાડવાને મુખત્યાર છે.—

“(અ) જો સદરહુ સમન કાઢાડતાં પહેલાં, અથવા તે કાઢાડ્યા પછી તે શખસ હાજર થાય, તેને માટે મુકરર કરેલા વખત પહેલાં, તે કોર્ટને એવું માનવાનું કારણ જણાય કે તે શખસ નાશી ગયો છે અથવા તે સમન નહીં માને તો, અથવા

(બ) જો સદરહુ વખતે તે શખસ હાજર ન થાય, અને તે સમન પ્રમાણે હાજર થવાનું તેનાથી બની શકે એવે વખતે તે સમન યોગ્ય રીતે બજાવ્યાની સાબીતી થાય અને એ પ્રમાણે હાજર નહીં થયા બાબત કોઈ વાજબી કારણ આપવામાં ન આવે તો.” (ક્રી. પ્રો. ક. ૯૦)

સમજાવત.—આ કલમ તોહમતદાર શખસને તેમજ સાક્ષીદારને સાફ લાગુ સમજવાની છે. તેમાં લખ્યા પ્રમાણે અમલ કરતાં પહેલાં, બાજબી કારણો કોર્ટ ફક્તમાં નોંધવાં જોઈએ.

હાજર રહેવાનો મુચરકો લેવાનો કોર્ટનો અધિકાર.—જો હાજર થવા હુકમ કરવા યા પકડવા, સમન્સ યા વારંટ કાઢાડવાનો કોઈ

કાર્ટને અધીકાર કાયદેસર હોય, તેવો શખસ કોઈ કાર્ટમાં હાજર હોય ત્યારે, પોતાની કાર્ટમાં હાજર થવા સારૂ તેનો જાત મુચરકો જમીન વગર યા જમીન સાથેનો, તેવા શખસ પાસે લેવા તે કાર્ટને અખત્યાર છે. (કલમ ૯૧).

હાજર થવાનો મુચરકો તોડવાથી પકડી શકાય — કાયદા પ્રમાણે કોઈ કાર્ટ આગળ હાજર થવાનું ખત કોઈએ કરી આપી પોતે બધાયે હોય, અને પછી તેમ હાજર ન થાય તો, તે કાર્ટ તેને પકડી પોતાની પાસે રજુ કરવાનું વારંટ કાઢાડી શકે (કલમ ૯૨).

દસ્તાવેજ, જંગમ મિલકત વગેરે રજુ કરાવવા બાબત પ્રોસેસો.

આ સર્વથમાં કલમ ૯૪, ૯૫, ૯૬ થી ૧૦૦ સુધી છે, તે વિશે અત્રે લખાણ કરવાની જરૂર નથી આગળ ચાલતાં, પ્રસંગે અનુસરતી જગ્યાએ, જરૂર જોગ હકિકત આપેલી છે.

ઝાડો, જડતી, લેવાની બાબતના નિયમો.

નોટ.—બંધ ધર યા જગામાં ઝાડો લેવાનો હોય, ને તેમાં કાયદેસર જડતી લેવા બાબતમાં વારંટ બતાવી માગણી કરેથી, ધરના માલિક યા રખેવાળે તેમ કરવા પરવાનગી અને સવજતા આપવા બાબતમાં, કલમ ૧૦૨ છે

સ — જડતી યા ઝાડો લેવાની બાબતમાં કયા કયા નિયમો ધ્યાનમાં રાખવાના છે?

જ — આ બાબતમાં કલમ ૧૦૩ માં જે નિયમો કહ્યા છે, તે પ્રમાણેજ વર્તવાનું છે. તે નીચે પ્રમાણે દુકામાં છે —

જડતી લેતાં પેહલાં, બંદા ઝાડો લેવો હોય તે લત્તાના બે અથવા વધારે આબરૂદાર રહેવાસીઓને બોલાવીને, તેઓની સમક્ષ ઝાડો લેવો જોઈએ ઉપર પ્રમાણે પંચોની હાજરીમાજ ઝાડો લેવો, અને જડતી લેતાં દરમ્યાન જે જે ચીજ જડી હોય અને જપ્ત કીધી હોય, તેનું લીસ્ટ કરવું, અને દરેક ચીજ કઈ કઈ જગોએથી જડી આવી, તે પણ લખવું. જડતી લેનાર અમલદાર આવું લીસ્ટ જેને પંચનામું કહેવાય છે, તે તૈયાર કરવું, અને તે ઉપર પંચોએ તેમજ પોતે સહી કરવી. પણ

એટલું યાદ રાખવું કે, — ખાસ રીતે કોર્ટ સમન્સ કરી કોઈ પંચને સાક્ષી સાફ બોલાવે નહિ, ત્યાં સુધી તેવાં પંચને સાક્ષી સાફ લઈ જવાનો નથી.

ધરના માલિક યા તેમાં રહેનારને, યા તેની તરફથી કોઈ માણસને, આવી હરેક જડતી લેતી વખતે ત્યાં હાજર રાખવો, અને તે માંગે તો આ કલમ પ્રમાણે કરેલાં પંચનામાંની નકલ પંચોની સહી સાથેની, તેને આપવી.

કોઈ માણસના શરીરની જડતી, કાંઈ વસ્તુ સંતાજાના શક્ય કલમ ૧૦૨ ની રકમ ૩ જ પ્રમાણે લીધી હોય, તો જપ્ત કરેલી વસ્તુનું લીસ્ટ તૈયાર કરી, તેની નકલ તે માંગે તો આપવી.

જડતી યા ઝાડો લેતાં શું સાવચેતી લેવી જોઈએ તે વિશે. —

૧. જડતી લેતાં પેહેલાં તે લત્તાના બે અથવા વધારે આબરૂદાર પંચોને હાજર રાખવા. કોને બોલાવવા તે પોલીસનું કામ છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે ૩, ૪, યા ૫ માણસો રાખવા. તેઓ તેજ લત્તાના હોવા જોઈએ એકજ મોહોલાના, એવો અર્થ નથી. લત્તા એટલે એકથી વધારે મોહોલો, એવો અર્થ છે, પણ નજીકનાં તેજ લત્તાના જોઈએ. દુકાનદાર, મીઠાઈવાળા, ફાણાવાળા, ગાંધી, ફલાલો વગેરે બધા આબરૂદારમાંજ ગણવા. રફદાર, વેહેમવાળા, શિક્ષા પામેલા, એવા નહીં પસંદ કરવા. કામકાજને વિશેષ હુરકત ન કરવામાં આવે તેમ ધ્યાન રાખવું.

૨. જડતી લેનાર એટલે ચોખખોળ કરનાર એક પોલીસ સિપાઇને રાખી, તેનાં કપડાં વગેરે પંચોને દેખાડી ખાતરી કરી આપવી કે તે કાંઈ ચીજ ચુકી શકે તેમ નથી. આખળ ઉપર સશસ્ત્ર ઉપજ નહીં, તે સાફ આમ કરવાની જરૂર છે. ઘરખણીને દેખાડવાની કાંઈ જરૂર નથી.

૩. તમામ પંચો, ધરનો માલિક યા તેમાં રહેનાર, યા, તેના તરફના કોઈ માણસને, અવશ્ય હાજર રાખી, પોલીસ અમલદાર જે જડતી લેતો હોય તેણે જડતી લેવાએ ત્યાં અંદર સાથેજ રહેવું. બહાર યા બોટલા ઉપર બેસી જડતી લેવાડવી નહિં.

૪. પંચનામું લખાય તેમાં ફહાડો, વાર, ઝાડો લીધાનો ચોક્કસ વખત વગેરે લખવું. પંચાતનામું કદી પેનસીલથી ન લખવું, સાહીથીજ લખવું. બનતાં સુધી કારકુન ખાસે નહીંજ લખાવવું. તે આળસની નીશાની છે, કમ આવડતનું ફરોક બિન્દુ છે, અને વખતે નુકસાનકારક નિવડે છે. માટે જડતી લેનાર પોતેજ પોતાને હાથે લખવું સલાહકારક છે. તેથી શુભ થવા સંભવ બહુ બોલો છે, ને ચાંદદાર અચ્છી રહે છે.

૫ જે જે જગામાંથી જે જે ચીજ જડે, તેની ટુકમાં તપસીલ લખવી. કદ ચીજ કયા જાગમાંથી કેવી સ્થિતિમાં જડી, તે બધાવાની જરૂર છે, કેમકે તેથી ગુન્હાની બાબતમાં અજવાળું પડે છે. કાંઈ ફાટેલું, સતારેલું, વગેરે હોય, તે ઉપર કેટલીક બાબતોનું નિરાકરણ રહે છે.

૬. દાગીના હોય તો તેની તપસીલ, વર્ણન,—સોનીને બાલાવીને તેનું તોલ કરાવી લેવું, સોનું, રૂપું જે હોય, તેની ખરાબાણીની ખાતરી કરાવી લેવી જોઈએ. વળી અજમાયશ કરીત લખવી. લુગડાં વગેરે હોય, તો તેનું વર્ણન, તપસીલ, રંગ, ભાત, વગેરે લખવું ને ઓળખ સાડ તે ઉપર કોઈ પંચે પોતાના નામના પ્રથમ અક્ષરો “ધનીશીયલ” કરવા.

૭. કામળ, ચોપડા, ફસ્તાવેજ, ખરી ચા ખોટી નોટા હોય, તો તેની તપસીલ લખી, તે ઉપર પંચ પેછી એક ચા બે જણે ઓળખ સાડ પોતાના નામના પ્રથમ અક્ષરો “ધનીશીયલ” લખવા જોઈએ.

૮. ઉતાવળથી પચાતનાનું ઘસડી કાઢાડવું નહીં. ધીરજ રાખી શાંતપણે કામ કરવું. આગળ ઉપર તેનો બહુ ઉપયોગ છે. સર્વે ચીજો પોતાની નજીક લાવી, જોઈ, તપાસીને, પછી તપસીલ લખવી.

૯. પંચાતનામાંની અદર છેકછાક ન થવી જોઈએ. બનતાં સુધી રાખ્ખો પછીથી વધારવા ઘટાડવા નહીં. પણ તેમ ખાસ જરૂર પડે, તો જ્યાં છેકયું હોય, ચા વધ ચા ઘટ હોય, ત્યાં પંચોની “ધનીશીયલ” લેવી.

૧૦. લખાણ ન કરતાં બનતા સુધી ટુકાંણથી પંચનાનું કરવું. પણ જરૂરી બાબતો ઊડવી નહીં. તકરારી, કલિપત, દાખલા ફલીલવાળું, એવું પંચનાનું ન જોઈએ તોહોમતદારે આમ કહ્યું, ફલાણાએ આમ કહ્યું, એવાં લાંબા ટાહેલાં ન કરવાં જડતીમાં શું જડયુ, કયાં જડયું, કેવા સંજોગમાંથી રીતે જડયું, તેજ માત્ર લખવાનું છે.

૧૧. પંચોને બાલાવવામાં આવે કે, તેઓને શા માટે બાલાવવામાં આવ્યા છે, તે કહી સંભળાવવું. આમ થવાથી “હમને બાલાવી ફોજદાર પાસે લઈ ગયા કેમ બાલાવ્યા તે હમને કહ્યું નથી, ને હમે જાણતા નથી હમારી સહી લીધી ને રજ આપી”—આ રીતે જે આરોપો કોર્ટમાં પોલીસ ઉપર પચો કેટલીક વાર શિખવણીથી મુકે છે, તેમ ઘષ્ટ ન શકે, માટે તેઓને બરાબર સમજાત પ્રથમથીજ કરવી જડતી ચાલતાં, જે જે નિકળે તે વિશે તેઓને ત્યાંજ બરાબર સમજાવવા ચલન કરવું, કેમકે કોર્ટમાં તેની સાક્ષી થવા વખતે તે બુલે નહીં.

૧૨. લોહીવાળાં કપડાં, શસ્ત્ર, ઓબર વગેરે સંભાળીને કામળમાં એવી રીતે પોલાં રાખવાં કે લોહીના ડાંખ નિકળી ન જાય. કાકતરને ત્યાં તપાસમાં જતાં સુધી અવશ્ય તે રહેવા જોઈએ.

૧૩. પંચનામું તૈયાર કરી પંચોને વાંચી બતાવવું. તેઓને પુછવું કે બરાબર છે ? તે પછી સહી લેવી. અમલ હોય તો બીજા પાસે તેને પુછીને સહી કરાવવી, આ અગ્રહાની છાપ લેવી તે પછી રૂબરૂની સહી, પોલીસ અમલદારે પોતાની સર્વેથી નીચે કરવી

૧૪ ફરીઆદીને હાજર રાખવાનો,—તે માત્ર ચીજની ઓળખ સારૂ ; તેને હાથે ધર્યા કે કોઈ ભાગ ભેગાવવો નહીં, એ રીત ઉપર તેવી બાબત થઈ જાય. ઓળખ કબી ફરીઆદી કરે, તો તે પંચની સમક્ષ થવી જોઈએ.

૧૫ ધરવાળો માંગે તો નકલ આપવી પંચોની સહી નકલ ઉપર પણ કરાવવી.

૧૬. જડેલી અને જપ્ત કરેલી તમામ ચીજ મેળની લઈ, બરાબર બંદોબસ્તથી બાંધી, સીલ થઈ શકે તેમ હોય, તો કરવી.

૧૭ ખાસ જરૂર વખતે જડતી લેવી નહીં. જરૂર હોય, તો ગમે તે વખતે લઈ શકાય; પછી દિવસ હોય કે રાત હોય તોયે. અધારૂ થવા આવ્યું હોય, ને જડતી રાતે લેવાની ખાસ જરૂર ન હોય, તો ઝાડો જહાં લેવાનો છે, તે ધર સંભાળથી બંધ કરાવી ધરના માણસોને બહાર કાઢ્યા બાદ, સીલ કરી, પેહોરે રાખી, દિવસ ઉભતા પચ રાખી પછી જડતી લેવી

ઉપરની સામાન્ય રૂઢી, અનુભવથી ઉપજતી કાહાડેલી ધ્યાનમાં રાખવી. તેથી કામમાં બહુ મદદ મળશે. પંચાતનામું કરવા જતાં, જરૂર જોગ, કાગળો તથા સાહી વગેરે સાહીત્યો સાથે લેતા જવા

જડતી લેતાં ક્યાં શોધ કરવી જોઈએ — ઘરમાં જડતી લેતાં, આખા ઘર ઉપરાંતમાં ખાસ કરી, છાપરાં, વળી, મેલ, પોલા વાસ, નળીયાં નીચે પોલાણ, ઉમરા નીચે, ચુલાની નીચે, ભીતમાં, પનાળોમાં, પાણીની જગા, ગોળા, દેખડા, દાણાની કોડી, કોઠાર, વાસણો, પૂજની જગ્યાઓ, ટાકાંઓ, કુવા, છત, જમીન અંદર, ભોંયરાં, પલત, પથારી, ઓશીકાં, ઢોર બાંધવાની જગામાં, છાણના ચા લાકડાના ઢગલા, ન્હાવાની જગામાં, પલતની પાટી, દીવાલના પાયા, પોલાં ઝાડનાં થડીયાં, ખેતરો, બાણી નીચાની નજીક, કચરાના ઢગલાઓ, ગોખલા, હટારીયાં, તથા કબાટ, પેટી વગેરે અવશ્ય જોવાં. માણસના શરીરની જડતી લેતાં, માથાનાં બાજ, ચોટલા, અબોડા, કાનના ખાડા, નસકોરાર, મોઢું, બગલો, તથા કેટલીક વાર ખોટા સિક્કા ચા સોનાના ઝીણા કટકા ચા દાગીનાઓ ગુણ ભાગોમાં સતાડવાના દાખલા પણ મળે છે, તેથી તે બાબત ઉપર પણ લક્ષ આપવું. કપડાંઓની જડતી લેતાં જ્યાં સતાડવાનો સભવ હોય, ત્યાં જોવાં જોઈએ.

પંચાતનામું નમુનો.—પંચાતનામું જે ગુન્હાના સંબંધે કરવામાં આવે, તેની હકીકત ઉપર આધાર રાખી હરેક પંચનામું લખાયે છે. પણ સામાન્ય નમુનો નીચે પ્રમાણે છે:—

પંચાતનામું.

હમો નીચે લખેલા પંચો, એટલે—

નામ	ઉંમર.	જાત	ધર્મો.	રહેવાનું ઠેકાણું
૧. માણેકલાલ કેશવલાલ	૩૨	વાણીઆ	ફના ફલાલ	હરીપરા, સુરત
૨. અંબારામ સુરજરામ	૪૫	બ્રાહ્મણ	ખાનગીનોકરી	હરીપરા, સુરત.
૩. મનસુખ રામચંદ્ર	૨૮	બ્રાહ્મણ	ભીક્ષાવૃત્તિ	હરીપરા, સુરત.
૪ નરોત્તમ મોરાર	૪૨	સલાટ	કડીયાકામ	હરીપરા, સુરત.
૫. જ્યેષ્ઠ લાલચંદ	૩૦	બ્રાવક	ચોકશીનો	હરીપરા, સુરત

એ રીતેના હમો ઉપર લખેલા પંચો તમો સુરત સીટી “બી” ક્લિવિઝનના સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની સાથે રહી, આજ રોજ તા. ૨૩ જુલાઈ ૧૯૧૩ના રોજ દિવસના ફસ વાગે, સુરત શહેરમાં હરીપરામાં રૂવાળાના ટેકરાના રહેનાર કણ્ણવી નારણ પરસોતમના રહેણાકધર જેના ઉપર ચ્યુનીસીપાલ નંબર $\frac{૪૫૭-૩૮૦}{૪૬}$ છે, તેની જડતી ફરીઆદી પીતાબર ભોગીલાલની પી કો ક ૪૫૭-૩૮૦ ના કામમાં તમો સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર સાથે રહી લીધી (અથવા તમો સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે લીધી, ત્યારે હાજર રહ્યા) સદરજુ જડતીમાં નીચે મુજબની ચીજો મળી આવી છે:—

૧. સોનાની હોરા કડી એક, છ શેરની, વજન તોલા ૬૫, કીમત આશરે રૂપીઆ ૨૩૦ ખસે ત્રીસની સદર ધરના ભોય તળીએ રાધવાની ઓરડી છે, તેમાં ચુલા નીચે એક માટીની હાલ્લીમાં ધાલી ફાટેલી અને સફેત કપડાંથી મોઢો બાંધેલું, તે જમીન ખોદાવી કાઢતાં તેમાંથી મળી આવી.
- ૨ રૂપાના પત્રના સાંકળા ખીલી સાથે જોડ ૧ (નમ ૨) ગુથણુ ભાતના, વજન તોલા ૩૦, કીમત આશરે રૂપીઆ ૨૫) પચીસની સદરજુ ધરના પહેલે માળે લોઢાની બાગેલી પીળી પેટીમાંથી રાતા રૂમાલમાં બાંધેલા મળ્યાં.
૩. નાગપુરી સાડી, કીરમજી રંગની રેશમી, રાતી કોરની, તથા કસબી પાલવની. લામી હાથ સાડા છે, જુની વાપરેલી, કીમત આશરે રૂપીઆ ૧૨) બારની સદરજુ ધરના પહેલા માળના ફખજાદા પાછલા ઓરડામાં એક પલંગ ઉપર ઉશીકા નીચેથી મળી આવી.
- ૪ એક કરન્દી (ચલણી) નોટ દર રૂપીઆ ૧૦૦ સોની મુબઇ સરકલની તા. ૧ જુન ૧૯૦૫ની જેના ઉપર નંબર $\frac{૬૫૩૧}{૦૬૫૩૧}$ છે, તે સદરજુ ઉપર લખેલા પલંગ ઉપર ઉશીકાં નીચેથી આમડાના વાટવામાં મુકેલી મળી

આવી. અને તે ઉપર હમો પૈકી નં. ૧ તથા નં. ૨ના પચોએ પાછલી બાજુએ “ધનીશીયલ” ઓળખાણ સારૂ કરી છે. સદર નોટની પછાડી લાલ સાહીથી “રામ ભાઉ” એ રાખ્દ લખેલો છે.

ઉપર લખેલી ચીજો ઉપર બતાવેલી તપસીલ પ્રમાણે મળી, અને સોના રૂપાની ઉપર લખેલી ચીજોનું તોલ હમારી રૂબરૂ પડોશના રહેનાર સોની મકન હરખા પાસે કરાવ્યું છે. આ ચીજો ફરીઆદી પીતાંબર ભોગીલાલને હમારી રૂબરૂ બતાવતાં પોતાને ત્યાંથી ગ્રહ કાલે રાતે ચોરીમાં જે માલ ગયો છે, તે પૈકીની છે, એમ ઓળખી બતાવી તેથી તમે ‘બી’ ડીવીઝનના સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મી આણંદલાલ દેવરાકરે પોતાના તાબામાં લઈ જમ કરી છે.

આ શિવાએ બીજું કાંઈ શક પડતું મળી આવ્યું નથી, તેમ બીજું કાંઈ આપે લીધું નથી. આ પચાતનાનું હમોને તમેએ વાંચી બતાવ્યું છે, ને આ જડતી વખતે જે બન્યું અને હમે જોયું, તે પ્રમાણેનું બરાબર છે.

પ્તા. ૨૩ જુલાઈ, ૧૯૧૩	{ પચોની સહીઓ. }				
	સુરત.	.	.	.	.
		.	.	.	.
		...	.	...	...
		...	.	...	...
		...	.	...	...
		...	.	...	...

મારી રૂબરૂ
(સહી)

સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, ‘બી’ ડીવીઝન,
સુરત સીટી

નોટ.—જડતીમાં કાંઈ જડે નહીં તો, અમુક ગુન્હાના અમુક ફરીઆદીના કામમાં શક ઉપરથી જડતી લીધી, પણ કાંઈ શક પડતો માલ મળ્યો નથી, તેમ તમેએ કાંઈ લીધું નથી,—એમ લખાય.

હકીકત જેમ ફેરફાર હોએ, તેમ લખાવટમાં ફેરફાર કરવો, ને પચાતનાનું લખવું, પણ નમુનો એજ પ્રમાણે છે.

ખુનના કેસમાં.—કાંઈ હથીઆર, શસ્ત્ર, કપડાં, વગેરે લોહીવાળાં જડે, તો તે પ્રમાણે તપસીલ લખી, પચાતનાનું કરવું.

ધરનું, જમીનનું, વગેરે બીજી કાંઈ સીજનું પચાતનાનું કરવાનું હોએ, તો તે હકીકત પ્રમાણેની તપસીલ લખવી.

સ.—આહું કેાઠ પંચાતનામું પૂરાવામાં લેવાએ કે?

જ.—હા. કાયદા પ્રમાણે તે પૂરાવામાં ગ્રાહ્ય છે—પણ પ્રથમ તેને સાબીત કરવું જોઈએ. તે એવી રીતે કે,—કોઈ પચ પૈકી એકને સાક્ષીમાં કોઈ તરફથી સમન્સથી બોલાવી, તેને તપાસતા દરમ્યાન તેને પચાતનામાંની બાબતમાં થોડા સવાલો પુછી, પછી તે પચનામું બતાવી પુછવું કે—“જુઓ તે પચનામું આજ છે કે?” “તમે તે ઉપર આ સહી કરેલી છે?” તે હા કહી ને પોતાની સહી ઓળખી બતાવે કે, પંચાતનામું સાબીત થયું ગણી, તેને કોર્ટમાં રજુ કરેથી, તે પૂરાવામાં તેમાં લખેલી હકીકત સાબીત કરવા સાડ દાખલ કરવામાં આવશે.

નોટ.—પચને પોલીસે કોર્ટમાં સાક્ષી સાડ રજુ કરવા નહોં. તેમ કરવા કાયદાથી પ્રતિબંધ છે. પણ તેને કોર્ટ તરફથી સમન્સ થઈ બોલાવવા કોર્ટને અરજ કરવી.

પ્રકરણ ૩જું. (કી. પ્રો. કો. પ્રકરણ ૮ મું).

ગુન્હા અટકાવવા બાબત.

લોકોના જન તથા માલનું રક્ષણ કરવું, ને ગુન્હાઓ થતા અટકાવવા એ પોલીસનું મુખ્ય કામ છે. ગુન્હા અને તેા શોધી કાઢાડી, ગુન્હેગારોને શિક્ષાએ પોહોચાડવા એ પણ પોલીસનું કામ છે, પણ ગુન્હા થતા અટકાવવા, એ સર્વથી પેહેલું કર્તવ્ય છે. ગુન્હો કરવાની વૃત્તિ અને ગુન્હા કરનાર ગુન્હેગારોના ઉપર પોલીસ ચાલાકીથી નજર રાખે, તેા ઘણે અશે ગુન્હાઓ થતા અટકાવી શકે છે. ને તે સાડ કાયદાએ પણ કેટલીક ખાસ સવડતા અને યોજના કરી રાખી છે.

ગુન્હેગારો ઉપર નજર રાખવાની બાબતમાં,—પોતાની હકમાં ફરતા રહી ગુન્હેગાર લોકોની માહિતી મેળવતા રહેવાનું પોલીસનું કર્તવ્ય છે, તે સાડ પ્રથમ પોતાની હકમાં શકદાર, વહેમી, ડામીજ, તથા ગુન્હો કરે તેવા કોણ છે, તથા બહારથી આવે જાએ છે, તે જાણવું પડે છે. લોકોમાં મળતા રહી મેળાઈ ખબર મેળવવી પડે છે. તે સાડ હાડ તથા તાડીનાં પીઠા, જુગારખાનાં, વેખા તથા મિઠમાં લોકોની મળવાની જગાએ, ધર્મશાળા, નહીના ઓવારોઓ, ગામમાં ઉતરવાની વીસીઓ તથા બીજી જગાઓ ઉપર ઘટ્ટી છુપી નજર,—સ્ટેશન તથા રેલ્વેથી આવનાર જનાર ઉપર દેખરેખ, રોડેર તથા ગામોમાં આવતા જતા લોકો ઉપર ઘટ્ટી નિગેહવાની તથા યોગ્ય પુછપરછ, અને નજર,—એ સર્વે પૂર્વોપાય

પોતાની અક્ષતી લેવા જોઈએ, રેન, આમડાંઓની “પેટ્રોલ” યાને ફેરવી, વગેરે, એજ કાર્યસાધક યોજનારૂપ છે. ફક્ત ફરવાથી કાંઈ હકીકત મળે છે એમ નથી. પોતાની આંખ તથા કાન ઉઘાડા રાખી, અક્ષ તથા વિચારશક્તિનો ઉપયોગ કરી આ પ્રમાણે નજર રાખવામાં આવે તો તે ઉપયોગી નિવડે છે બદમાશ અને બદમાલના માણસોને અંકુશ તળે રાખવાના કામમા કીમીનલ પ્રોસીજર કોડનેક બાબ ૮ માં બહુ ઉપયોગી છે તેમા અમુક સંજોગોમા આવ્યા માણસોના જમીન લેવાય, તો તેઓને ઘટતા જમીનમાં રાખી શકાય છે, જેથી તેઓની ગુન્હાની વૃત્તિ ધણે મોટા અંશે કાબુમાં રાખી શકાય છે. પોલીસના હાથમા આ ઉપાય જબરદસ્ત સાધનરૂપે છે, અને તેનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે છુટથી કરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

સ.—તારણો કેટલા પ્રકારના હોય છે ?

જ.—એ પ્રકારના —૧ હુ,—સુલેહ જળવવાનુ, ૨ જુ,—સારી ચાલથી ચાલવાનુ સુલેહ જળવવાની બાબતમા તારણો કલમ ૧૦૬ તથા ૧૦૭ મુજબ લેવાય, અને સારી ચાલથી ચાલવાના તારણો કલમ ૧૦૮, ૧૦૯, તથા ૧૧૦ મુજબ લેવાય

સ — સુલેહ જળવવાના તારણોમાં કેટલા પ્રકાર છે ?

જ.—એ પ્રકાર છે, તે એવા કે,—ગુન્હો સાબીત થયા પછી સુલેહ જળવવા જમીન લેવાય તે જમીન કલમ ૧૦૬ પ્રમાણેનો, વળી ગુન્હો સાબીત થયા શિવાય પણ સુલેહ જળવવા જમીન લેવાય,—તે કલમ ૧૦૭ મુજબનો

જમીન બાબતમાં કાયદાનું નેવરૂપ.—

જમીન લઈ શકાય

સુલેહ જળવવા	સારી ચાલથી ચાલવા
અમુક ગુન્હા ગુન્હાવગર પછી. (કલમ ૧૦૬) (કલમ ૧૦૭)	રીતરી છાપાના. બટકતાના ગુન્હાની ટેવવાળા. (કલમ ૧૦૮) (કલમ ૧૦૯) (કલમ ૧૧૦)

ગુન્હો સાબીત થયા પછી સુલેહનો ભંગ ન થાય તે સાફ જમીન બાબતમાં.—આ બાબતમાં કલમ ૧૦૬ છે. હુડામો, હુમલો અથવા સુલેહનો ભંગ કરવાનું અથવા તેમાં મદદગારી કરવાનું, અને તેવા સાફ ઇરાદાથી હુથીઆરબંધ માણસોને એકઠા કરવાનું અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ બીજા ઉપાયે કરવાનું અથવા સાપરાધ ધમકી આપવાનું તોહોમત કોઈ ઉપર આબંધ હોય, ને

તેવા કામમાં શિક્ષાનો ઠરાવ થાય, તો તે વખતે તે કોર્ટને જરૂર લાગે તો, એવા શખસની પાસેથી લવિખ્યમાં સુલેહ જળવવાનું તારણ લેવા હુકમ કરી શકે ને તે તારણની મુદત ધણામાં ધણી ત્રણ વરસની હોઈ શકે.

આવો હુકમ કરવાની સત્તા.—હાઇ કોર્ટ,—સેશન કોર્ટ,—પ્રેસીડન્સી માજસ્ટ્રેટ—ડીસ્ટ્રીક્ટ માજસ્ટ્રેટ,—પેટા ટુકડી માજસ્ટ્રેટ.—અથવા પહેલા વર્ગનો માજસ્ટ્રેટ,—જેની આગળ આવું કોઇ કામ આદ્ય હોય,—તેને છે.

આવા કામોમાં સાબીતીનો ઠરાવ થાય, તે પછી જમીન લેવાડવા બીજે પૂરાવો આપવો પડતો નથી. શિક્ષાનો ઠરાવ એજ પૂરાવો સમજવો.

નોટ.—૨ જ વર્ગના અથવા ૩ જ વર્ગના માજસ્ટ્રેટને આવી સત્તા નથી. તેણે તો આવા કામોમાં શિક્ષા કર્યા બાદ કી પ્રો કોડ કલમ ૩૪૬ પ્રમાણે કામનું પ્રેસીડીંગ તથા એ બાબતમાં પોતાનો અભિપ્રાય લખીને ડીસ્ટ્રીક્ટ માજસ્ટ્રેટ યા તો સબ-ડીવીઝનલ માજસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવા પડે.

નોટ —એક વરસથી જદે મુદત સાથે જમીન લેવાનું થાગ્ય લાગે તો કલમ ૧૨૩ પ્રમાણે સેશન કોર્ટમાં કામ મોકલવું પડે પ્રેસીડન્સી શહેર (મુખ્ય)માં હોય, તો હાઇ કોર્ટમાં મોકલવું પડે.

સુલેહનો ભંગ ન થવા બાબતમાં જમીન.—આ બાબતમાં કલમ ૧૦૭ છે. ગુન્હાની સાબીતી ન થાય, ને કલમ ૧૦૬ માં સમાસ ન થતો હોય, તોપણ અમુક શખસ યા શખસો સુલેહનો ભંગ કરશે એમ માનવાનું કારણ હોય, તો જમીન લેવાની તજવીજ કરી, તેવો ભંગ ન થાય, તેમ પૂર્વોપાય લઇ શકાય, તે આ કલમ ૧૦૭ મુજબ છે. તેની સમજૂતી નીચે પ્રમાણે છે. —

ન્યારે ન્યારે કોઇ પ્રેસીડન્સી માજસ્ટ્રેટને, યા ડીસ્ટ્રીક્ટ માજસ્ટ્રેટને યા કોઇ સબ ડીવીઝન માજસ્ટ્રેટને યા કોઇ ૧ લા વર્ગના માજસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે, (પછી તે પોલીસ રીપોર્ટથી મળે, યા કોઇની ફરીઆદથી મળે, યા ગમે તે બીજી રીતે મળે, તોપણ) કે કોઇ શખસ સુલેહનો ભંગ કરશે, યા જાહેર લોકોની આંતિમાં ખલેલ કરશે,—યા કાંઇ ગેરવાજબી કૃત્ય કરીને આ પ્રમાણે કરશે, એવો સંભવ છે. તો સદરહુ માજસ્ટ્રેટ તેવા શખસને એમ ફરમાવી શકે, કે વરસ દિવસથી વધુ નાંદ એવી કોઇ ચાકસ મુદત સુધી જમીન સાથે યા વગર, જેમ થાગ્ય લાગે તેમ, તેની પાસે ખત કેમ ન લેવું, તેનું કારણ તેણે બતાવવું. આ પ્રમાણે હુકમ થઇ શકે. તેમાં નીચેની બાબત અત્યંતની છે.

હકુમત બાબતમાં.—જ્યાં સુલેહનો ભંગ થવાની ધારતી હોય તે જગા, તેમજ જેના ઉપર આવી ખબર તેના વિરુદ્ધમાં મળી હોય તે શખસ, એ બેહુ આવા માજસ્ટ્રેટની હકુમતમાં બેઠાં.

જે ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ આજળ એવી કાંઈ ખબર હોય, એટલે કે આવું કામ ચલાવવાની તે ઇચ્છા રાખતા હશે તો, તે સુલેહનો ભગ થવાની જગો, યા કરનાર માણસ, બેમાંથી એક (મિદુ નહિ) એવા ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટની હકુમતમાં હશે, તો બસ થશે.

આથી એમ જણાશે કે, ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને વિશેષ સવડતા મળેલી છે. કોઈ રજા યા ઉભ વર્ગના માજિસ્ટ્રેટને આ બાબતમાં આવો અધિકાર નથી. પણ તેને ઉપર પ્રમાણે સુલેહનો ભગ થવાની ધારતી છે, એમ માનવાનું કારણ હોય તો, અને તેને એમ લાગે કે સફરહુ રાખસને અટકાયતમાં રાખ્યા વગર આવો સુલેહનો ભગ થતો અટકી શકે તેમ નથી, તો પોતાના કારણે દફતરમાં નોંધીને પણ તેને પકડવાને વારટ કાઢવા અખત્યાર છે; અને પણ કારણની નક્કલ સાથે જે માજિસ્ટ્રેટને આ બાબતમાં અધિકાર હોય, તેના તરફ તેને મોકલી આપી શકે. યોગ્ય લાગે તો તે માજિસ્ટ્રેટ તપાસ પુરી થતા સુધી તેને કેદમાં રાખી શકે છે.

કલમ ૧૦૭ નો ઉપયોગ — પોલીસને પોતાના કામ દરમિયાનમાં મોહોરમ, ગણપતી, બીજા મેળાઓ, પ્રસંગો વખતે, તેમજ ટોળી ટોળીની તકરારો વગેરે વખતે, દેવસ્થાનની, સીમાડાની, જમીનની કે બીજી કોઈ સ્થાવર કે જંગમ મિલકતના હકની યા ભોજવટાની તકરાર વખતે, તાત્કાલિક સુલેહનો ભગ અટકાવવાની જરૂર જણાય, ત્યારે આ કલમ ઉપયોગી છે. પોલીસે અખત્યારવાળા માજિસ્ટ્રેટને હકીકતનો રીપોર્ટ આપી અરજ કરેથી કામ રાત્ર થઈ શકે છે. આવા કોઈ રીપોર્ટમાં, સુલેહનો ભગ થવાની હશે, તે જગો તથા કરનારનું નામ, એ બે જરૂરજ લખવા. વળી એ પણ યાદ રાખવું કે, આજળ કોઈ પ્રસંગે સુલેહનો ભગ થશે, એમ ન ચાલે, નજીકના ભવિષ્યકાળમાં, થોડા દિવસમાં, અઠવાડિયું, યા પદર દિવસના અરસામાં હશે, તો નજીક મુક્ત ગણી શકાશે. રીપોર્ટમાં પુરતા કારણો લખવાં જોઈએ, તથા એવી માન્યતા સાત્ર થું પુરાવો છે તે પણ લખવું.

સારી ચાલથી ચાલવા બાબતમાં — કલમ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦ છે. તેમાં કલમ ૧૦૮ ફગાખોર લખાણો બાબતમાં છે.

સ.—ફગાખોર હકીકત યા મજકુર ફેલાવનારે તારણ આપવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ — “ જ્યારે જ્યારે કોઈ ચીફ પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટને, જુદલા માજિસ્ટ્રેટને, અથવા આ અર્થે સ્થાનિક સરકારે વિશેષ રીતે અધિકાર આપેલા પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટને અથવા પહેલા વર્ગના માજિસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે કે, — પોતાની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં એવો કોઈ રાખસ છે કે જે એવી હદની અંદર અથવા બહાર મ્હોડેથી અથવા લખીને, —

(અ) જે કોઈ પણ દંગાખોર મજકુર પ્રસિદ્ધ કરવાથી હિંદુ-સ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૧૨૪ અ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર થવાય છે, તેવો મજકુર, અથવા.

(ખ) જે કોઈ મજકુર પ્રસિદ્ધ કરવાથી હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૧૫૩ અ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર થવાય છે, એવો મજકુર, અથવા

(ક) કોઈ જૂજ સંબંધી જે મજકુર હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદા મુજબ સાપરાધ ધમકી જેવો અથવા આખર લેવા જેવો થાય, તે મજકુર,-

ફેલાવે છે, અથવા ફેલાવવાની કોશિસ કરે છે, અથવા ફેલાવવામાં કોઈ પણ રીતે મદદગારી કરે છે, ત્યારે ત્યારે, એક વરસ કરતાં વધી ન હોય એવી જે મુદત સદરહ માજિસ્ટ્રેટ મુકદ્દર કરવાનું હુકમ ધારે તે મુદત સુધી સારી રીતે ચાલવા સાડ, જામીનો સાથે અથવા વગર જામીને, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સદરહ શખસને શા સાડ નહિ કરવો જોઈએ, તેનું કારણ બતાવવાનું તે શખસને (આ કાયદામાં આગળ ઠરાવેલી રીતે) કરમાવવાને સદરહ માજિસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે.

સને ૧૮૬૭ ના પ્રેસ બાયન તથા છુકો નોંધવા બાયનના આક્ટમાં લખેલી કાનુની મુજબ નોંધલા, અથવા તેને અનુસરીને છાપેલા અથવા પ્રસિદ્ધ કરેલા કોઈ પણ લખાણના એડીટર, માલીક, છપાવનાર અથવા પ્રસિદ્ધ કરનાર વિરુદ્ધ આ કલમની રૂએ કોઈ પણ કામ, ગવર્નર જનરલ ઇન કૌન્સિલના, ધ્યાનિક સરકારના, અથવા આ અર્થે ગવર્નર જનરલ ઇન કૌન્સિલ અધિકાર આપેલા કોઈ અમલદારના હુકમ વગર અથવા તેના અધિકાર વગર ચલાવવું નહિ.” (કલમ ૧૦૮)

નોંદ.—આ કલમમાં લખેલો ગુન્હો અગર બન્યો હોય, તો પણ પીનલકોડ પ્રમાણે કામ ચલાવવું પડે. ગુન્હો બને નહિ, તેના પૂર્વોપાય તરીકેજ આ કલમની યોજના કરવામાં આવી છે.

કેટલાક પોલીસ અમલદારો એમ ધારે છે કે આ કલમ પ્રમાણે કોઈ પણ શખસ ઉપર કામ ચલાવતાં પહેલાં સરકારની મંજૂરી—“સાંકશન” જોઈએ પણ

તે ભૂલ છે. આ કલમ પ્રમાણે બે પ્રકારના માણસો કહેવાયા છે એક તો, જમે તે કોઈ શખસ; બીજો, એવા પ્રકારનો કોઈ ખાસ શખસ કે જે કોઈ રજીસ્ટર કરેલા છાપાનો છાપનાર, પ્રસિદ્ધ કરનાર, એડીટર વગેરે હોય. પહેલા પ્રકારના માણસ સાથે “સાકશન” ની જરૂર નથી. પણ રજીસ્ટર કરેલા કોઈ છાપાના એડીટર, લખનાર, છાપનારની ખાખતમાં સાંકશનની જરૂર છે, એમ સમજવું

પોલીસના કામને અંગે ખરી જરૂરની કલમો.—હવે ગુન્હો અટકાવવાની ખાખતમાં, સારી ચાલથી ચાલવાના જામીન લેવાની બે કલમો ૧૦૯, ૧૧૦ બહુજ ઉપયોગની છે તે પૈકી કલમ ૧૦૯ નીચે મુજબ છે.

ભટકતા, બદચાલના શખસોના, જામીન ખાખત

સ —ભટકતા, અને ગુજરાનના યોગ્ય સાધન વગરના પાસે જામીન લેવાની ખાખત શું કાયદા છે?

“જ્યારે કોઈ પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટને, જિલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, પેટા ટુકડી માજીસ્ટ્રેટને, અથવા પહેલા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને એવી ખખર મળે કે,—

(અ) કોઈ પણ શખસ સદરહુ માજીસ્ટ્રેટની હકુમતની અધીન હદમાં પોતાની હાજરી છુપાવવાનો પૂર્વોપાય કરે છે, અને સદરહુ શખસ કોઈ ગુન્હો કરવાના હેતુથી આવ્યા ઉપાયો કરે છે એવું માનવાનું કારણ છે, અથવા

(બ) સદરહુ હદમાં એવો કોઈ શખસ છે કે જેની પાસે ગુજરાનનું કોઈ પણ સાધન હેખાતું નથી, અથવા જે પોતાને વિશે કોઈ ખાત્રીલાયક હકીકત કહી શકતો નથી,

ત્યારે એક વર્ષ કરતાં વતી ન હોય, એવી જે મુદત સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુકરર કરવાનું દુરસ્ત ધારે, તે મુદત સુધી સારી રીતે ચાલવા સાથે જામીનો સાથે, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સદરહુ શખસને શા સાથે નહીં કરવો જોઈએ, તેનું કારણ બતાવવાનું તે શખસને, આ કાયદામાં આગળ દર્શાવેલી રીતે, ફરમાવવાને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે.”

વિશેષ સમજૂતી.—સત્તા.—પ્રેસીડન્સી, ડીસ્ટ્રીક્ટ, સબડીવીઝન અને ૧ લા વર્ગના માજિસ્ટ્રેટનેજ છે મુદત.—૧ વરસ સુધીની યા ઓછી નહીન—નમીન સાથે ખત. પોતાની હદમાં, પોલીસ અમલદારને કોઈ રાખસ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે (અ) અમર (ખ) મા સમાસ થઈ શકે તેવો મળી આવે, તો આ કલમ પ્રમાણે કામ શરૂ થઈ શકે છે. એવા પોલીસ અમલદારની હદમાં તે રહેતો હોવો જોઈએ, એમ નથી કાયદાના રાખ્સ માત્ર “એવો કોઈ પોતાની હદમાં મળી આવે” એમ સમજવા. ભટકતી ગુન્હેમારની ટોળીઓ, જે આજે હાંધ્યાં તે કાલે બીજે ઠેકાણે, એમ ભટકે છે,—તે જ્યાં મળે ત્યાં, એટલે જેની હકુમતમાં મળે, તે અમલદારને આ કલમ મુજબ કામ ચલાવવા હરકત નથી. ત્યાનો રહેનાર નથી, એથી કોઈ હરકત યા પ્રતિબંધ નથી.

કામ શરૂ કરવામાં.—પોલીસનો રીપોર્ટ માત્ર બસ ગણાયો. તે રીપોર્ટમાં તપસીલવાર હકીકત લખવી જરૂરી છે, કેમકે માજિસ્ટ્રેટને તેની માન્યતા સાથે વાજબી કારણો બતાવવા પડે છે. તેનો વિવેક બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં, તેને યોગ્ય લાગે તોજ કામ શરૂ કરે. યોગ્ય ન લાગે, તો તે ના પાડી શકે છે.

મુખ્ય બાબતો બે છે એક તો,—પોતાની હકુમતની હદમાં એવો કોઈ રાખસ મળી આવે કે જે ગુન્હો કરવાના હેતુથી પોતાની હાજરી છુપાવવા પૂર્વોપાય કરતો જણાય તો, બીજું,—ગુજરાનનું યોગ્ય સાધન ન હોય, અથવા પોતાને વિશે સતોષકારક હકીકત બતાવી શકતો ન હોય, તે

આ બે બાબતોના પુરાવો હોય, તો આ કલમ પ્રમાણે કામ ચલાવવા, પોલીસ અમલદાર રીપોર્ટ કરી શકે છે, અને તેમાં હકીકત બતાવી શકે છે.

પકડવાની બાબતમાં,—પકડવાની બાબતમાં કી પ્રો. કોડની કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ થઈ શકે છે થોડો તફાવત યાદ રાખવાનો છે, તે એજ કે,—

કલમ ૧૦૯ની (અ) રકમમાં,—અગર એવો રાખસ સત્તાતો ફરે છે, તે કોઈ “કાગનીઝેબલ ગુન્હો” કરવા સાથે તેમ કરે છે, એમ જણાય તો, કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય;

કલમ ૧૦૯ની (બ) રકમમાં,—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય.

આ ઉપરથી જણાશે કે,—કલમ ૧૦૯ (અ) માં હરેક ગુન્હો બદલ ન પકડાએ.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે હંમેશા પકડવો કે?—હવે એક સવાલ એ ઉભો થાય છે કે, કલમ ૧૦૯ પ્રમાણે કામ શરૂ કરતા પહેલાં કલમ ૫૫ પ્રમાણે અમર વારંટે પકડી શકાતો હોય, તો હંમેશા કોઈ રાખસને પકડવો કે? આનો જવાબ એટલોજ કે,—સામાન્ય નિયમ એવો રાખવો કે હકીકતનો રીપોર્ટ કરી, પછી પકડવાનું યા સમન્સથી બોલાવવાનું કામ માજિસ્ટ્રેટ કરે, તે બહેતર છે, પણ કેટલીક વાર ભટકતો, નાસતો, યા સંતાઈ કાગનીઝેબલ ગુન્હો કરવાની ખાત્રી રાખનારને

વસ્તાવસ્ત પકડવાની જરૂર પણુ હોય, એમ બને. તેવે વખતે કલમ ૫૫નો ઉપયોગ પોલીસ અમલદારે કરવા કરી હરકત નથી. ચાહ રાખવું કે કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયો હોય, તો પણુ ચાર્જશીટ ભરી ન શકાય. તથા “રીમાંડ” લેવાય નહીં.

પૂરાવાને અંગે સમજાવત — કલમ ૧૦૬ ના કામમાં કેવો પુરાવો જોઈએ, તે બાબતમાં માત્ર દાખલા તરીકેજ આ નીચે સૂચનાઓ આપી છે. બાકી જેવો પ્રકાર, જેવી હકીકત, ને જેવો પ્રસંગ, — તે ઉપરજ પૂરાવાની બાબતનો આધાર રહે છે.

૧. કેવા સભોગમાં મળી આવ્યો? બરાયલો, સંતાયલો, ઠગાઈ કરતો, મોડી રાતે કારણુ વગર ભટકતો, કે, — અને ઉજડ યા વસ્તી વગરના કાગળમાં, કે શક પડતી હકીકતોમાં મળ્યો કે કેમ?

૨. જડયો ત્યારે તેની પાસે કુચીનો જુમખો, કાનસ, રેતરડી, ઘર ફોડવાનાં ચોબર, ગીરમીટ, એવું કાંઈ મળ્યું કે કેમ? જોથી તેની વૃત્તિ અને સ્થિતિનો ખ્યાલ આવે.

૩. જડયો, ત્યારે તેની વર્તણુક કેવા પ્રકારની હતી? નાશી જવા, સંતાવા, વગેરે કાંઈ તજવીજ યા કોશિસ કરી કે કેમ? પોતે પોતાની સ્થિતિ સમજાવવા કાંઈ ખોટી કોશિસ કરી કે કેમ? ને જવાબ જુઠા, ઉડાઉ, શક પડતા, એક બીજથી વિરુદ્ધતાવાળા, એમ આપ્યા કે કેમ?

૪. મળ્યો ત્યારે કોની સગતીમાં, કેવી રીતે, કેવા સભોગમાં? તેનું કૃત્ય સમજી શકાય, તેવી ચાલ યા વૃત્તિના સોબતીઓ સાચ કે કેમ?

૫. કાંઈ ચત્ન, કાંઈ કૃત્ય, કાંઈ વૃત્તિ, પ્રથમ યા હાલની વર્તણુક કે, જોથી એમ સમજાયે કે હેલુ કાંઈ ગુન્હો કરવાનો હતો.

૬. કાંઈ દસ્તાવેજ પુરાવો, — કાગળ લખાણ, કરાર, જોથી ગુન્હાની વૃત્તિ જણાય.

૭. ગુજરાનના યોગ્ય સાધનની, અને પૂરતા ખરચના સાધનની, ગેરહાજરી

૮. ખડારથી કાંઈ ધંધો, રોજગાર, કરવાનો દેખાવ, પણુ તે જુઠું છે, યા અસંભવિત છે, એવું દેખાડનાર કાંઈ હકીકત

૯. અતિશય દારૂ, યા દૂરબચસન, જુઝારીની ટોળીની સોબત, રૂડીબાજી વગેરે બાબતો. આટલી હકીકતથી માત્ર નહિં, પણ બીજી હકીકતોની સાથે આનો ઉપયોગ થઈ શકે.

૧૦. પોતાના બળ અને સાધન કરતાં વિશેષ ખર્ચાણું, ભપકા ભરેલી છંદગીની રેહેણી. આવક અને ખરચ વચ્ચે એવો દેખાવો મોટો તફાવત, કે જોથી ગુન્હો ઉપર ગુન્હસનો આધાર જણાઈ શકે, યા તેવું બ્યાજબી અનુમાન લઈ શકાય.

૧૧. ગુમે નામ, બેદી નામ, ટોંગી ચા ખોડુ નામ, સંજ્ઞા, ધારણ કરેલું હોય. એકથી વધુ નામ રાખી, પ્રસંગ પ્રમાણે ઉપયોગ, અને તે સબધે ધૂર્તતા.

૧૨ ખોટી જગા ચા રહેઠાણ બતાવે,—વારંવાર વિના કારણ રહેઠાણ બદલવાની શકમદ હકીકત, ચા હીલચાલ પુછતા બ્યાનખી સબખની શકમદ ગેરહાજરી.

૧૩ અમુક જગાએ તેની હાજરીનું સતોશકારક, ચા, બ્યાનખી કારણ બતાવી ન શકવું, ચા જવાબ ન આપવો, ચા ખોટા બહાના, ચા સબખો બતાવવાનું

૧૪. ધડીકમા આવવુ, હાજર રહેવું, દુરતમા ગેરહાજરી, ગેબ થવું, અને એમ થવાનું કાંઈ સબખ કારણ બતાવી ન શકવું

૧૫ એવી બીજી કોઈ શક પડતી, સરાય ઉપસ્થિત થતી, નહી સમભય તેવી, રીતભાત, ધારણા, ધરાદાસૂચક બાબત, વગેરે

૧૬. પેસ્તર શિક્ષા થઈ હોય, તો તે ફાખલા, જમીન લેવાયો હોય, તો તેમ; હજી સુધયો નથી, અને તેવી બદચાલ હાલ પણ ચાલે છે, તેવી હકીકત.

આ શિવાય કેટલીક વિશેષ સમજુતી આગળ આપવામા આવશે, તેથી આ બાબત ઉપર વધારે અજવાળુ પડશે.

ગુન્હો કરવાની ટેવ પડી છે, તેના જામીન

હવે જે શખસોને ગુન્હો કરવાની હંમેશ ટેવ છે, તેવા લોકોના જામીન લેવાડવાની બાબતમા સમજુત નીચે આપી છે એ બાબત કલમ ૧૧૦ માં છે

સ —જેને ગુન્હો કરવાની ટેવ પડી છે, તેવા શખસો પાસેથી જામીન લેવા બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ —આ વિશે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે (કલમ ૧૧૦) —
“ જ્યારે કોઈ પણ પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટને, જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટને, અથવા પેટા ટુકડી માજિસ્ટ્રેટને, અથવા પેહેલા વર્ગના જે માજિસ્ટ્રેટને સ્થાનિક સરકારે આ બાબત વિશેષે કરીને અધિકાર આપ્યો હોય, તે માજિસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે કે, પોતાની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં ફલાણા શખસને,—

(અ) અપહરણ કરવાની, ધર ફેાડવાની, અથવા ચોરી કરવાની ટેવ છે, અથવા

- (ખ) ફલાણી મિલકત ચોરીની છે એમ જાણીને ચોરીની મિલકત લેવાની ટેવ છે, અથવા
- (ક) ચોરોનું સંરક્ષણ કરવાની અથવા તેઓને આશરો આપવાની અથવા ચોરીની મિલકતની વ્યવસ્થા કરવાના કામમાં અથવા તે સંતાડવાના કામમાં મદદ કરવાની ટેવ છે, અથવા
- (ડ) ખીગાડ કરવાની અથવા જખરામથી કઢાવવાનો ગુન્હો, ઠગવાનો ગુન્હો, શિક્કો, ચલણી નોટો, અથવા સ્ટાંપ ખોટા બનાવવાનો ગુન્હો કરવાની અથવા તેમ કરવાની ફાશિસ કરવાની ટેવ છે, અથવા
- (ધ) મુલેહનો ભંગ થાય એવા ગુન્હા કરવાની, અથવા ગુન્હા કરવાની ફાશિસ કરવાની અથવા એવા ગુન્હા કરવામાં મદદગારી કરવાની, ટેવ છે, અથવા
- (ફ) તારણ વગર છુટો મુકવામાં આવે તો વાંકાને ભેખમ પોલોચવાનો સંભવ છે એટલે તે મરણી તથા ભયંકર છે

ત્યારે ત્રણ વર્ષ કરતા વર્ષી ન હોય, એવી જે મુદત સફરડુ માછસ્ટ્રેટ મુકરર કરવાનું દુરમ્ત ધાગે, તે મુદત મુધી ચારી રીતે ચાલવા સાડ, જમીનો સાથે, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સફરડુ ગખસને શા સાડ નહી કરવો ભેદધ્યિ, તેનું કારણ બતાવવાનું તે શખસને, આ કાયદમાં આગળ દરાવેલી રીતે, કરમાવવાને સફરડુ માછસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે

વિશેષ સમજૂતી.—ગુન્હો કરવાની ટેવ હોએ--તેવો શખસ કોને કહેવો? જેણે આગળ ગુન્હાઓ કર્યા છે, અને પ્રસન્ન આવે ગુન્હા કરવા તૈયાર છે, તેવો શખસ ટેવવાળો કહેવાએ, એમ મુખધ હાથ કોટ્ટે ઠરાવ્યું છે. એકાદ ગુન્હો કર્યો હોએ તો તેવો શખસનો આમાં કવચીતજ સમાસ થાએ. પણ બિ, ત્રણ, ચા વધારે ગુન્હાઓ પેસ્તર કર્યા હોએ, તેવો ગુન્હેગારનો આમાં સમાસ થઈ શકે છે.

નોટ.—સત્તા --પ્રેસીડન્સી, ડીસ્ટ્રીક્ટ, પેટા હુકડી,--અને જે ૧ લા વર્ગના માછસ્ટ્રેટને આ કલમ પ્રમાણે કામ ચલાવવા ખાસ સત્તા આપેલી હોએ તેજ આહું કામ સાંભળી શકે. એથી એમ ઠરે છે કે--હરેક ૧ લા વર્ગનો માછસ્ટ્રેટ આહું કામ સાંભળી શકે છે, એમ નથી. સરકારે આ અર્થે, તેને ખાસ સત્તા આપેલી હોએ, તોજ સાંભળી શકે.

૨ જા. ચા, ૩ જા, વર્ગના માછરૂંટને તો આ કામમાં કરી સત્તાજ નથી. હકમત, -જ્યાં તેવો રાખસ મળી આવે ત્યાં કામ ચલાવી શકાય. ત્યાંનો રહીશ જોઈએ, એવું કાંઈ નથી.

મુદત — ધણીમાં ધણી ૩ વરસ (એક વરસથી વધારે સાડી સેરાન કોર્ટની મજૂરી જોઈએ).

નમીનખત — જત મુચરકા ઉપરાત, નમીન જોઈએ.

કામ શરૂ કરવાની બાબતમાં — પોલીસનો રીપોર્ટ માત્ર બસ ગણાયો ; તેમાં આ કલમમાં સમાસ થઈ શકે, તેવી હકીકત, કલમની જે રકમ પ્રમાણેની હોય, તેને અનુસરીને તપસીલવાર લખવી જોઈએ. ચાલ રાખવું કે આ કલમમાં અ, બ, ક, ડ, ઇ, ફ, એમ છ રકમો છે.

સરકારી રીપોર્ટ વાંચી અખત્યારવાળા માછરૂંટને યોગ્ય કારણો જણાય, તોજ તે કામ શરૂ કરશે, નહીં તો, ના પાડી શકશે, માટે તપસીલ લખી શા સબખસર નમીન લેવાડવા અરજ કરવામાં આવી છે, તે રપષ્ટ બતાવવું પડે છે, તે સાથે પૂરાવો છું છે, તે બતાવવો પડે છે.

પકડવાની બાબતમાં — પકડવાની બાબતમાં કી પ્રો. કો. કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ ફેટલેક દરજ્જે થઈ શકે છે. કલમ ૧૧૦ માં બતાવેલી બધીજ બાબતો સાડી કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય નહિ ત્યારે કઈ બાબતોમાં પકડી શકાય ? એનો નિર્ણય એટલેજ છે, --

૨૬ (અ) મા — હુમેશ અપહરણ કરનારો, ચા હુમેશ ઘર ફાડનાર, ચા હુમેશ ચોર હોય, — મતલબ તેવી ટેવ હોય તોજ, — ૫૫ ને આધારે પકડાય.

૨૬ (બ) મા — હુમેશ ચોરીની મિલકત, તેવી છે, એમ જાણીને રાખનારો હોય, — મતલબ એવી ટેવ હોય, તોજ —

૨૬ (ક) મા — કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાયેજ નહીં

૨૬ (ડ) મા — હુમેશ જબરાઈથી કઠાવવાની ટેવ હોય, — એટલાજ કામમાં કલમ ૫૫ મુજબ પકડાય. બીજી કોઈ (ડ) માં લખેલી બાબતમાં નહીં

૨૬ (ઇ) (એફ) મા — કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાયેજ નહીં
કેવા કામમાં પકડી શકાય, તે ઉપર બતાવ્યું છે. તોખણ પકડ્યા પછી આવા કામમાં આર્જ-શીટ ભરવાની સત્તા નથી, એટલે ફેસ તૈયાર કરી તખતો ભરી પોલીસ મોકલી ન શકે. પોલીસે તો પોતાનો રીપોર્ટ મોકલવો, અને કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાય તેવા કામમાં કબી કોઈને પકડયો હોય તો નમીન ઉપર છાડીને, તે નમીનખત રીપોર્ટ સાથે સામેલ રાખી માછરૂંટ જને અધિકાર છે, તેના તરફ મોકલવું. એજ મુજબ કલમ ૧૦૯ પ્રમાણેના કામમાં પણ કરવાનું છે.

નોટ — કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડ્યા પછી જમીન માંજવો. ને આપે તો લેવો, એ બાબત તે કલમ નીચે આગળ આવેલી છે, તે યાદ રાખવાની છે.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે હંમેશા પકડવો કે? — સામાન્ય નિયમ તો એવોજ છે કે, રીપોર્ટ કરી માછસ્ટેટ તરફ મોકલવો. બીજી તમામ વિધિ માછસ્ટેટ કરી લેશે. પણ કબી કલમ ૫૫ પ્રમાણે જે રકમોમા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પોલીસ વગર વારંટ પકડી શકે છે, તેમાં પકડવાની ખાસ જરૂર હોય, તો પોલીસે પકડવા કાંઈ હરકત નથી. કામના સ્વરૂપ ઉપર આ બાબતનો આધાર છે.

પૂરાવાને અંગે સમજૂતી — કલમ ૧૧૦ પ્રમાણેના કામમાં પૂરાવો કેવો જોઈએ, તેના દાખલા તરીકે આ નીચે સમજૂતી આપી છે દરેક કામની હકીગતના પ્રમાણમાં વધારે એછા પૂરાવો લાવવો પડે છે —

૧. પ્રથમ શિક્ષા થયાના દાખલાઓ. પ્રથમ જમીન લેવા હુકમ થયા હોય, તો તેવા હુકમો.
૨. “હીન્ટરી-શીટ” — યાને તેની ચાલચલણની ગાંખેલી નોંધ, યાને હકીગત પત્રક.
૩. છુટયા પછી સુધર્યો નથી, પણ અદ્યાલનુ વર્તન છે, તેના દાખલાઓ, કયા ગુન્હાઓ બન્યા જેમાં તેની જડતી લેવાઈ, યા નામ તે અંગે નિકળ્યું, યા તેમા સામેલગીરી જણાઈ, તે હકીગત.
૪. આડોશીપાડોશી, યા ગામવાળાઓમાં તેની અદવર્તનની સાબ્બ અને છાપ છે, એવો પૂરાવો. (રેપ્રુટેશન).
૫. લોકોને ડરાવે છે, પૈસા કહડાવવાની ટેવ છે, મારકાડ કરી ધમકી આપી પૈસા મેળવે છે, અથવા અનેક પ્રકારે ઠગાઈથી ગુન્નરો ચલાવે છે વગેરે.
૬. મુલેહમાં ખલેલ કરનારો હંમેશનો છે, ભયંકર છે, ત્રાસદાયક અને જુલમી છે, ધાસ્તી ઉપજાવનાર મશહુર અદમાશ છે વગેરે.
૭. કલમ ૧૦૯ માં લખેલી સોળ બાબતોમાંથી જે હકીગત લાગુ પડતી હોય, તે પૂરાવો આ કામમાં પણ રજુ કરવો.

૧ આળી મુકનારો, વ્યાગ લગાડનાર અને ખીગાડ કરનાર તરીકે મશહુર છે, યા તેમ હોવાનો તેના ઉપર વ્યાખ્યાની શક છે, યા તેવી તેની વ્યાખ્યા ગામ લોકમાં છે.

ઉપરની હકીગત શિવાચ્ચે જે રકમ પ્રમાણે તેના જમીન લેવાડવાના હોય, તેને પુખ્તીકારક હકીગત કામના સંબંધે પ્રમાણે રજુ કરવી.

ખીજી પરચુરણ વ્યાખતો.—આવા કલમ ૧૦૯-૧૧૦ ના કામમાં લાવેલા શબ્દસને “તોહોમતનાર” કહી શકાય છે. એકવાર કેદમાંથી છુટયા પછી થોડી મુદત એટલે મહીનો એ મહીનાની મુદત નુધી તુરત જમીનનો ફેસ ન કરવો તેને સુધરવાની તક આપવા થોડી મુદત જવા દેવી પણ છુટયા પછી તુરતજ તેની અસલ બદલેલી અને ખરાબ વર્તનમાં દાખલ થયો છે, એવો મુસ્તકીન પૂરાવો હોય, તો કોઈ તેવા કામમાં તુરત જમીનનો ફેસ થઈ શકે છે. કલમ ૧૦૯ તથા ૧૧૦ બેહુ પ્રમાણે સાથેજ કામ ન ચાલે ગમે તે એક કલમ પ્રમાણે ચાલી શકે તેમ ૧૦૯ પ્રમાણે શરૂ કરી પછીથી કલમ બદલી ૧૧૦ કરાયે નહી તુરંગમાં કોઈ શિક્ષા ભોગવતો હોય, તેવા ઉપર શિક્ષા ફરમ્યાન જમીનનો ફેસ ચલાવાય નહી વળી ૧૦૯ પ્રમાણે, યા ૧૧૦ પ્રમાણે કામ માંડેલું નિષ્ફળ થાય, તો પછી તુરત ખીજી કામ મંડાયે નહી કોઈ ગુન્હાના કામમાંથી છોડી દેવામાં આવે, તો તુરત તેના ઉપર જમીનનો ફેસ ન થઈ શકે.

પુરાવાનો બોલે આવા કામોમાં હંમેશ ફરીઆદ કરનારને માથે છે. વળી જમીનના કામમાં, જેવો પુરાવો ગુન્હાની સાબીતીમાં નેઈએ, તેટલો બધો સંપૂર્ણ પુરાવો નેઈએ, તેવું કાંઈ નથી. આ કલમો પ્રમાણે માજિસ્ટ્રેટને મળેલી સત્તાનો ઉપયોગ તેણે પોતાના હાલપણુ અને વિવેક બુદ્ધિથી કરવાનો છે, તેથી જાહાં લોકાના હિતની ખાતર અને ગુન્હા થતા અટકાવવાની ખાતર, પોતાને યોગ્ય લાગે, ત્યારે પોતાની માન્યતા થવાને અમુક અંશે પુરાવો રજુ થાય, કે પછી યોગ્ય લાગે, તો આ કલમોને આધારે જમીન લઈ શકે છે. યુરોપીઅન રૈયતની વ્યાખતમાં,— “યુરોપીઅન વેઅન્સી આક્ટ” અમલ પ્રમાણે કરી શકતો હોય ત્યાં ક. ૧૦૯-૧૧૦ નો ઉપયોગ ન થઈ શકે.

હીસ્ટરી શીટ, યાને હકીગત પત્રકો.—કેટલાએક વખતથી નામદાર સરકારે શહેર અને ગામડાંઓમાં “હીસ્ટરી શીટ” તૈયાર કરી રાખવા હુકમ કરેલો છે. આવાં પત્રકોમાં ગુન્હેગારોની હકીગત અને ફેરીયત લખાએ છે. છુટ, ડાકાઈટી, જખરી યા ભારે રકમની ધરફાડ ચોરી, ચોરીનો માલ જાણીને રાખવો, એવા કામોમાં શિક્ષા થએલાના “હીસ્ટરી શીટ” રાખવાં જોઈએ તેમજ કલમ ૧૦૯, યા ૧૧૦ પ્રમાણે જમીન લેવાયા હોય, તો એ “હીસ્ટરી શીટ” મા દાખલ કરવું. કદાચ સજા ન થઈ હોએ, તે છતાં, દોર ચોરીનો ધંધો કરતો હોએ, ચોરીનો માલ જાણી રાખવાનો ધંધો કરતા હોએ, તો તેવાના “હીસ્ટરી શીટ” બનાવવાં. પ્રસંગે કાંઈ ચાલ સુધરેલી લાગતી હોએ તો તેવી રીમાઈ તેમાં લખવી. ક્રી પ્રો કેડ કલમ પંદર મુજબ શિક્ષાનો ઠરાવ બાદ જેના જમીન લઈ છુટકા કર્યો હોએ, તેવાની બાબતમાં “હીસ્ટરી શીટ” કરવાનું નથી.

અત્યેક જીલ્લાઓમાં આ કામ સાડ ખાસ રૂલો હોએ છે, તે મુજબ અમલ કરવો.

બીજી કેટલીક કલમો જે જમીનના કેસમાં કામની છે તે —

આ કલમ ૧૦૯ તથા ૧૧૦ મુજબ જમીન લેવાની બાબતમાં તથા કામ ચલાવવાની રીતની બાબતમાં કેટલીક કલમો જાણવા જેવી છે, તે હુકમો નીચે બતાવી છે.

કલમ ૧૧૨ — માજિસ્ટ્રેટને પોલીસ રીપોર્ટ પછી જમીન માગવાનું થાય તો, જે રીપોર્ટ મળ્યો હોએ, — તેનો સારાશ બતાવી એક લેખીત હુકમ કરી શકે, તેમાં કેટલી રકમનું ખત, કેટલી મુદતનું, અને જમીન લેવાનો હોએ તો કેટલા, કેવી જાતના, અને કયા વર્ગના, એ બધું લખવું પડે. આ બધું નકી થાએ, તે પોલીસ રીપોર્ટની હકીગત ઉપરથી જ થાએ છે. કેમકે તે વખતે કાંઈ પુરાવો લીધેલો હોતો નથી.

એક વાર આટલી મુદતના, અને આટલી રકમના, જમીન, એમ આ હુકમમાં માજિસ્ટ્રેટ લખે કે પછી, તેથી વધારે મુદતના, યા વધુ રકમના જમીન લઈ શકે નહીં, ઓછા કરી શકે, પણ વધારી શકે નહિ. તેમ અસલ હુકમ બીલકુલ ફરી જાએ, એવો સુધારો કરી ન શકે. આવા હુકમને નોટીસ પણ કહે છે.

કલમ ૧૧૩-૧૧૪. તોહોમતદાર કોર્ટમાં હાજર હોએ, તો તેને હુકમ માજસ્ટ્રેટ વાંચી બતાવે. હાજર ન હોએ તો સમન્સ કાઢાડી, તે સાથે કલમ ૧૧૨ માં લખેલી નોટીસ ચા હુકમની નકલ તેને મોકલી તેનો જમીન ચા ખત કેમ લેવા નહી, —તેનું કારણ બતાવવા કહેલું

કલમ ૧૧૬. સુલેહના ભગની બાબતમાં (૧૦૭ કલમ) કામ ચલાવવાનું હશે, તો તોહોમતદારને જાતે હાજર ન થવા પણ વકીલ મારફતે હાજર થવા, માજસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તો, પરવાનગી આપી શકે

કલમ ૧૧૭ આ કલમ પ્રમાણે પુરાવા લેવાય, તોહોમતદાર કોર્ટમાં હાજર થએથી પુરાવા લેવા શરૂ કરશે, સુલેહના ભગ સાથે આવું કામ ચાલવાનું હોએ તો “સમન્સ કેસ” ની રીતે પુરાવા નોંધવો સારી ચાલ બાબતનું હોએ તો, “વારંટ કેસ” પ્રમાણે લેવો, પણ “આર્ડર ફરમાવવો નહી.”

અમુક માણસને ગુન્હો કરવાની ટેવ છે, એમ સાબીત કરવામાં કહ્યો પકડણી પુરાવાથી તેની સામાન્ય ધજત કેવી છે, તે સાબીત કરવા દેવામાં આવશે, અથવા બીજી કોઈ રીતે સાબીતી આપવા દેવામાં આવશે સામાન્ય ધજત-એટલે ગામમાં તથા તેની આજુ બાજુમાં તેની ચાલચલગત વિશે લોકોને સામાન્ય, ચાલુ અભિપ્રાય.

એક કરતા વધારે તોહોમતદારો,—બે, ત્રણ, ચા વધુ હોએ, તો, તપાસની એકત્ર હકીકતની બાબતમાં તેઓની સામેલગીરી હોએ, ચા મદદગારી હોએ, તો માજસ્ટ્રેટની મરજી પ્રમાણે એકત્ર તપાસ ચા જુદી જુદી ચાલી શકે છે.

કલમ ૧૧૮ ખત ચા જમીન આપવા બાબત આ કલમ પ્રમાણે માજસ્ટ્રેટ હુકમ કરી શકે છે.

કલમ ૧૧૯. છોડી મુકવાનો ઠરાવ કરવાની આ કલમ છે

કલમ ૧૨૧ અમુક જમીન રજુ કરેલો લાયક નથી, એમ તપાસમાં જણાએ, તો માજસ્ટ્રેટ તેને રદ કરે, ચા કબજા ન કરે

કલમ ૧૨૨. જમીન આપી ન શકે તો, તેને જેટલી મુદત (ખામાલખેલી હોય) તેટલી સુધી કેસમાં માજસ્ટ્રેટ મોકલી શકે. સુલેહના ભગના કેસમાં જમીનને અભાવે, સાદી કેસ અપાએ, સારી ચાલના કેસમાં જમીનને અભાવે, સાદી, ચા સખત મજુરી સાથે, જેમ માજસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેમ અપાઈ શકે.

એક વરસથી વધુ મુદતના જમીનની બાબતમાં આ કલમને આધારે કામ તપાસી સેશન્સ કોર્ટ, યા મુંબઈ ટાઉનમાં હાઈ કોર્ટ, તથા વરસની મુદત સુધી જમીન લેવાડવા હુકમ કરી શકે.

કલમ ૧૨૪. ૧૨૫.—ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ ગમે તે કારણસર જમીનનો હુકમ રદ કરી શકે છે; તેમજ, ખત પણ રદ કરી શકે છે

વિશેષ ખાસ સમજુતી —વળી કોર્ટ શખસના જમીન લેવાના, તે અમુક તારીખથી લેવાએ, એમ કોર્ટ હુકમ કરી શકે છે, તેથી જમીન લાવવાની બાબતમાં ચાર પાંચ યા આઠ દહાડાની મુદત માગે તો મળી શકે છે જમીન આપવાનો હુકમ અને તેનીજ સાથે સાથે કેદનો હુકમ ન થાએ, પણ જમીનનો હુકમ કર્યા બાદ અમુક મુદતમાં જમીન ન આપી શકે તો, પછી કેદનો હુકમ કલમ ૧૨૩ પ્રમાણે થઈ શકે, જમીન આપવાનો હુકમ કલમ ૧૧૮ પ્રમાણે કરી શકે છે પ્રથમ કલમ ૧૧૮ પ્રમાણે હુકમ કર્યા બાદ, પછીથીજ કલમ ૧૨૩—પ્રમાણે હુકમ થઈ શકે

રેગ્યુલેશન ૧૮૨૭ નો ૧૨ મો.—કોર્ટ શખસના કલમ ૧૦૯ ૧૧૦ મુજબ સારી ચાલના જમીન લેવા કોર્ટ અખત્યારવાળા માજિસ્ટ્રેટ હુકમ કર્યો હોય, અને તે જમીન આપી નહીં શકે, તો તેને ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ પાસે રેગ્યુલેશન ૧૨ સને ૧૮૨૭ ના પ્રમાણે ઉભો કરવો તે કાયદાને આધારે સદરહુ શખસે ગામને ચારે હાજરી આપવી અને રાતે મુઠ્ઠા રહેવું, એવો હુકમ તે કરી શકશે કેદમાં મોકલવાને બદલે, આ ઈલાજ ઠીક છે

શકદાર ઉપર દેખરેખ —પોલીસ સ્ટેશન ઓફીસરની ઓફીસમાં મુખ્ય ચાર પત્રકો ગુન્હેગારોની બાબતમાં રાખવામાં આવે છે, તેમાં સર્વ થએલા શખસોના નામ (કોગ્નીઝેબલ કેસોમાં),—પોલીસ દેખરેખ હેઠળના શખસોનાં નામ,—ક્રી. પ્રો. ક્રા. ક. ૪૦૧ પ્રમાણે છુટેલા શિક્ષા પામેલાનાં નામ,—અને ક્રી. પ્રો. કેડ. ક. ૫૬૫ પ્રમાણે જે શિક્ષા પામેલા શખસોને પોતાના રહેઠાણની ખબર પોલીસને આપવાનો હુકમ થાય છે, તેનાં નામો હોય છે. આવાં પત્રકોથી ગુન્હા અટકાવવામાં તેમજ પકડવામાં કેટલીકવાર મદદ મળે છે. કેટલાક ભારી ગુન્હાઓમાં સર્વ થએલાઓનાં નામ શકદારના લીસ્ટમાં દાખલ કરવા સરકારે રૂલો કરેલી

છે, ને ધણું કરી જેટલી મુદતની શિક્ષા થઈ તેટલી મુદત સુધી, તે શખસ છુટયા પછી, શકદારના પત્રકમાં તેનું નામ દાખલ થાએ, યા ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ફરમાવે તેમ ઓછી વત્તી મુદત સાડ દાખલ થાએ, ને તેઓનાજ હુકમથી કમી થાએ છે. શકદારની તે ફરમ્યાન યોગ્ય ખબર ગાખી તેઓના ઉપર ચાપતી દેખરેખ રાખવી પડે છે. આવો કાઈ શકદાર ખીજે ગામ જાય, ત્યારે તે બાબત દાખલો આપવો પડે છે, ને તે હદના પોલીસ અમલદારને ખબર આપવી પડે છે તેણે આવો શકદાર આવેથી તેના કૃત્યો તથા ચલણુ ઉપર દેખરેખ રાખવી પડે છે. પાછો જાય, ત્યારે દાખલો આપવો પડે છે. આ વિશેષ, દરેક ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પોતાના ડિસ્ટ્રીક્ટ સાડ સરકારની કરેલી રીતોને અનુસરી, યોગ્ય હુકમ કરે છે.

અપીલ ---સુલેહનો ભગ ન થવા બાબતમા કલમ ૧૦૭ ના કામમાં અપીલ થઈ શકતી નથી. સારી ચાલથી ચાલવા બાબતમા કલમ ૧૦૬-૧૧૦ના કામોમા ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ તરફ અપીલ થઈ શકે છે.

કાયદા વિરુદ્ધ મંડળી વિખેરવા બાબતમાં.

સ — કાયદા વિરુદ્ધ કેઈ મંડળી હોય, તે તેને વિખેરાઈ જવા કોણુ હુકમ આપી શકે ?

જ — પાંચ અગર વધારે શખસોની કાયદા વિરુદ્ધ મંડળીને વિખેરાઈ જવાનો હુકમ કરવાને, કાઈ પણ માજિસ્ટ્રેટ અથવા જે અમલદારના હવાલામાં કાઈ પોલીસ થાણુ હોય, તે અમલદાર મુખત્યાર છે. એવો હુકમ થતાજ એવી મંડળીના દરેક અગમૂતની એવી ફરજ છે કે, તેણે વિખેરાઈ જવું (કલમ ૧૨૭).

સ — કાયદા વિરુદ્ધ મંડળી, તે કેવી ?

જ — પાંચ અગર જાદે માણસોની મંડળી જેનો સામાન્ય હેતુ પીનલકોડ કલમ ૧૪૧ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે હોય, તેને કાયદા વિરુદ્ધ મંડળી કહેવાય.

સ.—પાંચ અગર જાહે માણસની મંડળી જાહેર સુલેહમાં ખલેલ કરે તેવી છે, એમ આ પ્રમાણે વિખેરતાં પહેલાં કેના અલીપ્રાયથી નકી થાય ?

જ—અમુક મંડળીની દેખીતી મનોવૃત્તિ, મંડળીની હીલચાલ, અને અમુક આયતના સંજોગો, એ ઉપર વિચાર કરી પોલીસને એમ લાગે કે લોકોની સુલેહશાંતિમાં ખલેલ થશે, તો તે અભિપ્રાય પુરતો ગણુશે

વિશેષ સમજૂતી—ઉપર પ્રમાણે હુકમ કર્યા છતાં ન વિખરાય, તો કેઈ માજીસ્ટ્રેટ અથવા પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર જોર વાપરી શકે છે. જરૂર હશે, તો કેફ કરી શકાય (કલમ ૧૨૮) મદદ માગેથી દરેક મરદે આપવી જોઈએ નજર વિખરાય, તો મોટામાં મોટી પદ્ધતિ જે માજીસ્ટ્રેટ ત્યાં હાજર હોય તેણે લક્કરી બળથી વિખેરવી, ને લક્કરી અમલદારે તેની માગણી કબુલ કરી તે કામમાં મદદ કરવી, પણ એમ વિખેરતા, અગ્રેસરોને પકડવા વિગેરેમાં બની શકે તેટલું ઓછું નુકસાન કરવું (કલમ ૧૨૯, ૧૩૦) કેઈ માજીસ્ટ્રેટ ત્યાં હાજર ન હોય, ને લોકોની સલામતી ખાતર જરૂરજ લાગે, તો કમીશનર મીલીટરી ઓફીસર પણ પોતે પોતાની મજૂથી વિખેરી શકે (કલમ ૧૩૧) નામદાર મુખર્મી સરકારે દરાવ્યું છે કે, આવા કામમાં છંવટના ઉપાય તરીકે બહુક ફેાડવાની જરૂર પડ, તો ત્યાં મળેલા લોકોને આવા માજીસ્ટ્રેટ યા પોલીસ અમલદારે પોતાના આવા દરિાદાની પ્રેરપરી ખબર મ્પહ રીતે આપવી, કે તેઓને યોગ્ય ચેતવણી મળે, ને પછીજ બહુક ફેાડવી

સ્થાવર મિલકત સંબંધે કેાઈ તકરાર

સ્થાવર મિલકતની તકરારમાં પોલીસને વધારે સખ નથી પણ પોતાની હદમાં એ સખને કેાઈ ગભીર પ્રકારની તકરાર હોય કે જેથી સુલેહનો ભંગ થવાને સંભવ હોય, ત્યારે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે તેવો રીપોર્ટ હકુમતવાળા માજીસ્ટ્રેટને કરવો તે ઉપરથી તે ખાતરી કરશે અને એક લખીત હુકમ કરી જે ઉ તકરારી બાજીના લાગતાવળગતા લોકોને ફરમાવી શકશે, કે અમુક મુદતમાં કબજાને પુરાવો તેઓએ રહુ કરવો તે પછી તેઓને સાબળી અને જરૂરજ પુરાવો લઈ તકરારી મિલકત કેના કબજામાં છે, તેનો નિર્ણય કરી એવો હુકમ કરી શકે કે જેનો

હબળે છે, તેણે કાયમ રાખવો, ને ઠાડવવાની હઠ્ઠા રાખનારે દીવાની કોર્ટમાં મદદ માગી હુકમ મેળવવો (કલમ ૧૪૫).

ગુન્હો અટકાવવાને પોલીસની સત્તા

પોલીસે ક્રાઈમીનેયલ ગુન્હાઓ ખતતા અટકાવવા હરેક રીતે પ્રયત્ન કરવો, અને ન થવા દેવા સારું તેઓ વચમાં પડી શકે (કલમ ૧૪૬). એવી કાંઈ ખબર હશે या મળે, તે પોતાના ઉપરીને આપવી (કલમ ૧૫૦) વળી કાંઈ ક્રાઈમીનેયલ ગુન્હો થવાના ઈન્દિયાની તેઓને ખબર પડે, અને પકડ્યા શિવાય ગુન્હો અટકે તેમ નથી, એમ જણાય તો, વગર વારંટે તેવા શખસને તે ગુન્હો અટકાવવા પકડવા પોલીસને અધિકાર છે (કલમ ૧૫૧) સરકારી મકાન મિલકત વગેરેને ઈન્દિયાની અટકાવી શકે (કલમ ૧૫૨)

તોલ અને માપની તપાસણી — પોતાની હદમાં ગમે તે જગામાં ખોટા વજન તથા માપ કરવાના ઓળખ રાખવામાં આવેલા છે એમ કોઈ પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને ખબર મળે, તો વગર વારંટે તેવી જગામાં પેસવાના અધિકાર તેને છે ખોટાં વજન, માપ મળી આવે તો તે જમ કરી શકે, ને તે બાબતની તુરત અખત્યારવાળા માજિસ્ટ્રેટને તેણે ખબર આપવી (કલમ ૧૫)

પ્રકરણ ૪ થું. (કી. પ્રો. કો. ૧૪ મો બાબ)

ક્રાઈમીનેયલ ગુન્હાની પોલીસ તપાસ.

સ.—ક્રાઈમીનેયલ ગુન્હાની ફરીઆદ પોલીસે કેવી રીતે નોંધવી?

જ —આવા ગુન્હાની ખબર મોટથી આપનારની હકાલ પોલીસ સ્ટેશન ઓફીસરે લખી લેવી જોઈએ અને તેને વાંચી બતાવી, તેની સહી લેવી અને મ્યાનિક સરકાર દ્વારા તે નમુનાની ચોપડીમાં તેનો સારાંશ દાખલ કરવો (કલમ ૧૫૪).

વિશેષ સમજૂતી.—આવી ખબરને “ફર્ટ ઇનફરમેશન” કહેવાય છે. સામાન્ય રીતે પોલીસ અમલદારો તેને “ફરીઆદ” કહે

છે. પણ કાયદામાં “ફરીઆદની” વ્યાખ્યા પ્રમાણે માજિસ્ટ્રેટ આગળ કાંઈ ખબર આપવામાં આવે તેનેજ “ફરીઆદ કહેવાય

૩૫૩ મોટીથી હકીકત આપવામાં આવે, તે પોલીસ ટેશન અમલદારે લખીજ લેવી જોઈએ પોલીસને સોગદ આપવા અધિકાર નથી, તેથી સોગદ ઉપર તો લખાએજ નહીં.

પોસ્ટ મારફતે યા તાર મારફતે કાંઈ ખબર ગુન્હા બાબતની આપવામાં આવે, તો તેના ખરાપણાની ખાતરી થાય, તો નોંધી લેવાનું પોલીસ ટેશન અમલદારની મુનસીબી ઉપર છે ખાતરી લાયક તેને ન લાગે, યા સહીની બાબતમાં સશય હોય, તો તે નોંધી લેવા ના કહી શકે છે.

આ બાબતમાં સરકારે નમુનો નંબર ૧૪ નો ઠરાવ્યો છે, તે પ્રમાણે જાપેલી ફરીઆદ બુક “કુલીક્ટ” બેવડા કારમની આવે છે, તે ઉપર ફરીઆદ લખી લેવી, ને ફરીઆદની સહી લેવી ફોક પોલીસ ટેશનને આવી ચોપડી હોય છે લખીતવાર ફરીઆદ કાઢી સમઢા આવીને આપી હોય, તો ચાલી શકે, તેને વિશેષ પુછવું ઘંટ તો પુછીને તે નીચે લખી લઈતેની સહી લેવી

રેલ્વેની હદ યા ડીસ્ટ્રીક્ટની હદનો શક ---

ગુન્હો બન્યો, તે રેલ્વે હદમાં કે, — ડીસ્ટ્રીક્ટની હદમાં, — એ વિધિ સશય હોય, તોપણ હાલ સરકારે એમ ઠરાવ્યું છે કે, જેને પોલીસ ખબર મળે તેણે ગુન્હો રજીસ્ટર કરવો, ને તપાસતાં માલમ પડે કે ગુન્હો ખીજ હદમાં બન્યો છે, તો ફરીઆદની નકલ ત્યાં મોકલવી ત્યાં તેણે પણ રજીસ્ટર તે ઉપરથી કરવી તપાસમાં ગુન્હો મળી આવેથી તેવા રેશને ખીજ સબ ધરાવતા રેશનને ખબર આપવી. અને તેણે ફરીઆદ કહાડી નાખવી. ગુન્હો જડે નહિ, તો બેઉ રજીસ્ટરમાં તેમ બતાવવું

આમ ગોઠવણ થયાથી ફરીઆદ રજીસ્ટર થવામાં અથડા અથડી થઈને દેર થઈ શકતી નથી.

સ — ફરીઆદ લખી લીધા બાદ શું વિધિ, કરવી જોઈએ?

જ. — ગુન્હો બન્યાનો જાહેર રીપોર્ટ અખતારવાળા માજિસ્ટ્રેટ તરફ સરકાર ઠરાવે તે અમલદાર મારફતે તે મોકલી આપવો જોઈએ, ને

તપાસ શરૂ કરવી. આ રીપોર્ટ જુદો નથી, પણ ફારમ નંબર ૧૪ જે ફરીઆફ લખી લેવાનું એવડું ફારમ આવે છે, તેમાંથી એક લાગ ફાડી માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલી દેવો તે પછી, તે ગુન્હાવાળી જગોએ ગુન્હાની તપાસ સાફ પોલીસ એશન અમલદારે જવું જોઈએ અથવા તે કામ સાફ લખીત હુકમ આપી કોઈ અમલદારને મોકલવો (કલમ ૧૫૭)

સ —આવાં કામમાં જાને તે જગોએ ક્યારે ન જવું?

જ.—તોહોમતફરનું નામ ઠામ અતાવ્યું હોય, અને ગુન્હો હલકા પ્રકારનો હોય, તો તેણે ઉપર પ્રમાણે ગુન્હાવાળી જગોએ તપાસ કરવા જાતે જવું, યા કેમને મોકલવો, એમ જરૂરનું નથી (કલમ ૧૫૭) (અ)

સ —તપાસ કરવાની જરૂર નથી એમ લાગે તો, પોલીસ અમલદારે શું કરવું?

જ.—તપાસ ચલાવવા વાજબી યા પુરતા સબબો નથી એમ તેને લાગે, તો તેણે તપાસ ન કરવી પણ ફરીઆફ તો લખીજ લેવી જોઈએ તેમજ કલમ ૧૫૭ પ્રમાણેના જાહેર રીપોર્ટમાં તપાસ નહીં કરવાના કારણો લખી જણાવવા (કલમ ૧૫૭ બ)

વિશેષ સમજૂતી —કલમ ૧૫૭(બ) પ્રમાણે અમુક સંજોગોમાં પોલીસ અમલદાર તપાસ ચલાવવાની ના પાડી શકે છે આ કલમનો અર્થ બરાબર સમજીને અમલ થવા સાફ હાલમાં નીચે મુજબ ઠરાવ નિયમ ઠર્યા છે —

૧. કાગનીએબલ ગુન્હાની ફરીઆફ આવે, એટલે રજીસ્ટર તો કરવીજ જોઈએ, રજીસ્ટર કરવાની ના પડાય નહિ. પોલીસ સ્ટેશન અમલદારની આ બાબતમાં જવાબદારી છે, એમ ઠર્યું છે.
૨. ખીલકુલ ખીન અગત્યના ગુન્હાઓ જે કે ધંધાફારી ગુન્હે-ગારોના કરેલા ન હોય તેવા, જેની પ્રથમથીજ જડવાની કશી આશાજ ન હોય, અને સાબીત થઈ શકે તેવા પણ ન હોય, યા—
૩. પાયા વગરની, નુકસાન કરવાના ધરિદાયી કરેલી, ભુલભરેલી માન્યતામાં કરેલી,—અને દેખીતી ખોટી કરેલી,—ફરીઆફો,

જેમા ગુન્હાનો પ્રકાર હલકો હોય, અને તે પ્રસંગ અને તે કારણ સાર્જ માત્ર મોટું સ્વરૂપ આપવામા આવેલ હોય,

આવી જાતની કરીઆદોમાં નીચેના પ્રકારોનો સમાસ થઇ શકે છે, એટલે,—

- ૪ પીનલ ક્રાંડ કલમ હપમા સમાસ થાએ તેવા ગુન્હા, એટલે જે કૃત્યની આખત એટલી તો જીલક છે, કે સાધારણ અક્લ-વાળો માણસ તે વિશે કરીઆદ કરવી યોગ્ય ધારે નહી, તેવા ગુન્હાઓ,—
- ૫ જે ગુન્હાઓનું મ્વકપ, કરીઆદ ઉપરથી, યા જાતે જોવાથી, દીવાની ક્રાંટ લાયકના પ્રકારનું હોય, યા, જેમાં વેચાણ, ગીંગ કપ્પન હક, ભાગલાગની હકીકત,—યા તકરારી દીવાની પ્રકારની હકીકત હોય, તેવા ગુન્હાઓ,—
- ૬ ખાસ સત્તા મળી હોય, તેવા પોલીસ પટલો જે ગુન્હાઓનો નિકાલ કરી શકતા હોય, તેવા ગુન્હા,—જે હ મેશ ગુન્હો કરનારાઓએ નહી કર્યા હોય તો,—
- ૭ ક્રાંઈ ખીન અગત્યનો જીલક ગુન્હો, જેમા નુકસાન પામેલો શખસ તપાસ કરાવવા ઇચ્છા રાખતો ન હોય, તેવા ગુન્હાઓ—અગર તે ધંધાદારી ગુન્હેગારનું કૃત્ય ન હોય, અને જાહેર હિતની આખત ન હોય તો—
- ૮ સાદી ઘર ફાડી યા પ્રવેશ, જેમા કાંઈ માલ ગયો ન હોય, ને તપાસ કરવા સરખો કાંઈ રમ્તોજ ન હોય, તેવા ગુન્હાઓ—
- ૯ ખેતીવાડીની ઉપજની, ફળફૂલની, આધખોરાકીની, હલકી નજીવી ચોરીઓ, જેમાં ગુન્હેગાર યા ચોરેલી મિલકતનો કશો પત્તો મળી શકે તેમ ન હોય,—યા ઓળખવું અશક્ય હોય, તેવા ગુન્હા,—
૧૦. સાધારણ મારામારીનાં કામો, જેમાં ચોરી વગેરે ગુન્હાઓ પહાડીથી વધારવામાં આવેલા હોય તેવો પુરો શક હોય, તેવા ગુન્હા,—

આ ઉપર અતાવેલા પ્રકારના ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસ એક્શન અમલદારે લખી લઈ, તપાસ કરવા ના પાડવાનો તેને અખત્યાર સમજવો. માત્ર હકીકત ઉપર યોગ્ય વિવેકબુદ્ધિથી વિચાર કરી ના પાડવી અખત્યાર ના પાડવાનો તો છેજ, પણ ઉપયોગ ખોટો ન થતા, વિચાર પૂર્વક કરવો. મુખ્ય હેતુ, —વખતની વિના કારણ અરબાદી ન થાય એ છે.

આ આખત અહુ કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

નહેર રીપોર્ટ વિશેમાં સમજુત.—કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે મોકલવાનો નહેર રીપોર્ટ (ફરીઆદી ફારમ નમર ૧૪નું અડધીક) માજસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવાનું, તે ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, યા, વિભાગના આસીસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, મારફતે મોકલવું જોઈએ પણ આ પ્રમાણે કરવાનું તે કલમ ૧૫૭ના (અ) અને (બ) પ્રમાણે પ્રકાર હોય, તોજ, બાકી તો તાત્કાળીક અબર બીજા જરૂરી કામોમાં માજસ્ટ્રેટને મળે, તે ખાતર પરબારા ત્યાજ મોકલવાનું ધ્યાનમાં રાખવું પોલીસ પટેલે શરૂ રીપોર્ટ ગુન્હાનો કયો હોય, તેની ખરી નકલ આવા રીપોર્ટ સાથે ટાકીને મોકલવાનું છે.

સ — નૉન-કૉગનીઝેબલ ” ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસે શું કરવું ?

જ — પોલીસ અખત્યાર બહારના ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસ એક્શન અમલદારે “ નૉન-કૉગનીઝેબલ ” ફરીઆદ બુક, જેને કેટલીક જગ્યાએ “ વાઈટી બુક ” કહેવાય છે, તેમાં તેનો સાગશ લખી લઈને ફરીઆદીને માજસ્ટ્રેટ પાસે જવા સમજુત કરવી. ઈગ્ન થઈ હોય, તો ફરીઆદીને રીપોર્ટ લખી હિપ્પીટાલમાં દવા થવા મોકલવો. (કલમ ૧૫૫)

પોલીસે આવા કામમાં તપાસ કરવાની નથી. તેઓને તેવો અધીકાર નથી, પણ ૧ લા વર્ગ, યા, ૨ જ વર્ગનો કોઈ માજસ્ટ્રેટ જેને ઇનસાફ કરવાની, યા કમીટ કરવાની તે કામમાં સત્તા હોય, તેવા કોઈ માજસ્ટ્રેટનો હુકમ હોય, તો જેમ “ કૉગનીઝેબલ ” ગુન્હાની તપાસ કરતો હોય, તેમ આમાં પણ કરી શકે, માત્ર વગર વાઈટે પકડી ન શકે.

સ. — પોલીસ અખત્યારી એટલે ‘ કૉગનીઝેબલ ’ ગુન્હાની ફરીઆદી યા હકીકત કોઈ માજસ્ટ્રેટ, તપાસ સાફ પોલીસ એક્શન અમલદાર પાસે મોકલી શકે ?

જ.—હા. કલમ ૧૮૦ પ્રમાણે જે માજિસ્ટ્રેટને અધિકાર છે, તેણે કરેલા હુકમને આધારે આવી પરભારી મળેલી હકીકત ઉપરથી પોલીસે તપાસ કરવી જોઈએ. પોતાના ગુન્હા રજિસ્ટરમાં પોલીસે પોતાના અખત્યારથી એટલે, “સુઓ મોડુ” — લીધેલી ફરીઆદ સાથે તેને નોંધવી નહીં. પણ તેજ રજિસ્ટરમાં જુદા પાનામાં, $\frac{\text{એમ}}{૧}$, $\frac{\text{એમ}}{૨}$, એ રીતે નંબર આપી નોંધવી, ને તપાસ કરવી.

નોંટ — કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે જેમાં ફરીઆદ રજિસ્ટર કયા બાદ તપાસ ચલાવવાની પોલીસે તેજ કલમની રકમ (બ) પ્રમાણે ના પાડી હોય, તેમાં તપાસ કરવા માજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૫૬ના આધારે હુકમ આપી શકે છે.

સ.—પોલીસ તપાસમાં સાક્ષીઓને બોલાવવા કેવો અધિકાર છે?

જ.—તે કામની હકીકતથી વાકિફ છે એમ જણાતું હોય, તેવા શખસ પોતાના થાણાની હદમાં या પાસેના થાણાની હદમાં હોય, તેને લખીત હુકમ કરી બોલાવી શકે છે અને આ પ્રમાણે સાક્ષી સાડ બોલાવેથી તેવા શખસે હાજર થવું જોઈએ. પોતે ગુન્હેગાર હરે તેવા સવાલોના જવાબો શિવાય, બીજા બધા સવાલો પોલીસ ઝંટશન અમલદાર તેને જે પુછે, તેના જવાબ દેવા બંધાયેલા છે. (કલમ ૧૬૦, ૧૬૧)

સ.—પોલીસ આગળ સાક્ષીએ આપેલી જુબાની લખી લેવી કે કેમ?

જ.—તપાસ કરનાર પોલીસ અમલદારની મરજીમાં આવે, તો લખી લે. પણ તેમ કરવા તે કાંઈ બંધાયેલા નથી. (કલમ ૧૬૧).

સ.—એવો મજકુર લખી લે, તો સાક્ષીની સહી લેવી કે કેમ?

જ.—ના સાક્ષીની સહી ન લેવી; પણ તે ઉપર પોલીસ અમલદારે પોતાની સહી કરવી. (કલમ ૧૬૨).

કલમ.—૧૬૧-૧૬૨ ઉપર વિશેષ સમજૂતી.—કલમ ૧૬૦ પ્રમાણે માત્ર સાક્ષી તરીકે જ કોઈને બોલાવી શકાયે. તોહોમતદારને બોલાવવાની આ કલમ નથી.

વળી કલમ ૧૬૧ પ્રમાણે જુઓની લખી લેવા પોલીસ બધાયલા નથી. કોર્ટમાં મળેલા અનુલવથી એમ ઠરે છે કે બધી જુઓની તો લખી નહિ જ લેવી, પણ અગત્યના કેસોમાં, જરૂરની થોડાક શખ્સોની જુઓની પણ લખી લેવી, એ સલાહકારક છે. કેટલાક ડીપ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ એમ ફરમાવે છે કે કોર્ટ પણ જુઓની લખી લેવી જ નહિ. પણ તેમ થવાથી વખતે કોર્ટ વાર હરકત પડે છે, તેથી જરૂર લાગે ત્યારે થોડાકની પણ લખવી ખરી. પોલીસ આગળ સાચું કહેવા કોઈ શખ્સ બધાયલા નથી, એટલે એવી રીતે તેના ઉપર ખાસ બધન નથી કે, જુડુ કહેતો, તો તેના ઉપર પીનલ કોડ કલમ ૧૮૩ મુજબ કામ ચાલી શકે. પણ તેથી તેને ફાવે તેમ જુડુ કહેવાની છુટ છે એમ ઠરતું નથી. હકીકત છુપાવે, યા ખોટી ખબર આપે તો, હકીકત ઉપરથી પુરાવો તેવો હોય તો તેવા શખ્સ ઉપર પીનલ કોડ કલમ ૨૦૨ યા ૨૦૩ મુજબ કામ ચાલી શકે એ વાત નિર્વિવાદે સિદ્ધ છે. કે ૧૮૨ પણ ઉપયોગી પડે.

સ—પોલીસ આગળ થએલી જુઓની પુરાવામાં શું ઉપયોગી છે?

જ—પુરાવામાં તે ગ્રાહ્ય નથી, તેથી તોહોમતદારની તરફેણમાં યા વિરૂદ્ધમાં, તેના ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. પણ જેની લેખી જુઓની પોલીસે લીધી હોય, એવા કોર્ટ સાક્ષીને ચાલતે કામે કોર્ટમાં તપાસવામાં આવે, ત્યારે તેની ઉલટ તપાસણી વખતે તેના ભંગેસા ઉપર દોષ આણવાની ખાતર, તે જુઓનીનો ઉપયોગ થઈ શકે છે, પણ વાજખી કારણસર, કોર્ટ પરવાનગી આપે તો જ.

મરતી વખતની જુઓની પોલીસે લખી લીધી હોય, તેને આ રૂલનો આધ લાગુ પડતો નથી. (કલમ ૧૬૨).

નોટ.—ઉલટ તપાસણી વખતે તોહોમતદારનો વકીલ આવી કોઈ લખીત જુઓની હોય, તેની માંગણી કરે છે, પણ તે દેખાડવી જ નેહાયે, એમ

સાધારણુ રૂલ નથી. તે કોર્ટને અરજ કરે, ને કોર્ટ તે જુખાની પોતેજ વાચી જુએ, ને કાંઈ ઉલટ સુલટ હકીગત હોય, યા ઇન્સાફની ખાતર આપવાનું કાંઈ તેવું થોડું કાગળુ લાગે તો, તેવો હુકમ કરે. તો જુખાની અસલ નહિ, પણ નકલ આપી શકાય છે લખીતવાગ જુખાની ન હોય તો પછી આપવાનું કાંઈ રહેતું નથી

સ — કેઈ શખસની કબુલત, યા મજકુર નોંધાવવો હોય, ત્યારે શું કાયદો છે?

જ — કોઈ પણ શખસ કાંઈ મજકુર જાહેર કરે, કે કાંઈ કબુલત કરે, તે હરકોઈ માજીસ્ટ્રેટ નોંધી શકે છે તેમજ, —તોહોમતદાર પકડાયા પહેલાં કે પછી, ને કામ ચાલવાનું શરૂ થયા અવલ, કોઈ શખસની સાક્ષી તરીકે પ્રતિજ્ઞા ઉપર કોઈ હકીકત નોંધાવી લેવાની જરૂર હોય, તે અવા કારણથી કે સગવળ અગર મિત્રાઈના કારણથી, કે ખીજી કોઈ તજવીજને લીધે તે ફરે નહિ —તો તે આજ કલમ પ્રમાણે થાય છે

કબુલત હોય, તો તે રાજી ખુશીથી આપવામા આવી છે એ વિષે ખાતરી કરવી પડે છે અને તે મુજબનું “સર્ટિફિકેટ” તે માજીસ્ટ્રેટ, તેવી લીધેલી કબુલત નીચે લખીને પોતાની સહી કરવી પડે છે (કલમ ૧૬૪).

વિશેષ સમજૂતી — ઉચ્ચામા ઉચ્ચા વર્ગના જે માજીસ્ટ્રેટ મળી શકે તેની પાસે કબુલત લખી લેવાડવા સર્ધજવો જોઈએ, એવો નિયમ છે. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ પાસે નહિ, પણ બનતાં મુધી સબ-ડીવીઝનલ માજીસ્ટ્રેટ, યા કોઈ ૧ લા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટ પાસે કબુલત લેવાડવા તજવીજ કરવી તેનું વજન સાડ પડશે, જે કે—કાયદામા તો કોઈ પણ વર્ગના માજીસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાની છૂટ છે

ફેરી રાજ્યના માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ કરેલી કબુલત પણ કાયદેસર રીતે નોંધી લીધી હોય, તો બ્રીટીશ રાજ્યની કોર્ટમા રજુ થઈ શકે છે.

કબુલત નોંધવાની, —તે સવાલ જવાબના આકારમાં નોંધવાની છે. કબુલત નોંધતી વખતે પોલીસના અમલદારો અને માણસોને હાજર રાખવાં નહિ. તેઓને ત્યાંથી દૂર કરવાં. કબુલત સાફ મોકલેલા

શખસ ઉપર કાંઈ જખરજસ્તી યા જીલમ, માર વગેરે, ગુજ્યુ નથી, તેની માજીસ્ટ્રેટ ખાત્રી કરવી પડે છે, અને પોલીસે મોકલ્યા પછી તુરતાતુરત જીખાની નહીં નોંધતાં, કાંઈ વખત સુધી તેને ઘેસાડી, થડો અને શાંત પડવા દેવા પછીજ તેની જીખાની નોંધવી, કે મ્વધચ્છાથી અને રાજ ખુશીથી કબુલત કરી છે, એમ સરટિફિકેટ આપી શકાયે આવી લીધેલી કબુલત પરભારી જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે ચોકસી ચાલવાની હોય, ત્યાં મોકલાશે.

સ — પોલીસને પોતાની તપાસ દરમ્યાન ઝાડો યા જડતી લેવાની સત્તા છે ?

જ — પોલીસ થાણા અમલદારને, પોતે કોઈ કોગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ચોકસી કરતો હોય, તે દરમ્યાન કોઈ મુદ્દાની ચીજ શોધવાની જરૂર પડે, તો પોતાની હદમાં તે સાડ પોતે જડતી લઈ શકે છે. પોતે જાતે કાઢ કારણસર તેમ કરવા અશક્ત હોય, તો તાખાના ગમે તે અમલદારને લખીતવાર હુકમ આપી, તપખીલ ખતાવીને, જડતી લેવાનો હુકમ કરી શકે (કલમ ૧૬૫) પોતાની હદની બહાર જડતી લેવાડવી હોય, તો પોતાની હદમાં પોતે, જડતી લઈ શકે તેવા કામોમાં ખીજી હદમાં પણ ત્યાના પોલીસ ન્દેશન અમલદાર તરફ લખાણુ કરી જડતી લેવાડી શકે છે (કલમ ૧૬૬)

વિશેષ સમજૂતી — આવી જડતી પંચ સમક્ષ કલમ ૧૦૩ પ્રમાણે ખતાવેલા નિયમથી લેવી પચ વગેરે હાજર રાખવા. જડતી લેવાની જવાબદારી પોલીસ અમલદાર ઉપર છે, તેથી યોગ્ય કારણ લાગે તોજ લેવી ફરીઆદીના કહેવાથી લેવીજ નેધએ, એમ કાંઈ બંધન નથી પોતાને બ્યાજખી શક ઉપજે, યા વાસ્તવિક કારણ લાગે, તોજ લેવી ચોકસી દરમ્યાન, પોસ્ટ યા તારખાતામાંથી કાંઈ કામખો નેધતા હશે તો કલમ ૯૫ કાયદામાં છે, તે મુજબ અમલ કરવો નેધએ.

સ — ચાવીસ કલાક ઉપરાંત પોલીસના કબજામાં કોઈ શખસને રાખવાની આખતમાં શું નિયમ છે ?

જ — આ આખતમાં કાયદા નીચે પ્રમાણે છે —

“ જ્યારે જ્યારે આ આખત પ્રમાણે કોઈ પણ તપાસ ૬૧ મી કલમથી મુકરર કરેલી ચાવીસ કલાકની મુદતમાં પુરી થઈ શકશે નહીં,

એમ જણાય, અને તોહોમત અથવા આપેલી ખખર પાકા આધારવાળી છે એમ માનવાનાં સખઅ હોય, ત્યારે ત્યારે પોલીસ-થાણું જે અમલ-દારના હવાલામાં હોય તે અમલદારે આ કાયદામાં આગળ ફરમાવેલા રોજનામાં તે મુકદ્દમા સખંધ કરેલી નોંધની એક નકલ પામેમા પામેના માજીસ્ટ્રેટને તાખડતોખ મોકલવી, અને તેજ વખતે કોઈ તોહોમતવાળો હોય તો તેને સફરલુ માજીસ્ટ્રેટની આગળ મોકલી દેવો (કલમ ૧૬૭ ૧)

* * * *

ઉપર પ્રમાણે જે માજીસ્ટ્રેટ પામે તોહોમતદારને મોકલવામા આવ્યો હોય, તેને એ કેસનો ઇનસાફ કરવાનો અધિકાર હોય કે ન હોય, તોપણ વખતોવખત તે માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેટલી મુફત મુધી તેવા શખસને પોલીસના તાખામાં રાખવાનો હુકમ કરી શકે, પણ એવી મુદત અધુ મળી પદર દિવસથી વધારે હોવી ન જોઈએ આ પ્રમાણે મંજુરી આપનાર માજીસ્ટ્રેટ તેમ હુકમ કરવાના કાગળો ફકતરમા નોંધવાં, અને આવો હુકમ કોઈ માજીસ્ટ્રેટ જે ડિપ્ટીકટ માજીસ્ટ્રેટ, અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટ ન હોય તેણે કર્યો હોય, તો તેની નકલ, દરાવના કારણ સહ પોતાના તુરતના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવી, એમ કલમ ૧૬૭ ની રકમ (૨), (૩), (૪) મા દરાવ્યું છે.

કલમ ૧૬૭ ઉપર વિશેષ સમજુતી—આ કલમ પોલીસને અહુ ઉપયોગી છે. ચોવીસ કલાક ઉપરાત, કોઈ કામમાં તોહોમતદારને પોલીસના કબજામાં રાખવાની જરૂર લાગે, ત્યારે પોલીસ મેશન અમલદારે વધુ વખત તેને પોતાના કબજામાં રાખવાનાં કારણો અતાવીને રીપોર્ટ કરવો, તે સાથે પોતાની તે કામની ડાએરીની નકલ, તથા તોહોમતદારને,—કોઈ માજીસ્ટ્રેટ નજીકમાં હોએ, તેની પાસે મોકલી દેનાં જોઈએ, અને તે ૨૪ કલાકની મુદતની અંદરજ મોકલવાં. ત્યાંથી વ્યાજખી કારણો લાગેથી, તથા તોહોમતદારને પુછી તે કાંઈ હરકત અતાવે છે કે કેમ, તેના સખઅ વગેરે ઉપર ધ્યાન આપી, યોગ્ય લાગે તેટલા દિવસ અટકાયતમાં રાખવાની મંજુરી આપે અને તેમ હુકમ કરવાનાં કારણો તે નોંધી લેશે.

તેમ મુદત ન આપવી યોગ્ય હાગે તો અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ તરફ તે કેદીને મોકલી દેશે, યા પોતાના તાબામાં રાખી લેશે.

યોગ્ય કારણ મુદત આપવાનાં કયાં ગણી શકાએ?—ચોરીના માલ યા ખીન્ને કાંઈ ગુન્હા સંબંધ માલ તે બતાવતો હોએ, ને તેને લઈ જવાનો હોએ, તેનાં પગલાંની તપાસ સાડ તેને કાંઈ જગાએ લઈ જવાનો હોએ, તેને યોગ્ય ખાવવા સાડ ગામોમાં ગામના યા ઘણા લોકોને દેખાડવા લઈ જવાનો હોએ, અથવા, કાંઈ જગાનું વર્ણન તે આપી શકતો ન હોએ, તેવી જગા ગુન્હાહિત્ કૃત્યના સંબંધ તે બતાવવા તૈયાર હોએ, ને ત્યાં લઈ જવો હોએ, આવા કાંઈ સમયો હશે, તો તેને વધુ તપાસ સાડ, પોલીસ અટકાયતમાં વધારે મુદત સાડ, માજીસ્ટ્રેટ આપવાનું યોગ્ય ધારેજન. એટલું યાદ રાખવું કે, ખાસ જરૂરી સમયો હશે, તોજ એવી વધુ અટકાયતની મંજૂરી મળે જેટલી વખતે આવી મંજૂરી માંગવામાં આવે, તેટલી બધી વખતે તોહોમતદારને મંજૂરી આપનાર માજીસ્ટ્રેટ પાસે હાજર રાખવો પડે

નોંદ.—યાદ રાખવું કે કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયો હોએ, તેને આ કલમ ૧૬૭ લાગુ નથી તેથી તેવા કામમાં ૨૪ કલાકથી વધુ અટકાયત થઈ શકેજ નહીં

સ.—કોઈ કામમાં તાબાના પોલીસ માણસે તપાસ કરી હોએ, તો શું નિયમ છે?

જ.—પોતાના પોલીસ-સ્ટેશન અમલદારને લખીત રીપોર્ટથી દહીકત ગૃહેર કરવી (કલમ ૧૬૧)

સ.—પોલીસ અમલદાર, તોહોમતદારને ક્યારે જામીન ઉપર છુટો કરી શકે?

જ.—તોહોમતવાળાને કાંઈ માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનું બ્યાજખી થાએ તેટલો પુરતો પુરાવો અથવા એવા વાજખી આધારવાળો શક નથી, એમ આવી તપાસમાં પોલીસ-સ્ટેશન અમલદારને લાગે, તો તેને જે અધીકારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે જ્યારે હાજર થવાનું ફરમાવવામાં આવે, ત્યારે ત્યાં હાજર થવા બાબતમાં સદરહુ અમલદાર ફરમાવે તેવું ખત અને જામીન ખત આપે, તો તેને છુટો કરી શકાએ. (કલમ ૧૬૯).

સ.—જ્યારે તપાસમાં પુરાવો પુરતો મોલમ પડે, તો શું કરવું?

જ.—પુરતો પુરાવો અથવા વાજબી આધારવાળો શક છે, એમ આવી તપાસમાં કાંઈ પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને જણાય તો.—અધિકારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે કેસ મોકલવો. આ સાફ એક રીપોર્ટ જેને “ચાર્જ શીટ” કહેવાય છે, તે ભરવું પડે છે. (ફોર્મ નં. ૨૦).

“ચાર્જ શીટ” સાથે તોહોમતદાર કેદમાં હોય તો તોહોમતદારને હંમેશા મોકલવો, જમીન ઉપર છુટો કર્યો હોય તો જમીન ખત તે સાથે મોકલી દેવું. અને તે ઉપરાંત કંઈ મુદ્દાનાં લેખીઆર, માલ વગેરે હોય, તે સીલ બંધ મોકલવા, ફરીઆદી તથા સાક્ષીદારોના હાજર થવાના મુચરકા લીધેલા હોય, તે મોકલવા તેમજ કાંઈ વેધ્યકા સરટિફિકેટ હોય તો તે, તથા જ્યારે ૨૪ કલાક ઉપરાંત તોહોમતદારને અટકાવમાં રાખ્યો હોય, તો માજીસ્ટ્રેટ તરફથી મળેલી મંજૂરી પણ મોકલવી જોઈએ. વળી તોહોમતદારને પ્રથમ શિક્ષા થઈ હોય, તો તેના દાખલા પણ મોકલવા પંચના સાક્ષી હોય, તેના મુચરકા મોકલવાનાં નથી ફક્ત તેના નામ “ચાર્જ શીટ”માં બતાવવા (કલમ ૧૭૦ તથા ૩૬૧)

ભાઈ ગુનલાલ કામોમા,—“કેસ ડાયેરી”ની નકલ મોકલવી એમ મુબઇ હાઈકોર્ટે સરકયુલર લુકમથી ઠરાવેલું છે

સાક્ષીઓના હાજર થવાના મુચરકા - ફરીઆદી તથા સાક્ષીઓના કોર્ટમાં સાક્ષી આપવા હાજર થવાના મુચરકા લેવા પણ કોર્ટમાં સાથે પોલીસ ન મોકલવી મુચરકા આપવાની ના કહે તો, અટકાયતમાં મોકલી શકાય. (કલમ ૧૭૧)

“ચાર્જશીટ” વિષે સમજાવતી.—સરકારે નવર ૨૦ નું ડાયેરી ફોર્મ ઠરાવ્યું છે, તેને ‘ચાર્જશીટ’ અથવા કલમ ૧૭૦ પ્રમાણેનો રીપોર્ટ કહે છે. તેમાં ફરીઆદી તથા તોહોમતદારનું નામ હામ,—કેદમાં કે જમીન કે મુચરકા ઉપર,—ચોરાયેલી માલની તપસીલ,—તે મોકલ્યો છે કે કેમ,—સાક્ષીઓનાં નામ અને તેઓની શા મુદ્દા ઉપર

જુઓની છે,—ગુન્હાનો પ્રકાર કલમ, ને દુકમા ખ્યાન,—કેદીને કયે દહાડે કયે વખતે પકડયો, તે વગેરે લખવું પડે છે

પોલીસ તપાસમાં પુરાવો થયેથી આ ‘ચાર્જશીટ’ ભરી મોકલવાનું છે. કોઈ વાર તોહોમતદારને ૨૪ કલાકની મુદત અદર, અધુરી તપાસ માત્ર રીપોર્ટ સાથેજ મોકલવાની જરૂર પડે છે, તેવે વખતે તેમા થોડી હકીગત આપવી પડે છે. ‘ચાર્જશીટ’ પાછળથી મોકલી શકાય તેમજ,—કોઈ વાર મળી આવે તેટલો પુરાવો બસ જણાયાથી ચાર્જશીટ સાથે તોહોમતદારને મોકલી, વધુ તપાસ જારી રાખવામા આવે છે. વધુ સાક્ષી મળી આવેથી “પુરવણી ચાર્જશીટ” મોકલી, યા રીપોર્ટ સાથે હકીગત લખી, વધારાના સાક્ષીના મુચરકા મોકલવા હરકત નથી, એમ મુખ્ય હાઈકોર્ટની કીમીનલ સરકયુલર બુકથી વહીવંત રાખવા હુકું છે. ‘ચાર્જશીટ’ મોકલ્યું, તેથી વધુ તપાસ થવાની હશે, તો તે બધું થઈ, એમ કાઈ ઠગતું નથી.

જમીન લેવા આખતમાં કાયદાના નિયમો.

જમીન લેવાની આખતમા કાયદાના નિયમો એવા છે કે—જે ગુન્હાઓની આખતમા જમીન લઈ શકાય એમ કાયદાએ દર્શાવેલું છે એટલે કે જમીન લેવા લાગકના છે એમ કીમીનલ પ્રોસીજર કાડના પરિશીષ્ટ બીજાના ટ્રાપ્ટક પાઞ્યમા બતાવેલ છે, તેવા ગુન્હાનું તોહોમત કોઈ ઉપર હોય, ને તેને વગર વારંટ પોલીસ પકડયો હોય, તો તેમા તેના જમીન લેવાજ નોંધાય, અને યોગ્ય લાગે તો ગુન્હાના ગવરૂપ ઉપર વિચાર કરી, તેના જાત મુચરકા લઈ, તેન છુટો કરવા.

જે ગુન્હાઓમાં જમીન લઈ નહિ શકાય એમ સદરહુ કોર્ટકમા બતાવેલું છે, તેવા ગુન્હાનું તોહોમત કોઈ ઉપર હોય, ને તેને વગર વારંટ પોલીસ પકડયો હોય, અને તેણે તે ગુન્હો કયો છે, એમ માનવાના વાજબી સબબ કપી જણાય,—તો,—સામાન્ય નિયમ તો એજ કે તેનો જમીન લેવાય નહિ, તેમજ મુચરકા ઉપર પણ છુટો કરાય નહિ. પણ આ રૂલને અપવાદ એવો છે કે—તોહોમતવાળાએ સદરહુ ગુન્હો કર્યો

હોય એમ માનવાના વાજખી સખ્યો ન હોય, પરંતુ તેના તકસીર આખતમાં વધારે ચોકશી કરવાના પુરતા સખ્ય છે એમ જણાય તો, તેવી ચોકશી થતા સુધી તોહોમતવાળાને જમીન ઉપર અગર યોગ્ય લાગે તો મુચરકા ઉપર, છોડી શકાએ. (કલમ ૪૯૬-૪૯૭)

પુરતી ચોકશી કર્યા બાદ તેણે ગુન્હો કર્યો જણાય ને તે જમીન લેવા લાયક ન હોય, તો તેને ફરીથી પકડવા, કલમ ૫૪ ક્રી. પ્રો. કેડ પ્રમાણે કાંઈ હરકત નથી

પોલીસ ડાયરીઓ આખતમાં સમજૂતી.

“ડાયરી” યાને રોજનામું—એ પ્રકારના હોય છે ૧. કેસ ડાયરી, ૨. સ્ટેશન ડાયરી.

કેસ ડાયરી.

સ.—ડાયરી રાખવાની આખતમાં શું કાયદો છે?

જ—આ આખતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

“(૧)—આ આખ મુજબ તપાસ કરનારા દરેક પોલીસ અમલદારે તે તપાસમાં ચલાવેલું પોતાનું કામ રોજરોજ એક રોજનામામાં લખવું, તે મધ્યે પોતાની પાસે ખચર ક્યારે આવી તે વખત, પોતે તપાસ ક્યારે કરવા માંડી તથા ક્યારે અંધ કરી તે વખત, જે જે જગ્યાએ પોતે જઈ આવ્યો હોય, તેઓના નામ, તથા પોતે કરેલી તપાસથી જે જે હકીગત માલમ પડી હોએ તેની વિગત, એટલી વાત લખવી.

(૨) પોતાની આગળ જે મુકદ્દમાની ચોકશી અથવા ઇન્સાફ ચાલતો હોય તે મુકદ્દમા આખત પોલીસના રોજનામાં હોય, તે રોજનામાં મંગાવવાનો, અને તે રોજનામાં તે મુકદ્દમામાં પુરાવા દાખલ નહિ, પણ તે ચોકશીમાં અથવા ઇન્સાફમાં પોતાને મદદ મળે એટલા સાફ વાપરવાનો, હરકોઈ ફોજદારી કોર્ટને અપત્યાગ છે. તોહોમતવાળાને અથવા તેના મુખ્યારોને તે રોજનામાં મંગાવવાનો હક નથી, અથવા કોર્ટ તે જોવા લીધા એટલાજ સખ્યથી તે જોવાનો તોહોમતવાળાને અથવા તેના મુખ્યારોને હક નથી, પણ જે પોલીસ અમલદારે તે રોજનામાં લખ્યાં

હોય તેણે પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા સાડ તે કામમાં લીધાં હોય, અથવા તે પોલીસ અમલદારને ઝોટો પાડવા સાડ ફોર્ટ તે કામમાં લીધાં હોય, તો સને ૧૮૭૭ ના હિંદુસ્તાનના પુરાવાના આક્ટની ૧૬૧ મી અથવા ૧૪૫ મી, જેમ હોય તેમ, કલમના દરાવો લાગુ પડશે ”

ડાચ્ચેરીની આખતમાં વિશેષ સમજૂતી. -- ઉપર પ્રમાણે દરરોજ ગુન્હાની તપાસનું રોજનામું રાખવામાં આવે, તેને “કેસ ડાચ્ચેરી” કહેવાય. દરેક કામમાં તપાસ કરનાર અમલદારે આવી ડાચ્ચેરી રાખવાની છે. તેમાં પોલીસ નેશન અમલદારને ગુન્હાની ખબર ક્યારે કંઈ વખતે પોહોંચી, ખબર આપનારનું નામદામ, કરીઆની દુકાન, ગુન્હાનો પ્રકાર, પોતે ક્યારે તપાસ શરૂ કરી ને પુરી કરી, કંઈ કંઈ જગોએ ગયા, શુ શુ તપાસ કરી, તેની દુકમા લકીકત, સાક્ષીઓ તપાસ્યા હોય તો તેઓની દુકમા લકીકત, જડતીઓ લીધી હોય તો દુકમા લકીકત, તોહોમતદારે પકડાયા હોય, તો ક્યારે કંઈ વખતે પકડાયા વગેરે, ન પકડાયા હોય, તો તેઓને શોધી કાઢવા, પકડવા શુ તજવીજ કરી, તે વગેરેની લકીકત દુકમાં પણ સંપૂર્ણ સમજાય તેમ રોજ કેસ ડાચ્ચેરીમાં દાખલ કરવી. તેની એક નકલ ખીજે ફિવમે પોતાના ડીરટ્ટીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ તરફ, યા હુકમ તેમ થાએ તો આસીન્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ તરફ મોકલવી. દરેક ગુન્હાના કેસની ડાચ્ચેરી જુદીજ હોય છે, ને તેના ઉપર જુદો નંબર પડે. કેસની તપાસ પુરી થતાં સુધી આવી ડાચ્ચેરી મોકલવાની હોય છે.

આવી ડાચ્ચેરીઓ પોલીસના રક્ષણીય કાગળો ગણાય છે. તોહોમતદારને તે જોવાનો કશો હક નથી. પણ ઇનસાફના કામમાં મદદ મળે તે સાડ ફોર્ટ પોતે પોતાને સાડ મંગાવી વાચી શકે છે. ફક્ત તેટલા ઉપરથી તોહોમતદારને જોવાનો હક પ્રાપ્ત થતોજ નથી. માત્ર એકજ સંબેગમાં તોહોમતદાર તે જોઈ શકે. અને તે એજ કે--અગર પોલીસ અમલદારને જુઆનીમાં ઝોટો પાડવા ફોર્ટ તેનો ઉપયોગ કર્યો હોય, યા પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા તે પોલીસ અમલદાર ડાચ્ચેરીનો ઉપયોગ કરે, તો પછી પુરાવાના કાયદાને આધારે, એ ડાચ્ચેરી તોહોમતદાર જોઈ શકે છે. તેથી આ પ્રમાણે ઉપયોગ ન થવા સામે હુશીઆરી રાખવી.

ડાએરી હાથમાં લઈ વાંચીને જવાબ આપવો નહિ. જરૂર હોય, તે ઘેરથી ટાંચણ (નોટ) કરીને પોલીસ અમલદારે જુલાની વખતે પાસે રાખવી તેમાંથી જવાબ આપવાથી, તે ટાંચણ માત્ર જોવા દેવી પડે, પણ ડાએરી મળે નહિ.

સ્ટેશન ડાએરીમાં શું શું લખાય છે.—પરચુરણ કામકાજ, ફેરળી,—“આઉટ પોસ્ટ” તપાસણી,—રોન વગેરે બાબત,—અકસ્માત યા આત્મઘાતના કામોની તપાસ,—બાળ ૮ માં પ્રમાણે સારી ચાલ બાબતના કામોની તપાસ,—નોન કોગ્નીઝેબલ ગુન્હાઓની ફરીઆદો,—ભટકતી યા ભયંકર ટોળી આવી ગઈ હોય તે તે,—મોટી નુકસાનકારક આગ, રેલ, સાલીમાં યા બીજાં ગયા આબ્યાની તથા એવી બીજી પરચુરણ કામગીરીઓ,—એ વગેરે લખીકત મેશન ડાએરીમાં આવે તે પણ રોજ રોજ મોકલવી જોઈએ.

વળી,—પોતાના હેડ ક્વાર્ટર્સમાંથી પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર બહાર ગયો હોએ, યા બીજી કામગીરી ઉપર ગેરહાજર હોએ, ત્યારે હેડ ક્વાર્ટર્સમાં જે પોલીસ મીનીયર અમલદાર હોએ તેણે, બીજી પોસ્ટ સાથે એક રીપોર્ટ સબ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રોજ મોકલવો, તેમા તેની ગેરહાજરીમા કાઇ કમો આબ્યા હોએ તે,—તથા તે બાબતમા શું શું તપાસ કરી તે લખીકત,—અને બીજી પરચુરણ લખીકત—લખી મોકલવી. અને તે, તથા સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને જે લખવાનું બીજું કાઈ હોએ તે,—મળીને “મેશન ડાએરી” ગણાશે.

આવી ડાએરીઓ ડીપ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ્ટન્ટ પાસે પહોચવા પછી, કેસની તથા બીજી બાબતોમા યોગ્ય ફેખરેખ તેઓ રાખી શકશે, તથા જરૂર હોએ તો જુલાઓ માગી શકે, તેને સલાહ આપી શકે, ને કાર્યદંસર કામ થાએ છે કે કમ, તે ઉપર નિર્ગોળ્યાની રાખી શકશે.

“ફાઇનલ” એટલે છેવટનો તપાસનો રીપોર્ટ.

આખર રીપોર્ટ.—ગુન્હો બન્યો તેની પ્રથમ ખબર પોલીસ મેશન અમલદારને કલમ ૧૫૪થી અપાય, ને તે લખી લઈ તપાસ શરૂ થયા.

પછી, પેહેલા ચૌદ દિવસમાં અગર કાંઈ કારણસર તપાસ પુરી ન થાયે તો, “કાઇનલ રીપોર્ટ” નું નક્કી કરેલું કારમ (નંબર ૧૯નું) ભરી, સબ ઇન્સ્પેક્ટરે ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ તરફ મોકલી, બંદે મળુરી પદર દિવસની યા એક મહિનાની માંગવી તપાસ કેવી રીતે કેટલી થઇ તે જોઈને, તે અમલદાર મળુરી આપશે તે હકીગત કેસ ડાએરીમાં દાખલ કરી, આગળ તપાસ બરી ગખવી ગુન્ટો ન જડે, ને તે કામ તપાસ ઉપર રાખવાની જરૂર હોએ તો, દર મહિને મુદત વિત્યા અ તે રીપોર્ટ કરી નવી મુદત માંગવી છ માસ પુરા થતા ને મુદતમાં આખર રીપોર્ટ કરી ગુન્ટો પડત ગુન્ટાની કાઇલ ઉપર રાખવા પગવાનગી માંગવી પડ આવો હુકમ માજીસ્ટ્રેટ જેને તે કેસમાં હકુમત છે, તે આપે તેથી તેવો રીપોર્ટ છેવટનો હોએ, તો ડીસ્ટ્રીક્ટ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ મારકતે ત્યાં મોકલવો જોઈએ તે માજીસ્ટ્રેટ વધુ તપાસ કરવા કહે, તો કરવી પડત ગુન્ટે રાખવા કહે તો તેમ અમલ કરવો

જે કામમાં ગુન્ટો યોધી કાઢી તોહામતદારને પકડી ઈનસાફ ઉપર તુરત, યા પછી, માજીસ્ટ્રેટ તરફ “ચાર્જ શીટ” સાથે મોકલવામાં આવે, તે વખતે નં ૨૦નું કારમ “ચાર્જ રીપોર્ટ” ભરીને મોકલવાની આખત કલમ ૧૭૦માં ઉપર આવી ગઇ છે, તે પણ એક ગતનો આખર રીપોર્ટ જ છે

પણ, — ગુન્ટો ન મળે તો, — તપાસ અ તે ગુન્ટો બન્યો જણાય નહિ તો, — દેવબુદ્ધિથી ખાટી ફરીઆદ જણાય તો, — ભલ ભરેલી સમજુતથી ફરીઆદ કરી હોએ તો, — તોહામતદાર નાશી ગયો હોએ ને પકડાએ નહિ તો, અથવા ગુન્ટાનો કાઇ પત્તોજ ન હોએ પણ ગુન્ટો બન્યો છે એ ખરૂં હોએ તો, — એવા કામોમાં જરૂર પ્રમાણે તપાસ કરી આખર હુકમ માંગવો પડે, યા ગુન્ટો ન બન્યો હોએ તેમ જણાય તો, ગુન્ટામાંથી કમી કરવા કામ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવું પડે છે તે વખતે જે “આખર રીપોર્ટ” ભરવાનો તે નંબર ૧૯નું કારમ છે

સમરી હુકમ.—આ ઉપરથી તે માજીસ્ટ્રેટ (ફર્ટ કલાસથી એછા દરજ્જાનો ન હોઇ શકે) પોતે નિવેડાનો એક હુકમ જેને

“સમરી” હુકમ કહે છે, તે સરકારે ઠરાવેલાં છાપેલાં ફારમમાં લખીને આપે છે અને આવા રીપોર્ટ કરનાર સબ-પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલે છે તે હુકમ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. (અ)—એટલે ખરી ; (બ)—એટલે દ્વેષબુદ્ધિથી કરેલી ખોટી, (ક)—એટલે ખરી નહી, ને દ્વેષ-બુદ્ધિથી કરેલી ખોટી નહી,—એમ ત્રણ વર્ગના હુકમો પૈકી ગમે તે યોગ્ય જણાય તે આપે છે. હવે ફરીઆદ ખરી અ પ્રમાણની હરે, તો પડત ગુન્હો રાખી તપાસ પ્રસંગે જારી રાખવી, ફરીઆદ અ પ્રમાણની હરે—એટલે દ્વેષબુદ્ધિથી ખોટી,—તો સુપરીન્ટેન્ડેન્ટની મંજૂરી લઈ ફરીઆદ કરનાર ઉપર, ઘણે ભાગે, કલમ ૧૮૨, યા ૨૧૧ પ્રમાણે—કોઈ બીજા ફર્ટ કલાસ માજિસ્ટ્રેટ પાસે પોલીસ ફરીઆદ માંડવી પડે છે. પણ દરેક કામમાં પરીણામમાં સાબીત થશે એવો પુરાવો હોય, તોજ આમ કરવું પુરાવો કેટલીક વાર નથી હોતો, તો પછી તેવો રીપોર્ટ કરી સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને જાહેર કરી, તે વિશે જ્યાં કાંઈ કરવાનું નથી

ગુન્હા રજિસ્ટરે શેરા મારવા, અને અ તથા ક વર્ગની બાબતમાં ‘કમી’નો શેરા મારવો પડે છે

જે ગુન્હાના કામો ઇનસાફ સાફ માજિસ્ટ્રેટ તરફ મોકલાય છે, મતલબ જેનાં “ચાર્જ-શીટ” ભરાયા હોય, તેવા દરેક કામમાં આ પ્રકારો પૈકી ગમે તે એક પ્રકારનો હુકમ મળે છે, તેની વિધિ ઉપર મુજબજ છે.

જે કામમાં આવા “ચાર્જ શીટ” લખ્યા નથી હોતા, મતલબ જેમાં ગુન્હો જરૂરો નથી યા તોહોમતદારો હાથ આવ્યા નથી, તેમાં જે ચાલતી ચોકશી દરમ્યાન પોલીસ કોઈને જામીન ઉપર રાખ્યો હોય, તો તે જામીનખત રદ કરવા, આવા રીપોર્ટમાં અરજ કરેથી, માજિસ્ટ્રેટ ‘સમરી’ હુકમ આપતા તેવું જામીનખત રદ કરી શકે છે. આવા આખર રીપોર્ટો કલમ ૧૭૩ ને આધારે થવાનો કાયદો છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

અકસ્માત, આત્મઘાત તથા ખુનના કામમાં “ઈનકવેસ્ટ.”

આ બાબત પોલીસને બહુ ઉપયોગની છે અને આવા આકસ્મિક મોત, આત્મઘાત, તથા ખુનના કામમાં ‘ઈનકવેસ્ટ’ ભરી તજવીજ કરવાની જુદીજુદી પદ્ધતિ છે, તે કી પ્રો. કોડ. કલમ ૧૭૪ માં આપેલી છે. તે નીચે મુજબ છે

“(૧) જે અમલદારના હવાલામાં કોઈ પોલીસ-થાણું હોય તે અમલદારને, અથવા તે કારણ સારૂ સ્થાનિક સરકારે નિમ્મેલા બીજા કોઈ પોલીસ-અમલદારને એવી ખબર મળે કે,—

(અ) કોઈ શખસે આત્મઘાત કર્યો છે, અથવા

(બ) કોઈ શખસને કોઈ બીજા શખસે અથવા કોઈ જનનવરે મારી નાંખ્યો છે, અથવા કોઈ શખસ સંઘર્ષથી અથવા અકસ્માતથી મરણ પામ્યો છે, અથવા

(ક) કોઈ શખસ એવી રીતે મરણ પામ્યો છે કે જે ઉપરથી બીજા શખસે ગુન્હો કર્યાનો વ્યાજબી શક ઉત્પન્ન થાય છે,

એટલે તુરત તે અમલદારે પાસેમાં પાસેના જે માજિસ્ટ્રેટને “ઈનકવેસ્ટ” ભરવાનો અધિકાર આપ્યો હોય, તે માજિસ્ટ્રેટને તે બાબત ખબર આપવી, અને સ્થાનિક સરકારે કરેલી કાંઈ પણ કાનુની અથવા જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટના અથવા પેટા તુકડી માજિસ્ટ્રેટના કોઈ પણ સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમથી બીજી રીતે ફરમાવ્યું નહોત્યે તો જે જગાએ સદરહુ મરેલા શખસનું મુડું હોય તે જગાએ જવું, અને ત્યાં પડોસમાંના બે અથવા વધારે આબરૂદાર રહેવાશીઓની સમક્ષ તપાસ કરીને મોતના દેખાટનાં કારણોનો રીપોર્ટ તૈયાર કરવો, અને તેમાં તે મુદ્દાં ઉપર જે જખમ, ભાંગેલા અવયવ, અગદાયાની તથા નુકસાનની બીજી નિશાનીઓ માલમ પડે તેનું વર્ણન કરવું, તથા શી રીતે અથવા કેવાં

(જે હોય તો) શસ્ત્રવડે અથવા હથિયારવડે સફરડું નિશાનીઓ કરેલી જણાય છે તે લખવું.

(૨) તે રીપોર્ટ પર તે પોલીસ-અમલદારે તથા ખીજા શખસોએ અથવા તેઓમાંના જેટલાનો વિચાર તેમાં લખ્યા પ્રમાણે હોય તેટલાઓએ સહી કરવી, અને પછી તુરત તે રીપોર્ટ જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટની પાસે અથવા પેટા તુકડી માજિસ્ટ્રેટની પાસે મોકલી દેવો.

(૩) જ્યારે મોતના કારણ સંબંધી કાંઈ પણ શક હોય, અથવા જ્યારે ખીજા કોઈ પણ કારણસર પોલીસ અમલદાર તેમ કરવું યોગ્ય ધારતો હોય, ત્યારે આ બાબત સ્થાનિક સરકાર જે જે કાનુનો કરમાવે તે તે કાનુનોને અનુસરીને, તે પોલીસ અમલદારે તે મુદ્દુ પાસેમાં પાસેના સિવિલ સર્જન પાસે તપાસાવા સાડ અથવા આ બાબત સ્થાનિક સરકારે ખીજા જે યોગ્ય વચકાય શખસને નિમ્નો હોય, તે શખસ પાસે તપાસાવા સાડ મોકલી દેવું. પણ હવા તરફ જોતા તથા કેટલે દૂર તે મુદ્દુ મોકલવું છે તેનો વિચાર કરતાં એમ જણાય કે, સદરડું તપાસ નિરૂપણી થઈ પડે એવી રીતે તે મુદ્દુ રમ્ને જતા જતાં ચડી જવાનો ભય નથી તો તે પ્રમાણે મોકલવું.

(૪) મદ્રાસ ઇલાકામાં તથા મુબઇ ઇલાકામાં આ કલમ પ્રમાણે તપાસ કરવાનો અધિકાર ગામના મુખીને છે, અને પછી તે મુખીએ પાસેમાં પાસેના જે માજિસ્ટ્રેટને 'ઈનકવેસ્ટ' ભરવાનો અધિકાર મળ્યો હોય તે માજિસ્ટ્રેટને તે તપાસના પરીણામનો રીપોર્ટ કરવો.

(૫) હેઠળ લખેલા માજિસ્ટ્રેટને ઈનકવેસ્ટ ભરવાનો અધિકાર આપ્યો છે, એટલે, હરકોઈ જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટને, અથવા પેટા તુકડી માજિસ્ટ્રેટ, તથા જે માજિસ્ટ્રેટને આ બાબત સ્થાનિક સરકારે અથવા જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટ વિશેષે કરીને અધિકાર આપ્યો હોય, તે માજિસ્ટ્રેટ."

ઉપર પ્રમાણે કાયદો છે. એ કારણ સાડ સાક્ષીઓ બોલાવવા બાબત તેમજ એવા સાક્ષીઓની સાચું બોલવાની ફરજ બાબત કાયદો અલગ, છે, તે આ છે.—

“(૧) કલમ ૧૭૪ મુજબ કામ ચલાવનારા પૌલીસ અમલદારને સદરહુ તપાસ કરવા સારૂ ઉપર કલ્યા પ્રમાણે બે અથવા વત્તા માણસોને અને તે કામની હકીકતથી બીજુ જે માણસ વાંકિજ જણાતું હોય તે માણસને, હુકમ લખીને બોલાવવાનો અખત્યાર છે એ પ્રમાણે બોલાવેલો દરેક માણસ હાજર થવાને અને સવાલોના જવાબ દેતાં કાંઈ ફોજદારી ગુન્હાનું તોહોમત પોતાની ઉપર આવી પડે, અથવા કાંઈ દડ અથવા ગુન્હેગારી આવી પડે એવા સવાલો શિવાય બીજા સઘળા સવાલોના ખરા જવાબ દેવાને બધાએલો છે, એમ સમજવું” (કલમ ૧૭૫ અગ્ર ભાગ)

વિશેષ સમજૂતી. (કલમ ૧૭૪-૧૭૫ આખતમાં).—

“ઈન્કવેન્ટ” એટલે કોઈ અકસ્માત મરણુ યા ખુનની આખતમાં મુડા ઉપર કાયદા પ્રમાણે ચોક્કશી તથા પુછપાછ, તપાસ—એ મોતના દેખીતા કારણુ સબધી થાય છે, તેવા અધિકારવાળા અમલદારે કરેલી તપાસ.

કલમ ૧૭૪ પ્રમાણે આવી “ઈન્કવેન્ટ” ભરવાનો અધિકાર મુખર્મી ઇલાકામાં તમામ વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને છે. પણુ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટને ખાસ અખત્યાર આપ્યો ન હોય તો નહિ. ગામડામાં તીલેજ પૌલીસ આકટ કલમ ૧૧ ને આધારે પૌલીસ પટેલને પણુ આવો અખત્યાર છે (જુઓ—આ ચોપડીનું પાનુ ૨૪-૨૫).

આ કલમ પ્રમાણે જે જે વિધિ કરવાની તે નીચે પ્રમાણે છે — પૌલીસ ઝેશન ઓફીસરને કોઈ અકસ્માત, અકુદરતી, મોત થયાની—યા,—આત્મઘાત થયાની,—યા ખુન થયાની ખબર મળે, કે તેણે તાબડ-તોબ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને આ વિગેમાં લખીત ખબર આપવી. અને પોતે જે જગાએ આવું મોત થયું હોય ત્યાં ખનતી ઝડપથી એકદમ જવું. ફેટલાક જીલ્લામાં ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટના સરકયુલર હુકમને આધારે આવી “ઈન્કવેન્ટ” માજીસ્ટ્રેટોએ ભરવાનું હયું છે તેમ હોય તો પૌલીસ અમલદારે ‘ઈન્કવેન્ટ’ ન ભરતાં, માત્ર માજીસ્ટ્રેટને મદદ કરવી. પણુ તેમ ન હોય તો પૌલીસ અમલદારે પોતે ભરવી એ કારણુસર, એ અથવા વધારે આખઝદાર માણસો જે નજીકના રહીશ હોય, તેને પંચ

તરીકે બોલાવવા. કાયદા પ્રમાણે તેઓ આવવાને અને પંચ તરીકે કામ કરવા બંધાએલા છે,—એમ કલમ ૧૭૫ થી ક્યું છે. પંચ મળ્યા બાદ મુડદું જોવું, ને તેને હેરવી ફેરવીને તપાસવું. અને તે ઉપર પડલા ધા, અને નિશાણી, ધસારા,—તેની મિથિતિ, લખાઇ, પહેળાઈ, ઉડાઈ વગેરેની યોગ્ય તપાસ કરવી આગળ પાછળ જમીનની સ્થિતિ, તથા ત્યાં આગળ લોહી, શસ્ત્ર, યા કપડાં, યા બીજી ચીજો પડેલી હશે, યા મુકેલી કાઈ મળી આવે, તેની સંપૂર્ણ રીતે તપાસ કરવી. અને મોતનું દેખીતું કારણ શોધી કાઢવા પ્રયાસ કરવો. તેમજ વળી, મરનારને ઓળખાવવો. ગામડાના યા શહેરના લોકોને એકઠા કરી મુડદું ફોનું છે, તે નક્કી કરવું. ઓળખાય નહિ તો ઓળખવા બાબતમાં કેટલીક હકીકત યાદ રાખવાની છે. દેખાવ ઉપરથી સ્ત્રીની કે મરદની લાસ છે તે તો જણાશેજ. પહેરવાનાં કપડાં, સુન્નત કરેલી હશે તો મુસલમાન વર્ગની મરદની, ડાબા જમણા નાક કાન વિધેલા હશે તેથી, માથાના વાળની પદ્ધતિથી, કપડાથી, ગળામાં માળા યા બીજી ચીજોથી, છુફલાના નિશાણથી, હાથની હથેલીમાં, પગમાં યા તળીઆમાં, નિશાણી યા ડાઘ ઉપરથી,—ધર્મ બતાવનાર કોઈ નિશાણીરૂપે ડામ, ડાઘ વગેરેથી.—ચામડીના રંગ, ડાઘ તથા દેખાવ ઉપરથી,—વગેરે તમામ તપાસથી, જાત, ધણી વાર નક્કી થવામાં મદદ મળશે તેના શરીર ઉપરનાં કપડા દાગીના વગેરે ઓળખાણુ નકી કરવા રાખી મુકવા. બની શકે તો લાશનો “ફોટો” લેવાડવો.

ઉપર પ્રમાણે ઓળખાણુ વિષે તજવીજ કર્યા બાદ, શરીરના ધા, નિશાન, તથા શરીરના અવયવની કાંઈ એવ, બેઠંગાપાણુ વગેરે જોઈ લઇને, તે પછી શી રીતે મોત થયું હશે, તે વિષે જાણી શકે તેવા માણુસોને બોલાવી પુછી તેની જુબાની લખી લેવી. આ પ્રમાણે બોલાવવામાં આવે તે શખસ આવવાને, તથા સાચી હકીકત કહેવાને સારૂ બંધાયેલો છે, એમ ક્યું છે. (કલમ ૧૭૫) એ સર્વ થઈ રહ્યા બાદ મોતના કારણુ વિષે વિચાર કરી પંચાતનામું તૈયાર કરવું. તે વાંચી સંભળાવી, તે અભીપ્રાય કબુલ હોય, તેટલા પંચોએ તે ઉપર સહી કરવી. ને પછી પોલીસ અમલદારે સહી કરવી. મોતનું કારણુ સતોશકારક રીતે શોધી કાઢ્યું હોય, ને જરૂર ન જણાતી હોય, તો વૈદ્યકીય તપાસ માટે મુડદું ન

મોકલતાં, લાસને અવલ મળલ પહોંચાડવા રળ આપવી કબી નધણી-આતુ હોય, તો રૂલ મુજબ પોલીસ અમલદારે તેવી લાસની વ્યવસ્થા કરવી.

મોતના કારણુ વિષે નક્કી ન થઈ શકતુ હોય, યા વહેમ પડતુ કાંઈ લાગે, યા વૈદ્યકીય અભીપ્રાયેથી મોતના કારણુ ઉપર વિશેષ અજવાળું પડશે એમ લાગે, યા બીજુ વાસ્તવિક કારણુ હોય, તો લાસને સીવીલ સરજન યા સરકારે નિમેલા યોગ્ય વૈદ્યકીય અમલદાર તરફ મોતના કારણુની તપાસ થવા “પોસ્ટ મોરટમ” એટલે શરીર ચીરી તપાસ થવા મોકલવી તે વખતે રીપોર્ટમાં શા સાફ “પોસ્ટ મોરટમ” કરાવવાની જરૂર છે તે કારણુ, તથા થએલા પચનામાની નકલ, તથા તે કામની હકીકત, —તથા મળી આવેલી ચીજો, તથા મરણોત્તર ફોર્મ, સરકારે યોજેલુ છે, તેમાં હકીકત ભરીને મોકલવુ. મુડદુ કોઈ જવાબદાર કોન્સ્ટેબલ યા હેડ કોન્સ્ટેબલ જે હોશીઆર હોય ને આગળ કોર્ટમાં સાક્ષીમાં ઠીક પડે તેવો હોય, તેના ચાર્જમાં સોંપીને મોકલવુ, ચારપાઈ યા ખાટલા ઉપર, ઝાડના પાંદડા, —ફાયલાની ભુકી, —ધાસ વગેરે પાથરીને મુડદુ મોકલવુ. શરીર ઉપર હોય તે નિશાન જાય નહિ, ને વધારે થાય નહિ, તેમ તજવીજથી મોકલવુ સડી ગએલુ મુડદુ હોય, ને “પોસ્ટ મોરટમ” થઈ શકે તેમ ન હોય તો મોકલવુ નહિ તેમ હવા, ઉજ્જુતા, રસ્તાનો અંતર, એ વગેરે ઉપર વિચાર કરતાં “પોસ્ટ મોરટમ” થતા સુધીમાં સડી જશે, ને તેથી થઈ શકશે નહી, એમ લાગે તો ન મોકલવુ. યાદ રાખવુ કે શરીરના તમામ ભાગોમાં, ગર્ભાશયનો ભાગ સહુથી મોડો સડે છે. તેથી પેટમાં ગર્ભ હોવાનો વેહેમ હોય ને ગુન્હાની બાબત ને તે સાથે સબધ હોય, તો સહેજ સડવા માડ્યુ હોય, તો એ વૈદ્યકીય રીતે તે ભાગની તપાસ થઈ શકે છે. મુડદું લઈ જનાર કોન્સ્ટેબલને જે સ્થિતિમાં તેને મુડદુ સોંપ્યુ હોય, તેજ સ્થિતિમાં દાકતરને સોંપી દઈ, તેમ ક્યાંની પોહોંચ લેવી, ને પછી “પોસ્ટ મોરટમ” થઈ હોએ, તેની “નોટસ” તથા સર્ટિફિકેટ દાકતર આપશે, યા મોકલશે. હકીકતમાં ખુન જણાય તો, આ કોન્સ્ટેબલને જુબાની આપવી પડશે, તેમાં આ બધુ કેહેવું પડે છે.

આ પ્રમાણે “ઈન્કવેસ્ટ” ચોકસી થઈ રહે પછી, તે કાગળો ડિસ્પીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ યા સબ ડિવીઝનલ માજિસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવા પડે

છે, અને પોતાના ઉપરી ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ મુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ-
ન્ટની મારફતે મોકલવા પડે છે.

ખુનના કામમાં.—પ્રથમ તપાસ આજ રીતે ઇન્કવેસ્ટથી શરૂ થશે, ને તે આ કલમ ૧૭૪, ૧૭૫ પ્રમાણે થશે. એવા ખુનના કામમાં “ઇન્કવેસ્ટ” ફરમ્યાન થયેલી જુઆની વખતે સાચું બોલવાની સાક્ષી-
ઓની કરજ છે તે પુરી થઇ કે પછી, તપાસ જે ચાલે, તે ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડના ૧૪ મા આખની બીજી કલમો પોલીસ ચોકશીને લગતી છે, તે પ્રમાણે ચાલવી ભેઠાએ તેથી ઇન્કવેસ્ટનો તબક્કો પુરો થયા પછી સાક્ષી સાચું બોલવા બધાયો નથી, તે ધ્યાનમાં રાખવું

મુદ્દા ઉપર જે જખમ યા ધા પડ્યા હોય, તે મગ્નારે પોતે કહેલા છે, કે બીજા કોઇએ, તે ધાગું કરી ફાકતરજ કહી શકે, કેમકે એ વેફક શાસ્ત્રની આખત છે મુદ્દાં જ્યોળખાએ નહી, તે “કોટા” લેવાડો પડે છે

પંચાતનામાંનો નમુનો —એવા કામમાં કલમ ૧૭૪ પ્રમાણે જે પંચાતનામુ થાયે, તેનો નમુનો નીચે મુજબ છે —(હકીકત મુજબ ફેરફાર થાયે છે)

પંચાતનામું.

હુમે નીચે લખેલા પંચા —

	નામ	ઉમર	જાત	ધર્મ.	રહેવાનું ઠેકાણું
૧	.	.	.	.	..
૨	.	.	.	.	..
૩	.	.	.	.	.
૪	.	.	..	.	...
૫.	.	.	.	.	.

એ રીતે ઉપર લખેલા પંચાએ, તમે (હિયાં જે અમલદારની સાથે રહી લાસ ભેઠ તપાસી હોએ, તેનો હુદો) સાથે રહી, એક લાસ, રોહર (હિયાં જમાનું નામ, મ્હોલો, વગેરે સ્થળની હકીકત) આગળ ભેઠ. (કુવામાંથી, તળાવમાંથી વગેરે જે સમક્ષ કાઢવામાં આવી હોએ, તેો જેમ હોએ તેમ લખવું). સદરહુ લાસનું માથું (દિશા વગેરે) તરફ છે, અને પગ (દિશા વગેરે) તરફ છે.

એ લાસને સારી પેઠે તપાસી, તથા હેરવી ફેરવીને જોઈ, તો તે (મરદ, યા સ્ત્રી વગેરે જેને હોએ તેમ લખવું. યાદ રાખવું કે જોની લાસ હોએ, તો તપાસમા પંચમાં સ્ત્રી અવશ્ય જોઈએ) ની લાસ માલમ પડી છે, અને તે લાસ (અમુક સ્ત્રી યા મરદ, નામ વગેરે) ની છે, એમ હમારા સમક્ષ મરનારના સગા * * * એ જોળખી છે એ લાસ તપાસતાં, તે ઉપર (હિયા નિશાન કાંઈ જળરજરતીના, જોર જીલમના, અથવા બીજા નીશાન હોએ કે બીજી તેવી કાંઈ હકીકત હોય, ધા હોએ, વગેરે, તે લખવું ધા હોય તો તપસીલવાર, લખાઈ, પોહોળાઈ, સ્થળ વગેરે લખવું) નીશાન છે. (ન હોએ, તો “નથી” લખવું) હિયા બીજી કાંઈ હકીકત, લાસ ઉપર કપડા, ફાગીના, વગેરે હશે, તો તે લખવું; (અને કાંઈ વિશેષ હકીકત લખવા સરખી હોએ, તો લખવી) (લાસના નસકારામાથી, મોહોમાથી પાણી, યા લોહી, શીસોટ, વગેરે નીકળેલું હોય, તો તે લખવું)

હાલ હમારી રૂબરૂ લેવાયલી જીખાનીઓથી, તથા લાશના દેખાવ, તથા આસપાસની સ્થિતિ અને એકદર હકીકત ઉપરથી હમારો મત એવો થાય છે કે, (હિયા જે મત થયો હોએ, એટલે મોતના કારણ સખથી દેખીતી રીતે મત થયો હોએ તે લખવો) અથવા શા કારણથી મોત થયું છે, તે કહી શકાતું નથી, તેથી દાકતરી તપાસ થવી જોઈએ એમ હમારો અભિપ્રાય છે. (એમ લખાએ).

તારીખ માહે સને મુકામ .. ..

(હિયા પચોની સહીઓ)

* * *
* * *

મહારા રૂબરૂ. (સહી)

સખ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તાલુકે .. ..

નોટ.—મુડડુ જડે, તે જખાનું પચાતનામું, નિશાન, ધસારા, ધાસમા યા ધૂળમાં નિશાની વગેરેનું અલગ કરવું.

અકસ્માત મરણોમાં સાધારણ મરણો, ખુનથી, હેર ખાવાથી, ગળે ફાસો ખાવાથી, નદી યા તળાવ, યા કુવામાં ડુબી જવાથી થાય છે.

દાકતરી તપાસથી પુરી હકીકત જાણવાનું બને છે પણ કેટલાક સામાન્ય ચિન્હો અને નિશાનીઓ દરેક કામમા ખાસ હોએ છે, તે જાણવી જોઈએ.

જેર ખાખતમાં.—સોમલથી હોએ, તો અગન, ગળામાં અતીશય બળતરા, લાલ ડોળાઓ, ઝાડો, ઉલટી, પેટમાં ઘેસુમાર અગન અને ઘેસેની હોએ વછ નામમાં ધણું કરી એજ નીશાન હોએ છે સ્ટ્રીકન્યામા—શરીરના સ્નાયુઓનું વખતાવખત અકદાઈ, ખેંચાઈ જવું, તાણ, આંકડી, ફાંત બંધ થવા વગેરે હોએ છે.

કવચિત ઉલટી હોય. અરીજીમાં,—મુસ્તી, ગુંગ અવસ્થા, અવયવોનું ચંડા પડવું, નાક તથા મોઢાંમાંથી શીજી, ઉલટીમાં અરીજીની મધ વગેરે હોય છે.

હંદરામાં,—બીયાંનો ભુકો રોટલામાં ખવાડવાથી, ચલમમાં પાવાથી,—હાથથી કલિપત વસ્તુ હવામાં પકડતો હોય, કાંતતો હોય, તેમ લાગે છે

પાણીમાં ડુબવાથી મરણમાં,—મ્હોમાં તથા નસકોરામાંથી શીજી, પેટમાં પાણી, રેતી, ઘાસ, તણખલાં હાથમાં પકડેલાં, ચા નખ નીચે ફળાવેલા, હાથ અને પગ કરચલી વળી ગએલી ચામડી સાથે, ભુરાસ પડતા, જીભ જડમાં વચ્ચે ફળાએલી ચા પછાડે ફળાયલી, ઘૂંદ્રિ સકોચાયલી,—વગેરે હોય, કપડાંની સ્થિતિ, પહેરવાની ઢબ, નજીકમાં કપડાં પડેલાં, ચા કાગળ વગેરે વખતે મળેથી કેટલીક સૂચક હકીકત મળે છે

ગળે ફાંસો ખાધાથી મરણમાં.—ઘોરડીનું કદ, દીવાલ કેટલી દૂર, દોરડાંની લંબાઈ, માંક કેવા પ્રકારની,—હાથની સ્થિતિ,—જમીનથી પગની ઉંચાઈ, નજીકમાં કાંઈ પુરસી ટેબલ, રડુલ વગેરે,—થુક શરીર તથા હાડકાં ઉપર નીકળી પડેલું તે,—સીધું કે મોઢાંના ખુણાઓમાંથી નીકળ્યું લાગે છે, ઘોરડો અંદરથી સાંકળ વાસેલો, બંધ, કે શી રીતે, તે વગેરે તપાસવું. તેથી કેટલીક અર્થસૂચક હકીકત મળી આવે છે.

સ.—પોલીસ અટકાયતમાં કેઈ શખસ હોય, ને મરી જાય તો શું થાય?

જ.—પંચાતનામાંનો અધિકાર હોય તેવા નજીકના માજીસ્ટ્રેટને ખબર આપવી. તેણે પંચાતનામું કરવું. (કલમ ૧૭૬.) મુડદું ફાટયું હોય, ને તે કહડાવી જોવાની માજીસ્ટ્રેટને જરૂર લાગે તો એજ કલમથી તેને તેવી સત્તા છે મુબ્બ ઇલાકામાં સરકારે એવું ઠરાવ્યું છે કે, આ વિષે ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટને રીપોર્ટ કરવો જોઈએ. વળી, સબઈન્સ્પેક્ટરે, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટને તુરત ખબર આપવી જોઈએ. ને તેણે ત્યાં જઈ તપાસ કરી પોતાનો રીપોર્ટ બનતી ઝડપથી ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવો જોઈએ.

આવું પોલીસની અટકાયતમાં મરણ થાય, ત્યારે હંમેશાં મુડદું વૈદ્યકી અમલદાર પાસે તપાસાવવાની જરૂર છે એમ સમજવું. ઇસ્પીતાલમાં કોઈ કેદી મરી જાય, ને આસીસ્ટન્ટ સરજનથી ઉતરતા દરજ્જાનો ન હોય, તેવો અમલદાર સર્વિશીક્ટ આપે કે સ્વાભાવિક કુદરતી રીતે મોત થયું છે, તો પછી વધારે તપાસની જરૂર રહેતી નથી.

પ્રકરણ ૫ મું.

ચોક્કસી તથા ઇનસાફ કરવાની જગા.

હરેક ગુન્હાની ચોક્કસી અથવા ઇનસાફ જે કોર્ટની સ્થાનિક હકુમતમાં તે બન્યો હોય, તે કોર્ટ કરવો એવો સામાન્ય નિયમ છે (કલમ ૧૭૭). જે જલ્લામાં કાંઈ કૃત્ય કર્યું હોય તેનું પરિણામ બીજા જલ્લામાં થયું હોય, તો તે સખબથી જે ગુન્હાનું તોહોમત આવે, તે બાબત ચોક્કસી બેમાંથી એમાં તે જલ્લામાં થઈ શકે (કલમ ૧૭૯) મદદગારીનો ગુન્હો થયો હોય, ત્યારે તે બાબતની ચોક્કસી જે હદમાં મદદગારી થઈ હોય, અથવા જ્યાં મદદગારી જેમા કરી તે ગુન્હો થયો હોય, ત્યાં બેમાંથી એમાં ત્યાં થઈ શકે. ચોરી એક જલ્લામાં થાય, ને તેનો માલ રાખવાનો ગુન્હો બીજા જલ્લામાં થયો હોય, તો ચોરીનો માલ રાખવા બાબતનું કામ બે જલ્લામાંથી એમાં ત્યાં ચાલી શકે (કલમ ૧૮૦) કમ હોવા બાબત, ડાકાઘડીની ટોળીમાં હોવા બાબત,—અથવા પહેરામાંથી નાશી જવા બાબતની તપાસ (ગુન્હાની ચોક્કસી) જે કોર્ટની સ્થાનિક હદમાં તોહોમતવાળો રાખસ હોય, તે કરી શકે (કલમ ૧૮૧. ૧) સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ અને સાપરાધ વિશ્વાસ-ઘાતના ગુન્હાનો ઇનસાફ, જે મિલકત સંબંધી ગુન્હો હોય, તે મિલકતનો કોઈ પણ ભાગ જે કોર્ટની હકુમતમાં તોહોમતવાળાએ લીધો હોય, રાખ્યો હોય,—અથવા જે કોર્ટની હદમાં તે ગુન્હો કર્યો હોય, ત્યાં એમાં ત્યાં થાય તેમજ ચોરીના ગુન્હાની તપાસ, જે કોર્ટની હકુમતમાં ચોરી થઈ હોય, આ ચોરના કબજામાં હોય, આ ચોરેલી મિલકત બહુ રાખનારના કબજામાં હોય, તે કોર્ટની હકુમતમાં થાય. હરજી કરવા અથવા ફાસલાવવાના ગુન્હાની તપાસ, જ્યાં હરજી કર્યું તે કોર્ટની હદમાં આ તો, જ્યાં તેને લઈ ગયા હોય, આ સંતાડી આ અટકાવી રાખેલ હોય, તે હદમાં થઈ શકે (કલમ ૧૮૧. ૨, ૩, ૪). ગુન્હાનું સ્થળ નક્કી ન હોય, અથવા જુદા જુદા જલ્લામાં ગુન્હો થયો હોય, આલુ રહે તેવો ગુન્હો થયો હોય,—અથવા પણ્કિ કૃત્ય મળીને ગુન્હો થયો હોય, તો આ ડીસ્ટ્રીક્ટો પૈકી એમાં તે હદમાં તે બાબતની ચોક્કસી થાય. (કલમ ૧૮૨). રેલ્વે, ટેલીગ્રાફ, પોસ્ટ ઓફીસ, અથવા હથીઆર, અથવા મુખ્ય સામગ્રી સંબંધી ગુન્હાની બાબતમાં તેનો ઇનસાફ ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં કરવો જોઈએ, પણ તે ગુન્હો ત્યાં થયો હોય કે નહીં, પણ સંબંધી શહેરો ત્યાં માલમ પડવા જોઈએ. (કલમ ૧૮૪).

વધારે માહિતી માટે કી. પ્રો. કોડની કલમો ૧૭૭ થી ૧૮૬ સુધી, તે જુદા જોવી.

સ.—કેટલાક ગુન્હાના કામો ચલાવવાની બાબતમાં અમુક અમલદારની ફરીઆદ, આ સાકશન વગર, તપાસ ચાલી શકતી નથી, તે કેવા ગુન્હાઓ?

જ.—આ બાબત ક્રી.પ્રો.કો. કલમ ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯ માં વિગતવાર આપી છે, તે સાચા આકટ જોવો.

પોલીસખાતાને સબ ધે પીનલકોડ કલમ ૧૮૨ મુજબ ખોટી ખબર આપ્યાનું કામ, કલમ ૨૧૧ (પીનલકોડ) મુજબ ખોટી ફરીઆદ કર્યાનું કામ, પીનલકોડ કલમ ૧૯૩ મુજબ પ્રતિજ્ઞા ઉપર જુઠી સાક્ષી આપ્યાનું કામ,—લાગતા વળગતા અમલદાર યા જે કોર્ટ આગળ કામ ચાલ્યું હોય તેની ફરીઆદ, યા તેના સાકશન વગર ચાલી શકતું નથી તેમજ કરાર તોડવા બાબત, આખરૂં લેવા બાબત, લગ્ન વિરુદ્ધ ગુન્હા બાબતનાં કામો, તે ગુન્હાથી જે શખસને નુકસાન પોહ્યું હોય તેની ફરીઆદ વગર કોર્ટ સાંભળશે નહીં છીનાળાં યા પરણેલી સ્ત્રીને ફ્રાસલાવી લઈ જવાના ગુન્હાની ફરીઆદ, તે સ્ત્રીના ધણીની ફરીઆદ વગર, અથવા તે ધણી તરફથી જે શખસની સંભાળમાં સફરહુ સ્ત્રી તે ગુન્હા વખતે હોય, તેની ફરીઆદ વગર કોર્ટ કોર્ટ સાંભળી શકે નહીં.

માજસ્ટ્રેટને ફરીઆદ કરવા બાબત.

કોઈ માજસ્ટ્રેટને હકુમત ક્યારે પ્રાપ્ત થાય છે તે ફરીઆદ લેતી વખતે જુબાની વગેરે લેવાની બાબત કલમ ૧૯૦ થી ૨૦૫ નુધી છે તેમાં પોલીસને જાણવા જેવું ખાસ ન હોવાથી અત્રે આપવામાં આવ્યું નથી. કોઈની ફરીઆદ ઉપરથી,—પોલીસ રિપોર્ટ ઉપરથી,—ખીજા કોઈથી જાણવાથી અગર પોતેજ જાણ્યાથી યા શક ઉપરથી,—એમ ત્રણ રીતે કોઈ ગુન્હો સાંભળી શકે છે પહેલા તથા ખીજા પ્રકારનો અધિકાર અધા માજસ્ટ્રેટને ધણું કરી હોય છે, ત્રીજા પ્રકારનો અધિકાર ધણું કરી ફર્ટ કલાસ માજસ્ટ્રેટનેજ અપાય છે.

કેટલાક પ્રસંગે ફરીઆદના ખરાપણા વિષે શક જાય, તો તેવો કારણસહ ઠરાવ લખી, પોલીસ—અમલદારને લખી તેની પ્રથમ ચેકશી કરાવાય છે. પોલીસ અખત્યારી, કે ખીન અખત્યારી, ગમે તે ગુન્હાની તપાસ આ રીતે કલમ ૨૦૨ પ્રમાણે કરાવવા માજસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે. આવો અખત્યાર, ૧ લા તથા ૨ જા વર્ગના માજસ્ટ્રેટનેજ આપવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે હુકમ આવેથી પોલીસે તપાસ કરવીજ જોઈએ.

પણુ આવો અધિકાર વાપરી પોલીસ પાસે તપાસ કરાવવા જેમ અને તેમ આશુ મોકલવું, એમ હ્યું છે

જુદી જુદી જાતના મુકરદમા ચલાવવાની રીત.

માજસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં મુકરદમો ચલાવવાની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ કાયદાથી નિર્માણ થયેલી છે. સમન્સ ફેસોમાં જુદી, વારંટ ફેસોમાં જુદી, સમરી ફેસોમાં જુદી મેશન કોર્ટમાં કમીટ થતા અવલ માજસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં ચોકશી થાયે તેની રીત જુદી, અને શેસન કોર્ટમાં ઈન્સાફની રીત જુદી. આમ જુદા જુદા પ્રકારે ફેસો ચલાવવા હ્યું છે.

સમન્સ ફેસો.—એટલે એવા ફેસો કે જે ગુન્હા સાડે છ મહિનાથી ગંદે શિક્ષા થઈ શકતી નથી, તેમાં પદ્ધતિ નીચે મુજબ છે —તોહોમતદાર કોર્ટ ડ્યુટી આવેથી તેને તોહોમતનો સારાશ સમગ્નવી પુછવામાં આવે કે—તેને શિક્ષા કેમ ન કરવી તેનું કારણુ બતાવવું —રીતસર તોહોમતનામું કરવાનું નહિ (ક. ૨૪૨) કબુલ કરે તો તેના શખ્ષ લખી લઈ સગ્ન થાયે (ક. ૨૪૩) નહિ કબુલ કરે તો ફરીઆદીનો પુરાવો લે, પછી તોહોમતદારનો જવાબ લઈ બચાવનો પુરાવો લે. જરૂર પડ સમન્સ કોર્ટ (ક. ૨૪૪). પછી છાડી મુકે યા સાખીતીનો ઠગવ કરી શિક્ષા કરે (કલમ ૨૪૫) ફરીઆદી ગેરહાજર હોયે તો કામ કાઢી નાંખે (ક. ૨૪૭) ફરીઆદી ફરીઆદ ખેંચી લે (ક. ૨૪૮)

વારંટ ફેસો.—એટલે જેમાં છ મહિનાથી ગંદે સગ્ન થાયે તેવા ફેસોમાં પદ્ધતિ —તોહોમતદાર કોર્ટમાં હાજર થયા બાદ ફરીઆદી તથા તેના સાક્ષીઓનો પુરાવો લે, જરૂર પ્રમાણે સમન્સથી બોલાવે, (ક. ૨૫૨) તોહોમતદારને ડીસચાર્જ કરે (છાડી દે), (કલમ ૨૫૩) તોહોમતનામું, - યા તો તેનો જવાબ લઈ સબજાવે, અથવા પ્રથમ દર્શનિક પુરાવો હોયે ત્યારે થોડો પુરાવો નોંધ્યા પછી પણ ફરમાવે (ક. ૨૫૪) તેને તોહોમત વાંચી સબજાવતી કબુલે, તો શિક્ષા કરે (ક. ૨૫૫) ના કબુલ કરે, ને ઈન્સાફ માંગે, તો ફરીઆદીના સાક્ષીને માંગે તો, તેની ઉલટ તપાસણી તોહોમતદાર કરી શકે, જે કાંઈ લખીતવાર બચાવ આપે તો લેવો. (ક. ૨૫૬). તોહોમતદારે બતાવેલા સાક્ષી બોલાવવા, યા ન જરૂર

હોયે, તેની ના પાડવી (ક. ૨૫૭) ગુન્હાની ના સાબીતી થાયે તો છોડી દે, યા સાબીત થાયે તો શિક્ષા કરે (ક. ૨૫૮).

નોટ.—“ડીસચાર્જ” અને “એક્વીટ” આ બે શબ્દો તોહોમતદારને છોડી દેતાં વપરાયે છે, તેનો અર્થ જાણવો જોઈએ. ‘ડીસચાર્જ’—માં છોડી દે, તોપણ વિશેષ પુરાવો મળે તો ફરી કામ ચાલી શકે, “એક્વીટ” હોયે તો નિર્દોષ હોયો, ને ફરીથી તેજ આપત તેના ઉપર કામ ચાલી શકે નહિ.

સેશન્સ કેસની પદ્ધતિ.—માજસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં પ્રથમ ચોક્કશી વિષે ફી પ્રો. કે. કલમો ૨૦૬ થી ૨૨૦ જેવી, મેજન કોર્ટમાં કામ ચાલવાની રીત કલમ ૨૬૮ થી ૩૦૮ જેવી. સમરી ટ્રાયલ.—એટલે સક્ષમ ચોક્કશી સાફ કલમ ૨૬૦ થી ૨૬૫ જેવી.

નજવી તથા તસ્દી આપે તેવી ફરીઆદો.

ફેટલાક ગુન્હાઓની ફરીઆદ માજસ્ટ્રેટ પાસે થાયે છે. તેમાંથી પ્રોમેસ નીકળ્યા પછી યા કામ ચાલ્યા પછી તોહોમતદારને છોડી મુકવામાં આવે, તે વખતે જો માજસ્ટ્રેટની આવી ખાતરી થાયે કે તોહોમત આણેલું, તે નજવું અને માત્ર તસ્દી આપવા ખાતર હતું, તો ફરીઆદીને દંડ કેમ ન કરવો, તે વિશે તેને કારણ બતાવવા કહી, તેની હકાગત સાંભળી, તેને, પચાસ રૂપિયા સુધી દંડ કરવા માજસ્ટ્રેટને સત્તા છે આવો દંડ ‘સમન્સ’ યા ‘વારંટ’ કેસ હોયે, તોપણ ઉપર પ્રમાણે કરી શકે છે. (કલમ ૨૫૦) અને તોહોમતદારને તેમાંથી નુકસાની યા બદલો અપાવવા હુકમ કરી શકે છે.

મેલાપી તોહોમતદારને માફી આપી સાક્ષી લેવા આપત.

આ કલમ ૩૩૭ માં છે, ને તેનો પોલીસને ઘણો ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, તે કલમ નીચે મુજબ છે :—

(૧) જો ગુન્હાનો ઈન્સાફ સેશન કોર્ટથીજ અથવા હાઇ કોર્ટથીજ થઈ શકે તેવા કોર્ટ પછી ગુન્હાની આખતમાં જલ્દા માજસ્ટ્રેટ, પ્રેસીડેન્સી માજસ્ટ્રેટ, ગુન્હાની ચોક્કશી કરનારો ૧લા વર્ગનો કોર્ટ પછી માજસ્ટ્રેટ,

અથવા જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટની મંજૂરીયત લઇને બીજા કોઇ પણ માજિસ્ટ્રેટ, જે ગુન્હાની ચોક્કસ ચાલતી હોય તે ગુન્હામાં ફાળો શખસ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે સામેલ છે અથવા તે બાબત જાણીતો છે, એમ ધારવામા આવતું હોય, તે શખસની સાહેદી લેવાના હેતુથી તેને, તે ગુન્હા સબધી તથા બીજા જે શખસ તે ગુન્હો કરવામાં મુખ્ય અથવા મદદગાર તરીકે સામેલ હોય, તે દરેક શખસ સબધી જે જે કેદિયત તેના જાણ્યામાં હોય તે સઘળી કેદિયત પુરેપુરી તથા ખરેખરી તેણે જાહેર કરવી એવી શરતથી માફી આપવાનું વચન આપવાને મુખ્યત્વાર છે.

(૨) આ કલમ પ્રમાણે માફી આપવા માડી હોય તે કબૂલ કરનાર દરેક શખસની તે મુકદ્દમામાં સાહેદ દાખલ જીબાની લેવી

(૩) સફરલુ શખસને બે જામીન ઉપર છાડ્યો ન હોય તે, પ્રસંગ પ્રમાણે સેશન કોર્ટ અથવા હાઈ કોર્ટ તે ઇન્સાફનું કામ પુરૂ કરે ત્યાં સુધી તેને પેહરામાં અટકાવી રાખવો

(૪) પ્રેસીડન્ટી માજિસ્ટ્રેટ શિવાય બીજા જે માજિસ્ટ્રેટ આ કલમ પ્રમાણે માફી આપવાનું કહે તે માજિસ્ટ્રેટ તેમ કરવાના પોતાના કારણ દકતરમાં દાખલ કરવાં, અને જ્યારે કોઈ પણ માજિસ્ટ્રેટ એ પ્રમાણે માફી આપવાનું કહ્યું હોય અને જે શખસને તે આપવાનું કહ્યું હોય, તે શખસની જીબાની લીધી હોય, ત્યારે તે મુકદ્દમાનો ઇન્સાફ તેણે જાતે કરવો નહીં, પણ જે ગુન્હો સફરલુ શખસે કર્યાનું જાણાતું હોય તે ગુન્હાનો ઇન્સાફ કરવાનો અધિકાર તે માજિસ્ટ્રેટને હોય તેાપણુ

નોંદ.—માફી આપનાર માજિસ્ટ્રેટ “કમીટ” તેા કરી શકે.

વિશેષ સમજૂતી.—આવા માફી આપેલા મેલાપી તેાહોમતદારને “ડીંગ્સ એવીડન્સ” અથવા “એપ્રુવર”—કહેવાય છે આવા કામોમાં એક કરતાં વધારે તેાહોમતદારો ગુન્હો કરનારા તરીકે હોય છે. મુખ્ય બાબત તેા એ છે કે તે ગુન્હો એવો હોવો બેઠાયે કે જોનો ઇન્સાફ ફક્ત સેશન્સ કોર્ટજ કરી શકે. એવા ગુન્હામાં બે નજરે બેનાર સાક્ષીને, યા બીજા સીધા, પુરાવો હોય, તેા કોઇને માફી અપાયે નહીં. પણ જ્યારે મજબૂત પુરાવો ન હોય, ને તેથી ગુન્હો કરનાર

શિક્ષામાંથી બચી જાય તેમ હશે, તો પછી આ કલમને આધારે કોઈ સહતોહોમતદાર યા મેલાપીને માફી આપવા તજવીજ કરવી પડે છે. અને ત્યાં સુધી મુખ્ય ગુન્હેગારને માફી નહીં આપવી જોઈએ; જેનો ગુન્હામાં થોડા ભાગ હોય, પણ જે તમામ હકીગતનો જાણનાર હોય, તેને માફી આપવી જોઈએ, વળી બનતાં સુધી એકજ મેલાપીને માફી મળે, પણ તેનાથી બધી હકીગત મળી ન શકે, તો એકાદ બીજાને પણ માફી આપી શકાશે કેસનો ગંભીર પ્રકાર અને તોહોમતદારોની સંખ્યા તથા તેઓનાં કૃત્યો ઉપર સર્વે આધાર રહે છે.

માફી આપે તે ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ, પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટ, યા એ કામની ચોકશી કરી શકે તેવો કમર્ટ ક્લાસ માજિસ્ટ્રેટ હોવો જોઈએ. પણ ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટની મંજૂરીથી કોઈ પણ માજિસ્ટ્રેટ આપી શકે. પોલીસ અમલદાર માફી આપી શકે નહીં તોહોમતદાર માફી માગે નહીં, પણ માજિસ્ટ્રેટ આપે અને તોહોમતદાર તે કબુલ રાખે, અને તે કામની તમામ હકીગત પુરેપુરી અને સાચે સાચી કેહેવાની શરતેજ માફી આપાયે. આવી માફી લખીતવાર ઠરાવ કરીને નોંધવી જોઈએ તે પછી તેવો સહતોહોમતદાર પ્રથમથીજ જામીન ઉપર ન હોય, ને જે કેસમાં હોય, તો સેશન કોર્ટમાંથી કામનો આખર નિકાલ થતાં સુધી તેને કેસમાંજ રહેવું પડે કાયદો આવો છે. એમ માજિસ્ટ્રેટ માફી આપતી વખતે તેને સમજાવી દેવું છેવટ તેને છોડી દેવામાં આવશે એમ કેહે, તો તે ગભરાશે નહીં, ને બીજા તોહોમતદારોને તે બિહવડાવી ઉધું ચતું સમજાવી ફેરવી નહીં શકે. માટે આવી વખતે એવા પૂર્વોપાય કરી રાખવા પોલીસ અમલદારોએ હુશીઆરી રાખવી જોઈએ. શરમ ન રાખતાં ગુન્હા સંબંધી તમામ હકીગત ખગેખરી અને પુરેપુરી તે જાહેર કરે, તેમ યોગ્ય સમજીત તેને થવી જોઈએ.

આવી સાક્ષી તે કામમાં પુરાવા તરીકે વાપરી શકાશે. પણ પુરાવાના આકટની કલમ ૧૩૩ તથા ૧૧૪ ઉપર આધાર રાખી તેની ખરાપણાની પુખ્તીમાં બીજે સ્વતંત્ર પુરાવો જોઈએ. ગુન્હાના સ્વરૂપ ઉપર, અને તોહોમતદારની તેમાં સામેલગીરી એટલે હસ્તી,—એ બે આબતોમાં પુખ્તીકારક પુરાવો જોઈશે.

નોંદ.—આવી રીતે માશી આપેલા સાક્ષી માશીની શરત તોડે, યા જીકુ બોલે યા પાછળથી ફરી જાએ તો માશી રદ જશે. ને તે વખતે નહીં, પણ પાછળથી તેના ઉપર એજ ગુન્હા બદલ કામ ચાલી શકશે, અને તેની આપેલી જીખાની તેની વિરૂદ્ધ વાપરી શકાશે પણ કસમ ઉપર ખોટી જીખાની આપ્યાનું કામ તેની ઉપર ચલાવવાનું હોએ તો કાઠ કોર્ટની પરવાનગી જોઈએ (કલમ, ૩૩૭ થી ૩૩૯)

કોઈ તોહોમતદારની જીખાની કોર્ટમાં લેવા વિશે.

આ વિશેમા કલમ ૩૪૨ છે તોહોમતદારની જીખાની સવાલ જવાબના આધારમા કોર્ટ લેવી જોઈએ. એ જીખાની લેવાની કોર્ટની ફરજ છે, અને તેનું ધોરણ એ છે કે,--તેની વિરૂદ્ધ જે પુરાવા કોર્ટમાં નોંધાયેલા હોએ, તેના ખુલાસા કરવાની તેને હુમેશ તક આપવીજ જોઈએ, એવા ધનસાફનો નિયમ છે. જવાબ આપવાની ના કહે, યા જીકુ બોલે તો તેને કાયદાનું બંધન નથી, કેમકે તોહોમતદારને કસમ અપાઈ શકતા નથી; પણ એમ ના કહેવા ઉપરથી, યા જીકા જવાબ ઉપરથી, કોર્ટ પોતાને યોગ્ય લાગે, તે અનુમાન તેની વિરૂદ્ધમા ઉઠાવી શકશે. તોહોમતદારને પુછે, તે કોર્ટને પુછે ફરીઆલી તેને પુછી ન શકે (કલમ ૩૪૨, ૩૬૪)

કયા ગુન્હાઓમાં માંડવાળ થઈ શકે.

કેટલાક ગુન્હાઓની કોર્ટમાં માંડવાળ થઈ શકે છે તે તમામ ગુન્હાઓનું લીસ્ટ કાયદાની કલમ ૩૪૫ મા આપેલું છે, તે જોવું પણ પોલીસને ખાસ જાણવાજોઈએ, માંડવાળ થઈ શકે તેવા ગુન્હાઓ નીચે મુજબના છે —

ધર્મ સબંધી કોઈનું દિલ દુખાવવાના

ધરાધારી શખ્દો બોલવા . . . કલમ -- ૨૬૮

વ્યથા કરવી . . .

.. કલમ — ૩૨૩, ૩૩૪.

કોઈ શખ્સને ગેરવાજબી અટકાવ

કરવો, યા કેદ કરવી . . .

કલમ.—૩૪૧, ૩૪૨

હુમલો અથવા સાપરાધ બળ વાપરવું

કલમ.—૩૫૨, ૩૫૫, ૩૫૮.

કાયદા વિરૂદ્ધ જબરાઈથી મજૂરી

કરાવવી . . .

કલમ.—૩૭૪

ખિનાર, કોઈ ખાનગી શખ્સને હાની

હોય ત્યારે . . .

.. કલમ — ૪૨૬, ૪૨૭.

સાપરાધ પ્રવેશ તથા ધરપ્રવેશ . . .

.. કલમ — ૪૪૭, ૪૪૮.

છિનાળું-પરણેલી ઝીને ફેસલાવી

લઈ જવી વગેરે .. .. કલમ.—૪૬૭, ૪૬૮.

આખરૂં લેવી તથા તે સાફ છાપડુ વગેરે કલમ.—૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨.

સમાધાનીના ભંગ સાફ તિરસ્કાર,
સાપરાધ ધમકી .. .. કલમ.—૫૦૪, ૫૦૬.

મહાવ્યથા (કોર્ટની પરવાનગી લઈને) વ્યથા.—૩૨૪, ૩૩૫, ૩૩૭, ૩૩૮.

આ પ્રમાણે બીજા થોડાક ગુન્હાઓ છે, તે સાફ આકટ નેવો. અત્રે જરૂરીજ આપેલા છે—માડી વાળવાથી તોહોમતદાર નિર્દોષ થયો—“એકવીટ” થયો, ગળાય છે.

કામ ચલાવવાનું મુલતવી રાખવાનો કોર્ટનો અધિકાર

આ બાબતમાં કલમ ૩૪૪ છે. કોઈ શાહેદીની ગેરહાજરીને લીધે, અથવા બીજા કોઈ યોગ્ય કારણને લીધે, કોઈ પાલુ ચોકશી અથવા ઈન-સાફ્ટુ કામ શરૂમાંજ યા વચમાં મુલતવી રાખવાનું જરૂર યા યોગ્ય લાગે તો કારણ બતાવી ‘લખીત’ હુકમ કરી યોગ્ય મુદત સુધી મુલતવી રાખી શકે. અને તોહોમતવાળો પહેરામાં હોય તો વારંટ કાઢી તેને અટકાય-તમાં પાછો મોકલી શકે. તોહોમતવાળાએ કોઈ ગુન્હો કર્યો છે એવો વહેમ આવે તેવો પુરતો પુરાવો મળ્યો હોય, ને તેને પાછો અટકાયતમાં મોકલવાથી વધારે પુરાવો મળે તેમ છે એમ દેખાય, તો તે વાજબી સખ્ય ગળાશે. આ પ્રમાણે એકી વખતે પંદર દિવસ કરતા વધારે મુદત સુધી તેને પહેરામાં પાછો મોકલવો નહિ. એ પ્રમાણે પંદર દિવસ ગમે તેટલી વખત આપી શકાય.

“જજમેંટ” યાને ફેસલા વિશે.

ફાજદારી કોર્ટના ફેસલામાં શું નિયમ.—મુદ્દાનાં ‘પોઇન્ટો’—તે વિષે કોર્ટનો નિર્ણય,—તેનાં કારણો,—કાયદાની કલમ, તથા શિક્ષાના ઠરાવ હોય તો તે,—છાડી મુકવાનો ઠરાવ હોય તો તેમ,—એટલું ફેસલામાં લખવું જોઈએ. સદર ફેસલો ખુલ્લી કોર્ટમાં કહી યા વાંચી સંભળાવી, કોર્ટના અધ્યક્ષે તેના ઉપર તારીખ વગેરે લખી પોતાની સહી.

કરવી. તોહોમતદારની સમક્ષ કેસલો આપવો પડે. માત્ર દંડની શિક્ષા હોય, અને જે તોહોમતદારની હાજરી ચાલતે કામે ફાટ માફ કરી હોય, તો તેનો વકીલ હાજર હોય, તોપણ ચાલે

હાંસીની શિક્ષા સેશન્સ ફાઈ ફરમાવે ત્યારે તે હાઈ ફાઈની મંજુરીની શરતે થઈ શકે કામ મંજુરી સાફ હાઈ ફાઈમાં જાય, ને કેદીને સૂચના મળે છે કે તેને અપીલ કરવી હોય, તો સાત ફિવસની મુદતમાં કરવી

ફટકાની શિક્ષા — આરતોને થઈ ન શકે, જે મરદોને મોત સમુદ્રપાર, શાસનિક દાસત્વની, અથવા પાચ વરસ કરતા વધારે મુદતની કેદનો હુકમ થયો હોય, તેને ફટકાની શિક્ષા થઈ ન શકે, તેમજ પીસતાલીસ વરસ કરતા વધુ ઉમ્મરના મરદને પણ એ સજા ન થઈ શકે. (કલમ ૩૮૦ થી ૩૮૬)

અપીલોના હુક આખત પોલીસે જાણવાળેજા આવતો

સેકન્ડ ક્લાસ તથા થર્ડ ક્લાસ માજિસ્ટ્રેટના ઠરાવ ઉપર અપીલ ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને થાય, ફર્ટ ક્લાસ માજિસ્ટ્રેટના ઠરાવ ઉપર અપીલ સેશન્સ ફાઈમાં થાય ફર્ટ ક્લાસ માજિસ્ટ્રેટ ફક્ત ૫૦ રૂપિયા દંડ કરે, યા ફક્ત વધતામાં વધતી એક મહિનાની કેદની સજા કરે, તો અપીલ થઈ શકે નહિ “સમરીટાચલ” ની રીતે, જે ત્રણ મહિના કેદની ફક્ત સજા કરી હોય, યા ૨૦૦ રૂપિયા દંડની ફક્ત સજા કરી હોય, તો અપીલ થઈ શકે નહિ—સેશન્સ જડજના ઠરાવ ઉપર અપીલ હાઈ ફાઈમાં થાય. વિશેષ હકીગત સાફ આકટની કલમો ૪૦૪ થી ૪૩૧ સુધી જોવી.

‘એક્વીટલ’ એટલે ચાર્જ ફરમાવી નિર્દોષ ઠરાવવામાં આવે તે ઉપર ફક્ત સરકારજ અપીલ કરી શકે (કલમ ૪૧૭). પોલીસને એમ લાગે કે નિર્દોષ ઠર્યો હોય તેવા કોઈ તોહોમતદાર વિરુદ્ધ અપીલ કરવી છે, તો પોતાના ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને પ્રથમ લખવું તેઉ ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને લખે. તે સરકારના “લીગલ રીમેમ્બ્રન્સ” ને લખે. વાજખી લાગે ને અપીલ કરવાની જરૂર લાગે તો તે હાઈકોર્ટમાં સરકારી વકીલને લખી અપીલ કરાવી શકે. સરકારે એવું ઠરાવ્યું છે કે

દરેક નિર્દોષ ઠયાના ઠરાવ ઉપર અપીલ કરવાની નથી. ગેરવાજખી ઠરાવ હોય, તો તે ઉપર હંમેશ અપીલ કરવી એમ નથી. પણ કાંઈ કાયદા સંબંધી ગેરસમજુત, યા હકીગત સંબંધી ગેરસમજુત, યા ગેરવાજખી-પણુ, એવા પ્રકારનુ થયુ છે કે જેમાં પ્રગ્નહિતનો, સરકારી રાજ્યનીતિનો, સરકારી મોહોટી આવક ને નુકસાન વગેરેની બાબતને લીધે ખાસ અપીલ કરવાની તેવા કોઈ કારણુચર ખાસ જરૂર છે એમ હોય, તોજ અપીલ “એકવીટલ” ઉપર કરવાની છે.

વળી કોઈ કોર્ટના ઠરાવ ઉપર “રીવીઝન” કરાવવાની ઇચ્છા હોય, યા કોર્ટને છોડી મુક્યો એટલે “ડીસચાર્જ” કર્યો હોય તેને કમીટ કરાવવાનો હોય, યા તેના ઉપર કામ ચલાવવા કામના કાગળો તપાસાવવા હોય, તો ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થઈ શકે. તે સાથે આકટ જોવો.

જે પોલીસ અમલદાર ચાકશી કરી હોય, તે કામ ચલાવી ન શકે.

આ વિશે કલમ ૪૮૫ છે કે, તેમા એમ હુકુ છે, પોલીસ ચાકશી જાણુ કરી હોય, એટલે તે કામમા પુરાવો એકઠો કરવામા કાંઈ પણ ભાગ લીધા હોય, તેવો કોઈ પોલીસ અમલદાર “પ્રોસીક્યુશન” નુ કામ ચલાવવા કોર્ટમાં ઉભો રહી શકે નહીં કેસ “કોગ્નીઝેબલ” હોય કે, “નોન-કોગ્નીઝેબલ” હોય, તેથી કાંઈ આ નિયમમાં ફરક પડતો નથી.

વૈદકી તથા બીજા પુરાવા બાબત વિશેષ નિયમો

કોઈ સીવીલ સરજનની યા વૈદકી સાહેદની બુબાની કોઈ માલુ-સ્ટ્રેટો તોહોમતદાર સમક્ષ લખ તે ઉપર કાયદામા ઠરાવેલુ સર્ટિફીકેટ લખી સહી કરી હોય, તો તેને ફરીથી સાક્ષીમાં બોલાવ્યા વગર તે તોહોમતદારના કામમા મેશન્સ કોર્ટમાં દાખલ થઈ શકે છે. જરૂર પડે તો તેને બોલાવવો (કલમ ૫૦૯).

તેમજ કાંઈ પદાર્થ અથવા વસ્તુની તપાસ યા પૃથક્કરણ કરી સરકારના “ફમીકલ એનેલાઈઝર” રીપોર્ટ કર્યો હોય, તેવો રીપોર્ટ,

કોઈ ચોકશી યા ઇન્સાફના કામમાં કાયદેસર રીતે પુરાવામાં, તે અમલદારને બોલાવ્યા વગર, દાખલ થઈ શકે, (કલમ ૫૧૦)

નોટ.—ઝેરની બાબતમાં, લોહીવાળા બોબર, હથીઆર, કપડાં, વગેરે બાબતમાં પુછાવેલા આવા અભિપ્રાયોને આ કસ્ટ લાગુ પડે છે

સ—કોઈ શખસને અગાઉ ગુન્હો સાબીત થઈ શિક્ષા થઈ હોય, તો તે કેવી રીતે સાબીત કરવો?

જ—ચાર રીતે આવી સાબીતી આપી શકાય. ૧ હુ,—શિક્ષા કરનાર કોર્ટનું ફકતર જેના તાબામાં હોય, તેની સહી સાથેના ઇન્તેખાયા યા દાખલો રજુ કરવો. અથવા, ૨ જુ,—જે જેલમાં તેણે સજા ભોગવી હોય, ત્યાંના જેલરની સહી સાથેનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું. અથવા, ૩ જુ,—જે વારંટની ડખતે તેણે શિક્ષા ભોગવી હોય, તે અસલ વારંટ મંગાવી રજુ કરવું. અથવા, ૪ થુ,—“ફીગર ઇમ્પ્રેશન” લઈ, બુરોમાં તેનું કોર્ડ મળે અને તે શખસને સજા થઈ હતી એમ નિકળે તો, તે કોર્ડ રજુ કરવો.

આમાં લખેલી પહેલી, બીજી, તથા ત્રીજી રીતમાંથી ગમે તે રીતે સાબીતી રજુ કરવામાં આવે, ત્યારે ઓળખનો પુરાવો—એટલે શિક્ષામાં ગયેલો જે શખસ હતો, તે આજ, તોહોમતદાર છે, એમ પુરાવો હંમેશા જોઈએ (કલમ ૫૧૧)

પોલીસ પકડેલી મિલકતની વ્યવસ્થા.

નધણીયાની, યા શક ઉપરથી પોલીસે જે મિલકત પોતાના કબજામાં લાધી હોય, તે વિશે કોઈ માજિસ્ટ્રેટને રીપોર્ટથી જાહેર કરવું જોઈએ. માલીકને પાછી આપવા, અથવા તેવો કોઈ માલીક ન જણાય તો તે કયા રાખવી ને કયા રજુ કરવી તે વિશે તે હુકમ કરી શકશે. માલીક હશે, તો યોગ્ય લાગે તે શરતે માજિસ્ટ્રેટ તેને તે આપી શકે છે, નહિ તો જાહેરનામાં છ મહીનાની મુદતના પ્રસિદ્ધ કરી, તે દરમ્યાન જરૂર લાગે તો નાશ થતો અટકાવવા તે વેચી નાખે, અને મુદત પિતે ડીમ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ, યા સબડીવીઝન માજિસ્ટ્રેટ, યા કોઈ પહેલા વર્ગના માજિસ્ટ્રેટનો હુકમ મેળવી વેચી નાખી, સરકાર ખાલસા કરી શકે (કલમ ૫૨૩, ૫૨૪, ૫૨૫).

પ્રથમ ગુન્હો કરનારને ખત ઉપર છોડવા આખત, તથા

ગુન્હોગારના પત્તા બહાર કરવાના હુકમ આખત.

ચોરી, ઘરમાં ચોરી, સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ, ઠગાઈ, અથવા જે ગુન્હા આખતમાં બહુ તો એ વરસની શિક્ષા થઈ શકે, તેવા કેઈ કામની સાખીતી અમુક શખસ ઉપર થાય, અને ગુન્હો પહેલવહેલોજ હોય, તો તેની પ્રથમ સારી વર્તણૂક, ગુન્હાનું નજીવું રૂપ, તેની અવસ્થા વગેરે ઉપર વિચાર કરી તેને સારી ચાલથી ચાલવાના ખત, યા જામીન સાથે ખત, ઉપર છોડવો યોગ્ય લાગે તો ઘણામાં ઘણું એક વરસની મુદતનું ખત, કેઈ ફર્ટ કલાસ માજસ્ટ્રેટ લઈ, તેને જોડી શકે. કોઈ બીજા, યા ત્રીજા વર્ગના માજસ્ટ્રેટને એમ કરવું યોગ્ય લાગે તો અને સરકારે ખાસ તેવો અખત્યાર તેને ન આપ્યો હોય તો તે ઉપર પોતાનો તેવો ખત લખી કામના કાગળો કેઈ ફર્ટ કલાસ અથવા સબ ડીવીઝન માજસ્ટ્રેટ પાસે મોકલે, અને સાથે તોહોમતદારને મોકલે, યા જામીન ઉપર છોડે; અને તે યોગ્ય લાગે તેમ હુકમ કરે. (કલમ ૫૬૨)

નોટ.—હાલમાં આ કલમનો વધારે ઉપયોગ થવાની જરૂર છે, એમ સરકારે અભિપ્રાય આપ્યો છે, અને આ કલમ માત્ર નાની ઉમરના નાદાન માણસોનેજ સાફ માત્ર છે, એવું કાંઈ નથી, એમ મુંબઈ હાઇ કોર્ટના એક ફેસલાને આધારે સરકારે બહાર કહ્યું છે

અગાઉ ગુન્હો કર્યો હોય તેવા ગુન્હોગારે પતો બહાર કરવા આખતમાં.—કેઈ શખસ ઉપર પીનલ કેડ આખ ૧૨ માં પ્રમાણે સિક્કા તથા સરકારી સ્ટાપ સંબંધી અથવા આખ ૧૭ માં પ્રમાણે મિલકત સંબંધી, એવો ગુન્હો પ્રથમ સાખીત થયો હોય, કે જેમાં ૩ વરસ યા વધુ કેદની શિક્ષા થઈ શકતી હોય, અને તેવાજ પ્રકારના કેઈ ગુન્હાની ફરી સાખીતીનો ઠરાવ કેઈ હાઇ કોર્ટ, સેશન્સ કોર્ટ, પ્રેસીડન્સી માજસ્ટ્રેટ, જિલ્લા માજસ્ટ્રેટ, પેટા તુકડી માજસ્ટ્રેટ, અથવા ૧ લા વર્ગના કેઈ માજસ્ટ્રેટ જેને આ આખત સરકારે ખાસ અખત્યાર આપેલો હોય તે કરે, ત્યારે સમુદ્ર પારની, યા કેદની, શિક્ષા કરતી વખતે સદરહુ કેઈ કોર્ટ એવો પણ હુકમ કરી શકે છે કે, સદરહુ શિક્ષા જે તારીખે પુરી થાય તે તારીખથી વત્તામાં વતી પાંચ વરસની મુદત સુધી, તે છુટયા

બાદ પોતાનું રહેવાનું ઠેકાણું તથા તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય, તો તે પોલીસને જાહેર કરે. (કલમ ૫૬૫). તેમાં ગફલત થાય તો પીનલ કોડ કલમ ૧૭૬ પ્રમાણે તે શિક્ષાને પાત્ર થશે.

નોંદ.—દરેક પોલીસ સ્ટેશને આવેલા હુકમ થયેલા શખસોના કલમ ૫૬૫ પ્રમાણેના પત્રકો રાખવામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૬૬.

ઇન્ડીયન પીનલ કોડ. (હિન્દુસ્તાનનો ફેજદારી કાયદો).

વાખ્યાઓ.—પ્રથમ કેટલીક હંમેશા જરૂરી વાખ્યા બહુવી બેઠાએ તે નીચે પ્રમાણે:—પ્રીટિશ ઇન્ડિયા—કલમ ૧૫, જર્ડન—કલમ ૧૬; સરકારી નોકર—કલમ ૨૧; જમમ મિલકત—કલમ ૨૨; ગેરવાજબી લાલ—કલમ ૨૩, ગેરવાજબી હાની—કલમ ૨૩; બદ્ દયાનત—કલમ ૨૪; ખોટું બનાવવું—કલમ ૨૮; લેખ—કલમ ૨૯; કિમતી દસ્તાવેજ—કલમ ૩૦; પુર્ણિપૂર્વક—કલમ ૩૬; નુકસાન—કલમ ૪૪; શુદ્ધ પુર્ણિ—કલમ ૫૨. વિશેષ કાયદો—સ્થાનિક કાયદો—કલમ ૪૧; કલમ ૪૨.

આ બધી વાખ્યાઓ પીનલ કોડમાંથી મોટે ફરવી બેઠાએ.

શિક્ષાના પ્રકારો.—પીનલ કોડ પ્રમાણે ગુન્હેગારોને જે શિક્ષા થઈ શકે છે તે આ છે, ૧. મોત. ૨. સમુદ્ર પાર (કાળાં પાણી). ૩. શાસનિક દાસત્વ. ૪. કેદ, સાદી એટલે આસાન, અને સખ્ત મજુરી સાથે. ૫. મિલકત સરકાર જપ્ત થવી. ૬. દડ. વળી,—કેદની શિક્ષામાં બીજા એક પ્રકાર છે, તે “એકાંત કેદ” છે. (ક. ૭૩). અને ફટકાની શિક્ષા પણ સને ૧૮૬૪ ના આક્ટ ૪ થો—તથા સુધારા વધારાના આક્ટ ૩ જ સને ૧૮૯૫ નો,—તથા સને ૧૯૦૦ ના ૫ માં પ્રમાણે થઈ શકે છે.

ફટકાની શિક્ષા બાબતમાં પોલીસે જાણવાબેગ એ કે,—ફટકા વસુલ ન થયો હોય તો, ઠરાવ થયાની તારીખથી છ વરસ સુધી વસુલ થઈ શકે. વધારે તપસીલ સાડ કલમ ૭૦ જેવી.

વધારેલી શિક્ષા.—શિક્ષા તથા સરકારી સ્ટાંપ સંબંધે ગુન્હો,—યા મિલકત વિશ્વ ગુન્હો,—જેને મઠે ત્રણ વરસ યા વધુ કેદની શિક્ષા થઈ શકે એવા કોઈ ગુન્હાનો તકસીરવાર કોઈ શખસ પ્રથમ ઠર્યો હોય, અને તેના ઉપર તેવાજ કોઈ ગુન્હાનું કામ સાબીત થાય, તો તે વખતે તેને જવતા સુધી સમુદ્ર પાસની અથવા ફસ વરસ સુધીની કેદની શિક્ષા થઈ શકે છે (કલમ ૭૫) પોલીસને આ કલમ ઉપયોગની છે. પ્રથમ આવા કોઈ ગુન્હાની સાબીતી વડી સરકાર યા રજાનિક સરકારની હકુમત તળેની કોઈ દેશી રાજ્યની હકુમા આવેલી કોર્ટ કરી હોય, તોપણ આ કલમ પ્રમાણે અમલ થઈ શકે, એવો કાયદામાં સુધારો થયો છે.

સાધારણ અપવાદો.

‘સાધારણ અપવાદો’ માં એવા કેટલાક કૃત્યો છે, કે જે ગુન્હાહીત કૃત્યો છતાં, અમુક સંજોગોને લીધે તેને ગુન્હામાં ગણાતા નથી. કાયદાની ભુલથી નહીં, પણ દકીગતની ભુલથી કંઈક કાઢ કૃત્ય,—કલમ ૭૬, ઈન્સાફનું કામ કરતા જરૂર કરેલું કૃત્ય, અને કોર્ટના હુકમ મુજબ કરેલું કૃત્ય—કલમ ૭૭-૭૮, કાયદાની ભુલથી નહીં, પણ દકીગતની ભુલથી રજા સમજી પોતે શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરેલું કોઈ કૃત્ય—૭૯, કાંઈ કાયદેસર ઘટતી સભાળ છતાં કામ કરતા ઈતિફાક—હાનિ અટકાવવા ગુન્હાના ઇરાફા વગર કરેલું કૃત્ય—કલમ ૮૦-૮૧ એવા કૃત્યો ગુન્હામાં ગણાતા નથી.

નીચે લખેલા અપવાદો પોલીસને ખાસ જાણવા જેવા છે —

સાત વરસથી ઓછી ઉમરના બાળકે કંઈ પણ વસ્તુ ગુન્હામાં ગણાય નહીં (ક. ૮૨)

સાત વરસથી વધારે ને બાર વરસથી ઓછી ઉમરનું બાળક જેની અકલ તે વખતે પોતાની ચાલ કેવી છે તથા તેથી શું પરિણામ થશે એ બાબત વિચાર કરી શકે તેટલી પુખ્ત થઈ નથી, તેણે કરેલી કાંઈ વસ્તુ ગુન્હામાં ગણાય નહીં (કલમ ૮૩)

દીવાના શખસનું કામ.—જે શખસ કાંઈ કામ કરતી વખતે દીવાનગીના સખબથી, હુ કેવી રીતનું કામ કરે છું, અથવા જે કામ હું કરે છું તે ઓટું છે, અથવા કાયદાથી ઉલ્લટું છે એવું જાણી શકતો નથી, તેનું કરેલું તેવું કામ ગુન્હામાં ગણાય નહીં (ક. ૮૪).

નોંદ.—ફક્ત ગાંડો છે, તેટલો ખચાવ બસ થશે નહીં; પણ તે કૃત્ય કરતી વખતે ગાંડપણના સખખથી, તેનામાં સમજશક્તિની તે વખતે ગેરહાજરી હતી, એમ સાબીત થવું જોઈએ; કેમકે ગાંડો માણસ જતાં, અમુક વખતે સમજશક્તિ ધરાવી શકે છે.

મરજી વિરૂદ્ધ કેફમાં કીધેલું કામ —જે શખસ કાંઈ કામ કરતી વખતે, કેફના સખખથી, હું કેવી રીતનું કામ કરે છું એ, અથવા હું જે કામ કરે છું તે ખોટું છે અથવા કાયદાથી ઉલટું છે, એવું જાણી શકતો નથી, તેનું તે કામ ગુન્હો સમજવો નહિ. પણ જે વસ્તુથી તેને કેફ ચલડી તે વસ્તુ તે ન જાણે તેમ, અથવા તેની ખુશી ન જતા તેને ખવાડી હોય તેનાજ (કલમ ૧૫)

નોંદ —રાજપ્રશીથી ચા જાણીને કેફ કરી હોય, તો ગુન્હોજ છે અજાણ-પણામાં,—તે ન જાણે તેમ—ચા તેની મરજી વિરૂદ્ધ—કેફ કરાવી હોય, તોજ ગુન્હો નથી.

કપૂલતથી કરેલાં કેટલાંક કૃત્ય —ગુન્હામાં ગણાયે નહી, તે વિશે કલમ ૮૭ થી ૯૧ જુઓ.

ધમકી ચા ડરથી કરેલું કૃત્ય.—ગુન્હામાં ગણાય કે નહી, તે વિષે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે,—

જ —“ ખુન તથા રાજ્યવિરૂદ્ધ જે ગુન્હાઓને માટે મોતની શિક્ષા હરાવેલી છે, તે ગુન્હાઓ શિવાય, જે કાંઈ કોઈ શખસને કાંઈ ધમકીને લીધે કરવું પડે, અને તે ધમકી એવી હોય કે જેથી, તે કામ કરતી વેળાએ, તે શખસના મનમાં કારણસર એવી ફેલેશત પેદા થાય, કે જે હું એ કામ નહી કરીશ, તો માટે તાત્કાલિક મોત થશે, તો તે કામ ગુન્હો છે, એમ સમજવું નહી, પણ તે કામ કરનાર શખસ પોતાની ખુશીથી, અથવા પોતાને તાત્કાલિક મોત કરતા કાષ્ટ આછી દાનીની કારણસર ફેલેશતથી, એવી દાલતમાં પોતે આવ્યો હોય કે, તેથી તેની ઉપર તે દાવ થયો હોય, એમ થવું ન જોઈએ.

ખુલાસો ૧ લો —જે શખસ પોતાની ખુશીથી અથવા મારવાની ધમકીના સખખથી, આ માણસો ડાકાઘટ છે એમ જાણીને, તે ડાકાઘટોની ટોળીમાં ભળે, અને પછી કાયદા મુજબ ગુન્હો હોય, એવી કાંઈ વસ્તુ તેના સોબતીઓના ભેરથી તેને કરવી પડે, તો તેને આ અપવાદનો ફાયદો મળી શકતો નથી.

ખુલાસો ૨ ને.—કોઈ શખસને ડાકાર્થટોની એક ટોળી પકડે, અને તેને તુરત મારી નાંખવાની ધમકી દેખાડીને કાયદા મુજબ ગુન્હો હોમ, એવી કાંઈ વસ્તુ તેની પાસે કરાવે ; જેમકે કોઈ લુહાર પાસે તેનાં હથીઆર લેવડાવીને પોતે કોઈ ઘરમાં પેસીને તે લુટી લેવા સાફ તે ઘરના બારણાં ઉઘડાવે, તો તેને આ અપવાદનો ફાયદો મળી શકે છે.” (કલમ ૯૪).

નોટ.—ધમકી, જખરજરતી, યા ડર,—એ ક્યારે વાજખી બચાવ ગણાયે છે? ખુન, તથા રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુન્હાઓમાં, જેમાં ફાંસીની શિક્ષા થઈ શકે, તેવા કોઈ કૃત્યને અંગે આવો બચાવ ચાલેજ નહી. પણ ખીજ કામોમાં,—તાત્કાલિક મોતનો વાજખી ડર લાગે એવી ધમકી તે વખતે અપાર્થજણાયે, તો બચાવ થાયે, પણ તેમાં અપવાદ એટલો છે કે પોતાની રાજ ખુશીથી એવી સ્થિતિમાં આવેલો ન જોઈએ, અથવા મોત નહી, પણ કાઈ તેથી એાછી હાની થશે એવી ખીકને લીધે, તેવી સ્થિતિમાં આવી પડેલો હોવો ન જોઈએ. એ રીતે હોયે, તોજ આવો બચાવ વાજખી ગણાશે, નહીં તો કદી નહી.

જુજ હાનિનું કૃત્ય —કોઈ હાનિ કોઈ કૃત્યથી થશે, યા થાયે, તે એવી જુજવી હોયે કે, સાધારણ સમજ અને સ્વભાવનો કોઈ શખસ, તેવી બાબતમાં ફરીઆદ કરવી યોગ્ય ધારે નહી, તો તે હાનીના સમબથી તે વસ્તુ ગુન્હામાં ગણાયે નહી (કલમ ૯૫).

નજવી,—કીંમત ન હોયે, તેવી ચીજની ચોરી, એ ગુન્હામાં ગણાશે નહી. કોઈની દાબડીમાંથી તપખીરની ચપટી ચોરવી, ટાંચણી, સાહીના ખડીઆમાંથી થોડી સાહી, નિર્જીવ પાંદડાં, ચીથરાં જેની કીમત બહુ જુજ હોયે, તે વગેરેની ચોરી ન ગણાય.

ખાનગી બચાવના હકે બાબત.

ખાનગી બચાવના હકે બે પ્રકારના હોયે છે. શરીરનો, તથા મિલકતનો. કોઈ પણ શખસને પોતાનું શરીર તેમજ ખીજ કોઈનું, અને પોતાની તેમજ ખીજ કોઈની સ્થાવર યા જંગમ મિલકતનો ખાનગી બચાવ કરવાનો હક છે.

શરીરના ખાનગી અચાવમાં મોત નિપજવાય.—૧ હું.—જે અચાવનો હક અમલમાં ન લેવાય, તો અમુક પ્રકારના હુમલાથી પરીણામે મોત થશે, એવો વાજબી ભય હોય તો; ૨ જું,—ઉપર પ્રમાણેના પ્રકારનો હુમલો જેમાં મહાવ્યથા પરીણામે થશે, તેવો વાજબી ભય હોય તો; ૩ જું,—બળાત્કાર સંભોગ કરવાના ધરિદાથી હુમલો; ૪ થું,—સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ મૈથુનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાના ધરિદાથી હુમલો; ૫ મું,—મનુષ્ય નયન યા હરણ કરવાના ધરિદાથી હુમલો, ૬ ટું,—કોઈ શખસને ગેરવાજબી કેદ કરવા સાથે હુમલો, જેમાંથી એવો વાજબી ભય ઉપજે કે પોતાના છુટકારા સાથે સરકારી અધિકારીઓને અરજ કરવાનું બની નહીં શકે. આ પ્રમાણેના પ્રકારનો કોઈ હુમલો હોય તો, મોત સુધી હાનિ અથવા બીજી કોઈ હાનિ, હુમલો કરનાર ઉપર થઈ શકે છે. (કલમ ૧૦૦)

ઉપર પ્રમાણેનો કોઈ હુમલો ન હોય, તો પછી બીજા શરીર સંબંધી કોઈ ગુન્હાની બાબતમાં તેવો ગુન્હો કરનારને મોત શિવાયે બીજી કોઈ હાનિ, ખાનગી અચાવના હકમાં, કરી શકાય (કલમ ૧૦૧).

આવો હક ક્યારે શરૂ કરાયે, ને ક્યારે અંત કરવો.—ગુન્હો કરવાનું પ્રયત્ન થતા અથવા ધમકી આપતાં, શરીરને ભય વાજબી રીતે ઉપજે કે,—આ હક શરૂ થાયે, અને જ્યાં સુધી તેવી બીક જરૂરી રહે, ત્યાં સુધી હક જરૂરી રહે. (કલમ ૧૦૨).

મિલકતના ખાનગી અચાવના હકમાં મોત ક્યારે નિપજવાય.—૧ હું—અપહરણ; ૨ જું,—રાતને વખતે ઘર ફેડાવું, ૩ જું,—કોઈ ઇમારત, તંજુ અથવા વહાણ માણસના ઘર દાખલ, યા મિલકત રાખવાના, ઘર દાખલ વપરાતું હોય, તેમાં કોઈ ઉપર આગથી બિગાડ કરવો, ૪ થું,—ચોરી, બિગાડ અથવા ગૃહપ્રવેશ,—તે એવી હાલતમાં થાય કે તેથી વાજબી એવો ભય ઉત્પન્ન થાય કે જે ખાનગી અચાવનો હક અમલમાં નહીં લે, તો પરીણામે મોત અથવા મહાવ્યથા થશે. આવા પ્રકારની કાંઈ હકીકત હોય ત્યારે મિલકતના ખાનગી અચાવવાના હકમાં મોત, યા બીજી કાંઈ હાનિ ગુન્હેગારને કરી શકાય. (કલમ ૧૦૩). ઉપર બતાવેલા પ્રકાર ન હોય તો

તેમાં કોઈ ચોરી, અપહરણ, બીગાડ, અથવા સાપરાધ પ્રવેશના ગુન્હા સાડ યા યત્ન સાડ, મોત નહી, પણ તેથી દલકા દાનિ ખાનગી બચાવના દફમાં થઈ શકે (કલમ ૧૦૪)

આવો હુક ક્યારે શરૂ ને ક્યારે બંધ થાય.—૧ હુ, —જ્યારથી કોઈ મિલકતને જોખમનો વાજબી ભય ઉત્પન્ન થાય ત્યારથી બચાવનો દફ શરૂ થાય. ૨ જુ, —ચોરીથી મિલકતનો ખાનગી બચાવનો દફ, મિલકત લઈ ગુન્હેગાર નાસી જાય, અથવા સરકારી અધિકારીઓનો આસરો મળે, અથવા તે મિલકત પાછી હાથ લાગે, ત્યાં સુધી જરૂરી રહે છે. ૩ જુ, —અપહરણથી મિલકત બચાવવાનો દફ, જ્યાં સુધી ગુન્હેગાર કોઈ શખસને મોત, વ્યથા, ગેરવાજબી અટકાવ, એમાંથી કોઈ કરે, —યા—કેશિસ કરે, અથવા જ્યાં સુધી તાત્કાલિક મોતનો અથવા તાત્કાલિક વ્યથાનો અથવા શરીર સંબંધી તાત્કાલિક અટકાવનો ભય જરૂરી રહે, ત્યાં સુધી જરૂરી રહે છે. ૪ જુ, —સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બિગાડથી મિલકતના ખાનગી બચાવનો દફ, જ્યાં સુધી ગુન્હેગાર સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બિગાડ કરવામાં જરૂરી રહે ત્યાં સુધી જરૂરી રહે છે. ૫ જુ, —રાતને વખતે ઘર ફેડવાથી મિલકતના ખાનગી બચાવનો દફ, તે ઘર ફેડવાથી શરૂ થએલો ગૃહપ્રવેશ જ્યાં સુધી જરૂરી રહે, ત્યાં સુધી જરૂરી રહે છે (કલમ ૧૦૫)

નોટ.—કોઈ નાના બચ્ચાનું કહેલું કૃત્ય, —ગાડા માણસે, યા કેફ કરેલા માણસે કરેલું કૃત્ય, જે કે ગુન્હાહીત ન ગણાય તોપણ, એવા કૃત્યો સામે ખાનગી બચાવનો દફ તો છે.

ખાનગી બચાવનો હુક શામાં નથી —આ નીચે લખેલા કામમાં એવો દફ નથી.

૧ હુ —કોઈ સરકારી નોકરે હોદ્દાની ઉપે શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરેલું કામ અથવા શરૂઆત, પછી તે કાયદા પ્રમાણે વાજબી હોય કે ન હોય, પણ જે તેથી મોત થવાની યા મહાવ્યથાની વાજબી ધાસ્તી ના ઉપજે તેમ હોય, તો ખાનગી બચાવ તે સામે થાય નહી, પણ જે તે શખસ સરકારી નોકર છે, એવી તેને માન્યતા યા ખબર હોય તો, ૨ જુ, —ઉપર પ્રમાણે કોઈ સરકારી નોકરના હુકમથી કરે છે, અથવા કેશિસ કરે છે, એમ

કોઈને ખચર યા માન્યતા હોય, યા તેવો હુકમ યા અખત્યાર દેખાડ તો —તેવાં કોઈ કૃત્ય સામે ખાનગી અચાવનો હક નથી, ૩ બુ, —સરકારી અધિકારીઓનો આસરો મેળવી શકાય તેટલાં વખત હોય, તો કોઈ કૃત્ય વિરૂદ્ધ ખાનગી અચાવનો હક નથી, ૪ થુ, —કોઈ પણ કામમાં અચાવના કારણસર કરવાની જરૂર જેટલી હાની શિવાય વધારે હાની કરવાનો ખાનગી અચાવનો હક નથી (કલમ ૮૮)

મદદગારી આપત

સ —કોઈ શખસે મદદગારી કરી એમ ક્યારે સમજવું?

જ —કોઈ વસ્તુ સંબંધી નીચે લખ્યા પ્રમાણે જે માણસ કરે, તે માણસે તે વસ્તુ કરવામાં મદદગારી કરી એમ સમજવું —

પહેલું —તે વસ્તુ કરવાને કોઈ શખસને ઉત્કેરે, ખીબુ, —તે કરવા સાડ કોઈ શખસ સાથે મસલતમાં સામેલ થાય, જે તે મસલત મુજબ, તથા તે વસ્તુ કરવા માટે કોઈ કામ અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ કરવામાં આવે તો, ત્રીબુ, —કોઈ કામ અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ કચર કરીને તે વસ્તુ કરવામાં ધરિદાપૂર્વક સાહ્ય કરે

નોટ —મુદ્દાની આખતમાં ધરિદાપૂર્વક બોદુ સમજવી યા હકીકત છુપાવી (તેની કાયદેસર કરજ વિરૂદ્ધ) કોઈ કૃત્ય કરાવે, અથવા કરાવવા કોશિશ કરે, તેણે તેમાં ઉત્કેરણી કરી એમ સમજવું તેમજ કોઈ કૃત્ય થતાં પહેલાં, યા તે વખતે, તે કૃત્ય થવામાં સવલત મળે તેમ કોઈ કામ કરે તેણે તેમાં સાહ્ય કરી સમજવું (કલમ ૧૦૭)

વિશેષ સમજૂતી. —ઉત્કેરણી કરવામાં જાતે હાજર રહેવું જોઈએ, એમ કોઈ જરૂર નથી ત્રીજીની માગફતે, યા દપાલમાં કાગળ મોકલી પણ ઉત્કેરણી થઈ શકે

મદદગારીના ગુન્હામાં ત્રણ આખતો છે—ઉત્કેરણી, મસલતમાં સામેલગીરી, અને ધરિદાપૂર્વક સાહ્ય કરવી. ત્રણમાંથી ગમે તે પ્રકારે મદદગારી થઈ શકે છે.

મસલતમાં સામેલગીરી યા ટોળીમાં હોવું.—એ અથવા વધારે માણસોનું એક સામાન્ય કામ સાર, યા હેતુ સાર, મંડળીરૂપ થવું, યા ટોળકી બનવી, તેને એકત્ર થવું કહેવાય; અને જો કાયદા વિરૂદ્ધ કાંઈ કૃત્ય સાર એવું એકત્ર થવાનું બને, તો તેવું એકત્ર ટોળીમાં થવું તેને “કોન્સપીરસી” કહેવાય. આટલુંજ બસ નથી, પણ આવી “કોન્સપીરસી” ની ટોળી તરફથી કાંઈ કૃત્ય યા ગેરકાયદે પગલું તેના સામાન્ય કાયદા વિરૂદ્ધ હેતુના કામ સાર થાયે યા લેવાય, તો તે મદદગારી કહેવાયે. ધરાદાપૂર્વક સાદ્ય—એટલે કાંઈ કૃત્ય થવામાં સંહેલાઈ, સવડતા મળે, એવું કાંઈ ગેરકાયદે કૃત્ય કરવું, યા કાયદેસર કરજ છતાં ન કરવું.

સ.—‘મદદગાર’ એટલે શું?

જ.—“જે શખસ કાંઈ ગુન્હો કરવામાં મદદગારી કરે અથવા જે કામ મદદગાર શખસના ધરાદા અથવા જ્ઞાનથી ગુન્હો કરવા જો કાયદા પ્રમાણે કાંઈ શક્તિમાન શખસે કર્યું હોય, તો ગુન્હો થાય, એવું કાંઈ કામ કરવામાં મદદગારી, તે શખસે ગુન્હામાં મદદગારી કરી એમ સમજવું.

પ્રુલાસો ૧ લો.—કાંઈ કામની કાયદા વિરૂદ્ધ કસુર કરવામાં મદદગારી કરવી, તે ગુન્હો થઈ શકે છે. પછી તે કામ કરવાની અગર તે મદદગારની ફરજ નહીં હોય, તો પણ.

પ્રુલાસો ૨ જો.—મદદગારીનો ગુન્હો થવામાં એવું કાંઈ જરૂર નથી કે, મદદગારી કરેલું કામ થવું જોઈએ, અથવા જે અસર તે ગુન્હો થવામાં જરૂર છે, તે અસર પેદા થવી જોઈએ.

પ્રુલાસો ૩ જો.—એવું કાંઈ જરૂર નથી કે, જે શખસને મદદગારી કરી હોય, તે શખસ કાંઈ ગુન્હો કરવાને કાયદા પ્રમાણે શક્તિમાન જોઈએ, અથવા તે શખસને કાંઈ પણ સાપરાધ ધરાદો અથવા જ્ઞાન જોઈએ.

પ્રુલાસો ૪ થો.—કાંઈ ગુન્હામાં મદદગારી કરવી એ ગુન્હો છે. આટે મદદગારીમાં મદદગારી કરવી, તે પણ ગુન્હો છે, એમ સમજવું.

પ્રુલાસો ૫ મો.—મસલતથી મદદગારીનો ગુન્હો કરવામાં એવું કાંઈ જરૂર નથી, કે જે શખસ ગુન્હો કરે, તે ગુન્હેગારે તે ગુન્હા બાબત

મનસુખો કરવો ભેધએ. જે મસલત મુજબ તે ગુન્હો કરવામાં આવે, તે મસલતમાં તે સામેલ થયો, તો ખસ છે. (કલમ ૧૦૮).

મદદગારીના ગુન્હામાં સળ વગેરે.—જે ગુન્હાની મદદગારી કરી હોય, તે ગુન્હો તે પરિણામે થાય, —તો કાયદામાં બીજી ખાસ સળ ન ઠરાવી હોય તો, મુખ્ય ગુન્હાની જે શિક્ષા હોય, તેજ શિક્ષા “મદદગાર” ને થઇ શકે છે (કલમ ૧૦૮) સરકારી નોકરે રસ્તલ લેવાનો ગુન્હો પી. કો. ક. ૧૬૧ પ્રમાણે ક્યાં હોય, તો આપનારે મદદગારી કરી એમ ગણી શિક્ષાને પાત્ર છે

“મદદગારી” કરનાર શખસ મુખ્ય ગુન્હો કરતી વખતે ત્યાં હાજર હોય, તો તેને કલમ ૧૧૪ લાગે છે

જામીન બાબતમાં —મુખ્ય ગુન્હામાં જામીન લેવાય, તો મદદગારીમાં લેવાય; નહીં તો નહીં. વગર વારંદે મુખ્ય ગુન્હામાં પકડાય, તો મદદગારીમાં તેમજ થાય.

નોટ.—ખ્રીદીશ હિંદુસ્તાનની બહાર ગુન્હો થયા હોય, તોપણ મદદગારી જે ખ્રીદીશ હિંદુસ્તાનમાં થઇ હોય, તો તે મદદગારી બદલ શિક્ષા થઇ શકે. (કલમ ૧૦૮ અ) મદદગારી—એ મુખ્ય ગુન્હો છે. તેથી જે ગુન્હામાં મદદગારી કરી હોય, તે સાબીત ન થાય, તોપણ મદદગારી એ સ્વતંત્ર રીતે ગુન્હો હોઇને શિક્ષા તે સાફ થઇ શકે.

કોઇ પોલીસ અમલદાર ગુન્હો કબુલ કરાવવા કોઇને મારે ચા જબરજસ્તી કરે, તે વખતે બીજે કોઇ પોલીસનો માણસ હાજર હોય ને બાંહે નહીં ને મુંગોજ ત્યાં ઉભો રહે, તો તેણે તે કામમાં મુંગા રહી પસંદગી આપી, તેથી “મદદગારી” નો ગુન્હેગાર છે

રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુન્હાઓ.

રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુન્હાઓ પીનલ કોડમાં કલમ ૧૨૧-૧૩૦ સુધીમાં આપેલા છે. તેમાં હાલમાં કેટલાક વખતથી “બેદીલી ઉત્પન્ન કરવી” એ બાબતની કલમ ૧૨૪ અ છે તેનો ઉપયોગ બહુ કરવો પડે છે. તેમજ એક કોમની વિરુદ્ધ બીજી કોમની દુસ્મનાઇ યા વૈરભાવ ઉત્પન્ન થાય, તે બાબત કલમ ૧૫૩ અ છે. કલમ ૧૨૪ અના કામમાં પોલીસ વગર વારંદે પકડી શકતી નથી. વારંદજ નિકળે છે. અને તે જામીન નહીં

પીનલ કોડ કલમ ૧૨૪ અ] ૧૨૪

લઘુ શકાયે, તેવો ગુન્હો છે નામદાર સરકારના હુકમથી ફરીઆદ મંડાયે, તે વગર કોઈ કોર્ટને તે ગુન્હો સાબળવા અધિકાર નથી. (ક્રી. પ્રો. કો. ક. ૧૮૬). સેશન્સ કોર્ટ, ચીફ પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટ, ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ, અથવા કોઈ ૧ લા વર્ગનો માજિસ્ટ્રેટ જેને સરકારે આ ગુન્હો સાબળવાને ખાસ અખત્યાર આપ્યા હોય, તે શિવાયે બીજા કોઈ સાબળી ન શકે.

કલમ ૧૫૩ અ નો ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી નથી, જમીન લેવાય નહી, માડી વળાય નહી, ને સરકારના હુકમ વગર કોઈ કોર્ટ સાબળે નહી પ્રેસીડેન્સી માજિસ્ટ્રેટ અથવા ૧ લા વર્ગનો કોઈ પણ માજિસ્ટ્રેટ આ ગુન્હો સાબળી શકે છે

લોકોની સમાધાની વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી કેને કેહેવી ?

જ.—“જે પાંચ અગર વધારે શખ્સોની એક મંડળી મળે, અને જે શખ્સો તે મંડળીમાં હોય, તેઓનો સામાન્ય હેતુ નીચે લખ્યા પ્રમાણે હોય, તો તે મંડળીને કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી કેહેવી

પહેલાં —હિન્દુસ્તાનની કાયદા કરનારી અથવા હકુમત કરનારી સરકારને અથવા કોઈ પ્રેસીડેન્સીની સરકારને અથવા કોઈ લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નરને, અથવા પોતાના હોદ્દાનો કોઈ કાયદેસર અખત્યાર અમલમાં લાવતા કોઈ સરકારી નોકરને, સાપરાધ બળ કરીને, અથવા બળ દેખાડીને ડરાવવો, અથવા

બીજા —કોઈ કાયદો કે કોઈ કાયદેસર હુકમ બજાતા હરકત કરવી અથવા,

ત્રીજા —કોઈ બિગાડ, અથવા સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બીજા ગુન્હો કરવો અથવા

ચોથા.—કોઈ શખ્સની ઉપર સાપરાધ બળ કરીને અથવા તેને સાપરાધ બળ દેખાડીને, કોઈ મિલકતનો કબજો લેવો અથવા મેળવવો ; અથવા, કોઈ શખ્સનો આવવા જવાનો હક, અથવા પાણી વાપરવાનો

હક અથવા બીજે જે નિરાકાર વસ્તુ સ અધી હક તે શખસના કબજામાં કે ભોગવટામાં હોય, તે તેની પાસેથી લઈ લેવો, અથવા કાઢી દેવા કે ધાગેલાં હક અમલમાં લાવવો અથવા,

પાંચમો—સાપરાધ બળ કરીને અથવા સાપરાધ બળ દેખાડીને, જે કામ કરવાની જે શખસની કાયદા પ્રમાણે ફરજ નહીં હોય તે કામ તે શખસ પાસે કરાવવું અથવા જે કરવાનો તેનો કાયદા પ્રમાણે હક હોય, તે કરવામાં તેની પાસે કસુર કરાવવી

ખુલાસો—જે મહાળી પ્રથમ મળતી વખતે કાયદા વિરૂદ્ધ ન હોય, તે પાછળથી કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળી થઈ શકે (કલમ ૧૪૧)

કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળીનો અંગભુત.—જે હકીગતોને લીધે કોઈ મહાળી કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળી થતી હોય તે હકીગતો જાણ્યા છતાં, જે માણસ ઈરાદાથી તે મહાળીમાં સામેલ થાય, અથવા તેમાં જરૂરી રહે, તે માણસને કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળીનો અંગભુત સમજવો (કલમ ૧૪૨)

વિશેષ સમજૂતી.—“કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળી”ની આખતમાં મુખ્ય ત્રણ આખતો છે ૧જી,—પાંચ માણસો અથવા તેથી વધારે સખ્યા, તે મહાળીમાં જોડાયે, ૨જી,—તે મહાળીનો કોઈ સામાન્ય હેતુ જોડાયે, —પહેલાથી નક્કી કર્યો હોય, ૩જી,—તે સામાન્ય હેતુ કલમમાં અતાવ્યા પ્રમાણેની પાંચ આખતો પછી એક કોઈ પણ આખતમાં જોડાયે એ પ્રમાણે જોડાયે, તો તે મહાળીને “કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળી” કહેવાય

અમુક હકીગતોને લીધે ઉપર કહેલી પાંચ અંગર જનરે માણસોની મહાળી જેરકાયદાની મહાળી છે એવી માહિતી છતાં,—અથવા એવી માહિતી અને ખબર છતાં એવી મહાળીમાં ઈરાદાપૂર્વક સામેલ થાય, અથવા એવી માહિતી મળવા છતાં ઈરાદાપૂર્વક તેમાં સામેલ રહે, તો તેવા દરેક શખસને “કાયદા વિરૂદ્ધ મહાળીનો અંગભુત” કહેવો

નોંદ.—કાયદા વિરૂદ્ધ કોઈ મહાળીને વિખેરી નાંખવાની સત્તા પોલીસરેશન અમલદારને છે, તે ખાબત કો. પ્રો. કો. ક. ૧૨૭ નીચે આ ચોપડીમાં આગળ હકીકત આપી છે, તે સાથે પાનું ૭૫, ૭૬ જોવું.

સ.—હંગામો કોને કહેવો?

જ.—કોઈ કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીના સામાન્ય હેતુ પાર પાડવામાં તે કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી અથવા તેનો કોઈ અંગજીત બળ અથવા જુલમ વાપરે, તો તે મંડળીના દરેક અંગજીતે હંગામાનો ગુન્હો કર્યો, એમ સમજવું (કલમ ૧૪૬).

વિશેષ સમજૂતી.—જ્યાં મુધી પાંચ અગર જાહે માણસની કોઈ મંડળી અમુક ગુન્હો કરવાના સામાન્ય હેતુથી ભેગી મળી છે, ત્યાં સુધી કલમ ૧૪૧ પ્રમાણે તે કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી છે, ને તેમાં એવું જાણી સામેલ રહેનાર કલમ ૧૪૨ પ્રમાણે તેનો અંગજીત છે, અને તેવા દરેક અંગજીતને કલમ ૧૪૩ પ્રમાણે જ મહિના સુધી ગમે તે પ્રકારની કેદ, અથવા દંડ, અથવા એ બંને શિક્ષા થઈ શકશે.

એવી મંડળીએ પોતાનો સામાન્ય ગુન્હાહીત હેતુ પાર પાડવા ખાતર જ્યાં કે બળ, યા જુલમ વાપર્યું, કે તુરતજ હંગામાનો ગુન્હો થયો, મતલબ ગુન્હાનો પ્રકાર વધ્યો, અને કાયદામાં હંગામાને સાડે બે વરસ સુધી કેદ, યા દંડની, યા બેહુ શિક્ષા થઈ શકે છે (કલમ ૧૪૭). આ ગુન્હાઓમાં,—એક હકીગત ખાસ યાદ રાખવાની એ છે કે,—એવી કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીના કોઈ શખસે એવો સામાન્ય હેતુ પાર પાડવા ખાતર કોઈ પણ ગુન્હો એ કામસર કર્યો હોય, અથવા તેવો ગુન્હો એ હેતુસર થશે એવો સભવ હશે, એમ મંડળીના બીજાને જાણીતું હોય, ત્યારે તે મંડળીના દરેક આસામીની તે અંગે જવાબદારી છે, પછી ગુન્હો એકજ આસામીએ કર્યો હોય, તોપણ. (કલમ ૧૪૮).

આ શિવાએ આ ગુન્હાના વધલા પ્રકારો બાબત બીજી કલમો છે, તે સાડે કાયદો ભેવો.

બખેડો ક્યારે કહેવાય.—બે અથવા વધારે શખસો કોઈ બહેર જગ્યામાં માસમારી કરીને લોકોની સુલેહમાં મડબડ કરે, ત્યારે તેઓએ “બખેડો” કર્યો, એમ સમજવું. (કલમ ૧૫૬).

જમીન વગેરે બાબતમાં રીત.—ગેરકાયદે મંડળીના અંગજીત થવાનો ગુન્હો—કલમ ૧૪૩ માં,—વગર વારંટે પોલીસ પકડી શકે. જમીન લઈ શકાય. કોઈ પણ માજિસ્ટ્રેટ સાંભળી શકે. હંગામો—કલમ

૧૪૭ ના કામમાં,—એજ પ્રમાણે પકડાએ, તથા જામીન લેવાય, તથા સંભળાએ. બપેડાની—કલમ ૧૬૦ માં,—પોલીસ વગર વારંટે પકડી ન શકે, સમન્સ કેસ છે. જામીન લેવાય.

નોટ.—પીનલ કોડમાં ઘણી જગ્યાએ ગુન્હાઓની વ્યાખ્યાઓની કલમ જુદી છે, અને તેની શિક્ષાની કલમ જુદી છે. હંમેશા શિક્ષાની કલમજ લખવી, યા ટાંકવી પડે છે.

લોકોની સમાધાની વિરૂદ્ધના ગુન્હાઓ પીનલ કોડમાં બાબ ૮ માં, કલમ ૧૪૧ થી ૧૬૦ સુધી છે.

હુમ્મો અને બપેડા વચ્ચે ફરક—માણસોની સખ્યા હંગામના ગુન્હામાં પાત્ર થા જાહે, ગેરકાયદે મડળી, અને સામાન્ય તેના હેઠુ સાડ ફોઇ અંગ્રજીએ બળ અથવા જીલમ વાપરવું, એ છે બપેડામાં—માણસો થ અથવા જાહે જોઇએ; જખ્યા જાહેર જોઇએ, અને જાહેર સુલેહમાં ગડબડ થવી જોઇએ.

સરકારી નોકરોના, યા તેઓ સંબંધી ગુન્હાઓ.

આ બાબતમાં પોલીસને ખાસ જાણવા જોગજ આ ચોપડીમાં આપેલુ છે, તે નીચે પ્રમાણે.—લાય રશવત—કાયદેસર મેહેનતણા શિવાએ કાંઈ રોકડ યા બીજે અવેજ કોઇ સરકારી નોકર પોતાના હોદ્દાનુ કામ બજાવતાં, કોઇ શખસ ઉપર તે કામમાં કાંઈ મહેરબાની બતાવવા, અથવા ઈતરાજ બતાવવા યા ન બતાવવા વગેરે સાડ લે, તેને રશવત ગણી છે, ને તે બાબતમાં લેનારને સજા ફરી છે આ વિષે કલમ ૧૬૧ તથા ૧૬૫ સુધી બધી જોવી. લાય આપનાર મદદગાર તરીકે રશવતના કામમાં ગુન્હેગાર ગણાએ છે, ને તે પણુ શિક્ષાને પાત્ર છે. તે છતાં, લેનાર ઉપર કામ એકલા ઉપર ઈલાયદુ ચાલે, ત્યારે આપનારને, તેના મેલાપી છતાં, સાક્ષીદાર તરીકે તપાસી શકાએ છે. પુરાવાના આકડની કલમ ૧૩૩ તથા ૧૧૪ પ્રમાણે આવા મેલાપીની જીબાનીને પુષ્ટિકારક બીજા પુરાવાની જરૂર છે, એમ સાધારણુ નિયમ છે, પણ લાય રશવતનાં કામોમાં મેલાપીને પુષ્ટિકારક પુરાવાથી ખરો બતાવવોજ જોઇએ, એમ નથી; તેના એકલાના કહેવા ઉપર પણુ વજન રાખી શકાએ, અથવા સહેજસાજ પુષ્ટિ હોએ, તોએ ચાલે. આ વિષે આ ચોપડીના

પુરાવાના વ્યાકટના પ્રકરણમાં કલમ ૧૩૩ નીચે હકીકત આપેલી છે, ને જોવાથી વિશેષ સમજણ પડી શકશે

સરકારી નોકરોના કાયદેસર અખત્યારનો તિરસ્કાર.

પોલીસને જાણવાજ્ઞે બાસ બાબતો સંક્ષેપમાં નીચે પ્રમાણે છે --
 ફરેક કલમ નીચે જામીન લેવાએ કે નહીં, ને સમન નીકળે કે વારંટ તે લખી જાણાવ્યું છે કલમો ૧૭૨ થી ૧૮૦ સુધીની આ બાબતને લગતી છે, તેમાં વગર વારંટ પોલીસ કોઇ કામમાં પકડી શકે નહીં.
 ફરીઆદજ માંડવી જોઇએ

કલમ

સારાંશ હકીકત.

૧૭૨ કોઇ સરકારી નોકરનો સમન યા હુકમ ન પોહોચે, તે ધરાદાથી નાસી જવું યા સતાવું

(સમન) (જામીન લેવાય)

૧૭૩ સમનસ યા બીજે હુકમ પહોચતો ધરાદાથી અટકાવવો, અથવા જાહેર થતો અટકાવવો

(સમન) (જામીન લેવાય)

૧૭૪ કોઇ સરકારી નોકર તરફથી સમનસ યા હુકમ થવા છતાં, તે મુજબ ધરાદાથી ગેરહાજર થવું

(સમન) (જામીન લેવાય)

૧૭૬ કોઇ સરકારી નોકરને કાયદેસર રીતે બજાર આપવા ફરજ છતાં તેણે ન આપવી તે

(સમન). (જામીન લેવાય)

૧૭૭ ધરાદાપૂર્વક ખોટી બજાર ઉપર પ્રમાણે હોય, ત્યારે આપે તે

(સમન). (જામીન લેવાય)

૧૮૨ કોઇ સરકારી નોકર પાસે તેનો કાયદેસર અખત્યાર અમલમાં આણે તે સાફ, અને બીજા રાખસને નુકસાન કરવાના ધરાદાથી ખોટી બજાર આપવી તે.

(સમન). (જામીન લેવાય).

૧૮૬. સરકારી કામમાં, કોઇ સરકારી નોકરને અડચણ કરવી વગેરે.

(સમન). (જામીન લેવાય).

૧૮૭. કાયદાથી ફરજ છતાં, સરકારી નોકરને મદદ નહીં કરવી તે.

(સમન). (નમીન લેવાય).

૧૮૮. કોઈ સરકારી નોકરે કાયદા મુજબ કરેલો હુકમ નહીં માનવો તે.

(સમન) (નમીન લેવાય).

કલમ ૧૮૨ પ્રમાણે ખોટી ખબર આપવી તે.—“કોઈ સરકારી નોકરથી પોતાના સરકારી હોદ્દાનો કાયદેસર અખત્યાર વાપરતાં કોઈ શખસને નુકસાન અથવા હુ ખ થાય, અથવા સાચેસાચી હકીકત તે સરકારી નોકરના જાણુયામા આવી હોય, તો જે વસ્તુ તે સરકારી નોકરે ન કરવી જોઈએ અથવા જે વસ્તુ કરવામા તેણે કમુર ન કરવી જોઈએ તે વસ્તુ તે કરે, અથવા તે કરવામા કમુર કરે, એવા ધરિદાથી, અથવા તે એમ કરશે એવો સંભવ છે એવું જાણુયા છતાં; જે માણસ તે સરકારી નોકરને પોતે જે ખબરને ખોટી જાણુતો હોય અથવા ખોટી માનતો હોય, એવી કાંઈ ખબર આપે, તે માણસને જ મહિનાની મુદત મુધીની બેમાંથી ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા એક હજાર રૂપીઆ મુધીના ફંડની, અથવા એ બંનેની શિક્ષા કરવામા આવશે.”

વિશેષ સમજૂતી —આ કલમ ૧૮૨ પોલીસને અતી ઉપયોગની છે કોઈ ફોજદારી કામના સંબંધ પ્રથમ ૧૫૪ પ્રમાણે પોલીસ નેશન અમલદાર પાસે ફરીઆદ આવે, તે ઉપરથી કી. પ્રો. કોડ ના ૧૪ માં આખ પ્રમાણે પોલીસ તપાસ કરે, ને ગુન્હો બનેલો ન જણાય તો, કલમ ૧૭૩ અન્વયે “ક્ષાઈનલ રીપોર્ટ” કરી માજિસ્ટ્રેટ પાસે મોકલે છે. ત્યાંથી વર્ગ ૭ પ્રમાણે સમરી હુકમ મળે તો તેવા કામમા ફરીઆદી ઉપર ફરીઆદ કરવા બાબતમા આ કલમનો ઉપયોગ થાય છે તેમજ બીજા કેટલાક ઉપસ્થિત થતાં કામોમા કલમ ૧૮૨ નો ઉપયોગ થાય છે. તેથી એ કલમનો ખગે અર્થ પોલીસના મોટા દરજ્જાના અમલદારોએ સમજવો જરૂરનો છે. મુખ્ય બાબતો આ છે —

૧ હુ—તોહોમતદારે જેને ખબર આપી, તે સરકારી નોકર હતો;

૨ જુ—તોહોમતદારે જે ખબર આપી તે જુડી હતી,

૩ જુ—તોહોમતદારે એવી ખબર આપી ત્યારે તે ખબર જુડી છે, એમ તે જાણુતો હતો, અગર એમ માનતો હતો.

૪ થું—એમ ખબર આપવામાં તોહોમતદારનો ઇરાદો એવો હતો કે—મજકુર સરકારી નોકર એવું કાંઈ કરે, યા ન કરે કે જે તેવી ખબર વગર તેમ નહીં કરતે; અથવા તેવી ખબર એવા ઇરાદાથી આપી કે તેનો કાયદેસર અધિકાર બીજા કોઈ શખસને નુકસાન કરવામાં અથવા ત્રાસ આપવામાં વાપરે.

આટલા મુદ્દા આ કલમ ૧૮૨ ના કામમાં જરૂરના છે

આ જગ્યાએ એના જેવીજ દેખાતી, પણ જુદા પ્રકારની, એવી રીતે વપરાતી કલમ ૨૧૧ પીનલ કોડની છે, તે ઉપર પણ અત્રેજ વિચાર કરવો સુગમતા ભરેલું છે, તે આ છે—જે “કોઈ માણસ કોઈ શખસને નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી તે શખસની ઉપર કાંઈ ફોજદારી કરે અથવા કરાવે, અથવા કોઈ શખસની ઉપર કાંઈ ગુનોહ કર્યાનું ખોટું તોહોમત મુકે, અને તે એવું જાણીને કે તે શખસની ઉપર તે ફોજદારી કરવા અથવા તે તોહોમત મુકવાનું કાંઈ વાજબી અથવા કાયદા મુજબ કારણ નથી, તો તે માણસને બે વરસની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દંડની, અથવા બે બંનેની શિક્ષા કરવામાં આવશે. અને અગર તે ફોજદારી કરે તે એવા કોઈ ગુન્હાના ખોટા તોહોમત પરથી કરે કે તે ગુન્હાને માટે મોતની અથવા જીવતા મુદી સમુદ્ધ પારની, અથવા સાત વર્ષ કે તેથી વધારે મુદતની કેદની શિક્ષા થઈ શકતી હોય, તો તે માણસને સાત વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દંડને પણ લાયક થશે.”

વિશેષ સમજૂતી.—આ કલમ સલાખપૂર્વક વાંચવાથી જણાશે કે, તેમાં બે ભાગ છે. ૧ હું,—નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કોઈ શખસ ઉપર ફોજદારી પગલાં ભરવાં; અને ૨ જુ,—કોઈ શખસની ઉપર કાંઈ ગુન્હો કર્યાનું ખોટું તોહોમત મુકવું.—હવે દરેક ભાગ છુટો લઈ વિચાર કરીએ,—તો પહેલો પ્રશ્ન એવો ઉઠે છે કે, ફોજદારી પગલાં ભરવાં, એટલે શું? ખુલાસો એટલોજ છે કે,—પોલીસ આગળ ફોજદારી પગલાં ભરવાનાં તે કલમ ૧૫૪ કી. પ્રો. કોડ પ્રમાણે—એટલે

ફરીઆદ કોર્ટ પોલીસ અખત્યારના ગુન્હા સબંધ કરીને, અને માહિસ્ટ્રેટ આગળ ફોજદારી પગલાં ભરવાનાં તે કલમ ૧૮૦-૨૦૦ કી પ્રો. કોડ પ્રમાણે, એટલે ત્યા ફરીઆદ કરીને યા તે કલમો પ્રમાણે ખીણ વ્યવસ્થા થઈ હોય તે રીતે.

ખીજે પ્રશ્ન એવો ઉઠે છે કે,—ગુન્હાનું તોહોમત મુકવું, એટલે શું? ખુલાસો એટલોજ છે કે,—પોલીસ આગળ કલમ ૧૫૫ કી. પ્રો. કોડ પ્રમાણે “નાન-કોગનીએબલ ગુન્હાની ફરીઆદ કરીને, અને માહિસ્ટ્રેટ આગળ કલમ ૧૮૦-૨૦૦ કી પ્રો કોડ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થઈને.

આટલું પ્રથમ સમજ્યા બાદ, આ કલમના મુખ્ય મુદ્દા કયા છે, તે જોઈએ, તો પુરાવાને અંગે મુદ્દાની બાબતો આટલી સાબીત કરવાની છે —

૧ —નુકસાન કરવાના ઇગદાથી તેમ કરવું જોઈએ,

૨ —તે ઝોડુ હોવું જોઈએ,

૩ —તે વ્યાજખી અને કાયદા મુજબ કારણ વગર,— કરેલું હોવું જોઈએ, એટલે,—દ્વેષબુદ્ધિથી કરેલું,—એટલે વાજખી અને યોગ્ય કારણ વગર

આ બાબતમાં જુદી જુદી હાથ કોર્ટોના અનેક ફેસલાઓ થયેલા છે, અને બેબુ કલમો—૧૮૨ તથા ૨૧૧—ના અર્થ સમજાવવા તજવીજ થયેલી છે. તેમાં ખાસ પોલીસને જાણવા જોગ બે ફેસલા, આપણી મુખર્ષી હાથ કોર્ટના છે પ્રથમ ફેસલો—સરકાર—વિરૂદ્ધ—જીજીભાઈ ગોવિંદનો—ઇન્ડિયન લૉ રિપોર્ટ્સ વોલ્યુમ. ૨૨ પાનું ૫૮૬ મે છે. તેમાં હકીગત એવી હતી કે—અનોપ તળાસીઆ અને બે ખીજાઓ ઉપર જીજીભાઈ ગોવિંદ નામના શખસે ભરૂચના ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની રૂબરૂ ચોરીની ફરીઆદ કરીને ફોજદારી શરૂ કરી,—એટલે માંડી. તેમાં પોલીસે તપાસ કરી. બે શખસોને પકડવામાં આવ્યા, ને એક જડતી લેવાઈ. તપાસની અંતે પોલીસને ખાતરી થઈ કે કેસ ખોટો છે, તેથી કાયદા મુજબ માહિસ્ટ્રેટને કલમ ૧૭૩ પ્રમાણેનો આખર નિકાલનો રીપોર્ટ મોકલ્યો; અને તેણે તે કામ ગુન્હામાંથી કમી થવા હુકમ કર્યો, અને ફરીઆદ દ્વેષબુદ્ધિથી ખોટી,—એમ ઠરાવ્યું. તે પછી જીજીભાઈ (અસલ

ફરીઆદ કરનાર) ઉપર કલમ ૨૧૧ પ્રમાણે કામ ચલાવવામાં આવ્યું, અને તેને મી. સી. ફ્રેસેટ-સેશન્સ જડજ સાહેબે, -તકમીરવાર ઠરાવી શિક્ષા કરી. અપીલ ઉપર એ કામ મુખર્દ હાર્દ કોર્ટમાં ગયું, ત્યાં તમામ એ બાબત ઉપરના અગત્યના ફેસલાઓ તકરાર દરમ્યાનમાં રજુ કરવામાં આવ્યા તેમાં ન્યાયમૂર્તિ મી. રાનડેએ ઠરાવ્યું કે, —કોઈ શખસ કોઈ કોંગ્રીજેબલ ગુન્હાની ફરીઆદ પોલીસ આગળ કરીને (ખોટું તોહોમત મુકીને) ફોજદારી કાયદાને ગતીમા મુકે, તો તેણે કલમ ૨૧૧ ના પહેલા ભાગ પ્રમાણે ફોજદારી પગલાં ભરી, એમ ગણવું

આ પછી બીજી અગત્યનો ફેસલો, મુખર્દ હાર્દ કોર્ટમાં, —સરકાર-વિરૂદ્ધ—રામકૃષ્ણ યશવંત આદરકર “બોમ્બે લૉ રીપોર્ટર” વાલ્યુમ ૯ મુ, પાનુ ૩૩ મે છે. તેમાં ન્યાયમૂર્તિ મી. બેંટીએ ઠરાવ્યું છે કે, —કલમ ૧૮૨ એવા કામોમાં લાગુ પડે છે કે, જેમાં અમલદારોને કાંઈ ખબર આપવામાં આવી હોય, —તે એવા ધરિદાથી યા એવું જાણવા છતાં કે, -તે અમલદારે કરવું ન જોઈએ, યા કરવા ચુકવું ન જોઈએ, તેવું કાંઈ કૃત્ય, તેવી ખબરને લીધે તે કરશે, યા કરવામાં ચુકશે. અથવા પોતાનો કાયદે-સર અધિકાર બીજા કોઈને ધનિ થાયે યા ત્રાસ થાયે તેમ વાપરશે. આ ગુન્હો, કલમ ૨૧૧ પીનલ કોડમાં વર્ણવેલા ગુન્હાથી તદન જુદોજ ગુન્હો છે, તે તો બીજા કોઈ શખસ ઉપર ફોજદારી કોર્ટને ગતીમાં મુકવાના યત્નના સંબંધમાં છે. કલમ ૨૧૧ મા જે કૃત્યને શિક્ષાને પાત્ર ગણ્યું છે, તે એવું છે કે જેનાં પરિણામો બહુ ગંભીર થાયે, અને તેથી એવું કૃત્ય કરનાર કોઈ શખસની ઉપર ગંભીર વિચાર કરવા જેવું હોય છે તેથી, એવા કામોમા ફરીઆદ તર્ફે આટલું સાબીત કરવું બસ છે કે, —જે પગલું લેવામાં આવ્યું, તેને માટે કાંઈ વાજબી અથવા કાયદેસર પાયો ન હતો, અને તોહોમતદારને આ પ્રમાણે ખબર હતી. પણ કલમ ૧૮૨ ના કોઈ કૃત્ય સાથે આથી કાંઈક વધારે પ્રવાવાની જરૂર છે. એ કલમમાં ગુન્હાનો સમાસ કરવામાં, —ફરીઆદ તર્ફે એમ સાબીત થવું જરૂરનું છે કે, —એવી ખબર આપવાને કાંઈ વાજબી અને સંલગ્નિત કારણ ન હતું એટલુંજ નહીં, પણ તે આપેલી ખબર ખોટી હતી, —એવું તે ચોક્કસ જાણતો હતો, યા માનતો હતો. — * * *

ઉપર પ્રમાણે આ બેહુ કલમોનો અર્થ હરેલો છે તેથી ખોટી ખબર આપતની ફરીઆદ માંડતાં કેટલાક પુરાવા સબધ વિચાર કરવાની જરૂર રહે છે આ બધી બાબતોનો એકંદર વિચાર કરતાં એક નિયમ ચોકસાઈ શકે છે કે—કોઈ માણસનું નામ દફનિ તેના ઉપર કોઈ શખસ તરફથી ફોજદારી માંડવામા આવે, યા ખોટું તોહોમત મુકવામાં આવે,—તો ૨૧૧ કલમના પહેલા ભાગ પ્રમાણે ફરીઆદ માંડવી, અને તોહોમત ગંભીર પ્રકારનું હોય, તો કલમ ૨૧૧ મુજબજ માંડવી જોઈએ. ખીજી હરેક બાબતોમા, અને ખાસ કરીને, ગંભીર પ્રકારના ગુન્હાની બાબત જોમા ન હોએ, તેમા,—અને અમુક શખસ, યા અમુક વ્યક્તિનું નામ તોહોમતદાર તરીકે, યા ગુન્હામા સામેલ છે, એમ કહી દેવામા આવ્યું ન હોએ, તો કલમ ૧/૨ પ્રમાણે ફરીઆદ માંડવી યોગ્ય છે તે સાથે વળી, એ બાબતની સાબીતી અર્થે પુરાવા કેવા અને કેટલા છે, તે જોવો, ને તે ઉપર વિચાર રાખવો ઉપર કહ્યું છે તેમ, કલમ ૨૧૧ ના કામમા, ફોજદારી માંડવા યા તોહોમત લાવવા વાજબી અને કાયદેસર કારણની, યા તેવા આધારની, ગેરહાજરી હતી,—એટલે તેવું કાંઈ હતું નહિ, એટલુજ અતાવવાની જરૂર છે પણ ૧/૨ ના કામમાં, તો તોહોમતદાર જણતો હતો યા માનતો હતો કે—એવી ખબર જુદી યા ખાટી છે,—એમ ચોકસાઈ અતાવવું પડે છે. આ બધી હકીકત ઉપર વિચાર કરીને ૧૮૨ યા ૨૧૧ નો પહેલો ભાગ, જે યોગ્ય લાગે તેનો ઉપયોગ કરવો હરેક કામ તેના ચોકસાઈ સંજોગો, કામની હકીકત, ગુન્હાનો યા ખબર આપી હોય તેનો પ્રકાર, મળી શકતો પુરાવો,—એ બાબતો ઉપર આધાર રાખે છે પોલીસ અમલદારે તમામ હકીકતનો વિચાર કરી અમુક નિર્ણય ઉપર, પાતાની અક્કલ અને વિવેકબુદ્ધિથી ઉપરના કાયદાનું વિવેચન ધ્યાનમા રાખી, આવવાનું ઉચ્ચિત છે.

ફી. પ્રો. કેસ કલમ ૧૭૩ પ્રમાણેનો ફાઈનલ યા આખર રીપોર્ટ મોકલ્યા બાદ, માજિસ્ટ્રેટ પોતાની મરજીથી ફરીઆદીને બોલાવી પોતાનો મુદ્દો સાબીત કરી આપવાની તક આપી શકે, યા ફરીઆદી તેવી અરજ કરે તોપણ તેવી તક આપે, તે છતાં પણ, સાબીત ન કરી શકે,—યા “આખર રીપોર્ટ” ઉપરજ આધાર રાખી માજિસ્ટ્રેટ ચોકસાઈ નિર્ણય

ઉપર આવી પોતે “ સમરી હુકમ ” ના વર્ગના બે આપે, તો પછી પોલીસ ફરીઆદી ઉપર કામ ચલાવવાનું રહે છે. બધાંજ કામોમાં પુરાવો સારો હોય એમ લાગ્યેજ બને છે. તેથી જેમાં પુરાવો સારો છે અને પરિણામે સાબીતી થશે એમ લાગતું હોય, તે કામમાંજ ફરીઆદ માંડવી યોગ્ય છે. આકીના કામોમાં પુરાવો ન હોય, યા સાબીત થવાની આશા ન હોય, તો એવાં કામોમાં પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ હજુર તે મતલબનો રીપોર્ટ કરી જાહેર કરી દેવું જોઈએ છે કે, પાતાના ઉપર કરી જવાબદારી ન રહે. પોલીસ તરફથી આ રીતે ના વર્ગની સમરી ઉપરથી, યા બીજા કામોમાં પોલીસને ખોટી ખબર કાંઈ આપી હોય, તેવા કામોમાં,—જે અમલદારને તે ફરીઆદ અગર ખોટી ખબર આપી હોય, તેની ફરીઆદથી કાર્ટમાં કામ ચાલી શકે છે, અથવા તેની મંજુરીથી તેના નાબાનો નોકર ફરીઆદ કરે, અથવા તેમના ઉપરીના હુકમથી ફરીઆદ માંડી શકાય. (ફી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૮૫).

કલમ ૨૧૧ માં, જ્યારે માજિસ્ટ્રેટ કોર્ટને સંબંધ તે ગુન્હો બન્યો હોય,—મતલબ ફરીઆદ ત્યાં કરી હોય તેથી, યા કામ ત્યાં ચાલ્યું હોય તેથી,—માજિસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં તે કામનો સંબંધ હોય, ત્યારે—તે કોર્ટના સાંકશન વગર, યા ફરીઆદ વગર, યા તેની ઉપરી કોર્ટના હુકમ વગર, ફરીઆદ ચાલી શકતી નથી કલમ ૧૮૫ ફી. પ્રો. કોડ(બ) ૨૮મ.

કોર્ટ સાંકશન આપે તે કલમ ૧૮૫ (ફી પ્રો. કોડ) પ્રમાણે આપે છે ખોટી ફરીઆદનું કામ તેના ઉપર કેમ ન ચલાવવું, તેની કારણ-દર્શક નોટીસ પ્રથમ નીકળે, ને પછી પ્રથમ દર્શનીક પુરાવો કામ ચલાવવા જોગ લાગે, તોજ કોર્ટ સાંકશન આપે. આવી નોટીસ સામાવાળાની અરજથી નીકળે. પોતેજ નોટીસ કાઢ્યા વગર, કામ ચલાવવાની ઈચ્છા રાખે, તો ફી. પ્રો. કો. કલમ ૪૭૬ પ્રમાણે અમલ કરે, અને તે કોર્ટની પાતાનીજ ફરીઆદ તરીકે ગણાય.

જામીન વગેરે બાબતમાં.—કલમ ૧૮૨ તથા ૨૧૧,—બેઠ પોલીસ અખતવાર બહારના ગુન્હાઓ છે. બિલુ જામીન લેવા લાયક છે; કલમ ૧૮૨ માં પહેલો ‘ સમન્સ ’ નીકળે. કલમ ૨૧૧ માં,—પહેલો ‘ વારંટ ’ નીકળે.

પ્રકરણ ૭મું.

ખોટો પૂરાવો તથા ઇન્સાફ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—ખોટો પૂરાવો આપવો, એટલે શું?

જ.—“કાંઈ સોગંદથી અથવા કાયદાના ખાસ ઠરાવથી સાચું બોલવાને જે માણસ કાયદા મુજબ બંધાએલો હોય, અથવા કાંઈ પણ આખત સંબંધી કાંઈ એકરાર કરવાને કાયદાથી બંધાએલો હોય, તે માણસ એવી કાંઈ વાત કહે કે ખોટી હોય, ને તે ખોટી છે એમ તે જાણતો કે માનતો હોય, અથવા ખરી છે એમ તે ન માનતો હોય, તો તે માણસે ખોટી શાહેદી આપી એમ સમજવું.

ખુલાસો ૧લો.—કાંઈ વાત મોહોડેથી કહી હોય, અથવા કોઈ બીજી રીતે કહી હોય, તોપણ તેને આ કલમના અર્થ પ્રમાણેની વાત સમજવી.

ખુલાસો ૨જો.—શાહેદી આપનાર શખસ પોતાના માનવા આખત જે ખોટી વાત કહે, તેને પણ આ કલમના અર્થ પ્રમાણેની વાત સમજવી, અને જેમ જે વસ્તુ કોઈ શખસ જાણતો ન હોય, ને તે કહે કે હું જાણુ છું, તેથી તે શખસ ખોટી શાહેદી આપ્યાનો ગુન્હેગાર થાય, તેમજ જે વસ્તુ તે માનતો નહીં હોય તે વિશે તે એમ કહે કે હું એ માનુ છું, તો તેથી પણ તે શખસ ખોટી શાહેદી આપ્યાનો ગુન્હેગાર થઈ શકે છે” (પીનલ કોડ કલમ ૧૯૧).

નોંદ.—શિક્ષાની કલમ ૧૯૩ છે. આ તો માત્ર વ્યાખ્યાની કલમ છે.

સ.—ખોટો પૂરાવો બનાવવો, તે શું?

જ.—“જે કોઈ માણસ કોઈ બીના બનાવે, અથવા કાંઈ ચોપડી કે દફતર મધ્યે કાંઈ ખોટી રકમ લખે, અથવા કાંઈ લેખ કરે, અને તેમાં કાંઈ ખોટી વાત લખે, એવા ઇરાદાથી કે કાંઈ ઇન્સાફી મુકરદમામાં અથવા કોઈ સરકારી નોકરની આગળ તેના સરકારી આદાથી કાયદા મુજબ ચાલતા મુકરદમામાં અથવા કોઈ લવાદની આગળ, તે બીના,

ખોટી રકમ, અથવા ખોટી વાત, પુરાવામાં રજુ થાએ, તથા તે રજુ થનારી ખીના અથવા ખોટી રકમ, અથવા ખોટી વાતથી તે મુકરદમામાં પુરાવા ઉપરથી જે શખસ કાંઈ અભીપ્રાય બાંધનાર હોય, તે શખસના મનમાં તે મુકરદમાના ફેસલાને લગતી કાંઈ જરૂરની બાબત સંબંધી ખોટો અભીપ્રાય આવે, તો તે માણસે ખોટો પુરાવો બનાવ્યો એમ સમજવું.

વિશેષ સમજૂતી.—ખોટો પુરાવો આપવો, એ ગુન્હામાં અગત્યના મુદ્દાઓ જે સાબીત કરવાના તે આ છે —

૧ છું — કાયદા પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા યા કસમના બંધનથી, સાચું બોલવા તે બંધાયો હતો,

૨ જી — અગર, કોઈ ખાસ કાયદા અનુસાર, તે સાચું બોલવા બંધાયો હતો,

૩ જી. — કહેલી યા જાહેર કરેલી હકીગત જુડી છે, એમ સાબીત થવું જોઈએ;

૪ થું. — તે હકીગત જુડી છે એમ તે જાણતો હતો, અગર માનતો હતો, અગર સાચી માનતો ન હતો, અને ધરાદા-પૂર્વક તેમ જતાં બોલેલો હતો.

ધરાદાપૂર્વક બોલેલો—એ બાબત અગત્યની છે એવો ધરાદો આગળ પાછળની હકીગતથી પુરવાર થઈ શકશે

પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તે સાચું બોલવા બંધાયેલો હતો, યા તેમ નહીં તે કોઈ કાયદાના બંધનને લીધે સાચું કહેવાની તેની ફરજ હતી, એમ સાબીત કરવું પડે પ્રતિજ્ઞા કાયદાપૂર્વક અને અખત્યારવાળા અમલદારે આપી હતી, અને તેની જુબાની તેને કાર્ટ સમક્ષ વાચી બતાવેલી હતી, એમ સાબીતી જોઈએ. તે હકીગત ખરી નથી, અને જુડી છે, એમ તેની માહિતી યા માન્યતા જોઈએ. અગત્યની બાબતમાં યા મુદ્દાની બાબતમાં જુડું બોલ્યો, એમ સાબીત કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. હકીગત જુડી છે, એમ પણ સાબીત થવું જોઈએ. તોહોમતદારને કસમ અપાતા નથી, તેથી તે સાચું બોલવા બંધાયેલો નથી. તેથી તેના ઉપર આ કલમ પ્રમાણે કામ ચાલી શકે નહીં. વળી કલમ ૧૬૧ કી. પ્રો.

કોડ પ્રમાણે કોઈ સાક્ષીની જુથાની પોલીસ અમલદાર આગળ થઈ હોય, તેને આ કલમ લાગુ નથી, કેમકે પોલીસ આગળ સાચુ કહેતુ, એવુ સાક્ષીને કાયદાથી અંધન નથી, તેમ કસમ ત્યાં અપાઈ શકતા નથી.

પણુ યાદ રાખવુ કે—કલમ ૧૭૪ કી પ્રો કોડ પ્રમાણેની ચાકસી દરમ્યાન કોડની કલમ ૧૭૫ પ્રમાણે યોલાવેલા સાક્ષીઓ એવી તપાસ વખતે સાચુ યોલવા કાયદાથી અંધાએલા છે, તેથી ત્યાં ઇરાદાપૂર્વક જુદુ યોવે તો આ કલમ લાગુ પડે. શિક્ષા કલમ ૧૯૩ પ્રમાણે થાય.

ખોટો પુરાવો બનાવવો—આમા સાબીત કરવાના મુદ્દા નીચે પ્રમાણે છે —

૧ જુ.—તોહોમતફરે કાઈ ખીના, યા હકીકત, યા સંજોગ હમ્તીમાં આણ્યો ,

૨ જુ.—તે એવા ઇરાદાથી કે એ ખીના, હકીકત યા સંજોગ પુરાવા તરીકે કોઈ ઇનસાફી કામમા પુરાવામા રજુ થાય ,

૩ જુ —એવામા દાખલ થઈને, પુરાવા ઉપરથી જે શખસ અભીપ્રાય બાધનાર હોય, તે શખસના મનમા તે મુકર્રમના કેસલાને લગતી કાંઈ જરૂરી બાબત સંબંધી ખોટા અભીપ્રાય આવે

યાદ રાખવુ કે—ગુનાનો મોટો મુદ્દો એમ છે કે, કોર્ટને આડે રગ્તે દોરવી ઇનસાફ ઉધા વાળવાનો ઇરાદો હતો અને તેવા ઇરાદાથી કાઈ ખીના યા હકીકત હમ્તીમા આણી એટલાજ છે. ઇનસાફ આથી ખરે-ખર ઉધા વળ્યો, એમ બતાવી આપવાની કાંઈ જરૂર નથી.

આ કલમ ૧૯૨ નીચે આપેલાં દષ્ટાંતો બહુ અપષ્ટ છે, તેથી કલમનાં હેતુ અને ઉદ્દેશ સમજાશે. કોઈ શખસ ખીજા કોઈના ઘરમા યા પેટીમા ચોગેલો માલ મુકે, યા ખાડો ખોદી દાટે, એવા ઇરાદાથી કે, તેની જડ-તીમાં ચોરેલો માલ જડે, ને શિક્ષામા જાય,—એ વગેરેનો આ કલમમાં સમાસ થાય. શિક્ષાની કલમ ૧૯૩ છે.

વિરોધી જુથાનીઓ.—એક સાક્ષીએ એક જુથાની આપ્યા બાદ ખીજે વખતે ખીજા કોઈ જુથાની આપી હોય, અને એકથી ખીજા વિરૂદ્ધ હોય, તો ફક્ત તેટલાજ ઉપરથી તેને સજા થઈ શકતી નથી. પણુ

તે મુદ્દાની આખતમાં એટલી તો એક એકથી ઉલટી છે, કે કોઈ રીતે તે એનું સમાધાનપાત્રું હોઈજ શકે નહિ,—એમ સાબીત કરવું પડે.

સાંકશન વિગેરે આખતમાં.—કોર્ટે આપેલી કોઈ સાક્ષી ખોટી છે, એમ અતાવી પ્રતિજ્ઞા ઉપર કે કાયદાના અંધન છતાં, ધરિદાપૂર્વક ખોટી જુખાની આખ્યાનુ કામ કોઈ શખસ ઉપર ચલાવવાનું હોય, ત્યારે તે કોર્ટનું સાંકશન, કામ ચલાવવા આખતમાં ફી. પ્રો. કો. કલમ ૧૮૫ પ્રમાણે જોઈએ, અથવા તેજ કોડની કલમ ૪૭૬ મુજબ તે કોર્ટે ફરીઆદ ફરેલી હોવી જોઈએ. એવું સાંકશન આપતાં પહેલાં, નોટીસ કાઢી તોહોમતદારને તે વિરૂદ્ધ કારણ અતાવવાની તક મળવી જોઈએ.

જામીન વગેરે આખતમાં.—કલમ ૧૬૩ ના કામ બદલમાં,—પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો નથી, જામીન લેવાય; પ્રથમ વારંટ નીકળે.

અનાવડી પુરાવાની આખતમાં શિક્ષાની કલમ ૧૬૩ જ છે.

નોટ.—પ્રતિજ્ઞા ઉપર ખોટી જુખાની આખ્યા આખતમાં ખીલ બારે પ્રકારે સાડ આઠટમાં કલમો જોવી.

જાણવાભેગ :—

ખીજ કેટલીક કલમો ઇનસાફ વિરૂદ્ધ ગુન્હાના પ્રકરણમાં જડગની છે, તે નીચે પ્રમાણે —

કલમ ૨૦૧—ગુન્હેગારને બચાવવાના ધરિદાથી, પુરાવો ઉઘાવવો આ ખોટી ખખર આપવી,—તે છે. આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લઈ શકાય, પ્રથમ ‘વારંટ’ નીકળે.

કલમ ૨૦૨—ગુન્હાની ખખર આપવાની કાયદાથી ફરજ છતાં ખખર આપવામાં ધરિદાપૂર્વક કસુર કરવી.—

કલમ ૨૦૩—ગુન્હો થયો હોય, તે સંબંધી ખોટી ખખર આપવી તે.—

આ બેહુ કલમો ૨૦૨-૨૦૩ પોલીસને ઉપયોગી છે. હાલમાં પોલીસ અમલદારોમાં મોહોટે ભાગે એવી માન્યતા ફેલાઈ છે કે, ફી. પ્રો. કો. કલમ ૧૬૧ પ્રમાણે કોઈ સાક્ષીને પોલીસ ચોકશી દરમિયાન પૂછવામાં આવે, ને તે હકીકત ખોટી કહે, તો પછી પોલીસ નાછલાજ છે. લોકો પણ સામાન્ય રીતે એમજ માને છે, કે પોલીસ આગળ ગમે તેમ જુહું

બોલી શકાએ છે, ને પોલીસનો કાંઈ ઈલાજ નથી. પણ એ બધી માન્યતા જીલ ભરેલી છે. જુના કાયદામાં સાચું બોલવાની ફરજ હતી, તે કાયદો જ્યારે સુધારી તેવી ફરજ દૂર કરી, ત્યારે કાયદા બાંધનારી સભાએ એવો ખુલાસો કર્યો હતો, કે પોલીસના હાથમાં કલમ ૨૦૨ તથા ૨૦૩ એ પ્રમાણેના ઈલાજો, જુદું બોલનાર ઉપર છેજ કલમ ૨૦૨ માં તો ખાસ હકીકત એવી છે કે ખબર આપવાને બંધાએલા એવો કોઈ શખસ ખબર આપવામાં ઈરાદાપૂર્વક કસુર, કરે તોજ—ગુન્હો ગણાએ. ફી પ્રો. કોડ કલમ પ્રમાણે જે વર્ગના લોકો ખબર આપવા બંધાએલા છે, યા બીજા કાયદાથી બંધાયે છે, તેઓનો સમાસ તેમાં થઈ શકે પણ કલમ ૨૦૩ તો સામાન્ય કલમ છે. તેમાં લખ્યા પ્રમાણે સાખીતી કરવા સરખો પુરાવો હોએ, તો એ કલમ પ્રમાણે પોલીસ આગળ જુદું બોલનારને શિક્ષા થઈ શકે છે. તેમાં સાખીત કરવાના મુખ્ય મુદ્દા આ પ્રમાણે છે.—૧.—ગુન્હો ખરેખર બનેલા છે, ૨ —સાક્ષી જાણુતો હતો, યા તેને માનવાનું કારણ હતું કે ગુન્હો બનેલા છે, ૩ —તે ગુન્હાને લગતી હકીકત, બાબતો,—થોડી યા બધી તેને ખબર હતી. ૪.—તે જતા તે વિશે પોલીસે પુછતાં, માહીતી સંબંધી ધનકાર કર્યો, યા ખોટી અને ઉડાઉ હકીકત, યા અપૂર્ણ હકીકત બતાવી, ૫.—સાક્ષીદાર પોતે જાણુતો હતો કે પોતાને ખબર છે, તે ન કહેતાં, ખોટુંજ કહી છે.

ઉપર પ્રમાણે પુરાવો હોએ, તો સાક્ષીદાર પોલીસ આગળ જુદું બોલ્યો, તેથી આ કલમમાં તેનો સમાસ થઈ શકશે. માત્ર તેવી બાબતો મળવી જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે,—કોઈ ખેતરમાં બે પાર્ટીઓ વચ્ચે ખુનખાર લડાઈ થઈ, ને કુહાડીઓ ઉછળી, પરિણામે એક બે માણસ મરણ ગયા. જોડેના ખેતરમાં આગળ પાછળ માણસો ઉભેલાં છે, ને તેઓ આ સર્વે જુએ છે રસ્તેથી જનાર ગાડાવાળા યા વાટે જનાર ફેટલાક આસામીઓ આ બધું જુએ છે નજીકમાં એક જાપર છે, તેમાં રહેતા ત્રણ ચાર આસામીઓ પણ જુએ છે, તે જતાં, પોલીસ ચોકશી વખતે, એ બધા યા થોડા ધનકાર કરે, ને કહે કે હમે ત્યાં ખેતરમાં યા રસ્તે હાજર ન હતાં, ને હમે તો ગામમાંથી બહાર ન જતાં ચેતપોતાના ઘરમાં હતા, તેથી શું બન્યું તે જાણુતા નથી, તો તેઓ ત્યાં

નજીકમાં હતા, ને હકીગત બેઈ શક્યા હતા, તેથી જાણકાર હતા, એટલું છતાં ઈનકાર ગયા, એમ પુરાવો મેળવવામાં આવે, તો કલમ ૨૦૩ પ્રમાણે એવા જુદું કહેનાર બધા શિક્ષામાં જશે

જામીન વગેરે બાબત.—પોલીસ અખત્યાર બહાર. જામીન લેવાય; કલમ ૨૦૨ માં “સમન્સ” ને કલમ ૨૦૩ માં ‘વારંટ’ નીકળે.

કલમ ૨૧૧.—નુકરાન કરવાના ઇરાદાથી ગુન્હાનું ખોટું તોહોમત મુકે.—તે છે; તે સાથે કલમ ૧૮૨ નીચે આ ચોપડીમાં હકીકત લખાણથી ફરોનિલી છે.

કલમ ૨૨૪.—કાયદા મુજબ પકડતાં, કોઈ શખસ સામે થાય, ચા કાયદાસર કેદમાંથી નાસી જાય,—તેને માટે છે, (પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય)

કલમ ૨૨૫. અ.—સરકારી નોકર કોઈને પકડવામાં ગફલત કરે, નાસી જવા દે, તો; (પોલીસ અખત્યાર બહારનો—જામીન લેવાય)

કલમ ૨૨૫. વ.—કાયદાસર પકડવામાં સામા થવું, કાયદાસર કેદ ચા અટકાયતમાંથી નાસી જવું, વગેરે, જેનો સમાસ ખીજ કોઈ કલમમાં ન થતો હોય, તે બાબત માટે છે. પોલીસને હમેશા આ કલમ જરૂરી છે. (પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય)

કલમ ૨૧૨.—ગુન્હેગારોને છુપાવે, આસરો આપે, તેને માટે છે;

કલમ ૨૧૬.—કેદમાંથી નાઠેલાને— એજન— એજન—

કલમ ૨૧૬ ઝ.—અપહરણ અને ડાકાઘટી કરનારને આસરો આપે, તેને સાથે છે.

જામીન બાબતમાં.—કલમ ૨૧૨ તથા ૨૧૬ તથા ૨૧૬ અ પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય.

પ્રકરણ ૮ મું.

સિક્કા તથા સરકારી સ્ટાંપ સંબંધી ગુન્હાઓ.

પીનલ કોડમાં આ સિક્કા વિરૂદ્ધ ગુન્હાનું પ્રકરણ ૧૨ મું છે, અને પોલીસને તે બહુ વ્યગત્યનુ છે; અને તેથી એમાં સમજુતી બહુ લખાણથી આપેલી છે. આ ૧૨ માં બાબ પ્રમાણે જે ગુન્હા બદલ ત્રણ વરસ કેદની ચા બદે શિક્ષા થઈ શકે, એવા કોઈ પણ ગુન્હાનો તકસીરવાર ફરેલ શખસને, ફરીથી એજ બાબ પ્રમાણેના કોઈ એવાજ ગુન્હા સાથે તકસીર

વાર ઠરાવવામાં આવે, ત્યારે તેને પીનલ કોડ કલમ ૭૫ પ્રમાણે વધારેલી શિક્ષા કરવામાં આવે છે, તે વિશે આગળ કલમ ૭૫ નિચે આપેલું છે, તે અત્રે યાદ રાખવી જોઈએ છે.

સિક્કાની વ્યાખ્યા.—“સિક્કો એટલે જે ધાતુ ચાલુ સમયે નાણાં દાખલ વપરાતી હોય, નથા જે પર છાપ મારીને નાણાં દાખલ વાપરવા માટે તેહને કોઈ સંસ્થાનના અથવા ઉપરી સરકારના હુકમથી, બહાર પાડી હોય, તે ધાતુ.” (કલમ ૨૩૦).

રાણીનો સિક્કો.—જે સિક્કા ઉપર છાપ મારીને તેને રાણીના હુકમથી, અથવા હિંદુસ્તાનની સરકારના, અથવા કોઈ પણ પ્રેસીડન્સીની સરકારના, અથવા રાણીના રાજ્ય માંહેલી કોઈ પણ સરકારના, હુકમથી નાણાં દાખલ વપરાવા માટે બહાર પાડ્યો હોય, તે સિક્કો, તે રાણીનો સિક્કો (કલમ ૨૩૦).

કમ્ કમ્ ચીજે સિક્કો છે, અને કમ્ કમ નથી —ફરકા—બાદી રૂપીઓ એ સિક્કો ગણાય, એમ કાયદાથી ઠર્યું છે. કોરીઓ ને સિક્કો ગણવો નહીં ત્રાખાનો છાપ વગરનો કડકો સિક્કો નથી બીલાઓ અને ચાદ સિક્કા નથી જે સિક્કાને ક પનીનો રૂપીઓ ફેરવવામાં આવે છે, તે રાણીનો સિક્કો છે. (કલમ ૨૩૦ નાં દૃષ્ટાંતો).

નોટ —ખોટું બનાવવું, એની વાખ્યા કલમ ૨૮ માં આપી છે, તે પ્રમાણે,—“જે શખસ એક વસ્તુ ખીજી વસ્તુના સરખી કરે, એવા ધરાદાથી કે તે સરખાંપણથી ફરેલ કરવો, અથવા એવું જાણીને કે તેથી ફરેલ થશે એવો સભવ છે, તે શખસે તે વસ્તુ ખોટી બનાવી એમ સમજવું.”

તેના ખુલાસામાં બતાવ્યું છે કે નકલ બરાબર થવી જોઈએ, એમ જરૂરનું નથી. તેમજ,—બનાવટ કરે તે વસ્તુનું એવું સરખાપણ હોય કે ફરેલ થાય, તો બનાવટ કરનારનો ધરાદો ફરેલ કરવાનો હતો એવું અનુમાન, વિરૂદ્ધ પૂરાવાની ગેરહાજરીમાં, કરવામાં આવશે

શિક્ષાની કલમો.—જે માણસ સિક્કો ખોટો બનાવે, અથવા જાણીજીજીને ખોટો બનાવવાનો કાંઈ પણ ભાગ કરે તેને ૭ વર્ષ સુધીની

એ તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા, તથા દંડ થશે. (કલમ ૨૩૧). અને રાણીનો સિક્કો બનાવે, તો જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની સુદત સુધીની કેદની શિક્ષા, ઉપરાંત દંડ પણ થશે (કલમ ૨૩૨).

ખીજી કલમો જાણવાજ્ઞ સંક્ષેપમાં નીચે આપેલી છે —

કલમ.

હુકીગત

૨૩૩. સિક્કો બનાવવાનાં હુકીઆર બનાવવા અથવા વેચવાં તે વિશે.

૨૩૪. રાણીનો સિક્કો ખોટો બનાવવા સાથે હુકીઆર અથવા સામાન પાસે રાખવો.

૨૩૫. સિક્કો ખોટો બનાવવાનાં કારણસર હુકીઆર ચા સામાન પાસે રાખવો. ચા રાણીનો સિક્કો ખોટો બનાવવા સાથે એ પ્રમાણે કર્યું તે

૨૩૬. ખ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની માંહે રહીને, ખ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની બહાર કાંઈ ખોટો સિક્કો બનાવવામાં મદદગારી કરવી

૨૩૭, ૨૩૮ ખોટા સિક્કો ચા રાણીનો સિક્કો (ખોટો) આ દેશમાં લાવવો, અથવા આ દેશમાંથી બહાર લઈ જવો.

૨૩૯, ૨૪૦. કોઈ સિક્કો, ચા રાણીનો સિક્કો ખોટો છે, એમ જાણીને રાખ્યો હોય તે ખીજને ફગલબાજીથી આપવો

૧૪૨, ૨૪૩ કોઈ સિક્કો, અથવા રાણીનો સિક્કો કોઈ રાખસની પાસે આવવી વખતે એમ જાણ્યું હોય કે આ સિક્કો ખોટો છે, તે છતાં પાસે રાખવો.

આ ગુન્હાઓ મુખ્ય છે, અને ઘણાખરા બને છે. ખીજી કલમો માટે કાયદો જોવો. સરકારી સ્ટાપ સંબંધી ગુન્હાઓની કલમો ૨૫૫ થી તે ૨૬૩અ સુધી છે. પોલીસને તે કલમોનું કવચીતજ્ઞ કામ પડે છે, તેથી જરૂર પડે, કાયદો જોવો.

ખોટા સિક્કાઓની બાબતમાં વિશેષ સમજૂતી.—ખોટા સિક્કો પાડવાના ગુન્હાઓ ચાલુ જમાનામાં વધી પડ્યા છે. અને પ્રથમ જ્યારે અમુક જાત, જેવાકે ખીજપુર તાલુકાના જપરબંદ લોકોજ, આવા ગુન્હાઓમાં ઘણા ચાલાક તથા પ્રવીણ હતા, ત્યારે હાલ કેટલાંક વરસોથી કાઠીઆવાડ તથા ગુજરાતના કેટલાક સોનીઓ, લુવારો, તથા ખીજ રખડતા પરદેશી, પઠાણો, તથા સાધુ, ફકીર વગેરે લોકો આવા ગુન્હાઓ કરતા જણાયા છે. તેથી પોલીસે આ બાબતમાં કેટલીક ખાસ હુકીગત જાણવી તથા યાદ રાખવી જોઈએ છે. આ ચોપડી લખનારને પોતાની

લાંબી નોકરી દરમ્યાન ખોટા સિક્કાના ગુન્હા સબધી બાબતનો અસાધારણ અનુભવ મળેલો હોવાથી, તથા નામદાર સરકારે એ બાબત ખાસ તપાસ કેટલાક નામાંકિત યુરોપીયન અમલદારો પાસે કરાવેલી, તે સંબંધમાં, કર્તીએ ખાસ અભ્યાસ કરેલો હોવાથી, આ બાબતમાં અનુભવથી સિદ્ધ—એવી કેટલીક અતિ ઉપયોગી સૂચના તે આપી શકે તેમ છે. તેથી હાલ ચાલતી રીતોનું પુરતું જ્ઞાન મળી શકશે, અને કામમાં બહુ મદદ મળી શકશે.

ખોટા સિક્કા બનાવવાની બાબતમાં, ગુન્હેગારો ઘણું કરી રૂપિયા વધારે બનાવે છે. બેંચાની, પાવલી અને અડધા ક્વચીતજ બનાવે છે, કેમકે તેમાં વધારે લાભ નથી, ને મેહેનત તો તેટલીજ છે. પણ આવા નાના સિક્કાઓ પણ કોઈવાર બને છે ખરા.

ખોટા સિક્કા બનાવવાની બે રીતો.—આ ખોટા સિક્કા બનાવવામાં બે રીતનો ઉપયોગ થાય છે. એક તો—ખીબુ યા “મોલ્ડ” થી બનાવે છે, ખીબુ,—“ડાઈ”—યાને છાપથી બનાવે છે ખીબા યા ‘મોલ્ડ’ ની રીત મેહેલી અને ખાત્રીપૂર્વક છે, જ્યારે “ડાઈ” ની રીત મુશ્કેલી ભરેલી છે, અને ઘણેલું પરિણામ લાવતા અપૂર્ણતા રહી જાય તેવી છે ખીબાં યા ‘મોલ્ડ’ મોટા ભાગે મટોડી, યા ક્વચિત રેતીના બનાવવામાં આવે છે. ગોપીચંદ અથવા બાલાપુ, અથવા ચીકણી મટોડીના ગાંગડાનો ભુકો કરી ચાળી સાફ વસ્ત્ર ગાળ કરી, પછી તેમાં થોડું પાણી મેળવી, રેતી હોય તો સેહેજ ગાળેલો સરસ યા ગુંદર મેળવીને—તેનો જરૂરનેજ ઘાડો લોચો પ્રથમ માફકસર ઘટ બનાવે. તે પછી તેના બે ચકતા યાને “ડીસ્ક” બનાવે છે. તે પછી એક ચોખ્ખો સાફ અક્ષરો વાળો તથા છાપ સરસ રીતે ઉઠેલી હોય, તેવો રૂપિઓ લઈને તેને કોપરેલ યા મીઠું તેલ, યા અંરંડીયુ સેહેજ લગાડીને, તે બે ચકતાંની વચ્ચે મુકે. પછી તે સિક્કાની આગળ પાછળ તેમજ ઉપર તળે ધીમે ધીમે દબાવીને એક નાની ઘડીઆળ જેટલું ઉંડું કામ બનાવે. પછી તેને ફેરવી ફેરવી જરૂરનેજ ડાબતાં ડાબતાં, ઓઠું પોતાને ફાવટ આવે, તેવું તૈયાર કરી તેમાં નિશાન ખસરીને, તેને કેર.આગળથી એવી રીતે કાપીને બે અડધીયાં બનાવે કે બરાબર જોઈતી ચોકસાઈથી ગોઠવાય. પછી પેલો રૂપિઓ તેમાંથી કાઢાડી

લે, અને તેમાં એક એવી ઝીણી ઘીસી વાડે કે તેમાંથી જે ધાતુ ઓગાળીને રૂપીઆ બનાવવો હોય, તેનો રસ બરાબર રેડી શકાય. પછી તે ઓહાંને અંગારા યા ગરમ રાખમાં અમુક વખત રાખી મુકી સખત પાકું બનાવે, અથવા ઉપર ખૂબ ચીથરાં વીટાળી તેને સળગાવીને પકવે, ને તે પછી ચપુની અણીથી તેને સાફસુક કરી નાખે. એ રીતે એ કામના અનુભવી અને ચાલાક માણસને હાથે બહુ થોડા વખતમાં આવું ઓહું તૈયાર થઈ શકે છે. પછી છાણુમાં તે ઓહાંને એવી રીતે ગોઠવે કે રસ રેડવાની બનાવેલી ઘીસી ઉપરની બાજુ તરફ ગોઠવાઈ રહે તે પછી તાંબુ, કાસુ, કલાઈ, સીસું, અને જસત, એટલી ધાતુમાંથી ફાવટ આવે તેમ મેળવણી કરી તેનો ગાળીને ઉનો રસ બનાવે, અને પછી કડછીથી, યા પળીથી, યા ચમચાથી, યા સીપોડીથી પેલા રસમાંથી ભેઈનો ભેઈતો રસ પેલી ઘીસી વાડે સંભાળથી રેડે. એ કામના વાકફગાર શખસાને અનુભવથી એવી હથોડી આવી જાય છે કે એક સિફો પાડવામાં આટલોજ રસ ભેઈએ, એમ સેહેજ જાણી શકે છે, અને રેડતાં બરાબર તેમાં ઉતરી જાય, એમજ રેડી શકે છે થોડી વાર રહેવા દીધા પછી તે સિફો બંધાઈ જાય છે, તે કાઢી લેતાં, તેના ઉપર ઝીણી રેતરડી, ચપુ કાનસ વગેરેથી કાપા વગેરેમાં મુધારા કરી લેવામાં આવે છે ને સાફસુક કર્યા પછી, એ રીતે રૂપીઆનો સિફો તૈયાર થઈ શકે છે. ધાતુની મેળવણી બાબતમાં, એવી ખૂબી અનુભવથી આવે છે કે રૂપાના જેવોજ દેખાવ તથા ખખડાવતા તે બાદો ન બાલે, પણ તેનો રણુકો, ખરા રૂપીઆ જેવોજ થાય છે. આવા એક “મોલ્ડ” યાને બીબાં ઉપરથી દસવીસ રૂપીઆ સાધારણ રીતે પાડી શકે છે વખતે સો રૂપીઆ સુધી પાડી શકે, અને બીજું સાફ મજબુત બન્યું હોય તો, અને કામ બનાવનાર માણસ અનુભવી અને એ કામનો હુશીઆર કરવધયો હોય તો તેથી વધારે રૂપીઆ પાડતા પણ બગડે નહીં, ને ભાંગે પણ નહીં પણ જરૂર હોય ત્યારે નવું તૈયાર કરતાં કાંઈ ખરચ પડતો નથી, ને ઝાઝી મેહેનત પણ નથી. અનુભવવાળા કરનારને માત્ર નાનાં છાકરાંની રમત જેવું આ છે, અને તે છતાં તેનો ઉપયોગ આટલો બધા તેઓને લાભકારક છે.

આ રીત સામાન્ય છે. પણ આવાં ઓછા અનાવવાની જુદી જુદી કાવે તેવી રીત, ગુન્હેગારો પોતાની તીવ્ર મગજશક્તિથી ઉપજાવીને, ઓછાં જુદી જુદી રીતે બનાવી શકે છે.

બીજી રીત—‘ડાઘ’ યાને છાપથી અનાવવાની છે—પોતાને કાવટ આવે તેમ લોહાના, યા ત્રાંબાના, યા સીસાના કડકા ઉપર અને કવચીત સખત લાકડાના ચક્રતાં ઉપર ખરો સિક્કો દાખીને ઉતારી લે, ને પછી ઝીણા ટાકણાથી ક્રાતરી કાઢે છે. ને તેના ઉપરથી પણ ‘ડાઘ’ અનાવી ધાતુના કડકા લીસા અનાવીને ધા મારી યા ઠોકઠોક કરી, ખોટા કપીઆ અનાવી કહાડે છે. આ રીતથી અનાવતા ભેદનો ઘાટ આવતો નથી, અને તેમા કારમાં, યા, આકામા અપુર્ણતા રહી જાય છે, તે બહુ કાશીસ છતા, ભેદતી સફાઈથી હાથે સુધારી શકાતી નથી. કાનસ, ચપુ વગેરેથી સુધારી લેવાની હ મેશ જરૂર રહે છે. આવા પ્રકારે અનાવેલા રૂપીઆ વહેલા પકડાઈ જાય છે. વળી એ રીત મુશ્કેલી અને મેહેનત ભરેલી છે, અને તે છતા, તેને અંગે હંમેશ અપુર્ણતા રહેલી છે. લુહાર, સોની વગેરે જેઓ આવા ‘ડાઘ’ યા છાપા અનાવવામાં હોંશીઆર હોય છે, તેઓ આ રીત પોતાની હસ્તકૃત હોઈને પસંદ કરે છે. ‘ડાઘ’ એ જાતની થાય છે, ચીતરીને ખોદાય, ને ડાખીને પછી છાપ પડી રહે, તે ખોદાય.

ખોટા સિક્કામાં શું ઓળખ તથા સામાન મળી આવે છે— ખોટા સિક્કા પાડનારની અથવા પાડવાની જગાની જડતી લેતાં જે ચીજો મળી આવે છે, તે આ મુજબ છે—કાતરો, કાત, ચપુઓ, ચીપીઆઓ, ચીમટાઓ, કડછી, પળી, ચમચા, માટીનો વાડકો, કટોરો યા તેડું વાસણ, ઝીણી ધસવાની રેતરડીઓ, કાનસો, નાના મોટા સોયાઓ, સોયો, નળીઓ, અળસીનું તેલ યા કોપરેલ યા એરંડીયુ, ગુંદર, સરસ, મુરમાની ધાતુ, કાંસું, તાંબું, જસત, કલાઈ, સીસું વગેરે, ધાતુના કડકા યા પતરાંઓ, કોયલાનો વાટેલો ઝીણો ભુકો, ચાળેલી રાખ, ધસવાની પથરી, યા પથર, ચામડાંની નાની ધમણ, ભુંગળીઓ, કસોટીનો પથર, પારો, ગંધક, સુરોખાર, ઝીણી રેતી, ધસવાનું મીઠું, ચીથરાં, ખીલા, અણ્ણી તથા ઝીણી ધાર કાઢાડી ધસેલા, માટી, રેતી, ગોપીચંદન, ચામડું વગેરે.

ખોટા સિક્કા ચલાવવાની રીત, પકડવાની રીત, જડતી વગેરે આપત.—ખોટા સિક્કા બનાવવાને નિરાંતની જરૂર હોવાથી હંમેશા એકાંત જગા, એકાંત ઘર, ગંહાં ઝાઝો પગરવ ન હોય, —તેજ પસંદ કરવામાં આવે છે. પણ ખીજ દેખીતા ધંધા સાથે આ કામ પણ કોઈ કરતો હોય, ત્યારે એકાંત જગાની જરૂર નથી. ભટકતા લોકો જે આવે ધંધા કરનાર હોય છે, તેઓ ભાડે ઘર લાંબો વખત રાખી રહે, અથવા નદી, તળાવ या પાણી નજીક હોય, તેવી જગા પસંદ કરી કોઈ ભાંગેલું ખીસ્માર ખંડેર, દેહેરૂ, છાપરી या ઉજડ ધર્મશાળા, या છેવટ પીપળા या વડ या લીમડાનું મોહોડું છાયાવાળું ઝાડ નીચે જગા પસંદ કરે છે. સિક્કા બનાવનાર અહીં રહે છે, या અમુક કામ કરે છે, એવી ખાતમી પોલીસને કવચીતજ મળી શકે છે. પણ સિક્કા બનાવ્યા બાદ તેને ચલાવવા પડે, તે દરમ્યાનમાં,—ચલાવવાનાં કૃત્ય અને ક્રમમાં પકડાઈ જાય છે. સિક્કા બનાવવાનું કામ કરનારને પોતાની મેહેનત અને જોખમનો યોગ્ય ફાયદો મેળવવામાં ભરોસાના માણસોની વધારે જરૂર રહે છે, તેથી પોતાના મળતીયા, या સગા,—ખાસ કરી એરતો ને બચ્ચાંઓ, નાના છોકરાઓ, સાથે રાખે છે. તેઓ એ વિદ્યામાં બહુ કુશળ અને ચાલાક હોય છે. પોતાના ગામની નજીક આવા લોકો ફાવતા નથી, તેથી દૂર પ્રદેશ હંમેશા પસંદ કરે છે. રૂપીઓ વટાવવાને બહાને ગામડીઆ અને ખીન કેળવણીના અભણ એાઈ અક્કલના ગમારોને પસંદ કરી, તેઓ પાસે પરચુરણ લઈ, પ્રથમ ખરો રૂપીઓ બતાવી, પછીથી ચાલાકીથી ખોટો બનાવટી રૂપીઓ સેરવી દે છે, या ચપળતાથી બદલી નાખે છે. જે તે શખ્સ લઈ ખરો સમજી, ગામડાના આવા લોકો, મરદ તથા એરતો ચાલ્યાં જાય છે. વળી બજારમાં સોદો લેવા જતાં અવારનવાર દુકાનો ઉપર જઈ હાંશીઆરીથી બીડાબીડમાં રૂપીઆ ચલાવી દે છે. રૂપરંગમાં તથા ખખડાવતાં ખરા રૂપીઆના રણુકાનો આભાસ હોવાથી, અભણ અને ખીનવાકેફગાર દુકાનદારો, તેમજ ફેરીઆ તથા રસ્તા ઉપર ખેસી વેચનારાઓ સહેજ છેતરાઈ જાય છે. એ રીતે વેપાર ચલાવતાં કબી કોઈ એરત, या છોકરો પકડાઈ જાય, या વહેમ આવવાથી રૂપીઆની વધારે તજવીજ થાય, તો તેઓની સાથના બજારમાં ફરતાં માણસો હોય, તેની શોધ કરવી

નેમ્મ. તે પછી તેઓથી પુછપાછ કરતા તેઓના ઘર તે બતાવે નહિ, તો ખીજી યોગ્ય પુછપાછમાં છેવટ ઘર જડે છે. ને ત્યાં એકદમ જડતી લેવાથી, તેમજ, એવા શક યા વહેમવાળાને તથા તેના મળી આવેલા સોબતીના અંગતી જડતી લેવાથી ખોટા રૂપીઆ ખીજી પણ મળી શકશે. અને ઘરોમાં ખોટા સિક્કા પાડવાનાં સાધનો ઉપર બતાવેલાં છે, તે ધણુ કરી જડશે. આજ રીતે ધણુ ગુન્હા આવા પ્રકારના પકડાએલા છે. વળી મેળાઓમાં, જત્રામાં આવા બનાવ બનવાની બહુ સારી તકો હોય છે, અને સોદો લઈ, તે પાછો કોઈ બાહને આપી, રૂપીઆની આપ લે વખતે, ચાલાકાથી ખોટા રૂપીઆ ચલાવી દે છે. ધર્મશાળા તથા દેવસ્થાનોમાં તથા એવી જગ્યાએ ઉતરેલા પરદેશીઓને હંમેશ તપાસતાં, તથા તેઓનું ગુજરાન અને આજીવિકાના સાધનો ઉપર, તથા તેઓની હીલચાલ ઉપર અગર ઘટતી નજર રાખવામાં આવે, તો કેટલીકવાર વાજખી શક ઉપજે છે. ફક્ત બીખ માગવાનું માત્ર બહાનું તરીકે સાધન બતાવતા હોએ, તેવા લોકો ટપાલ મારફતે પોતાને દેશ 'મની ઓરડો' મોકલતા પકડાયાના દાખલાઓ અન્યા છે. અને તેવાઓની યા તેમની રહેવાની જગોની જડતી લેતા, પોલીસ છેતરાઈ જાય છે. ગોપીચંદન યા માટીનો ભુકો, યા ચંદનના નાના મણુકા, યા માટી યા ચંદનનો તાજ મહાલ આકૃતિનું દેહેરાસર,—સીંગાસન,—યા દેવના તેમાંથી બનાવેલાં આવલાં દેખાય છે. તે અમારા ઈષ્ટ દેવ છે, એમ બતાવીને તેની ગલાલ, અખીલ ચંદનપ્રુલ વગેરેથી હંમેશ પુજા કરેલી દેખાડે છે. પણ, તે વિશેની બારીક તપાસમાં આ બધું માત્ર ખીખાં બનાવવાની માટી હોવાનો અનુભવ મળ્યો છે, માત્ર છેતરવા સારૂ અને બહેમ દૂર થવા સારૂ અનેક યુક્તિઓ રચાય છે. માટીનો ભુકો યા રેતી વગેરે જડે તો, તે મહાત્માની જડી છુટી છે,—કોઈ પવિત્ર તીર્થની મટોડી છે, ઔષધ છે,—વગેરે જવાબો તૈયાર રાખી મુકે છે. તેથી અનુભવ વગરના પોલીસ અમલદારો છેતરાઈ જાય છે. જડતી લેતાં સાવચેતીથી આ બધું બારીકાઈથી જોવું, અને તપાસવું. ને ઉપલક ઉડાઉ જવાબથી સંતોષ ન પકડતાં, તપાસમાં ઉંડા કાળજીપૂર્વક ઉતરવું. પોલા વાંસ, પોલી લાકડી, ગેંડી વગેરે ખાસ બારીકાઈથી તપાસતાં આવી માટી, યા સીક્કા જડી આવે છે. શરીરની જડતી લેતાં મોહોમાં ખાડામાં

સીક્કા રાખતાં, ગુદામાં રાખતાં, ઓરતો પોતાની છુપી જગામાં રાખતાં, ઓટલામાં, જટામાં, તથા ફડકાવાળાં કપડામાં રાખતાં, પણ માલમ પચ્યાં છે. ઘરની ઝડતી લેતા, ઘરમાં રહેનારાઓને પહેલાં દૂર કરી, પુરતી નીગેહબાનીથી છુટા રાખવા, કેમકે એવા ખોટા સીક્કાના ઓઠાં વગેરે તૈયાર હોય, ત્યારે અંદર અંદર તેઓ બહારથી દેખાવની લડાલડી કરી, તેને ભાંગી તોડી નાંખે છે, ને તેઓ મુદ્દાની ચીજો હાથ આવે નહી, તેમ હરેક બની શકતી તજવીજ કરે છે.

જુદા જુદા અમલદારો તથા દુકાનદારોની પુછપાછમાં, આવા લોકો પોતાની હસ્તી તથા ધંધા બને તેમ છુપાવવા ખાતર, તેમજ પાછળ પકડવાનાં સાધનો ન રહે, તે સાડ પોતાનાં નામ, રહેવાની જગો, પોતાની સાથેના માણસોની બાબતો,—તથા નિર્વાહના માર્ગ હેરફેર બતાવે છે એકજ ટોળીના, સમુદના, અને ધણીવાર સગાંઓ છતા,—જાણ એક ખીજને ઓળખતાજ નથી—એમ બતાવે છે. તેથી આવી હકીકતની તપાસ રાખતા, કાંઈ આ પ્રમાણેનું જણાય તો,—વિશેષ ધ્યાન અને બારીકાઈથી તપાસની જરૂર છે, એમ સમજવું વળી,—જરા પણ બહેમ યા સંશય આવે કે, ઉધાડા પડી જવાનો, યા—ફસાઈ જવાનો વખત આવેલો છે, યા એવી કાંઈ ચકચાળ જોવામાં આવે કે—આવા ભટકતા ગુન્હા કરનાર નાહાજ છે, એમ સમજે જુદે જુદે વાટે તથા રસ્તેથી, અમુક અંતરે મળવું, એમ નિશ્ચય ઠેરવી, બનતી ઝડપથી જવાનાજ. દેશના અજાણ્યા તેથી, નિશાનીઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે એવી રીતે કે રસ્તામાં વળવાની જગો આવે ત્યાં ઝાડમાં ખીલો યા ફાઈ ફાતરકામ, યા કાંઈ લુગડાનું ધધાણું, યા પથરનો ઢગલો, યા એવું કાંઈ નક્કી કરેલું નિશાન કરી બચકે કે, પાછળ આવનાર શખસને તે સગાથી સમજ પડે છે કે આ રસ્તે જવું. એમ આખે રસ્તે નિશાનો જોતો જોતો જાણે છે, ને છેવટ કાંઈ નિર્ભય જગે પાછા આવી મળે છે, અને પોતાનો ધંધો શરૂ કરે છે.

ફકીર, સાધુઓ વગેરે ઉપર આ કારણથી વિશેષ નજર રાખવા સરખું છે; ને થોડો અનુભવ અને થોડો તર્કશક્તિની ખીલવણી સાથે આ હકીકત સુઝતી આવે છે.

ખરા ખોટા સિક્કાની પારખ.—ખનાવટી સિક્કા જ્યારે કદરૂપા અપૂર્ણ ખનાવટવાળા, બેઠા, બોદા અવાજવાળા, યા કોઈ રીતે કૃત્રિમ રૂપ સૂચક હોય છે, ત્યારે તે ખનાવટી છે, એમ જાણવાને વાર લાગતી નથી, તેમ બહુ અક્કલની જરૂર પડતી નથી પણ બહુ હોંશઆરીથી કરેલા ખનાવટી સિક્કામાં એવો તો ઉસ્તાદી હાથ રહેલો હોય છે કે તે દોષરહિત, અને આબેહુબ રૂપ, રંગ ને અવાજમાં, જાણે ખરા સિક્કા જેવાજ હોય છે. તેથી તે ખનાવટી છે એમ જાણવામાં ખાસ માહિતી, ગુણદોષ બાબતની હોય, તોજ ચોક્કસ નિર્ણય થઈ શકે છે, તેથી આ પુસ્તક કર્તા પોતાના અનુભવ તથા ખાસ અભ્યાસ ઉપરાંત એ બાબતમાં મોટા યુરોપિયન પોલીસ અમલદારોનાં અનુભવ સિદ્ધ પુસ્તકો ઉપરથી, નિચેની સૂચનાઓ રજુ કરે છે, અને તેથી ખાસ જ્ઞાન એ બાબતનું યથાસ્થિત મળશે.

ખરા સિક્કાનું વર્ણન

૧ કિનારની જડાઈ, બધેબધે જડાઈ જાયો, ત્યાંથી સરખીજ.

૨. રંગ, ચળકતો રૂપેરી સફેત, તાજ જોવા, રૂપાનો સિક્કો છે, એમ દેખાતો, અને વપરાયલો છતાં ઓળખાઈ આવે તેવો, ખરા સિક્કો દાટલો હોય યા બીજી રીતે ડાઘવાળો હોય, તો રંગનો પ્રકાર જ્યાં રહ્યો હોય, ત્યાં ઉપર પ્રમાણે.

૩. ઓળ કોર ઉપરના દાંતા એક સરખા અને હાર દોર, કાપા યા દાંતા ગણી જોતાં ૧૫૦, દાંતા સરખે અતરે, બરાબર સાફ કાપેલા, વચ્ચે જગા બધે બધે એક સરખી, ઉંડાઈ સરખીજ.

૪. વગાડતાં અવાજ સાફ, ઉંચો રજુકો કરતો હંમેશાં સુજળ.

૫. ખરા સિક્કો વાળતાં વળી ન જાય.

ખોટા ખનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.

કિનારની જડાઈ સઘળે સરખી નહીં, પણ ઓછી વતી

રંગ કાળાસપર, ભુરાશ પડતો, અસ્વચ્છ મિશ્રીત, રાખોડી રંગે, થડો પડી ગયેલો, અને ખરા સિક્કાના રૂપાના ચળકાટ રહીત, ઝાંખો, શીકો.

બેડોળ, વાંકા, ત્રાસા, નમતા, દાંતાની સખ્યા ઓછાવતી, વચેની જગા સરખે અતરે નહીં, પુરાઈ ગયેલી, સરખી ઉંડાઈ નહીં, હારદોર નહીં, દાંતામાં કેટલાક વાકાચુંકા, ભાગેલા, ખોડવાળા વગેરે.

વગાડતાં રજુકો સાફ નહીં, સહેજ બોદો યા તીવ્ર, જેથી માંહે હલકી ધાતુનું મિશ્રણનો ભાસ આવે.

ખોટો સિક્કો વાળે યા જોરથી દાબે, તો વાકો થાયે, વળી જાયે

ખરા સિક્કાનું વર્ણન.

૬. બિહુ બાબુ ઉપર છાપ, આમળ તથા પાછળથી રૂપટ તરી આવેલી, સરખી અને રૂપટ ઉપડેલી, અક્ષરો સાફ અને ખરાબર ઉપડેલા, જડાઈ સરખી, સિક્કાની ફોરની અંદરની બાજુના મણકા સરખા, અને સરખે અંતરે, મોતીઓ એક સરખા કદ અને દેખાવનાં. સને ૧૮૭૬ ના તથા તે સુધીના સિક્કા ઉપર ઈંગ્રેજ અક્ષરે “વિક્ટોરીઆ ક્વીન” શબ્દ હોય, તે પછીના વરસોના સિક્કામાં “વિક્ટોરીઆ એમ-પ્રેસ” શબ્દ હોય; સને ૧૯૦૩ પછી “એડવર્ડ ૭ મો, કીંગ એન્ડ એમ્પરર” શબ્દો હોય; સને ૧૯૧૪ થી “જોર્જ ધી ફીફ્થ, કીંગ એમ્પરર” શબ્દો હોય.

૭. વજન તેજતાં સરખુજ હોય. ધસાયેલો સિક્કો હોય તેએ લગભગ તેજ હોય. આ સાફ તેજ વરસના ખીલ સિક્કા સાથે સોનીના ખરા કાંટામાં તોળી જોવું.

૮. ખરા સિક્કાની ધરતી ચા જમીનની સપાટી સાફસુફ, સરખી, અને દોષરહિત હોય, ને રૂપટ રીતે લીસી હોય.

ખોટા બનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.

ખોટા બનાવટી સિક્કામાં છાપ સરખી રૂપટ ઉપડેલી ન હોય, અક્ષરો સાફ સફાઈદાર ન હોય, સરખા બધેથી ન હોય, કાંઈ વાંકાચુકા હોય, જડા પાતળા, ઝાખા હોય, મણકા નાનાં મોટા, છુંદાયલા સમાંતરે ન હોય, ખોડખાંપણવાળા હોય, ખરાબર ઉપડેલ બધેબધેથી ન હોય, “ડાઈ” ઉપરથી સિક્કો પાડયો હોય, તો વખતે ઈંગ્રેજ અક્ષર “એન” ઉંધા, પડેલો જણાય, આકૃતિમાં કાંઈક ન્યુનતા, બેડોળપણ હોય.

વજન વધારે ઓછુ હોય

ખોટા બનાવટી સિક્કાની જમીન ચા સપાટી (જે ઉપર છાપ મારવામાં આવે છે તે જમીન) ને દુરબીન ચા મોટું દેખાડનાર કાચ—“મેગ્નીફાઈંગ ગ્લાસ” થી સંભાળપૂર્વક તપાસતાં, -બહુ ઝીણાં બારીક કાંણાં કાંણાં દેખાયો, જલ્લે ઉપર ઝીણી ફાદલીઓ હોય, તેમ દેખાયો, કાંઈ પદાર્થ વળગી રહેલો, ઝીણા મસા જેવું, અથવા બારીક તડ, ફાટ, ચીર, બારીક ઢેકા વગેરે દેખાયો. એક સરખી સાફ તઈન વહીંજ હોય. આમ હોયે તો બનાવટી સિક્કાની અકસીર નીચાની છે.

ખરા સિક્કાનું વર્ણન.

૬. સીકાની કોર ઉપર હાથ ફેરવતાં, બીસી અને એક સરખી લાગશે.

૧૦. એજ વરસના બે સિક્કા વચ્ચે, સિક્કાને મુકવેા કીનાર ત્રણે સિક્કાની એક સરખી એક નીચે એક રહે તેમ મુકવી. બધેથી સરખીજ લાગશે દાંતા-આમાં પણ કાંઈ ફરક નહીં લાગે

૧૧. ખરો સિક્કો અંગુઠા તથા હાથની પહેલી આંગળી વચ્ચે પકડી, પાછલી બાજુ (રીવર્સ બાજુ)ની છાપના મધ્ય બિંદુમાંથી એક કદપીત બીટી દોરીને, પછી સિક્કાને ચક્ર ફેરવેા, તે બીજી બાજુનું માથુ બરાબર યોગ્ય જગે આવે તે મુકેલું જણાશે.

ખોટા બનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.

હાથ ફેરવતાં કાંઈક જગાએ ટુટીનાટી થા ખડબચડી, અને આંખમાંને ખુંચતી લાગશે. તેથી બનાવટી છે, એમ જણાશે.

એ પ્રમાણે ત્રણ સિક્કા એડે તપાસતાં, કિનારમાં, તથા દાંતામાં ફેરફાર જણાશે.

બનાવટી સિક્કામાં આમ બણી વખતે બનતું નથી એાહુ. યા 'ડાઈ' બરાબર ધ્યાન રાખી ન ગોઠવ્યાથી ફેરફાર થઈ ગયો જણાશે.

ઉપર અગીઆર પ્રકારે તપાસણી કરવાથી 'બનાવટી' સિક્કો પકડાઈ આવશે ખરી ખાતરીની તપાસ તેા ટંકશાળમાંજ થાએ છે, જ્યાં તેની "રેપેસીરીક ગ્રાવીટી" તથા "એસેઇઝ" વિગેરે બાબતની તપાસ, એ કામના ખાસ કુશળ અમલદારો કરી શકે છે

નોટ.—ચલણી નોટોની બનાવટ વિશેમાં.—'ફોટોગ્રાફી' ની રીતથી ખોટી નોટો ચલણી નોટો જેવી બનાવવામાં આવે છે, અથવા કાગળ ઉપર તમામ લખાણ "ટ્રેઇસીંગ" કરી બરાબર ઉતારી લેવામાં આવે છે. ખોટી નોટની બાબતમાં રંગના ફેરફારથી પણ નોટ પકડી શકવાનું કોઈવાર અશક્ય છે. પણ એક સેહેલો અને સરસ રસ્તો એ છે કે જે કાગળ ઉપર તે નોટ બનાવી હોએ, તે સરકારી છાપના "ગવરમેન્ટ" પેપર—લીટીવાળો છે કે કેમ? સારો કાગળ હશે તેા તુરતજ માલમ પડી જશે, ને ખોટી નોટ છે, એમ ઘણે ભાગે પકડાઈ જશે.

નોટ.—ખોટા સિક્કા સંબંધી ઉપરની માહિતીનો ધણો આધાર, મહેરબાન એમ કેનેડી સાહેબ ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલ એફ પોલીસ, મુખ્ય ઇલેક્ટ્રીક, એમની ચાપડી “કીમીનલ ક્લાસીસ ઇન ધી બોર્મ પ્રેસીડન્સી,” તથા મહેરબાન એફ. એમ વીન્સેટ સાહેબ (સી. આઈ ડી ખાતુ) સીમલા, ઇડીઆ, એમની ખાસ શાધગોતની કરેલી નોટા ઉપરથી, તથા મદ્રાસ પોલીસ ગેજટ સને ૧૯૦૬ માં આપેલી સૂચના ઉપર, રાખી, તે સાથે ગ્રંથ-કર્તાએ પોતાના ખાસ અભ્યાસ તથા અનુભવ ઉપરથી, આ હકીગત આપેલી છે, તેથી તે પોલીસ અમલદારોને ખાસ ઉપયોગી પડે તેવી છે.

જમીન વગેરે ખાખતમાં,—સિક્કા સંબંધી તમામ કલમાં ૨૩૧ થી તે ૨૫૪ સુધીમાં, દરેકમાં પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે, એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હાઓ જમીન ન લેવા.

રથાપ સખધી ગુન્હાઓ —કલમ ૨૫૫ થી તે ૨૬૩ અ સુધીમાં પોલીસથી વગર વારંટે પકડી શકાય છે.

કાટલાં તથા માપ સંબંધી ગુન્હા.

ક્રી. પ્રો કોડ કલમ ૧૫૩ને આધારે કોઈ પોલીસ ઓફિસર અમલદારને પોતાની હદમાં ખોટા કાટલાં યા માપ પડવા સાફ કોઈ જગામાં પેસવાનો અધિકાર છે, તે હકીગત આગળ આવી ગયું છે એ સંબંધી ગુન્હાઓ સંક્ષેપમાં આ છે.—

કલમ.

હકીગત.

૨૬૪ તોળવાનું ખોટું ચત્ર હગલખાજીથી વાપરવું તે.

(પોલીસ અખત્યારી નથી. જમીન લેવાય. સમન્સ નિકળે)

૨૬૫ ખોટું કાટલું અથવા માપ હગલખાજીથી વાપરવું.

(પોલીસ અખત્યારી નથી. જમીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).

૨૬૬. ખોટા કાટલાં અથવા માપ પાસે રાખવા.

(પોલીસ અખત્યારી નથી. જમીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).

૨૬૭. ખોટાં કાટલાં અથવા માપ બનાવવાં અથવા વેચવાં.

(પોલીસ અખત્યારી નથી. જમીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).

**લોકોની તંદુરસ્તી, સલામતી, અનુકુળતા, લગ્ન,
નીતિ વગેરે વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.**

આ બાબતમાં કલમ ૨૬૮-૨૮૪ અ સુધી ગુન્હાઓ વર્ણવેલા છે, પણ પોલીસને જાણવા ભેગ આટલાજ છે —

કલમ ૨૭૨ મા—વેચવાને ધરિદ્રે ખાવાની અગર પીવાની વસ્તુમાં કાંઈ ભેળ કરવી, જેથી કાંઈ અવગુણ થાય, તેને આ કલમ લાગુ છે, અને અવગુણકારક તેવી કાંઈ વસ્તુ વેચે તેને કલમ ૨૭૩ લાગુ છે. આ ગુન્હા પોલીસ અખત્યારી નથી જામીન લેવાય સમન્સ નિકળે છે સાર્વજનિક ઝરા અથવા જાળાશયનું પાણી મેલુ કરે, યા બિગાડે તેને કલમ ૨૭૪ લાગુ છે. આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લઈ શકાય.

સરીઆમ રસ્તા ઉપર બેઝીકરાઈથી હાંકવું અથવા સ્વારી કરવી —આ કલમ પોલીસને હંમેશા ઉપયોગી છે તે આ છે - “કોઈ સરીઆમ રસ્તા ઉપર જે શખસ કાંઈ ગાડી એવી બેઝીકરાઈ અથવા ગફલત ભરેલી રીતે હાંકે અથવા ન્યારી કરે કે તેથી માણસની હાનિ થાય અથવા આંતર, અથવા કોઈ બીજા શખસને વ્યથા અથવા નુકસાન થશે એવો સંભવ દેખાય, તે શખસને છ મહીનાની મુદતની બેમાત્રા ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા એક હજાર રૂપિયા સુધીના દંડની, અથવા એ બન્નેની શિક્ષા કરવામાં આવશે ” (કલમ ૨૭૯)

નોટ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લઈ શકાય.

કલમ ૨૭૯ ઉપર સમજૂતી.—પુરાવાના મુદ્દાઓ આ છે — ૧ હુ, —નોંદોમતદાર પોતે ગાડી હાકતો હતો, યા ઘોડા ઉપર ચઢીને જતો હતો, ૨ જુ, —આ પ્રમાણે તે બેઝીકરાઈથી અને ઉદ્દતપણાથી કરતો હતો એટલે—ઘોડો યા ગાડી અસાધારણ ઝડપથી, પુર વેગમાં જતી હતી, અથવા એટલી વધારે ઝડપથી જતી હતી કે—એ રસ્તામાં જે લોક હતા, તેની, અથવા હોવાનો સંભવ હોય, તેઓની, સલામતી ઉપર ધ્યાન નહીં રાખતાં, અને સલામતીમાં ખલેલ પહોંચે એટલી ઝડપ હતી, ૩ જુ, —જુમ પાડવાની, યા એતવણી આપવાની બાબતમાં સામાન્ય નિયમો ઉપર

ધ્યાન અપાયુ ન હતું, યથુ, —જે જગાએ તે હાંકતો હતો, યા ઘોડા ઉપર જતો હતો, તે સરીઆમ રસ્તો હતો, પમુ, —કોઈ માણસની છન્દગીને જોખમ થયુ, યા —થવાનો સંભવ હતો.

ગાડી યા ઘોડો ખરેખર જે હાંકતો હોએ, તેને શિક્ષા થઈ શકે, માલીક પોતે હાંકતો ન હોય, તો તેને શિક્ષા થઈ ન શકે વળી રસ્તામાં અમુક શખસો હતા, અને તેઓને ઇજા થવા સરખું હતુ એમ સાબીતી ન હોએ તો હરકત નહી. તે રસ્તો બીજા લોકો વાપરે, —ત્યાંથી જાએ, —એવો સંભવ હતો, —એટલુ સાબીત કરવુ બસ છે, એવુ કવીન એગ્રેસ-વિરૂદ્ધ હોરમસજી નવરોજજી લોડનો કેસ, ઇન્ડિયન લૉ રીપોર્ટ ૧૯ વાલ્યુમ, પાને ૭૧૫મા છે, તેથી ઠર્યું છે

આજીબાજીના દુકાનદારો, રસ્તે જનાર લોકો, પેહેરાવાળા સિપાઇઓ વગેરેની જીબાનીથી આ મુદ્દા સાબીત કરી શકાશે.

બીલત્સ પુસ્તકો, ગાયનો વગેરે આખતમાં.

કોઈ બીલત્સ પુસ્તક, કાગળ, ચોપાનીઉ, ચિત્ર, તસ્વીર, પ્રતિમા અથવા આકાર વેચે અથવા વેહેએ, અથવા સર્વે લોક જાએ, તેમ દેખાડે તેને શિક્ષાની કલમ ૨૮૨ છે. કોઈ દેવમ્થાન, મૂર્તિ, રથ ઉપર યા ધર્મ સંબંધી આખતમાં વપરાતી કોઈ પ્રતિમાને આ કલમ લાયુ નથી

ઉપલી કલમમાં લખેલી ચીજ (જેને સાડ શિક્ષા ફરી છે) પોતાના કબજામાં રાખે તેને કલમ ૨૮૩ પ્રમાણે સજા થાએ.

કોઈ જાહેર જગોમાં અથવા તેની પાસે જે માણસ કાંઈ બીલત્સ ગીત અથવા લાવણી અથવા શબ્દો ગાઇ યા બોલીને બીજાઓને દુ ખ આપે તેને સાડ શિક્ષાની કલમ ૨૮૩ છે

નોટ.—આ કલમો ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૪. પોલીસ અખત્યારી છે ; જામીન લેવાય.

સોરતીની આંદ્રીસ રાખવી.—તેને સાડ કલમ ૨૮૪ જ છે. પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લઈ શકાએ, સમન્સ નીકળે. સરકારની મંજૂરી વગર કામ ચાલી શકે નહીં.

ધર્મ સંબંધી ગુન્હાઓ વિષે.

- ધર્મ સંબંધી ગુન્હામાં કલમ. ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭ પોલીસ અખત્યારી છે. તે આ છે. —
- ૨૯૫ કોઈ જાતીના ધર્મને અપમાન કરવાના ધરાદાથી કોઈ પુજાના ઠેકાણાને અપમાન કરવું અથવા બ્રબ્ટ કરવું. (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે).
- ૨૯૬ કોઈ તેવી સંબંધી મંડળીને અડચણ કરવી (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે).
- ૨૯૭ કબરસ્તાન વગેરેમાં દીલ દુખવવાના ધરાદાથી વગર રજાએ જવું (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે), ધર્મ સંબંધી
૨૯૮. —કોઈ શખસનું દીલ દુખવવાને ધરાદે કાંઈ શબ્દબોલવા. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય સમન્સ નિકળે).

પ્રકરણ ૯ મું.

માણસના શરીર સંબંધી ગુન્હાઓ.

માણસના શરીર વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓની બાબત પોલીસને બહુજ અગત્યની છે. પ્રથમ વિચાર મનુષ્યવધની બાબતમાં કરવાનો છે. કોઈ એક માણસનું બીજા કોઈ માણસને હાથે મરવું, એનું નામ સામાન્ય લાપામાં મનુષ્યવધ છે આવા મનુષ્યવધમાં જે મરણોનો “ સામાન્ય અપવાદો ”માં સમાસ થાય છે, તેવાં મરણો, સદોષ, એટલે ગુન્હામાં ગણાતા નથી, ને તેને સાફ સજા થતી નથી. બે માણસો પોતે રાજીખુશીથી જોખમની કબુલાત કરીને તલવારથી લડે છે, અને તેમાં રીતસર ખેલતાં, એકને હાથે બીજાને મરે, તો તે મનુષ્યવધ તો છેજ. પણ સદોષ નથી, એટલે “ સામાન્ય અપવાદો ” ને આધારે ગુન્હામાં ગણાય નહીં. પણ જે મનુષ્ય વધ સદોષ ગણાય છે, એટલે જેમાં ગુન્હો ગણીને તેને સાફ કાયદાએ શિક્ષા ફરમાવી છે, તેવાં શિક્ષણીય મનુષ્યવધની બાબતનોજ આપણે હમણાં વિચાર કરીએ છીએ.

સ.—મનુષ્યવધ કેટલા પ્રકારનાં છે, અને ક્યાં ક્યાં, તે કહો.

જ.—ત્રણ પ્રકારનાં છે, ૧ સાદાં એટલે અપરાધ રહીત મનુષ્ય-વધ, જેનો કોઈ સામાન્ય અપવાદમા સમાસ થવાથી ગુન્હામાં ગણાતાં નથી, ને તેથી કોઈને શિક્ષા થઈ શકતી નથી, ૨ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, જે કે ગુન્હામાં ગણાય છે, અને કાયદાએ તે સાડે શિક્ષા ઠરાવી છે આવાં શિક્ષણીય મનુષ્યવધની આખત કલમ ૨૮૯, ૩૦૨, ૩૦૪ માં બતાવી છે,—તેનો સમાસ થાય છે, ૩ —ગફલતથી મોત યા મનુષ્ય-વધ—જે આખત કલમ ૩૦૪ અ માં બતાવી છે

સ —શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કેને કહેવું તે બતાવો.

જ.—“મોત આણવાના ઇરાદાથી, અથવા જેથી મોત થવાનો સંભવ હોય એવું કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી, કાંઈ કામ કરીને અથવા કલાણું કામ કરેથી મોત થશે એવો સંભવ છે, એમ બાણ્યા બતાવે તે કામ કરીને, જે માણસ મોત આણે, તે માણસે શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ગુન્હો કર્યો એમ સમજવું

ખુલાસો ૧ હો -જે શખસને કાંઈ ગગ, વ્યાધિ કે શરીરની અશક્તતા થઈ હોય એવા કોઈ શખસને જે માણસ શરીરનું નુકસાન કરે અને તેથી કરીને પેલા શખસનું મોત વેહેંતું થાય, તો તે માણસે તે શખસનું મોત આણ્યું એમ સમજવું

ખુલાસો ૨ જે—જે ઠંકાણે કાંઈ શરીરના નુકસાનથી મોત થાય તે ઠંકાણે જે શખસે તે શરીરનું નુકસાન કર્યું હોય તેણે તે મોત આણ્યું એમ સમજવું, પછી અગર અગાઉર ઇલાજ કરેથી તથા હોંશીયાર હકામતી દવા કરેથી તે મોત થતું બચી શકત એમ હોય તોપણ

ખુલાસો ૩ જે—માના પેટ માહેલા બચ્ચાનું મોત આણવું, તે મનુષ્યવધનો ગુન્હો નથી પણ કોઈ જીવતા બચ્ચાનો કાંઈ ભાગ બહાર નિકળ્યો હોય પછી તે બચ્ચાનો શ્વાસોચ્વાસ ન લેવાયો હોય અથવા તે પુરેપુરું જન્મ્યું ન હોય, તોપણ તે જીવતાં બચ્ચાનું મોત આણવું, તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ગુન્હો થઈ શકે ” (પીનલ કોડ. કલમ ૨૮૯.)

નોંદ.—આ બાબતમાં આગળ સમજૂતી આપવામાં આવશે.

સ.—શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુન ક્યારે ગણાયછે?—

જ.—કોઈ પણ શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુનના ગુન્હા તરીકે ગણવાને નીચે મુજબની હકીકતની જરૂર છે —

“નીચે આત્મ કચેલી બાબતો મુકી દઈને બીજી સર્વ બાબતોમાં શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુન સમજવું, પણ ક્યારે કે જો જે કામથી મોત થાય, તે કામ મોત બાબતવાના ધરિદારથી કર્યું હોય તો, અથવા —

૨ જી —કોઈ શખસને જેથી તે શખસનું મોત થવાનો સંભવ નક્કીરવાર માણસ બાબતો હોય એવું કાઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરિદારથી તે કામ કર્યું હોય તો, અથવા—

૩ જી —કોઈ શખસને કાઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરિદારથી તે કામ કર્યું હોય, અને તે ધરિદારે કરેલું શરીરનું નુકસાન એવી રીતનું હોય કે ચાલતા સ્ટ્રીટક્રમ પ્રમાણે મોત કરવાને તે સમર્થ હોય તો, અથવા—

૪ થી —તે કામ એવું તુરત ભય કરે છે કે તેથી સોવસા મોત અથવા જેથી મોત થવાનો સંભવ છે એવું શરીરનું નુકસાન થશેજ એમ તે કામ કરનાર શખસ બાબતો હોય, અને મોત બાબતવાના અથવા ઉપલા પ્રકારના નુકસાનના જોખમમાં પડવાના કાઈ કારણ વિના તે શખસ કામ કરે, તો—

અપવાદ ૧ લો —ભાગે નથા આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાથી જેની પોતાનો જીવ વશ રાખવાની શક્તિ ગઈ છે, એવી અવસ્થામાં જતા કોઈ માણસ તે ક્રોધ ઉત્પન્ન કરનાર શખસનું મોત બાબત, અથવા ભૂલથી કે ઇતિદ્રાકનું કોઈ બીજા શખસનું મોત બાબત, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખૂન નથી.

ઉપલા અપવાદને નીચેની શરતો લાગુ પડે છે —

પહેલી—કોઈ શખસને મારી નાંખવા અથવા કાઈ હાની કરવા સાથે બાહ્યાના દાખલ તે ક્રોધ ગુન્હેગારે માંગી બાબતો અથવા ભુદ્ધિપૂર્વક ઉત્પન્ન કરેલો ન હોવો જોઈએ.

ખીજી—કાયદા મુજબ અથવા સરકારી નોકરીનો અખત્યાર અમલમાં લાવતાં કોઈ સરકારી નોકરે કરેલી કાંઈ વસ્તુથી તે કોઈ ઉત્પન્ન થયેલો ન હોવો જોઈએ.

ત્રીજી—ખાનગી અયાવનો હક કાયદા મુજબ અમલમાં લાવતાં કરેલી કાંઈ વસ્તુથી તે કોઈ ઉત્પન્ન થયેલો ન હોવો જોઈએ.

ખુલાસો—તે કોઈ એવો ભારે તથા આકસ્મિક હતો, કે તેથી તે ગુન્હો ખુન થઈ શકે નહીં, એ હકીકતની આખત છે.

અપવાદ બીજો—કોઈ માણસ શુદ્ધ બુદ્ધિએ શરીર અથવા મિલકતના ખાનગી અયાવનો હક અમલમાં લાવતાં કાયદાએ તેહને આપેલા અખત્યારની હદની બહાર જાય, અને આગળ વિચાર કર્યા વિના તથા તે અચાચ કરવામાં જરૂર કરતા વધારે હાનિ કરવાના ધરાદા વગર જે શખસની સામાં તે અચાચવાનો હક અમલમાં લાવતો હોય તે શખસનું મોત આણે, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી.

અપવાદ ૩ જો—કોઈ માણસ સરકારી નોકર હોય, અથવા સરકારી ઇનસાફનો વધારો કરવાને કામ કરનાર કોઈ સરકારી નોકરને સાહાય કરતો હોય, તે માણસ કાયદાએ તેને આપેલા અખત્યારની હદની બહાર જાય, અને સરકારી નોકર દાખલ પોતાની ફરજ બરાબર રીતે બજાવવાને સારૂ પોતે જે કામને શુદ્ધ બુદ્ધિએ કાયદેસર તથા જરૂર માનતો હોય, એવું કાંઈ કામ કરવાથી તે મોત આણે, પણ જે શખસનું મોત થાય, તે શખસની ઉપર તેહનો કાંઈ દેશ ભાવ ન હોય. તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી.

અપવાદ ૪ થો—આગળ વિચાર કર્યા વિના, એકાએક ઝગડો થઈને બંધો કોઈ ચડ્યો હોય તેવામાં, એકાએક મારામારી થઈને શિક્ષણીય મનુષ્યવધ થાય, ને તે ગુન્હો કરનારે કાંઈ ગેરવાજબી ફાયદો લીધો ન હોય, અને તે ધાતકી રીતે અથવા નવાઈની રીતે ચાલ્યો ન હોય, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી.

ખુલાસો.—એવી આખતોમાં કોઈ ઉત્પન્ન કરનાર કોણ અથવા પેહેલો હુમલો કરનાર કોણ, એ વાત કાંઈ જરૂરની નથી.

અપવાદ ૫ મો —જે શખસનું મોત થયું હોય, તે શખસ અરાડ વર્ષથી વધારે ઉંમરનો હતાં, તેણે પોતાની રજમ દીથી પોતાનું મોત થવા દીધું હોય, અથવા મોતનું જોખમ માથે લીધું હોય, તો તે ઠંકાણે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી (પી. કો. ક. ૩૦૦)

કલમ ૨૮૮ તથા ૩૦૦ ઉપર સમજાવી.—કલમ ૨૮૮ જે શિક્ષણીય મનુષ્યવધની વાખ્યા છે, તેથી એમ સમજવું કે, શિક્ષણીય—એટલે—શિક્ષા કરવા લાયક એટલે સદાપ એવું દરેક મનુષ્યવધનો તેમા સમાસ થાય છે તેમાં કહેલું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ એક સામાન્ય શબ્દ છે સંહિતા અને સમજાયે તેવા શબ્દમાં કહીએ, તો કલમ ૨૮૮ માં લખેલું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, એ, એક ઝાડરૂપ છે તેના બે ડાળા છે, તેમાં એક મોટું ડાળું, અને બીજું નાનું ડાળું. મોટું ડાળું—તે ખુન (૩૦૦મી કલમ), નાનું ડાળું—તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, જેની શિક્ષા કલમ ૩૦૪માં લખી છે, તે છે એજ વાત બીજી રીતે વર્ણવીએ. તો નીચે પ્રમાણે સમજવું —

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ (કલમ ૨૮૮).

ખુન (કલમ ૩૦૦).

(જેની શિક્ષા ક. ૩૦૨ માં છે, તે)

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ.

(જેની શિક્ષા ક. ૩૦૪ માં છે, તે.)

આ ઉપરથી એમ સાફ સમજાશે કે દરેક ખુન, એ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—તો છેજ. પણ દરેક શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—એ ખુન—નથી. અર્થાત્—ખુનનો ગુનહો—એ શિક્ષણીય મનુષ્યવધનું ભારે ઉંચું સ્વરૂપ છે.

આટલું જાણ્યા પછી ઉંચું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું, તે જાણવું જોઈએ. તેથી કલમ ૨૮૮ તથા કલમ ૩૦૦ની સરખામણી આ નીચે કરવામાં આવે છે.—

<p>કલમ ૨૯૯. શિક્ષણીય મનુષ્યવધનું સામાન્ય સ્વરૂપ.</p>	<p>કલમ ૩૦૦. શિક્ષણીય મનુષ્યવધનું ઉચ્ચ સ્વરૂપ.</p>
<p>જે કૃત્યથી મોત નિપજ્યુ તે કૃત્ય,—</p> <p>(અ) મોત આણવાના ઇરાદાથી કર્યું હોયે,</p> <p>(બ) મોત થવાનો સંભવ હોયે, એવું કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોયે;</p> <p>(ક). તે કૃત્યથી મોત થવા સંભવ છે, એવું નજીવા છતાં કર્યું હોયે,</p>	<p>જે કૃત્યથી મોત નિપજ્યુ, તે કૃત્ય,—</p> <p>(૧). મોત આણવાના ઇરાદાથી કર્યું હોયે,</p> <p>(૨). જે શખસને તે નુકસાન કરવામાં આવે, તેનું મોત થવા સંભવ છે, એવું તકસીર માણસ નજીવો હોયે, તેવું કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોયે,</p> <p>(૩). કાંઈ શખસને કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી, અને તે ઇરાદો કરેલો શરીરનું નુકસાન એવી રીતનું હોયે કે આલતા સૃષ્ટિકર્મ પ્રમાણે મોત કરવાને તે સમર્થ હોયે, એવું કૃત્ય કર્યું હોયે ત્યારે,</p> <p>(૪) તે કામ એવું તુરત ભયંકર છે કે જેથી સોવસા મોત, અથવા નથી મોત થવાનો સમ્ભવ છે, એવું શરીરનું નુકસાન થશે, એમ તે કરનાર શખસ નજીવો હોયે, ને એવું કૃત્ય કર્યું હોયે ત્યારે</p>

ઉપલાં ક્રાંટકમાં બેહુ કલમોની સરખામણી કીધી છે, તેથી શું સમજાયે છે? એ ઉચ્ચ સ્વરૂપ (પુન) અને સામાન્ય સ્વરૂપ (શિક્ષણીય મનુષ્યવધ) વચ્ચે જે તફાવત છે, તે ઉપલા ક્રાંટકમાં મોટા કાળા અક્ષરથી બતાવેલો છે. સારાંશ એટલોજ છે કે,—

૧ હું.—જ્યાં ખુન નિપજવાના ધરાદાથીજ કાંઈ કૃત્ય કર્યું હોય, ને તેથી મોત નિપજે તો—ખુનજ છે.

૨ જુ.—મોત નિપજવાનો માત્ર સંભવ હોય્ઁ એવું કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરાદાથી કાંઈ કૃત્ય કર્યું હોય્ઁ, અને મોત નિપજે, તો ખુન નથી. પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનું—શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ગણાય્ઁ,

પણ જે શખસને તેવું નુકસાન કરવામા આવે, તેનું મોત થવા સંભવ છે એવું તકસીરવાર માણસ જાણતો હોય્ઁ, તેવું કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરાદાથી કૃત્ય કર્યું હોય્ઁ, ને તેથી મોત નીપજ્યુ,—તો ખુન છે

તેમજ,—કાંઈ શખસને કાંઈ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરાદાથી, અને તે ધરાદો કરેલો શરીરનું નુકસાન એવી રીતનું હોય્ઁ કે ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત કરવાને સમર્થ હોય્ઁ,—ને મોત નીપજ્યુ,—તો ખુન છે.

નોંદ —દાખલા તરીકે—કાંઈ શખસ ખીજા કાંઈને જોરથી એક સપાટો મારે છે. આવા શરીરના નુકસાનના ધરાદાથી મારેલા સપાટાથી કાંઈવાર મોત થવા સંભવ છે, પણ સાધારણ રીતે મોત નીપજતું નથી. એમ માત્ર સપાટો મારવાથી મોત નીપજે, તોપણ તે કૃત્ય ખુન નથી, પણ માત્ર તેથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે.

પણ—કાંઈ શખસના શરીરના આધામાં કાંઈ આસીયત જેમકે સુજેલી, મોહોટી થએલી તલ્લી, નાજુક અને નાતવાન શરીરનો આંધા,—અતી કાચી ઉમરને લીધે, એક સપાટો પણ તે ખમી શકે તેવું તેનું શરીર નથી, એવું તોહોમતદાર જાણતો હોય્ઁ, તે છતાં તેને તેવો જોરથી સપાટો મારે, ને તેથી તે શખસનું મોત નીપજે, તો તે ખુન છે.

તેમજ,—કાઈ શખસ મુક્તીથી, યા લાકડીથી કેાઈ ખીજ શખસના શરીરના નાજુક ભાગ ઉપર કાઈને એક સપાટો મારે, તેથી જો કે મોત થવા સંભવ છે, તોપણ ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ ઉપર વિચાર કરતાં તેવા સપાટાથી સાધારણ નિયમે મોત નિપજતું નથી. પણ જો સપાટો મારવામાં આવ્યો, તે તરવારથી મારવામાં આવે ને નાજુક ભાગ ઉપર મારવામાં આવે, તો ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ ઉપર વિચાર કરતા તેવા શસ્ત્રથી નાજુક ભાગ ઉપર સપાટો મારવામાં આવે તો મોત નિપજવવા બસ છે, તેથી એવાં શસ્ત્રથી એવી જગ્યાએ સપાટો મારે અને તેથી મોત થાય, તો તે ખુન છે.

૩ જી —આ ત્રીજા પ્રકારમાં, સવાલ એટલોજ છે અમુક કૃત્ય કેવા જ્ઞાનથી અથવા સમજણથી કાધુ ? સરીઆમ રમ્તા ઉપર જોસથી ઘોડો દોડાવવો,— સરીઆમ રમ્તા નજીક કોઈ નિશાન ઉપર બંદુક ફેાડવી—એ માખલા આમાં લેવા આવા કૃત્યથી માણસ જાતની જીંદગીને કેટલે દરજ્જે જોખમ છે, તેટલોજ સવાલ છે જો તે એમ જાણતો હોય કે પરિણામે મોત થવા સંભવ છે, તો ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ થશે પણ તે કૃત્ય કરનાર એમ જાણતો હોય કે તેનું આત્મ કૃત્ય એટલુંતો તુરંત ભયંકર છે, કે જેથી સો વસા મોત થશે,—યા, ઘણું કરીને મોત થયા વગર રહેજ નહીં,—એમ જાણતો હોય, ને તે કૃત્યથી મોત નિપજે, તો ખુન છે

વધારે સ્પષ્ટ શબ્દમાં સમજાવી.—ઉપરની તમામ બાબતની દુકમાં સાદી અને સરળ ભાષામાં સમજાવી આટલીજ છે કે,—દરેક મનુષ્યવધમાં—

૧ હુ.—મોત નિપજવવાના ઇરાદાથી કરેલાં કૃત્યો ખુન છે.

૨.—ઘણું કરી મોત નિપજશે એમ જાણી એવી ઇજા કરવાના ઇરાદાથી કરેલાં કૃત્યો ખુન છે.

૩જી.—ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત આણવા બસ છે, તેવી ઇજ્જત કરવાના ઇરાદાથી કરેલા કૃત્યો ખુન છે.

૪થુ.—મોટે ભાગે સભવ છે, યા સૌ વસા મોત નિપજશે એવાં જ્ઞાન યા ભાનથી કરેલા કૃત્યો ખુન છે

૫મુ.—મોત નિપજવા સભવ છે, એવી ઇજ્જત કરવાના ઇરાદાથી કરેલાં કૃત્યો—ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે

૬કુ.—મોત નિપજવા સભવ છે, એવા જ્ઞાન યા ભાનથી કરેલા કૃત્યો—ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે

દુકમાં બાલીએ તો,—જ્યાં મોત નિપજવવાનો ઇરાદો છે, અને મોત નિપજે—તો તે કૃત્ય—ખુનજ છે જ્યાં ધણુ કરી મોત નિપજે એવી ઇજ્જત કરવાના ઇરાદાથી કોઈ દરેલા કૃત્યથી મોત નિપજે તો ખુનજ છે મોટે ભાગે યા સૌ વસા મોત થશે, એવો જ્ઞાન યા ભાનથી કરેલા કોઈ કૃત્યથી મોત નિપજે, તો તે ખુનજ છે

જે કૃત્ય એવી ઇજ્જત કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોય કે પરિણામે મોત થવાનો માત્ર સભવ હોય, અને મોત નિપજે તો તે ખુન નથી, પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે તેમજ જે કૃત્ય એવા જ્ઞાન યા ભાનથી કર્યું હોય કે તેથી પરિણામે મોત નિપજવાનો સભવ છે, અને મોત નિપજે તો તે ખુન નથી, પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્ય વધ છે

કલમ ૩૦૦ માં લખેલા અપવાદો ઉપર વિવેચન.— આપણે ઉપરની સમજૂતીથી જાણુ કે કોઈ મનુષ્ય ખીજને મારી નાખે, તો અમુક નરમ પ્રકારના સન્નેગોમા, તે માત્ર શિક્ષણીય મનુષ્યવધ (ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું) થાયે પણ તેમાં ગભીર સન્નેગોનો પ્રકાર હોય, તો તે ખુનમાં ગણાયે. એજ કારણથી આપણે કહીએ છીએ કે ખુન—એ ઉગ્ર સ્વરૂપ છે, અને તેથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, એ નરમ સ્વરૂપ છે. ખુન હોય, તો શિક્ષા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાયે. ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોય તો શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે થાયે.

ખુનના ઉગ્ર સ્વરૂપમાં,—એટલે કલમ ૩૦૦ માં બતાવેલી વ્યાખ્યામાં અમુક શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો સમાસ થાય, તો તે ખુન છે, એમ આપણે કહી પણ આ સામાન્ય નિયમને પાંચ જુદા જુદા અપવાદો છે. અને તે કલમ ૩૦૦ ની વ્યાખ્યા નીચે, એટલે ખુનની વ્યાખ્યા નીચે આ ચોપડીને પાને ૧૫૭-૧૫૮ મેં બતાવેલા છે. એ અપવાદો વિશે વિચાર કરવાનો રહ્યો, તે હવે કરીએ છીએ. સંક્ષેપ્તમાં કહીએ,—તો એ અપવાદો નીચે પ્રમાણેના છે —

અપવાદ ૧ લો.—ભારે તથા એકાએક આકસ્મિક ક્રોધ ઉપજે, ને તેથી મન ઉપર કાણુ રહી ન શકે, ને તેથી કરેલું ખુન.

અપવાદ ૨ જો.—શરીર થા મિલકતનો ખાનગી બચાવનો હક શુદ્ધ-બુદ્ધિથી બળવતા, કાયદાની હદની બહાર જઈ પ્રથમ ઇરાદા શિવાએ, અને જરૂર ભેગથી વધારે ઇલા કરવાનો ઇરાદો ન છતાં, ખુન કર્યું હોય તો.

અપવાદ ૩ જો.—કોઈ સરકારી નોકર પોતાની નોકરીના અખત્યાર અમલમાં લાવતાં, તે અખત્યારની બહાર જઈ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કામ કરતાં દ્વેષભાવ વગર, ખુન કરે તો.

અપવાદ ૪ થો.—પ્રથમ વિચાર કર્યા વગર એકાએક ઝગડો થાય, ને એકાએક ક્રોધ થઈ તેના આવેશમાં કરેલું ખુન.

અપવાદ ૫ મો.—અરાડ વરસ કરતાં મોટી ઉંમરના શખસે કબુલાત આપી મોતનો ભય અને ભેખમ માથે લીધું હોય, ને ખુન થાય તો.

આ પાંચ બાબતો અપવાદ રૂપે ગણવાની છે તેથી એમ ઠરે છે કે કોઈ પણ શિક્ષણીય મનુષ્યવધમાં ભારે સંભેગો હોઈને તે ઉગ્ર પ્રકારનું એટલે કલમ ૩૦૦ પ્રમાણેનું ખુન ગણાય એ તેમ હોય તો પણ,—એ પ્રમાણે ખુન છતાં,—આ પાંચ અપવાદો પૈકી એક પણ અપવાદ તે ખુનને લાગુ પડતો હોય, તો ખુન છતાં પણ તે ઉગ્ર સ્થિતિમાંથી પાછું ઉતારીને, તેને નરમ પ્રકારનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધજ ગણવું પડે, ને તેની શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે થાય, ૩૦૨ પ્રમાણે નહીં એટલે એમ સમજવું કે તમામ સંભેગો વચ્ચે ખુનનો ગુન્હો છતાં,—તે બાબતનો સમાસ ઉપર બતાવેલા પાંચ પૈકી કોઈ અપવાદમાં થતો હોય, તો તે ખુન નથી, પણ માત્ર કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે શિક્ષા કરવા ભેગ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, ગણવું.

દાખલા તરીકે,—કોઈ બ્રાહ્મણે પોતાની બાયડીને કોઈ કોળી સાથે છીનાણું કરતા, તે કૃત્યમાંજ નજરેનજર જોઈ તેથી તે બ્રાહ્મણે પોતાની પાસે બદ્ધક હતી, તે કોળી ઉપર તાકીને ફેડી, એવા પુખ્ત ધરિદાથી કે તેને, ત્યાં ને ત્યાજ, તાત્કાળ મારી નાખવો અને તેથી તે કોળી, ગોળી છાતીમાં વાગવાથી મરી ગયો ધરિદાપૂર્વક આ કૃત્ય ખુન હોવાથી તેનો સમાસ કલમ ૩૦૦ માં થાય છે, અને પ્રથમ નજરે જોતાં ખુન છે. પણ આમાં એક અપવાદ લાગુ પડે છે, તે એ કે,—પોતાની આરતને નીચ જાતના માણસ સાથે જનરકર્મ કરવાના કૃત્યમા તેણે નજરેનજર જોવાથી, પોતાના ગુસ્સાની લાગણીમાં, પોતાના મન ઉપરનો કાણુ રહી ન શક્યો અર્થાત્,—ભાગે અને એકાએક આકસ્મિક અસાધ્ય ક્રોધ તેને ત્યાજ ઉપજ્યો, અને તેથી તેણે ખુન કર્યું તેથી અપવાદ ૧ લો લાગુ પડી, તેને તેનો લાભ મળે તેથી ખુન છતાં પણ, આ અપવાદને લીધે તેના ગુન્હાના પ્રકાર એછા થઈને, માત્ર શિક્ષણીય મનુષ્યવધના ગુન્હા સાથે તેને કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે શિક્ષા થશે ૩૦૨ પ્રમાણે નહીં થાય.

કલમ ૩૦૪ ઉપર વિવેચન.

કલમ ૩૦૪ આ પ્રમાણે છે :—“ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનો શિક્ષણીય મનુષ્યવધ જે માણસ કરે, તે માણસને, અગર જે કામથી મોત થયું હોય તે કામ તેણે મોત આણવાના ધરિદાથી કર્યું, અથવા જેથી મોત થવાનો સંભવ હોય એવું કાર્મ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરિદાથી કર્યું હોય તે, જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે અને અગર તે કામથી મોત થવાનો સંભવ છે એમ જાણીને, પણ મોત આણવાના અથવા જેથી મોત થવાનો સંભવ હોય એવું કાર્મ શરીરનું નુકસાન કરવાના ધરિદા વગર, તે કામ તેણે કર્યું હોય, તે તે માણસને દસ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દડની, અથવા એ બેની શિક્ષા કરવામાં આવશે.”

કલમ ૩૦૪ ઉપર વિશેષ સમજૂતી.—આ કલમ ૩૦૪ માત્ર શિક્ષાનીજ કલમ છે. એમાં કોઈ ગુન્હાની વાખ્યા નથી. જેમ ૩૦૨ કલમમાં ખુનની માત્ર શિક્ષાજ લખી છે, તેમ આ કલમમાં ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાના શિક્ષણીય મનુષ્યવધની શિક્ષાજ લખી છે. ગુન્હાના અડપ બાબતમાં તે કલમ ૨૯૯ તથા ૩૦૦, એજ ભેવાની છે

પણ આ કલમ ૩૦૪ માં જાણવાનું જાણ્યત એ છે કે,--તેમાં એ વિભાગ પાડેલા છે. પ્રથમ ભાગમાં ખતાવેલા પ્રકારનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોય, તો શિક્ષા થઈ શકે, તે જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની મુદત સુધી ગમે તેટલી કેદ, તથા તે ઉપરના વળી દસ વર્ષ થશે બીજા ભાગમાં,--ખતાવેલા પ્રકારનું શિક્ષણીય વધ હોય, તો શિક્ષા દસ વર્ષની મુદત સુધીની કેદ ગમે તેટલી, અથવા ફક્ત દસનીજ અથવા એ બંને શિક્ષા થઈ શકે છે.

એ એ પ્રકારે કયા કયા ?—૨૯૯ કલમની વાખ્યામાં પેહેલી એ રકમે
અતથા બ આ ચોપડીને પાને ૧૬૦ માં આપેલા કોષ્ટકમાં બતાવેલી છે, તેમ, એટલે
મોત આજીવાના ઇરાદાથી કરેલું કોષ કૃત્ય, અને મોત નિપજવા સંભવ છે, એવી ઇચ્છા
કરવાના ઇરાદાથી કરેલું કોષ કૃત્યમાં,—ન્યારે ખુનથી ઉતરતા ફરજીના શિક્ષણીય
મનુષ્યવધના ગુન્હામાં ગજીવા સરખી હજીગત હોએ ત્યારે કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે જે
શિક્ષા થાએ, તે એ કલમના પ્રથમ ભાગ પ્રમાણે થાએ, અને તેજ કોષ્ટકમાં
કલમ ૨૯૯ ની રકમ ક પ્રમાણેનું—એટલે મોત નિપજવા સંભવ છે એવા જ્ઞાનથી થા
જ્ઞાનથી કોષ કૃત્ય કર્યું હોએ, ને ન્યારે તેને શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ઉતરતા
ફરજીનો ગુન્હો ગજીવા જેવી હજીગત હોએ, ત્યારે તેમાં શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે
થાએ, તે એ કલમના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાએ.

કલમ ૩૦૨ ખુનની શિક્ષા.—જે માણસ ખુન કરે, તેને મોતની, અથવા જીવતાં સુધી સસુદ્રપારની, શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દંડને પણ લાયક થશે.

ગફલતથી મોત બાબતમાં

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—પછી તે ખુન હોય્ને યા ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોય્ને,—તે બધામા ધરદોષ યા જ્ઞાનની હાજરીની અવશ્ય જરૂર હોય્ને છે. પણ જે કૃત્યમાં એ પ્રમાણે ધરાદો અંને જ્ઞાન કાંઈ ન હોય્ને, તેવાં પણ મનુષ્યવધ થાય્ને છે. તે ગફલતથી માત્ર કલમ ૩૦૪

અ માં લખ્યા પ્રમાણેના હોય છે. તે કલમ આ છે — “શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કરતાં ઉતરતા દરજ્જાનું હર કાઈ અવિચારનું અથવા ગફલતી ભરેલું કામ કરીને કોઈ માણસ કોઈનું મોત લાવે, તો તેને ઘણાં ઘણાં બે વરસ સુધી બેમાનાં ગંભે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવી, અથવા દંડ કરવો, અથવા એ બેહુ શિક્ષા કરવી ”

કલમ ૩૦૪ અ; ગફલતથી મોત આપત સમજીતી.—જે કૃત્ય કરવામાં આવે, તેમાં કરનારનો ઇગરો, અને જ્ઞાન અથવા ભાન, એ બેહુ આપતની હતીજ ન હોય—ગેરહાજર હોય, અને તોહોમતદારના કોઈ અવિચારના અથવા ગફલતના પરીણામે કોઈનું મોત નિપજે,—તેવા ગફલતથી થયેલા મોતને આ કલમ લાગુ પડે છે. પણ એટલું તો જરૂરનું છે કે, જે મોત નિપજે તે તોહોમતદારના પોતાના અવિચાર અથવા ગફલતના કૃત્યનું સીધુંજ પરીણામ હોવું જોઈએ, એટલે—તેના અવિચારી અને ગફલત ઉપરથીજ ઉપસ્થિત થતુ, નજીકનું અને તેને લગતુજ કાર્યસાધક પરીણામ એ હોવું જોઈએ વચમાં બીજા કોઈની ગફલત નહીં ન જોઈએ

દાખલા તરીકે,—કાંઈ રેલ્વે ઉપર એન્જન ડ્રાઈવરે સીમોરી નહીં વગાડી, અને એન્જન ચલાવ્યું, અને લાઈન ઉપર એક છોકરો કામ કરતો હતો, તે છુદાઈ મરી ગયો, એ મોત્તો જગલમાં જોડે શિકાર કરવા બહાર ગયા, ને છુટા પડ્યા ને શિકાર કરવા લાગ્યા તેવામાં એક જ ગલી જનવર જેવું કાંઈ જાહાડીમાં જોઈ, શિકાર છે કે કાંઈ બીજું છે, તેની ખાત્રી કરવાની રાહ ન જોતા બહુક ફોડી, ને તે પોતાના સોજનીને વાગવાથી, તે મરણ પામ્યો, કોઈ ઓચવની ધામધૂમની તૈયારી જોવામાં એક શખસનું ધ્યાન પુરૂ લાગી ગયેલું હતું, ને પોતાની ગાડી હાંકતો હાંકતો રસ્તાની એક બાજુ ઉપર ઘણા લોકો ઉભા હતા તે તરફ બેઝિકરાઈથી હાકી ગયો, ને તેમ કરતા એક છોકરે છુદી નાંખ્યું, કોઈ બોટના કંટ્રાક્ટ-દારે સલામત નહીં એવી બોટ વાપરવા દીધી, અને સલામતીમાં ખામી હોવાથી નદી બોળ ગતાં, તે બોટ કુબી અને તે માહેના કેટલાંક માણસો પાણીમાં કુબી મુઆં, કોઈ માણસ નાનું છોકરું ઉંચકીને જતો હતો, ને તેને કોઈએ માર્યો, તેવામાં ઝપાટો ચુકીને છોકરાંના માથામાં વાગ્યો ને તે

મરી ગયુ. આ બધા દાખલામાં ધરાપે, કે જ્ઞાન યા જ્ઞાન, તદન ગેરહાજર છે, અને જે મોત થાય છે, તે કરનારની ગફલત અને અવિચારનુ નાકાળીક સિધુ પરીણામ છે તેથી તે બધાં ખુનનો સમાસ—ગફલતથી મોત કલમ ૩૦૪ અ માં થાય છે

નોટ—ચહુડતા દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો સાડે વિશેષ ખારીક સમજીતી અને વિવેચન, આ પછી પાને ૧૭૦મેં આપ્યું છે, તે જોવાથી બહુ ઉપયોગી પડશે.

મનુષ્યવધ બાબતમાં કાગ્નીજબલ ગુન્હા વિગેરેનું દીપણુ — શિક્ષણીય મનુષ્યવધ વગેરે ગુન્હામાં પોલીસ અખત્યારી, જામીન લેવાય કે નહીં, વગેરે—તપસીલ આ પ્રમાણે છે —

કલમ ૩૦૨ નો ગુન્હો ખુન — પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય નહી

કલમ ૩૦૪ નો ગુન્હો શિક્ષણીય મનુષ્યવધ — પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય નહી

કલમ ૩૦૪ અ નો ગુન્હો ગફલતથી મોત — પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લઈ શકાય.

ખીજી જાણવાજેગ કલમો નીચે પ્રમાણે છે — કાગ્નીજબલ હોય તો કલમ આગળ “કો,” જામીન લેવાય તેમ હોય તો “જા,” ન લેવાય તેમ હોય, તો—“ જા. ન.” એમ બતાવ્યુ છે

કલમ.

હકીકત

૩૦૩ જન્મ દીપના ગુન્હેમારે કરેલા ખુનની શિક્ષાની કલમ છે. તેને શિક્ષા મોતની કરવામાં આવશે. (કો. જા. ન)

૩૦૧ જે રાખસનું મોત આણવા ધાર્યું હોય, તેથી જુદાજ રાખસનું મોત (વાખ્યા છે.) થાય તો જે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખરો માણસ મરતે ને થતે, તેજ ગુન્હો તેણે કર્યો એમ સમજવું.

૩૦૫. કોઈ બાળક ચા દીવાનાને આત્મઘાત કરવામાં મદદ કરવી તે બાબત-
(કે. જી. નં.)
૩૦૬. આત્મઘાતમાં મદદગારી. (કે. જી. નં.)
૩૦૭. ખુનની કોશિસ. (કે. જી. નં.)
- ૩૦૮ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કરવાની કોશિસ. (કે. જી. નં.)
- ૩૦૯ આત્મઘાતની કોશિસ. (કે. જી. નં.)
- ૩૧૦ ઠગ કોને કહેવો તે (વાખ્યા)
૩૧૧. ઠગની શિક્ષા. (કે. જી. નં.)
- ૩૧૨ ગર્ભપાત કરવો. કોઈ બીજા શખસે, અગર ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ પોતે.
(કાગ્નીઝેબલ નથી) (જમીન લેવાય)
- ૩૧૩ સ્ત્રીની રજમદી સિવાય ગર્ભપાત કરવો (કાગ્નીઝેબલ નથી.) જી. નં.
૩૧૪. ગર્ભપાત કરવાના ઇરાદાથી કાંઈ કરેલા કામથી મોત (કાગ્ની-
ઝેબલ નથી) જી. નં.
- ૩૧૫ કોઈ બચ્ચુ જીવતું જન્મતા અટકાવવા, ચા જન્મ્યા પછી મરી જાય તે કૃત્ય
(કાગ્નીઝેબલ નથી) જી. નં.
- ૩૧૬ જે કામ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ગણાતું હોય એવા કામથી કોઈ નહીં
જન્મેલા બચ્ચાનું મોત આણુવું (કાગ્નીઝેબલ નથી) જી. નં.
- ૩૧૭ કોઈ ૧૨ વરસથી ઓછી ઉંમરના બચ્ચાને તેના માબાપે, અથવા જે
શખસના હવાલામાં તે હોય, તે શખસે ખુદ્દુ મુકવું, ચા તજ દેવું (કે. જી.)
- ૩૧૮ મુઝદુ છાની રીતે વગે કરી દહ જન્મ છુપાવવો. (કે. જી.)

ઉપરની કલમની કેટલીક સમજૂતી.—કલમ ૩૦૭ તથા ૩૦૮
આ ખાસ કોશિસની કલમો છે બાકી કોઈ પણ ગુન્હાની કોશિસની
સામાન્ય કલમ ૫૧૧ છે, પણ આ તો અધી ખાસ કલમો છે. ખુનના
ગુન્હા સાડે જે કાંઈ બનવું જોઈએ, તે અધા સંજોગ સંપૂર્ણ બને, પણ માત્ર
છેવટનું પરિણામ એટલું મોત ન થાય—તેવા કામને કલમ ૩૦૭ લાગુ છે
તેજ રીતે કલમ ૩૦૮ મા વિચાર કરવો

કલમ ૩૦૯—આત્મઘાતની કોશિસ.—પોલીસને આ ગુન્હા
સાથે ધણું કામ પડે છે આત્મઘાત કરવામાં હંમેશા મરનારનો કાંઈ
હેતુ હોય છે, ને કાંઈ કારણ પછી ખરૂં કે કલ્પિત—પણ હોય તો ખરૂં.
હેતુ, અસહ્ય માંદગી, વેદના, ભુખ, દુઃખ, નાઉમેદ, નાસીપાસી, કંઈ પ્રકાર-

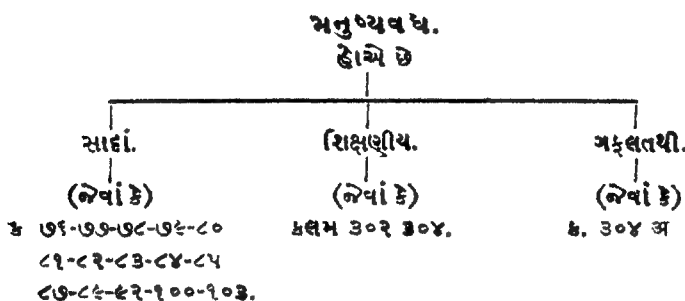
રતી ધાત્તી, ખીક, કેટલીક વાર કલ્પનાથી ઉપજાવેલા ધાર્મિક નિમિત્તો,—
એમ અનેક કારણો હોય છે. આગળ પાછળની હકીકત, સગાં, પડોશીથી
પુછપાછ, દોસ્તોથી પુછપાછ, કાગળ વગેરે,—થી આવા કામમાં બહુ
અજવાળુ પડે છે. જેણે મરવાની કોશિસ કરીથી તે જીવતો રહે, તોજ
ગુન્હાની શિક્ષા તેને થઈ શકે, તેથી તે પોતે પણ પુછતા કાંઈ અજવાળું
પડે તેવી હકીકત કહેશેજ, તેથી તપાસમાં સુગમતા પડશે.

કલમ ૩૧૦—૩૧૧.—ઠગના ગુન્હા દાલમાં થતા નથી.

કલમ ૩૧૭.—કોઈ છોકરાની જીંદગીને ખરેખર નુકસાન થયું, એમ
ખતાવતું જરૂરનું નથી પણ એવી રીતે ખુલ્લું મુંઢેલું યા નજી દીધેલું હતું
કે,—કાંઈ નુકસાનનું ભ્રમ, અથવા કાંઈ શારીરિક દાની જરૂર થયા
મરખુ હતું,—એટલુંજ હોય,—તો ખસ છે તેને નફન નજી દેવાનો ધરાનો
હતો, એજ ગુન્હાનું ખરૂં વ્યવસ્થ છે.

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, ખુન, વગેરે બાબતમાં ચહડતા દરબના પોલીસ અમલદારો સાડ વિવેચન.

મનુષ્યવધ ત્રણ પ્રકારનાં થાય છે, તે આ રીતે છે:—

સાદાંમાં—કોઈ જવાબદાર નહી, તેથી દોષરહિત ગણાય છે; ને તેની
શિક્ષા હોતી નથી. શિક્ષણીયમાં બે પ્રકાર હોએ છે;—ખુન, તથા તેથી

ઉતરતા દરજ્જાનુ, અને ગફલતથી—એટલે કલમ ૩૦૪ અ પ્રમાણે. હરેક “કૃત્ય” એમા કાયદા વિરુદ્ધ કમુર એટલે “મુલ્તીગલ એમ્પીશન” કલમ ૩૨ પ્રમાણે સમાય છે

ધરાદો.—એટલે કાઈ મચ્છેલુ પરિણામ બનવાની આશા,—એમ અર્થ થાય છે, અને અમુક કૃત્ય કરતી વખતે, તાત્કાળીકનો,—તેજ વખતે શુ ધરાદો હતો,—એવો અર્થ છે ધરાદો અને જ્ઞાન (નોલેજ) એ બેહુ બાબતો મન માહેલી ગિથિતિની બાબત છે, અને તે કામના સંભેગ તથા આગળ પાછળના બનાવ અને હકીગતથીજ પુરવાર કરવાની હોય છે.

ખુન અને ઉતરતા દરજ્જાના શિક્ષણીય મનુષ્યવધ.—આ બાબતમા આ પ્રકરણમા પાને ૧૬૦ મુકાયેલો બતાવેલો છે, તે ઉપરથી હકીગત જણાઈ, એ બે વચ્ચે કેવો તફાવત છે, તે જણાશે “શિક્ષણીય મનુષ્યવધ” નો પ્રકાર એવા હોય છે તેનો સમાસ કલમ ૩૦૦ મા બતાવેલી રકમ ૧ હી, યા ૨ જી, યા ૩ જી, યા ૪ થીમા થતો હોય, તો તે મનુષ્યવધની ગણતી “ખુન” મા થશે તેમ ગણતી થાય પછી, વળી અપવાદ ૧, યા ૨, યા ૩, યા ૪, યા ૫ મા સમાસ થાય, તો ખુન છતાં, ને દરજ્જામાથી ઉતરી પાછુ “શિક્ષણીય મનુષ્યવધ” થયુ એટલે—

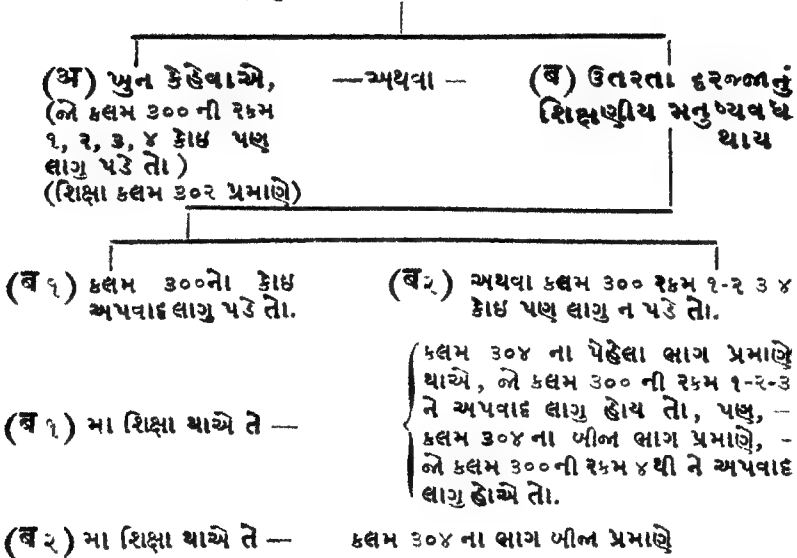
શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—જે

કલમ ૩૦૦ની રકમ ૧, ૨, ૩, ૪ કોષમાં સમાય તો—ખુન. શિક્ષણીય
કલમ ૩૦૦ ના અપવાદ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫ માં પણ સમાય તો મનુષ્યવધ

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, એ ત્રણ પદ્ધતિનાં,—યા દરજ્જાનાં છે. ૧ હું,—સર્વથી ઉચા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—એટલે ખુન, જેની સજા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાય છે. ૨ જું,—વચલા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—જેની સજા કલમ ૩૦૪ ના અગ્ર ભાગ પ્રમાણે સખત થાય છે, ૩ જું,—નાના દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—જેની સજા કલમ ૩૦૪ ના પશ્ચાત ભાગ પ્રમાણે હલકી થાય છે.

આ નિચે કોષ્ટક આપેલુ છે, તેથી એ ત્રણે પ્રકાર, તથા તેની શિક્ષાની કલમ વગેરેની સમજણ પડશે.—

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કલમ ૨૯૯.

ઉપરના કોષ્ટકની સમજૂતી.— ઉપલાં કોષ્ટક ઉપરથી તુરંત સમજ પડશે કે ખુનની વાગ્યા કલમ ૩૦૦ માં જે ચાર “કલોઝીસ” યા ને રકમો કાયદામાં આપેલી છે, તેમાંથી ગમે તે એકમાં સમાસ થાયે તેવી હકીકત હોયે, તો ગુન્હો બન્યો તે ખુન સમજવું, ને તેને શિક્ષા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાયે. સ્પષ્ટ “કલોઝીસ” પૈકી કોઈમાં સમાસ થતો હોયે ને તેથી ખુનમાં ગણવા સરખું હોયે, પણ તે સાથે ખુનની કલમમાં જે છેલ્લે પાચ અપવાદો લખ્યા છે, તેમાંનો કોઈ લાગુ પડતો હોયે, તો તે પાછું શિક્ષણીય મનુષ્યવધમાં ઉતરી ગયું તેમાં કલમ ૩૦૦ ની રકમ (કલોઝ) ૧, યા ૨, યા ૩ પ્રમાણે હકીકત હોઈ ને વળી પાછી અપવાદ પ્રમાણે હોયે, તો શિક્ષા થાયે તે કલમ ૩૦૪ ના પેહેલા ભાગ પ્રમાણે થાયે. “કલોઝ” ૪ થા પ્રમાણે ખુન છતાં, તેને કોઈ ખુનના અપવાદ લાગુ પડે તો શિક્ષા થવાની તે કલમ ૩૦૪ ના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાયે.

કલમ ૩૦૦ નો કોષ્ટ “કલોઝ” લાગુ નજ પડતો હોય તો, પછી તેને જે શિક્ષા થવાની, તે કલમ ૩૦૪ ના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાય

ખુનના ગુન્હાની સાખીતી તથા તપાસ વિશે સૂચનાઓ.

હવે ખુનના કામોમા તપાસ કેવી રીતે કરવી તથા પુરાવો કરવાની કેવી રીત છે, તે ઉપર વિચાર કરીએ

દરેક ગુન્હો પછી તે ખુન હોય કે બીજો કોઈ હોય, તેમા સાખીતીની બાબતમાં એ મોટા પ્રકાર છે એક તો એ કે ગુન્હો બન્યો તે—એટલે જેને “કોરપસ ડીલીકટાઈ” યાને, ગુન્હાનું સ્વરૂપ કેહેવાય છે, તેની પ્રથમ સાખીતી જોઈએ આ સાખીત પહેલુંજ થવું જોઈએ, કેમકે અગર ગુન્હો બન્યોજ નથી, તો પછી શિક્ષા કોઈને કરવાની રહેતીજ નથી એ પ્રમાણે “કોરપસ ડીલીકટાઈ” યાને ગુન્હાનું સ્વરૂપ સાખીત કર્યા પછી—બીજી બાબત સાખીત કરવાની તે “આઈડેનટીટી”—યા ને—ગુન્હેગાર કોણ, તે દરેક ગુન્હામા આ એ બાબતો સાખીત થયા વગર શિક્ષા થઈ શકે નહી

ખુનના ગુન્હામા ઉપર પ્રમાણે ગુન્હાનું સ્વરૂપ સાખીત કરવામા—જણ બાબતો મુખ્ય સાખીત કરવી જરૂરની છે પહેલી કે,—જે માણસનું ખુન થયું કેહેવામા આવે છે, તેનું મોત, બીજી કે,—પ્રોસીક્યુશન કેહે છે, તે પ્રકારે યા સાધનથી તેનું મોત થયું છે, ત્રીજી કે,—તેનું મોત નિપજવવામા પ્રોસીક્યુશન કેહે છે તેવો ભાગ તોહોમતદારે લીધો છે, એટલે—જે કૃત્ય તોહોમતદારે કર્યું અને મોત નિપજવ્યું,—એમ જે પ્રોસીક્યુશન તરફથી કેહેવામા આવે છે, તેમ તેણે કર્યું છે.

ગુન્હાના સ્વરૂપની સાખીતીમાં,—મરનારનું મુઠ્ઠું પ્રથમ દરજ્જે જરૂરનું છે. જે મુઠ્ઠું જડ નહી, તો સાખીતી નજ થાયે તેવું કાંઈ નથી પણ મુઠ્ઠાંતી ગેરહાજરીમા આજુબાજુની હકીગતનો પુરાવો બહુ પુરતો અને ખાતરી લાયક જોઈએ કે કોઈનું મરણ થયું, અને તે જે માણસનું કેહેવામાં આવે છે, તેનુંજ મરણ થયું, એમા શક રહે નહી. કેટલીક બાબતોમાં આ સાખીત થવું મુશ્કેલ નથી; અને મુઠ્ઠા વગર,

અગર ખુનનો ગુન્હો કદી સાખીત નજ થાયે એમ માની બેસીએ, તો હોશીઆર ગુન્હેગારો જેઓ કોઈ પ્રકારે મુડાંનો નાશ કરી હાથમાં ન આવે, યા ઓળખાએ નહીં એમ કરી મુકે, તેને તો કદી શિક્ષાજ ન થઈ શકે. તો પણ મુડાંની ગેરહાજરીમાં, ખુનની સાખીતી કરવી બહુ મુશ્કેલ છે, અને ઘણું ખર્ચ ભયંકરજ છે એ એક ગંભીર પ્રકારનું સહાસ છે એમ સમજી, બહુ ખાત્રી લાયક અને માન્યતા ઉપજાવનારી હકીગત ને અભાવ, આવું સાહસ બેડવાથી દૂર રહેવું, એજ સલાહકારક છે જેખમ વગરની કોઈ ચીજ, પોલીસ કામગીરીમાં નથી પણ જેમ જેખમ વધારે બેડવાનું હોએ, તેમ તેને અંગે સંભાળ અને વિચારની વધુ જરૂર છે અને તેથી પૂર્ણ વિચાર કરીને દરેક કામ કરવું

હવે મુડું જડયું,—એમ સમજીએ, તો આગળ શુ પ્રથમ તો ફ્રી પ્રો કોડ કલમ ૧૭૪ પ્રમાણેની ચોકશી કરવાની ફરજ સમજવી માજસ્ટ્રેટને તુર્ત ખબર આપી, પોલીસ અમલદારે જ્યાં મુડું હોએ, ત્યાં જતે જઈ, આનિક ચોકશી કરવી અને કલમ ૧૭૪ નીચે આ ચોપડીને પાને ૯૮ માં “આઈડનટીટી” યા ને મુડું ઓળખાવવા બાબતમાં જે જે વ્યવસ્થા અને તજવીજ બતાવી છે, તે પગલા તુરત લેવા —મુડું ઓળખાયા બાદ, ગુન્હાની જગાની તજવીજ કરવાની રહેશે —જ્યાં મુડું પડેલું જડયું, ત્યાજ ગુન્હો થયો, કે બીજી કોઈ જગાએ ખુન થયું,—ને તેને ત્યાથી ખસેડેલો લાગે છે,—તેની તજવીજ કરવાની રહેશે આ સાડ આબુ બાબુ પડેલું લોહી તથા તેના ભાવ ઉપર પડેલા છાંટા વગેરેની તપાસની જરૂર છે, તે કરવી મુડું પડ્યું હોએ, ત્યાથી ફેટલેક અંતર સુધી ચોગરદમ જગાની બહુ બારીક અને સંભાળપૂર્વક તપાસ કરવી છાંટા યા લોહીના ડાઘ, યા કાઈ કપડા જડે તો, ગુન્હાની જગો નક્કી કરવાના અનુમાનમાં મદદગાર થઈ પડશે. મુડાં ઉપરના કપડા, તેની પહેરવાની ઢબ વિગેરેથી પણ—ફેટલાંક અનુમાન નિકળી શકશે. આબુઆબુ પગલાની પણ ઘણી બારીક તપાસ કરવી. તેથી ગુન્હાની તપાસના કામમાં બહુ મદદ મળશે.

મુડાંની સ્થિતિથી, તેના ઉપરના લોહીના સુકકા જવાથી યા વહેતું હોવાથી—ભયંકર અને કારી જખમો હોય તો તેમાંથી સ્વભાવિક નિકળતું જોષએ તેટલું લોહી જમીન ઉપર કે લુગડાં ઉપર છે કે નથી, તે બાબતની

તપાસથી કેટલાં વખત અગાઉ મરણ થયેલું હોતું જોઈએ, ને ત્યાંજ મરણ થયું હશે કે બીજી કોઈ જગ્યાએ, તેની વાજબી કલ્પના થઈ શકશે

પચાતનામુ,—લીધેલો પુરાવો,—જગાની આનિક તપાસ, મુડાંની ઓળખ, ફાકટરને ત્યાં મુડું મોકલ્યું હોય, તો તેની તપાસ તથા પરિણામ,—એ વિગેરેથી તથા નજીકમાં જડેલા કાંઈ શસ્ત્ર, ઓળર, યા મરણના સાધનો—વિગેરેથી ખુનના ગુન્હાનું સ્વરૂપ—એટલું—“ક્રાઇમસ ડીલીક્ટાઇ”ની સાબીતી થઈ શકશે

હવે બીજી બાબત અગત્યની રહી તે એ કે,—આ ખુન કેાણે કરેલું હોતું જોઈએ? ઘણું ભાગે ખુન જ્યારે ધરાદાપૂર્વક અને પ્રથમ નક્કી વિચાર કરીને કરેલું હોય, ત્યારે નજરે જોનાર સાક્ષી ભાગ્યેજ હોય, છે, ખુન કરનાર શખસ યા શખસો પોતાને કાવટ આવે તેવો વખત, તેવી જગા, અને તેવી સધી,—પસંદ કરીને પછીજ પોતાનું ધારેલું કૃત્ય કરે છે તે છતાં, પણ નહીં ધારેલા સંભેગમાં કોઈ નજરે જોયે છે,—એમ બની શકે પણ તકરાર દરમ્યાન, યા મારામારી દરમ્યાન, યા તાત્કાલીકના ગુસ્સાના આવેશમાં, યા અંતી કોઈ રીતે, ખુન થયું હોય, તો નજરે જોનાર જડી શકે છે

પ્રથમ તપાસમાં એ ધ્યાનમાં રાખવું કે, ખુનના ગુન્હે એ “ઇન ડીવીઝયુઅલ” ગુન્હે છે એટલું માણસ વિરુદ્ધ માણસનો એ ગુન્હે છે ઘણું મોટું ભાગે તે ધધાદારી ગુન્હેગારનું કૃત્ય નથી હોતું, એવા ધધાદારી ખુન કરનાર કવચિતજ હોય છે તેથી જો એક માણસે બીજા માણસને માર્યો, તો,—તેમાં કાંઈ હેતુ હોવો જોઈએ, હેતુ વગર ખુન હોયજ નહીં. અનુભવ ઉપરથી જણાયું છે કે, આ નીચેના હેતુ હોય છે —

- ૧ —જમીન સંબંધી, યા તેની ઉપજ સંબંધી કાંઈ તકરાર
- ૨ —દામીના, પૈસા, વગેરેનો લોભ.
- ૩.—કાંઈ ઓરતની કાંઈ તકરાર, યા બાચડીની બાબતમાં, તથા તેને લીધે.
- ૪ —ધધાદારી ખુન કરનારે કરેલું
- ૫.—ધર્મ સંબંધી કાંઈ માન્યતા, વહેમ, યા ધર્મગુરૂની ઉશ્કેરણીથી, યા માંડાણમાં.
- ૬.—ભારે ગુન્હાનો પુરાવો ઉઠાવવા સાડ કરેલું ખુન.

ગમે તે ખુન દાખલા તરીકે લઈએ, તોપણ એમ જણાશે કે ઉપર છ પ્રકાર યા હેતુ બતાવ્યા છે, તેમાં તેનો સમાવેશ જરૂર થશેજ થશે. આ હાલના જમાનામાં ખુનની બાબતમાં મુખ્ય હેતુ ઓરત સંબંધી હોય છે. તેથી ઉતરતે દરજ્જે,—દાગીના યા પૈસાનો લોભ હોય છે, તેથી ઉતરતે,—જમીન સંબંધી તકરાર હોય છે, ધણેજ મોહોટે ભાગે આટલીજ બાબતો હેતુ તરીકે હોય છે બીજી બતાવેલી ત્રણ બાબતો કવચિતજ હોય છે.

આ હેતુની બાબત ધ્યાનમાં રાખી તપાસ શરૂ કરવી, મરનારની ઉંમર, તેની ચાલચલગત, તેને વિશે કાંઈ બદલાલની અકૂવા, તેના દોસ્ત-દારો, તેને ઘર આવનાર જનારા, તેની વાદાપણાની, જીવાતીની, રંડાએલી, કુંવારી, વગેરે સ્થિતિની તપાસ કરવી ગામમાં તથા આજીવન તપાસ કરના આવી હકીગનો મળતા મુફ્ફેલી પડતી નથી ગામના પટેલ, ચોકી-યાતો, લોકોથી અને ખાસ કરીને ગામના હજમોથી, આવી હકીકતોની બાતમી મળી શકે છે હકીકત મેળવવામાં હજમનો ઉપયોગ બહુ સાગે થઈ શકે છે, એમ જેને અનુભવ છે, તેઓ જાણે છે તેઓ ધરેઘરના ફરનારા છે, અને સારા તથા નકારા સર્વમાં કામ કરનારા છે, ચલાવે ભડભડીયા હોય છે તેથી તેઓથી હકીગત સારી મળે છે

દાગીના, યા પૈસાના લોભથી ખુન થયું જણાયે તો—મરનાર પાસે શું હતું, તેના ઘરમાં કે આંગ ઉપર હતું—છેલ્લો મરનારને જીવતો ક્યાં કોની સોબતમાં કોણે જોયેલો, તે વખતે તેની પાસે દાગીના, પૈસા શું શું જોયેલા, મુવા પછી તે સલામત છે કે ઉપડી ગયું છે,—કોઈ કાહાડી ગયું છે,—તે જોવું. ક્યાં વેચાયું છે, કે ગીરો મુકાયું છે,—કોણે તેમ કર્યું છે,—તે વગેરેની તપાસ કરી, જો દાગીના યા રકમ મળી આવે તો તેથી તપાસમાં બહુ મદદ મળે છે તે કૃત્ય કરનાર શખસને કેવી સગવડ હતી, ને કોણે આમ કર્યું હોવું જોઈએ, તેની તપાસ કરવી.

જમીન સંબંધી તકરાર હોય, —તો તે બાબતમાં પણ તેના સાંબંધી, પાડોશીથી, ઓળખનારાઓથી, નોકર ચાકરો અને ખેડુતોથી,—ગામના પટેલ, તલાટી, મતાદારો, એવા લોકોથી ખબર પડી શકશે.

નજરે ભેનાર હોય્ને, તોપણ બીક યા દેહેશતથી બહાર પડતા નથી. મરનારની સ્થિતિ તેવી માલરી સ્થિતિ થશે—એમ કેટલીવાર ડર રહે છે. નકામા વેર બાંધવું, નજરે ચડડવું,—નકામા કોર્ટોમા ધક્કા ખાવા,—રોજગારથી રજાવું,—એમ અનેક કારણોથી લોકો બહાર પડતા નથી, અને કાને હાથ મુકે છે આપણા દેશમા પોલીસને લોકો તરફથી ઘટતી મદદ તો નથીજ મળતી પણ,—તેથી ઉલટું,—મુશ્કેલીઓ નડે તેવા પ્રકારો હંમેશા અન્યા કરે છે તોહોમતદારો તથા તેઓના માણસો હરેક બનતા પ્રયત્નથી કોઈ બહાર વાત કેહે નહી, તેમ પ્રયત્ન કરતા રહે છે, લાલચ, ધમકી,—વગેરેનો છુટથી ઉપયોગ કરે છે, તેથી ગુન્હો શોધવામા અને પૂરાવામાં બહુ મુશ્કેલી નડે છે તેનો ઉપાય, ઘટતી સમજાશક્તિથી અને ફિલાસા સાથે લોકોને મદદ કરવા સમજાવવા, એજ છે કોઈ વખતે, આવા ભારે ગુન્હામાં, તોહોમતદારોની તગ્ફેણમા કોઈ પોલીસના માણસોને તથા પોલીસ પટેલને લાગણી રાખતા ભેવામા આવે, ત્યારે તપાસ કરનાર પોલીસ અમલદારને અનિશ્ચય વધારે મુશ્કેલીનું કામ આવી પડે છે એવી વિરૂદ્ધ લાગણી, સમય સ્વયંક્રતા અને દીર્ઘ દૃષ્ટિથી દૂર કરી શકાશે.

મેલાપીની ગુનાનીના ઉપયોગ.—એક હકીગત યાદ રાખવાનું છે કે, ખૂનના કામમા જ્યાં એક કરતા વધારે તોહોમતદારો હોય, ત્યારે સામેલગીરી હોઈ શકે—યા સામેલગીરી છે અને જાણાય—તેવા કોઈ મેલાપીને તેના ગુન્હાની માફી આપતા, તે પોતાનું દીલખોલી સાચેસાચ હકીગત પુરેપુરી કહે, તો તેથી પૂરાવો શોધવામા અને મેળવવામા બહુ સવળતા મળી શકે છે આ માફી ફોણુ આપે—કવી રીતે આપાયે,—તે આખતમા ફી પ્રો કોડની કલમ ૩૩૭ નીચે આ ચોપડીમાં પાને ૧૦૭, ૧૦૮ માં હકીગત આપેલી છે, તે વાચી, તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો

ખૂનના ગુન્હામાં ભાડૂતી માણસો.—પેસાની લાલચે માત્ર—બીજા કાંઈ પણ સંબંધ વગર, બહુ થાડા માણસો આરોપી તરીકે ભેખમ ખેડશે. બહુ મોટે ભાગે, મુખ્ય ખૂન કરનારાના ફેસ્તો, સગા સંબંધીઓ, તેના ભરોસાદાર નોકરો, વિગેરેજ હોય્ને આવા ધાર કૃત્યમાં સામેલગીરી કેની હોય્ને? જેને કાંઈ સીધો યા આડકતરી રીતે લાભ હોય્ને તેનીજ અથવા,—જેના ઉપર મુખ્ય ગુન્હેગારની જખરી સત્તા હોય્ને,—વસીલો

હોએ.—અથવા કોઈ પ્રકારનો કાચુ હોએ, તેવાજ માણસોની સામેલગીરી હોએ, આવી સામેલગીરી કોની હશે, તે વિશે બારીક તપાસ કરી, તેઓ સાથે વાનચિત કરતાં,—મળતાં હળતાં,—તેઓને યોગ્ય દિલાસો દેતાં,—આવાપીવાની અથવા દાડ વગેરે નિશાની તેઓની આદત ઉપર વિચાર કરી, ખાતમી મળી શકે તે સાડ જરૂર પ્રમાણે પૈસાબગાડીને ખંતથી મંડ્યા રેહેવાથી, ઘણીવાર એમ જણાશે કે, મેહેનત અફળ ગઈ નથી.

ખુનના પુરાવામાં ચોકસાઈ રાખવાની અવશ્ય જરૂર.—સાખીતીને અંગે, મુડદુ મોકલ્યુ તેજ અચિતિમા તેજ મુડદુ દાકતરને સપુરત કર્યું, એવી લઈ જનાર પોલીસની જુબાની ઉપરાત, કપડા, શસ્ત્ર, અગ્નિ વગેરે હરેક ચીજને કયાથી કોના કબજામાંથી મળી આવી, તેનો હરેક પ્રકારના સંશયરહિત પુરાવાની ખાસ આવશ્યકતા હંમેશ સમજવી. જે કાંઈ કોર્ટ સમક્ષ રજુ કરવામા આવે, તે હરેક પ્રકારે સંશયરહિત, વહેમ ન આવે, તેવુંજ જોઈએ નહીં તો શકનો લાલ કેદીનેજ મળશે.

ખુનના ગુન્હાની કબુલત.—કેટલીક વાર તોહોમતવાળો ખુન કર્યાનું કબુલ કરે છે. તેવે પ્રસંગે ફી પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪ પ્રમાણે કબુલત લખાવી લેવાડવા, બનતા સુધી. ઉચામા ઉચા દરજ્જાના માણ-સ્ટ્રેટ પાસે કેદીને મોકલવો એ બાબત ફી. પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪મા હકીગત આપેલી છે. તે આ ચોપડીમા જોવી પાછળથી આવી કબુલતો પોલીસે જખરજસ્તીથી યા લાલચથી કરાવી લીધી છે, એમ તોહોમતદાર કોર્ટમાં કહે છે. તેથી કબુલત લેવડાવવામા પાછા ન પડવું, પણ ધાણુ ખરૂં તોહોમતદાર આગળ કબુલ કરશે નહીં એમ સમજી, તે કબુલતને કશી અગત્યની ન ગણતા, તે ઉપરથી મળી આવે, તે પુરાવો રજુ કરવાનીજ માત્ર અગત્ય સમજવી કોઈ વાર સેશન કોર્ટમા પણ તોહોમતદાર ગુન્હો કબુલ કરે છે ને “પ્લી આફ ગીલ્ટી”—નોંધાવે છે તોપણ હાલ કોર્ટોનો નિયમ સામાન્ય એવો ઠર્યો છે કે, તે ઉપરથીજ સજા કરવી યોગ્ય ધારવામાં આવતું નથી, જો કે તેમ કરવા કાયદાથી હરકત નથી અને તેની પુરી “ટ્રાયલ” ચાલે છે, તે ધ્યાનમાં રાખવું.

“ડાઈંગ ડેક્લેરેશન.”—મરતી વખતની જુબાની.—છેલ્લે, એક વાત યાદ રાખવી કે, કાંઈ ખખર ઉપરથી પોલીસ અમલદાર જાએ,

ને માણસ જીવતો હોય્ને, તો તેને ત્યાંજ તુરત હકીગત પુછી, બનતી ઝડપથી ઈસ્પીતાલમાં દવા સાડ મોકલવો, ને મરી જાય્ને તેમ લાગે તો, યા દાકતરની સલાહ લઈ, તેમ લાગે તો—કોઈ માજીસ્ટ્રેટને બોલાવી તેની પાસે બનતી ત્વરાથી તુરતાતુરત તેની મરતી વખતની જીબાની લેવાડી લેવી. તોહોમતદાર જજીયો હોય્ને, તો તેને ત્યાંજ હાજર રાખી એને ઓળખાવી લઈને, જીબાની લેવાડવી, તે ન જજીયો હોય્ને, તો એમ ને એમ હકીગત લખાવી લેવી માજીસ્ટ્રેટ લખે, તો પ્રતિજ્ઞા ઉપર મરનારની જીબાની લખી શકશે તે વખતસર ન આવી શકે તો દાકતરે તેને પુછ્યુ હશે, તે, અગર છેવટ પોલીસ આગળ કહ્યુ હશે, તે પણ ઉપયોગી પડશે પુરાવાના આકટની કલમ ૩૨ મી આયોપડીમા આગળ આપી છે, તે વાચવી તેથી પુરાવામાં શુ ઉપયોગી કેવી રીતે પડશે, તે જજીયો આવી મરતી વખતની જીબાની ફી પ્રો કોડની કલમ ૧૬૨ ની ગ્રુકમ (૨) પ્રમાણે પોલીસ આગળ જતા, પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે, એમ ખાસ ક્યુ છે અલબત્ત, પછીથી તે માણસનુ મોત થાય્ને. તોજ આ જીબાની કામની છે કખી લખીતવાર જીબાની ન હોય્ને, તો મુખ-જીબાની પણ ચાલશે, પણ લખીતવાર હોય્ને ને તેના શર્ખ્સ હ લખી લીધી હોય્ને, તો બહુ ઠીક તે વધારે ખાત્રીલાયક ગણી શકાશે

આશા છે કે,—ઉપરનુ દુક વિવેચન ખુનના ગુન્હાના કામમા તપાસ સાડ તથા પુરાવા સાડ બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે

વ્યથા, મહાવ્યથા, વગેરે ગુન્હાઓ.

વ્યથાની વાખ્યા.—જે માણસ કોઈ રાખસને કાંઈ શરીરનુ દુઃખ, રોગ, અથવા અસક્રાતા કરે, તેણે વ્યથા કની એમ સમજવુ. (વ્યાખ્યા કલમ ૩૧૯. ચિક્ષાની કલમ ૩૨૩ છે)

મહાવ્યથાની વાખ્યા.—નીચે લખેલા પ્રકારની વ્યથાનેજ “મહા વ્યથા” એવું નામ આપેલું છે :—

પેટેલો —પુરૂષત્વનો નારા.

ખીજો.—બેમાંની કોઈ પણ આંખની ભેવાની શક્તિ નબુ જવી.

ત્રીજો.—બેમાંના કોઈ પણ કાનની સાંભળવાની શક્તિ નબુ જવી

ચોથો.—અવચ અથવા અથવા સંધિ નબો

પાંચમે — કોઈ અવયવ અથવા સાંધાની શક્તિનો નાશ થવો, અથવા તેની જાણ ક્ષીણતા થવી.

છઠ્ઠા. — કોઈની અથવા ચેહેરાની જાણ બદલાઈ જાય.

સાતમે. — કાંઈ હાડકાંનું અથવા દાંતનું ભાંગવું, અથવા ખસી જવું.

આઠમે. — જે વ્યથાથી જીવંતી જોખમમાં આવે, અથવા જેથી વીસ દિવસની મુદત સુધી, વ્યથા થએલાં માણસને શરીરનું ભારે દુખ ખમવું પડે, અથવા તે પોતાનો હુમેશનો ધર્મ કરવાને અશક્ત રહે, એવી કોઈ પણ વ્યથા.

બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી, — એટલે. — કોઈ શખસને વ્યથા કરવાના ઇરાદાએ, અથવા પોતાથી કોઈ શખસને વ્યથા થવાનો સભવ છે, એવું જાણ્યા છતાં, કાંઈ કામ કરે, અને તે કામથી કોઈ શખસને વ્યથા કરે, તો — બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરી, એમ સમજવું (કલમ ૩૨૧) આવી રીતે વ્યથા કરેલી અગર મહાવ્યથા હોય, — તો બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરી, એમ સમજવું (વાખ્યા કલમ ૩૨૨) અને તેની શિલાની કલમ ૩૨૫ છે.

જુદા જુદા પ્રકારની વ્યથા, મહાવ્યથા, વગેરે ફેખાડનાર લીસ્ટ, આ નીચે આપ્યું છે —

નોંદ. — (જેમા જામીન લઈ શકાય, તેમા કલમ નીચે “જા” અક્ષર લખ્યો છે, અને જામીન લેવાય નહીં, તેવા ગુન્હામા “જા ન” એમ અક્ષરો લખ્યા છે)

૩૨૩ જા.	બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા પોલીસ અખત્યારી નથી	
૩૨૪ જા.	ભયકર શસ્ત્ર અથવા સાધન વડે બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી	વગર વારંદે મહાવી શકાય.
૩૨૫ જા.	બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૨૬ જા. ન.	ભયકર શસ્ત્ર અથવા સાધનવડે બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૨૭ જા. ન.	જાનરાઈથી કાંઈ મિલકત અથવા કિમતી દસ્તાવેજ કહડાવવા સાથે અથવા કાંઈ ગુન્હો કરવો સહેલ થાય એવું કાયદા વિરુદ્ધ કામ કરાવવા સાથે બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી.	એજ.

૩૨૮ જા. નં.	વ્યથા કરવાના ઇરાદાથી બિહોંશ કરે એવી કાંઈ વસ્તુ ખવડાવવી.	વગર વારંટ પકડી શકાય
૩૨૯ જા. નં.	જખરહસ્તીથી કાંઈ મિલકત અથવા ક્ષિમતી હસ્તાવેજ કહડાવવા, અથવા કાંઈ ગુન્હો કરવો સેહેલ થાએ એવું કાયદો વિરુદ્ધ કામ કરાવવા સાડે બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૦ જા.	જખરહસ્તીથી કબુલાત કરાવવા અથવા કાંઈ ખખર મેળવવા કે મિલકત પાછી અપાવવા સાડે બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૧ જા. નં.	જખરહસ્તીથી કબુલાત કરાવવા અથવા કાંઈ ખખર મેળવવા કે મિલકત પાછી અપાવવા સાડે બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૨ જા.	કોઈ સરકારી નોકરને ડરાવીને તેનો અમલ કરતો બધે રાખવાને બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૩ જા. નં.	કોઈ સરકારી નોકરને ડરાવીને તેનો અમલ કરતો બધે રાખવાને બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૫ જા. નં.	ભારે તથા આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન કરવાનો ઇરાદો કરનાર શિવાએ બીજાને વ્યથા કરવાનો ઇરાદો નહીં છતાં મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૬ જા.	જે કામથી માણસની જીંદગી જોખમમા આવે, અથવા બીજાઓના શરીરની સલામતી જોખમમા આવે તે કામ કરવું.	એજ.
૩૩૭ જા.	માણસની જીંદગી વગેરે જોખમમા આવે એવું કામ કરીને મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૮ જા.	માણસની જીંદગી વગેરે જોખમમા આવે એવું કામ કરીને મહાવ્યથા કરવી.	એજ.

પોલીસને સામાન્ય ઉપયોગી કલમે.—૩૨૪ મી કલમ ભયંકર રાત્ર અથવા સાધન વડે બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા, એ પોલીસ અખત્યારી છે સાહી વ્યથા, અખત્યારી નથી. ભયંકર રાત્ર યા સાધનમાં,—ખુદ્ક, તલવાર, છરી, ચપ્પુ, અથવા બડી ડાંગ, યા કડીયાળી ડાંગ, અથવા અગ્ની યા તપાવેલો કાંઈ પદાર્થ, અથવા કાંઈ ઝેર યા કાટ ચહડે તેવી વસ્તુ, અથવા શરીરને નુકસાન કરે તેવી કાંઈ

ખાવાની વસ્તુ, એ વિગેરેનો સમાસ થઈ શકે. એવી કચેલી કોઈ બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા હોય, તે આ કલમ લાગે. તે પોલીસ અખત્યારી છે.

કલમ ૩૨૫ પ્રમાણે મહાવ્યથા બાબતમાં—આઠ જુદા જુદા પ્રકારો બતાવ્યા છે. પ્રકાર છઠ્ઠામાં—બદશિક્ષક નયુક્તી એટલે કાયમની થવી જરૂરી છે. પ્રકાર આઠમામાં,—કોઈ શરીરના તાલકા ઉપર, લમણા ઉપર, તક્લી ઉપર, અથવા એવી કોઈ જગ્યાએ વ્યથા થએલી હોય કે જેથી જીંદગી નોખમમાં આવે, તેનો સમાસ થાય છે, તેમજ બરાબર વીસ દિવસ થા વધારે ઇસ્પીટાલમાં હોય, અને શરીરને બારે દુપ્પ તે દરમિયાન વેઠવું પડે, તેમ હોય, અથવા તેટલો વખત તે પોતાનો ધંધો રોજબરો કરવા અશક્ત રહે, તેમ હોવું નોંધાયે.

આ બધા કામોમાં દાકતરના અભિપ્રાય ઉપરજ આધાર રહે છે. કોઈ થએલી વ્યથાથી ઇસ્પીટાલમાં કોઈને ઓકલવામાં આવે, ત્યારે દાકતરને યુક્તિ તે વ્યથા કેવા પ્રકારની છે, તેની ખાતરી પોલીસ અમલદારે કરતા રહેવું એ અવશ્ય જરૂરનું છે. કલમ ૩૩૦ માં—પોલીસને નજીવાનું બાબત એ છે કે, ગુન્હો કબુલ કરાવવા અથવા કાંઈ મિલકત કઢાવવા થા ચોરીનો માલ કઢાવવા, કોઈને માર મારે તો, તે પોલીસ અમલદાર સબને પાત્ર છે. તેના દૃષ્ટાંતો એજ કલમ નીચે કાયદામાં છે, તે નોંધાં. તેવાં કૃત્યથી મહાવ્યથા થાય તો કલમ ૩૩૧ લાગુ પડે.

કલમ ૩૩૨ —માં સરકારી નોકરને પોતાની ફરજ કરતો ડરાવવા થા અટકાવવા, બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરે, તેને આ કલમ લાગુ છે.

કલમ ૩૩૮.—જીંદગી નોખમાય, થા પીનઓની શરીરની સલામતી નોખમાય એવું કાંઈ કૃત્ય કોઈ શખસ બેરીકરાઈ અથવા ગફલતથી કરે, ને કોઈને મહાવ્યથા કરે તો, તેને આ કલમ લાગુ છે.

ગેરવાજબી અટકાવ તથા ગેરવાજબી કેદ બાબત.

ગેરવાજબી અટકાવ.—“કોઈ શખસનો જેણી મેર જવાનો હક હોય, તેણી મેર જતો તે શખસ અટકે, તેવી રીતે જે માણસ તે શખસને બુદ્ધિપૂર્વક હરકત કરે, તે માણસે તે શખસને ગેરવાજબી અટકાવ કર્યો એમ સમજવું.

અપવાદ.—જમીન અથવા પાણી ઉપર જવા આવવાનો કાંઈ ખાનગી રસ્તો હોય, અને તે રસ્તો બંધ કરવાનો મારો કાયદા મુજબ હક છે, એમ જે શખસ શુદ્ધ બુદ્ધિએ માનતો હોય, તે શખસે તે રસ્તો બંધ કરવો, એ આ કલમના અર્થ પ્રમાણે ગુન્હો નથી.” (વાખ્યા કલમ ૩૩૮. શિક્ષાની કલમ ૩૪૧).

નોંદ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે. જમીન લઘ શકાય છે

ગેરવ્યાજખી કેદ કેને કેહેવાય તે.—કોઈ શખસ મુકરર કરેલી ચોતરસી હદની બહાર જતો અટકે એવી રીતે જે માણસ તે શખસને “ગેરવાજખી અટકાવ કરે તે માણસે તે શખસને ગેરવાજખી કેદ કર્યો, એમ સમજવું” (વાખ્યા કલમ ૩૪૦. શિક્ષાની કલમ ૩૪૨ છે)

નોંદ — આ કલમ પોલીસને બહુ અગત્યની છે. કોઈ તુરગ યા બધ જગામાં અટકાવે, તોજ ગેરવાજખી કેદ થાયે,—એમ નથી કોઈ શખસને બહાર એસાડી રાખવો, એ પણ અમુક હદ પછી, ગેરકાયદે છે શક ઉપરથી કોઈને લાવી એસાડવો ને પછી જવા ન દેવો એ ગેરકાયદે છે. તેના મનમા એવી દેહશત ઉપજે કે તેને ત્યાથી રજા વગર જવાની છુટ નથી, ને જશે તો તેને પકડવામા આવશે,—એમ તેના દીલમા ડર હોયે, તો તે ગેરવાજખી કેદજ છે યાદ રાખવું કે,—સાક્ષીઓને પોતાની જાવણીમાં રાતે મુવાડી રાખવા, સાથે પોલીસ મોકલી કોઈ સાથે તેઓ વાત ન કરે તેવો બંધોબંત રાખવો વગેરે—ગેરકાયદે કેદજ છે, જેને “નજર કેદ” એમ કહે છે તે ગેરકાયદે કેદજ છે આ ચોપડીને પાને ૪૨, ૪૩ મે આપેલી સમજુતી જુઓ. કોઈ શખસ જાપગ ઉપર અટકેલો છે, ને બીજે શખસ ત્યાથી ઉતરવાની સીડી ઉપાડી લે છે, ને તેને ઉતરતો અટકાવે છે, તો તે પણ ગેરકાયદે કેદજ છે આ કલમમાં કામ કરવામાં દ્વેષભુદ્ધિ હતી તેમ સાબીતીની જરૂર નથી

નોંદ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જમીન લઘ શકાય છે

કલમ ૩૪૩ થી ૩૫૧ સુધીના ગુન્હાઓ “ગેરકાયદે કેદ” ના જુદા જુદા ગભીર પ્રકારો છે જરૂર પડે તો, કાયદાની ચોપડી જોવી.

સાપરાધ બળ તથા હુમલા બાબત

કલમ ૩૪૬ માં “બળ”ની વાખ્યા છે. કલમ ૩૫૦ માં “સાપરાધ બળ” ની —કલમ ૩૫૧ માં હુમલાની,—વાખ્યા છે. કલમ ૩૫૨ માં એ બિહુની શિક્ષા છે. પોલીસ કામમાં આ કલમો જરૂરની નથી.

કલમ ૩૫૩ માં,—કોઈ સરકારી નોકરને ડરાવી તેનું કામ કરતો બધ શખસ માર મારેલો, બળ વાપરેલું, એ બાબત છે. તે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે. જમીન લેવાઈ શકે. આ કલમ ફેટલીક વખતે પોલીસને કામની છે.

કલમ ૩૫૪ માં,—કોઈ સ્ત્રીની લાજ લેવાના ઇશ્વારી તેની ઉપર હુમલો તથા સાપ્રસાદ બળની બાબત છે તે પોલીસ અખત્યારી છે જમીન લેવાઈ શકે. બીજી કલમો પોલીસના કામમાં ઉપયોગી નથી

મનુષ્યહરણ, મનુષ્યનયન, ગુલામી તથા વેઠ બાબત

મનુષ્યહરણ બે પ્રકારનાં છે.—૧ બુ —બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાંથી બહાર ; ૨ બુ —કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી

બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાંથી મનુષ્યહરણ કેને કહેવું?—જે માણસ કોઈ શખ્સને તે શખ્સની રજામદી શિવાયે અથવા તે શખ્સની વતી રજામદી આપવાનો જેનો કાયદા મુજબ અખત્યાર હોયે એવા કોઈ શખ્સની રજામદી શિવાય, બ્રિટિશ ઈંડીઆની હદની બહાર લઈ જાયે, તે માણસે બ્રિટિશ ઈંડીઆમાંથી તે શખ્સનું હરણ કર્યું એમ સમજવું (કલમ ૩૬૦)

કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી મનુષ્યહરણ એટલે શું?—ચાંદ વરસથી વ્યાધી ઉમરના કોઈ છોકરાને, અથવા સોળ વરસથી વ્યાધી ઉમરની કોઈ છોકરીને, અથવા કોઈ દીવાના શખ્સને, તે બાળક અથવા દીવાના શખ્સના કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી, તે વાલીની રજામદી શિવાય, જે માણસ લઈ જાયે, અથવા કોસલાવીને તેડી જાયે, તેણે તે બાળક, અથવા તે શખ્સનું, કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી હરણ કર્યું એમ સમજવું

ખુલાસો.—આ કલમ મધ્યે ‘કાયદેસર વાલી’ એ શબ્દો લખ્યા છે, તે શબ્દો મધ્યે તે બાળક, અથવા તે બીજા શખ્સને રાખવાનું અથવા તેની સલાહ કરવાનું કામ કાયદા મુજબ જે શખ્સને સોંપ્યું હોયે, એવા કોઈ પણ શખ્સને સમાવેશ થાયે છે

અપવાદ.—કોઈ શખ્સ ઇર્ષ્ય બુદ્ધિએ એમ માનતો હોયે કે, લગ્નસબંધ વિના ઉત્પન્ન થયેલાં કલાણા બચ્ચાનો હું બાપ છું અથવા ઇર્ષ્ય બુદ્ધિએ એમ માનતો હોયે કે તે બચ્ચાને કાયદેસર હવાલામાં રાખવાનો મારો હક છે, અથવા તે શખ્સ કોઈ અનીતિના અથવા કોઈ કાયદા વિરૂદ્ધ કારણસર એવું નકરે, તો તેના કામને આ કલમ લાગુ પડતી નથી. (કલમ ૩૬૧. શિક્ષાની કલમ ૩૬૩ છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જમીન નહીં લેવાયે).

મનુષ્યહરણના ગુન્હા આખત સૂચના.—આ ગુન્હો પોલીસને બહુ ઉપયોગી છે. હાલમાં આવા ગુન્હાઓ બહુ અને છે. ખ્રીશ્તી હિંદુસ્તાનની બહાર મનુષ્યહરણની આખતમાં, ઉમ્મરનો કાંઈ સવાલ નથી, તેમાં ગમે તેટલી હોય, પરંતુ, કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી મનુષ્યહરણ થાય, ત્યારે છોકરો હોય તો ૧૪ વરસથી ઓછો, ને છોકરી હોય, તો ૧૬ વરસથી ઓછી ઉમ્મર જોઈએ. પરંતુ હોય કે કુવારા,—તેથી કાંઈ ફરક પડતો નથી. ઉમ્મર આખતમાં જન્મસાક્ષર યા તેવો લેખી ભરોસાદાર પુરાવો જોઈએ. તેમ જ ન હોય, તો દાકતરની તપાસથી પુરાવો કરવો શરીર તપાસી, દાંત તપાસી, વગેરે ચિકિત્સાથી દાકતર ઉમ્મર કહી શકશે. અમુક વરસની અવધ, અમુક દાંત ઉગે છે, એમ વદકશાસ્ત્રનો નિયમ છે. પરંતુ વાલી છોકરીનો કાયદેસર વાલી તેનો મળી છે, પણ આ કલમનો ખુલાસો કલમ નીચે છે, તે વાચવાથી જણાશે કે “કાયદેસર વાલી” એમાં તે આળક જેની દેખરેખ અને સલાખ તથા કબજામાં વાજબી રીતે હોય, તેવાનો પણ સમાસ થાય છે. આ કામમાં, ધરિયા, અથવા દ્રેપયુદ્ધિ, અથવા હેતુ વગેરે સાખીત કરવાની જરૂર નથી. તે આળકની કબુલત, એ કાંઈ કામની આખત નથી. અમુક વખત મુઠ્ઠી રાખી મુકવું,—એ કાંઈ જરૂરી આખત નથી. વખત ગમે તેટલો ઓછો હોય, તો એ ખસ છે. વાલીનું રક્ષણ છોકરું છોકરી, ત્યારે ફોસલાવનાર યા નસાડનાર ત્યાં હાજર હોવો જોઈએ, એનું પણ જરૂર નથી. ઘરથી દૂર આળક રમતો હોય, ફરવા ગયો હોય, છોકરી બગરમાં, મેળામાં એમ ગમે ત્યાં ફરતી હોય, તો પણ તેના વાલીની સલાખમાં જ છે, એમ સમજવું.

પીન પ્રકારોમાં.—કલમ ૩૬૫ માં છાની રીતે ગેરવાજબી કેદ કરવા હરણ, યા નયન,—કલમ ૩૬૬ માં કોઈ સ્ત્રીના જીવનથી લગ્ન કરાવવા હરણ યા નયન, વગેરે પ્રકારો છે.

મનુષ્યનયન.—કોઈ શખસને કોઈ જગેથી જવાને જે માણસ બળથી જરૂર પાડે, અથવા કોઈ ફરેખી ઇલાજેથી લલચાવે, તે માણસે તે શખસનું નયન કર્યું એમ સમજવું. (કલમ ૩૬૨)

કલમ ૩૬૯ માં કોઈ ૧૦ વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરના બચ્ચાંને, શરીર ઉપરથી જામ મિલકત લઈ જવાને, નયન યા હરણ કરી લઈ જવાની આખત છે. પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે. જામીન ન લેવાય.

કલમ ૩૭૧ ગુલામ વેચવાનો કાયદો કરે તેને લાગુ છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાતો નથી.

કલમ ૩૭૨-૩૭૩ —જરૂરેને સાડ કોઈ બાળકને વેચવું, અથવા ખરીદવું, તે આખત છે. પોલીસ અખત્યારી ગુન્હા છે. જામીન ન લેવાય

કલમ ૩૭૪—કાયદા વિરૂદ્ધ જળશાપથી મજૂરી, ચા વેઠ કરાવવા આખતની છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય

બલાત્કાર સંભોગ અને સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—“બલાત્કાર સંભોગ”—એટલે શું, તેની વ્યાખ્યા આપો.

જ —“ નીચે આત્મ કરેલી બાબત શિવાય બીજી સઘળી બાબતમાં, જે પુરૂષ નીચે ખ્યાન કરેલી પાંચ હાલતોમાંની કોઈ પણ હાલતમાં કોઈ સ્ત્રીની સાથે સગ કરે, તેણે બલાત્કારસંભોગ કર્યો એમ સમજવું

પહેલી—તે સ્ત્રીની રજમદી જતાં

બીજી—તે સ્ત્રીની રજમદી વગર

ત્રીજી—તે સ્ત્રીને મોતનો અથવા વ્યથાનો ભય ઉત્પન્ન કરીને તેની રજમદી લીધી હોય તો તે રજમદી જતાં પણ.

ચોથી—તે પુરૂષ એમ જાણતો હોય કે હું એ સ્ત્રીનો વર નથી, અને તે સ્ત્રી જે બીજા પુરૂષની સાથે કાયદા મુજબ પરણેલી છે, અથવા પોતાને પરણેલી માને છે, તે પુરૂષ હું છું એમ માનીને તેણે પોતાની રજમદી આપી છે, તો તે રજમદી જતાં પણ.

પાંચમી—તે સ્ત્રી બાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરની હોય તો, પછી તેહની રજમદી હોએ કે નહીં તોપણ.

ખુલાસો—બલાત્કારસંભોગના ગુન્હામાં જે સગ થવો જરૂર છે, તેમાં પ્રવેશ થયો તો બસ છે.

અપવાદ—કોઈ પુરૂષ પોતાની વહુની સાથે સગ કરે, અને તે સ્ત્રી બાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરની નહીં હોય, તો તે બલાત્કાર સંભોગ નહીં ગણાય.” (કલમ ૩૭૫. શિક્ષાની કલમ ૩૭૬ મી છે.)

સ.—સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હો એટલે શું?

જ.—“જે માણસ બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ પુરૂષ, સ્ત્રી, અથવા જનવર સાથે સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ મૈથુન કરે, તે માણસને જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની અથવા ૬૫ વરસની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે.

ખુલાસો—“આ કલમમાં ખ્યાન કરેલા ગુન્હામાં જે મૈથુન થવું જરૂર છે, તેમાં પ્રવેશ થયો તો બસ છે” (કલમ ૩૭૭)

અળાત્કાર સંભોગના ગુન્હો વિશે સમજૂતી.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જમીન લેવાય નહીં પણ જે કોઈ રાખસે પોતાની બોરત સાથે સંભોગ કર્યો હોય, તો પોલીસ અખત્યારી નથી અને તેમાં અખત્યારવાળો માલસ્ટ્રેટ વારંટ કહાડશે, ને તેમાં જમીન લેવા લાયક છે. પોતાની બોરત સાથે સંભોગ કર્યો હોય, ત્યારે કી. પ્રેા કાડની કલમ ૫૬૧ પ્રમાણે ચીફ પ્રેસીડેન્ટી માલસ્ટ્રેટ અથવા ડિસ્ટ્રીક્ટ માલસ્ટ્રેટ શિવાય બીજા કોઈ માલસ્ટ્રેટને કામ ચલાવવા યા ઇન્સાફ સાફ “કમીટ” કરવા સત્તા નથી અને કોઈ કારણસર ડિસ્ટ્રીક્ટ માલસ્ટ્રેટ યા ચીફ પ્રેસીડેન્ટી માલસ્ટ્રેટ આવા કામમાં પોલીસ પાસે તપાસ કરાવવાની જરૂર ધારે ત્યારે તેવી તપાસ ફક્ત પોલીસ ઇન્સપેક્ટર અથવા તેનાથી ઉપરના રેકવાળા પોલીસ અમલદારોનું કરી શકે તેથી ઉતરતા ઇન્જનના કોઈ એવી તપાસ કરી ન શકે તેમ તેમાં કોઈ બાબ પણ ના લઈ શકે, એમ કાયદો છે.

આ ગુન્હામાં મુખ્ય બાબતો કહ કહ છે, તે કલમથી ચોખી સમજણ પડે છે. પુરાવાનો મુખ્ય આધાર તે બોરત ઉપર રાખવો પડે છે, તેમજ વૈધીય પરીક્ષા જે થઈ હોય, તેના પરીણામ ઉપર આધાર રહે છે, નહાની ઉમરની છાકરી હોય તેના સબધમાં થયેલા આવા ગુન્હાની સાબીતી વધારે સહેલી છે. મોટી ઉમરની બોરતોની બાબતમાં સાબીતીને અંગે, તેની સારી યા માઠી બદલાય વગેરે બજવાની જરૂર રહે છે. બદલાયની બોરત હોય, તોપણ તેને કાયદાનું રક્ષણ તો છેજ; પણ તેના બાલવા ઉપર કેટલો બરોસો રહે છે, તથા તેણે પૈસા બોલાવતાની તકરારમાં ફરીયાદ કરી છે કે શી રીતે, યા બહુવાર બને છે તેમ—તેના બહુણીએ યા પાડોશીએ આવું કૃત્ય જોઈ લીધાથી પોતાની આબરૂ ટકાવી રાખવાની ખાતર ફરી-આદ કરવી પડે છે કે કેમ, તે બધા સવાલો રહે છે.

વળી તેની છાતી ઉપર, તેમજ તેના શરીર ઉપર જોરનાં નિશાન, નખો વિગેરેના નિશાનો, તથા જે બીજાના ઉપર તેનું કૃત્ય થયું કેહેવામાં આવતું હોય તે બીજાનું, ચાદર, બોરતનાં પહેરેલાં કપડાં વગેરેની વૈધીય તપાસની જરૂર રહે છે. જોને ઈંગ્લેન્ડ વેદકી શાસ્ત્રમાં “સ્પરમેટોઝા” કહે છે, તે સુદૃઢદર્શકચત્રથી કાઢી કાઢી જડે છે, તે ઉપર બહુ આધાર છે; બોરતનો કોઈ ખરાબ ચેપીરોગ

એવાં કૃત્ય પછી મરદને લાગેશે જણાય,—યા તો મરદનો રોગ, ઓરતને લાગેશે જણાય, એમ તપાસમા કહાય જણાય છે. મરદની ગુલ્હેદ્રી ઉપર ઘસારા વગેરેના નિશાનેને સાડ વૈધકીય તપાસ જરૂરની છે આડોશીપાડોશી યા કાઠએ નજરે દીઠાને પુરાવો હોય તો તે, નહીં તો પછી દરવાજા બંધ હતા, ઓરત જુમ પાડતી હતી, વગેરે પુરાવો જોવાની જરૂર છે

સ્ટ્રિટક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓમાં.—જ્યા કાઠ જનવર સાથે તેલું કૃત્ય કર્યાનું તોહોમત હોય, ત્યારે મરદની ગુલ્હેદ્રી ઉપર કાઠ તે જનવરના શ્રીણા બાલ મળવા સભવ છે

પ્રકરણ ૧૦ મું.

મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ. (પીનલ કેડમાં-આખ ૧૭ મો).

આ ગુન્હાઓ બાબતમા સામાન્ય રીતે પોલીસને હમેશ તપાસ કરવી પડે છે આ વિશે યાદ રાખવું કે આ મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓની બાબતમા કલમ ૧૭૫ પ્રમાણે વધારાની શિક્ષા થઈ શકે છે તેની તપસીલ બાબતમા આ ચોપરીનું પાનું ૧૧૬ જેવું વારંવાર બનતો ગુન્હો “ચોરી” નો છે. જેની બ્યાખ્યા નિચે પ્રમાણે છે —

ચોરીના ગુન્હાની વાખ્યા —“જે માણસ કોઈ શખસના કબજામાંથી તે શખસની રજમમી સિવાય કાંઈ જગમ મિલકત બદ દયાનતથી લેવાનો ઇરાદો કરીને તે પ્રમાણે લેવા સાડ તે મિલકતને ખસેડે, તે માણસ ચોરી કરી સમજવું.

ખુલાસો ૧ હો —કાંઈ વસ્તુ જ્યા મુઘી જમીનમાં ચોટોટેલી હોય ત્યા મુઘી તે જગમ મિલકત નથી માટે તેની ચોરી થઈ શકે નહીં, પણ જમીનથી તે જુદી પાડવામાં આવે, કે પછી તેની ચોરી થઈ શકે.

ખુલાસો ૨ જો —જે કામથી જુદું પાડવું થાય તે કામથી જે ખસેડવું થાય, તે ખસેડવું ચોરી થઈ શકે.

ખુલાસો ૩ જો —કોઈ શખસ ખરેખર કાંઈ વસ્તુ ખસેડે ત્યારે, અને તેમજ તેનું ચલણ થવામાં અટકાવ કરનારી કાંઈ અડચણ દુર કરે અથવા તે વસ્તુને કાંઈ ખીજ વસ્તુથી જુદી પાડે, ત્યારે પણ તે શખસે તે વસ્તુ ખસેડી એમ સમજવું.

ખુલાસો ૪થો.—કોઈ પણ શખસ કોઈ પણ ઉપાયથી કોઈ જનવરને ગતિમાન કરે, તો તેણે તે જનવરને ખસેડ્યું, તથા તે જનવરને ગતિ થયાથી, તે જનવરે જે જે વસ્તુ ખસેડી હોય, તે તે વસ્તુ ખસેડી, એમ સમજવું.

ખુલાસો ૫મો.—ઉપલા લક્ષણમા રજમંદી લખી છે તે સાફ રજમંદી હોય કે અર્થાત્ સમજાવે એવી રજમંદી હોય, અને તે કબજેદાર શખસ, અથવા તે કારણસર જેલને સાફ કે અર્થાત્ સમજાવે એવો અખત્યાર હોય, તેવો કોઈ પણ શખસ આપી શકે. (વાખ્યાની કલમ ૩૭૮. શિક્ષાની કલમ ૩૭૯)

ચોરીના ગુન્હાની આખતમાં કાયદાની સમજૂતી.—વાખ્યાનિયે ૧૬ દૃષ્ટાંતો આપેલાં છે, તે વાંચવાથી કલમના પુરેપુરો અર્થ સમજાઈ શકાશે આ ગુન્હામા સાબીત કરવાના મુખ્ય તત્ત્વો પાંચ છે ૧ લું,—**લેવા સાફ ખસેડવું**; ૨ લું,—**અદ ક્યાનત**; ૩ લું,—**જંગમ મિલકત**; ૪ થું,—**પારકાના કબજામાંથી**; ૫ મું—**તેની રજમંદી શિવાયે**. આ ગુન્હો કક્ત જંગમ મિલકત સંબંધનો છે, તેથી સ્થાવર મિલકતની ચોરી થઈ શકતી નથી હવે લેવું અથવા ખસેડવું—એ ઉપરથી એમ સમજવું કે, લઈ જવાના ધરાદારથી જરા પણ ખસેડવું, એ “લેવું” છે. અર્થ આવો છે કે—‘ખસેડવું’—એટલે એવી રીતે કરવું યા ખસેડવું, કે પ્રથમ જે જગ્યાએ તે ચીજ હતી, તે જગ્યા ઉપર તે ચીજનો કોઈ પણ હોઈ શકે નહીં, તેથી તેના માલીકને ન મળે તેમ ખસેડેલી હોય, યા ત્યાંથી કેટલેક દૂર લઈ જવી,—એવો કાર્ષ સાફડો અર્થ નથી. કોઈ ભામટો કોઈના ખીસામાંથી પાકીટ અગર એક ઈચ પણ કાઢે,—આખું ન ખસેડી શકે,—પેટીમાંથી લુગડા વગેરે બહાર ત્યાજ કાઢી, કીમત વગરનાં પડતા મુકે અને લઈ ન જાય તો,—અથવા થોડો ભાગ બહાર કાઢેલાં લટકે ને થોડો અંદર હોય તો,—લઈ જવાના ધરાદારથી આવું કરેલું કૃત્ય ગુન્હા ભરેલું છે. પછી ખીજી હકીગત ઉપરથી ચોરી યા ચોરીની કોશીસમા ગણાયે,—એ જુદી આખત છે. વળી, કોઈ જડતી લેતાં, આ પ્રમાણે કપડા યા ચીજ ત્યાં પડેલી જડે,—યા ફેંકી દીધેલી, યા તજેલી જડે, તો તે બધી ચીજો

પંચનામુ કરી પોલીસે કબજે લેવી જોઈએ. ખુલાસા ૩ જો તથા ૪ થોડા કલમ નીચે છે, તેથી જણાશે કે ખસેડવાનુ કૃત્ય ઘણી રીતે બની શકે છે. વળી દષ્ટાંત (બ) અને (ક) પણ વાંચવાં.

બદ્ધ ઘાનત.—ની વાખ્યા પીનલ કોડ કલમ ૨૪ માં આપેલી છે. કોઈને ગેરવાજબી લાલ, યા ગેરવાજબી હાની થાય, એવા ધરાદાથી જે કૃત્ય થાય, તે બદ્ધ ઘાનતથી કર્યું કહેવાય.

મિલકત જંગમ હોવી જોઈએ, સ્થાવર કદી નહીં તેની વાખ્યા પીનલ કોડ કલમ ૨૨ માં છે. વળી ચોરીની વાખ્યાની નીચે આપેલા ખુલાસાથી જણાશે કે ઝાડ જમીનમાં દાટેલું હોય, તેને કાપી છુટું પાડ, યા પથ્થરની ખાણમાંથી પથ્થર કાપી છુટો પાડે, યા જમીનમાંથી માટી ખોદી કાઢે, તો તેવી છુટી પાડેલી ચીજની ચોરી થઈ શકે, ને તે જંગમ મિલકતમાં ગણી શકાય.

કબજામાંથી.—ચોરાએલી ચીજ કોઈના કબજામાં તો હોવી જોઈએ, એ જરૂરનું છે વળી, પીનલ કોડ કલમ ૨૭ પ્રમાણે કોઈની ઓરતના, યા કારકુનના, યા નોકરના, કબજામાં તેના ઘણી યા માલીક સાડ કોઈ મિલકત હોય, તો કબજે ઘણીનોજ ગણવો. વળી જેના કબજામાં, તે ચીજ હોય, તેઓનો માલીક તેજ હોવો જોઈએ એવું કાઠ જરૂરનું નથી. ચોરીના કામમાં કબજાનો માત્ર સવાલ છે, માલકીનો સવાલ નથી. ઘર બંધ હોય, તેમ તેના માલીક બહાર ગામ ગયો હોય, તોયે ઘરમાંનો બધો માલ તેનાજ કબજામાં ગણાય. વળી ગાડીઘોડા, ભેસ, ગાય, જાનવરો, બકરા, મરઘા વગેરે લંબાણે ફરતા ચરતાં હોય, તોયે કબજે તો તેના માલીકનો ગણવો. દુકામાં કાંઈ ચીજ ફરી ન લેવાના ધરાદાથી તજ ન દીધી હોય, યા ફેંકી દીધી ન હોય, તે તેના માલીકના કબજામાં ગણવી જોઈએ. મીઠું જે અગરમાં પાકે, અને બંધ પાણીમાં પાકતી માછલીઓ વગેરે માલકીની ચીજ ગણાય છે. જંગલી યા રખડતાં જાનવરો, કોઈના પાળેલાં ન હોય, તો કોઈના કબજામાં ન ગણાય.

રજામંદી શિવાય.—જેના કબજામાં મિલકત હોય, તેની રજામંદી, એવો અર્થ છે, પછી તેવી રજા સ્પષ્ટ શબ્દોથી હોય, યા ગર્ભિત રીતે પણ હોય.

નોંદ.—નહી જેવી કીમતની ચીજની ચોરી ગુન્હામાં ન ગણવી. (કલમ ૯૫). કોઈ મુએલા બળદને ઘટેલો હોએ, ને તે કોઈ ખોઈ કાઢી લઈ જાએ,—માણસનું શરીર (મુએલા કે જીવતું),—એવાની ચોરી થઈ શકતી નથી; પણ કોઈ મુડદું કોઈ શિખવવાની ઈસ્પીતાલમાં યા વૈદકની સ્કુલમાં શરીરજ્ઞાન શિખવવા સાડ ખાસ રાખ્યું હોએ, તો તે લઈ જવું,—એ ચોરીજ છે. માંગનારે તેના ફેણદારની મિલકત તેની રજા શિવાએ, યા કાયદાના અપાવ્યા શિવાએ લેવી, તે પણ ચોરીજ છે. કાઈ તકરારી ઝાડ યા એકત્ર માલકીની આખતમાં, શુદ્ધ બુદ્ધિએ કોઈ ભાગીઓ કાઈ લઈ જાએ, તો ખાસ વિરોધી હકીગતની ગેરહાજરીમાં,—ચોરી નથી વળી, બુદ્ધિ મરવાથી, દુકાળથી, યા જરૂર પડવાથી ચોરી કરી, એ કાયદો કબુલ રાખતો નથી.

ચોરીનાં જુદા જુદા સ્વરૂપ—ચોરીના કાયદામાં જુદા જુદા પ્રકારો છે. રેહેવાના ઘરમાં અથવા તંબુ અથવા વહાણ જે માણસના રેહેવામાં આવતું હોએ, ત્યાં ચોરી,—તે સખત પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૦ પ્રમાણેની છે. શેઠના કબજા માહેલી મિલકત ચાકરે અથવા મહેતાએ ચોરવી—એ પણ ગંભીર પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૧ પ્રમાણેની છે. ચોરી કરવા સાડ મોત યા વ્યથા કરવાની તૈયારી કરીને ચોરી,—તે ગંભીર પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૨ મુજબની છે.

જામીન વગેરે આખતમાં,—આ ગુન્હા બધા પોલીસ અખત્યારી છે, ને જામીન ન લેવાય

ચોરીની શોધ, અને તપાસમાં, પોલીસને જરૂરી સૂચનાઓ

ચોરીની પ્રથમ ફરીઆદ કી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૫૪ પ્રમાણે લખી લઈ, કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે જાહેર રીપોર્ટ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલી, તાત્કાળીક ગુન્હાવાળી જગોએ જઈ, પ્રથમ સ્થાનીક તપાસ શરૂ કરવી. કેટલીકવાર ખબર ઉપરથી તુરત તે ગુન્હાવાળી જગોએ જવા પછી, આ કામ ત્યાં પણ થાએ છે. ગુન્હો બન્યો છે કે કેમ? તેની ખત્રી કરવી. જગાની તપાસથી ગુન્હો કેવી રીતે બન્યો તે જોતાં,—ફરીઆદની હકીગતથી, તેના ઘરના માણસોથી પુછપરછ વગેરે આખતોથી, ખત્રી ઘણે અંગે થઈ શકે છે કે ગુન્હો ખરેખર બન્યો છે કે કેમ. ગુન્હો શી રીતે

અન્યો, માલ ક્યા કેવી રીતે હતો, વગેરે બેયા બાદ તે જગોએ તથા આબુ-આબુ પગલાં, સગડ વગેરે અહુ આરીકાઈથી બેવાં જરૂર પડતાં મસાલ વગેરેની મદદ લઈને બેવા પ્રથમથીજ સાવચેતી રાખવી જરૂરની છે કે ગુન્હાવાળી જગો ઉપર પગલાં વગેરેનો નાશ ન થાય, યા વધારે લોકોની આવગનવથી નવાં ન પડે, ને ફેરફાર થવા ન પામે જે જગોએથી ચોરી થઈલાગે, ત્યાં આબુઆબુ જગો તપાસતા ચોર કયે રસ્તે આત્યા ને કયે રસ્તે ગયા ને ફટલા હશે, તેનો ક્યાસ તુરત આવશે ચોરી થયેલી જગાએ, યા ધરમા યા નજીકમા, ચોર પોતાના કાંઈ કપડા, બેડા, તાળા ભાંગવાના ઓગ્નરો, બળેલી દીવાસળી, મીણુબત્તીના કડકા યા તે સળગાવ્યાના ટપકા વગેરે નાંખી ગયા હોએ, તેની તપાસ કરવી, કે જે તપાસમાં મદદગાર થઈ પડશે કાઈ લુગડા, ભાંગેલી પેટી, તાળા, નકામા કાગળો, રસ્તામાં યા ખેતરમા નાંખી ગયા હોય, તો તેની તપાસ કરી રીતસર પચાતનામુ કરી હાથ કરવા હવે કોણુ ચોર હશે, એ સવાલની બાબતમા,—એટલુ યાદ રાખવુ કે ચોર ત્રણ પ્રકારના હોએ ૧ હા.—ત્યાં નજીકના શકદાર, વગર સાધનના, યા ગુન્હા કરનારાઓ હોએ તે ૨ જા.—અહારથી આવેલા, યા કોઈ ભટકતી ટોળીના, ૩ જા.—ધરના નોકરો, યા પાડોશીઓ, યા ધરનાં માણસો, જેમા રાખેલી રાંડ વગેરેનો સમાસ થાય છે શકદારથી પુછપરછ,—મોહોલામા યા પર મોહોલામા ચાલતી વાતો યા ગપોથી,—એવા શકદાર અમુક હશે એમ જેને ખાનગી બાતમી મળી શકે, તેઓને તપાસ કરવા કહેવા યા ઉત્તેજન આપવાથી,—રાંડ હશે તો પુછપાછથી,—ફરીઆદી કોઈ ઉપર શક બતાવે તો, તે શું સબબથી, વગેરેની તપાસ કરેથી,—આ બાબતોથી તપાસ ચલાવવી કોણુ ધરમા આવતુ જતુ,—અમુક જગાએ અમુક ફાળીના યા માલ મુકતા હતા, તે કોણુ જાણતુ,—ચોરવાની કેવી તક યા સંધી કોને શી રીતે હતી,—તેની તપાસ અક્કલથી કરવી ચોરી ધણું કરી જાણુકાર માણુસથી, યા તેની મદદથી બનવા સભવ છે ; અને દરેક કામની બનેલી ખાસ હકીગતથી જણાઈ રહે છે, કે શક ક્યાં હોઈ શકે. કોઈ ભટકતા લોકો, યા ટોળી નજીકમાં આવેલી કે કેમ, તેઓ કાંઈ બાહાને માહીતી મેળવી ગએલા કે કેમ, તેની તપાસ કરવી. ચોરીનો માલ રાખનારા મશહુર શખસો રહેતા હોએ, યા, તેવા જાણુયા

હોએ, તેઓ ઉપર યોગ્ય નજર રાખી, તેની હિલચાલ તપાસતા રહેવું. વખતસર, ચોરાએલા માલનું તપસીલવાર પત્રક નજીકના યા મોટા શેહેરોમા પોલીસ અમલદારો તરફ મોકલવું. આગળ પાછળની હકીગતથી બંદા માલ વેચવાની સવડ હોએ, ત્યાં જરૂર મોકલવાં. આ જમાનામાં રેલવે વગેરે સાધનોથી તેવી રીતની સવડ ચોરોને ઘણી હોઈ શકે છે. તેથી કાંઈ તેવા દેખીતા સભેગ યા શક હોએ, તો તારથી ખબર આપવા—શેહેર હોએ તો સોનીથી,—ચોકશીથી, બજારો વગેરેમા ખાનગી કપડાથી પોલીસના માણસોથી, ખાતમીદારોથી અને એવા વાકેદગારથી ખબર કાઢડતા રહેવું. જરૂર પ્રમાણે, બ્યાજખી શક ઉપરથી જડતી વગેરે લેવી ને લેવાડવી. દાડના પીડામા, જુગારખાનામા, વેશ્યાઓના મોહોલામા વગેરે જગામા યોગ્ય તપાસ રખાવવી. કોઈની સ્થિતિ, યા કપડા લતા, યા ખીજા પૈસા ઉડાવવાની બાબતમાં વેહેમ પડતું લાગે, તો આમ ધૂમ પૈસા વાપરવા તેની સ્થિતિ પ્રથમ ન હતી, ને હવે સાથી સુધરી, તેની યોગ્ય તજવીજ કરવી આ વગેરે હકીગત તપાસતા ગુન્હો મળવાનો સંભવ છે તપાસમા ઉપલક-પાણુ, યા હીલાપાણુ કદી ન રાખવું વિચારપૂર્વક, હકીગતો મળે ને જ્ઞેવામા આવે, તેથી કપના દોડાવી, મક્કમપાણુ, ચીવટપાણુ રાખીને તપાસ કરવી ને કરાવવી, ને એજ ગતે ઈશ્વરમ્મદા હશે, તો ગુન્હેગાર જડશે ફેટલીક-વાર, ગુન્હો થયા બાદ, ખીજે ગુન્હો હિમત રાખી તેજ ચોર કરે છે, ને પકડાઈ જાય છે તેથી એવા ઘટતા બદોખત અને પૂર્વોપાય કરીજ રાખવા કે, ચારીના કૃત્યમાજ ચોર સપડાઈ જાય.

ગુન્હો બન, તો તે ઉડાવી નાંખવો નહી તે નોધવો ને તેની તપાસ કરી, ફરીઆદ ખરી છે કે ખોટી તે શોધી કાઢાડવા, ને ખરી હશે, તો ગુન્હેગારોને ગોતી કાઢાડવા હરેક બનતો યત્ન કરવો. ઉરાડી દેવા, યા ઢાંકી દેવા, તજવીજ થશે, તો ગુન્હેગારોની હિમત વધશે, અને પોલીસની લાચારી, લોકોમા, ને ખાસકરી ગુન્હેગારોમા જાહેર થશે છેવટે,—જેમ શરીરના કોઈ સડેલા અવ્યવો સાડ શરૂથી યોગ્ય ઉપચાર ન કરી ઘેંરીકરાઇ અને તિરમ્કાર દેખાડવાથી, છેવટ આખું શરીર સડી જવા સંભવ છે, તેમ ગુન્હાઈપી સડો વૃદ્ધિ પામશે, ને પરીણામે લોકોને-તેમજ પોલીસને ચોરા અતીશય ત્રાસ આપશે, ને ઉપદ્રવ વધશે, એમ સમજવું.

ઉપલી ટુકી સુચનાઓ ઉપર ધ્યાન આપી કામ લેવાથી, પોલીસના કર્તવ્યને મદદ મળવા સરખું છે

જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો—કલમ ૩૮૩ માં વાખ્યા છે, ને શિક્ષા ૩૪૪ માં છે આ ગુન્હો પોલીસ અપત્યારી નથી. જમીન લેવાય, તેવો છે છતાં, તેની વાખ્યા બાજુથી જોઈએ, કેમકે તે ઉપયોગી પણે વાખ્યા—“જે માણસ ધરિદ્રાથી કોઈ શખસને પોતાને અથવા ખીજ કોઈને નુકસાન કરવાનો ભય ઉત્પન્ન કરે, અને તેમ કરીને તે ભય પામેલો શખસ કાંઈ મિલકત, અથવા કિમતી દસ્તાવેજ અથવા સહી કે મોહોર કરેલી જે વસ્તુનો કાંઈ કિમતી દસ્તાવેજ બનાવી શકાયે, એવી કાંઈ વસ્તુ કોઈ શખસને આપે એમ બદધ્યાનતથી કરે, તો તે માણસે” જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો “કર્યો એમ સમજવું”

“ચોરી” તથા “જખરાઈથી કહડાવવું”—એ બે ગુન્હા વચ્ચે તફાવત.—ચોરીમાં “રત્નમંદીની” ગેરહાજરી હોય, જખરાઈથી કહડાવવામાં—રત્નમંદીથી—પોતે માલ કાઢાડી આપ્યો હોય, પણ ધારતીને લીધે પરિણામે રત્નમંદી ઉપજે છે

સ.—અપહરણ એટલે શું, તે કહો

જ —કાયદામાં અપહરણની વાખ્યા નીચે પ્રમાણે છે —(કલમ ૩૮૦—શિક્ષાની કલમ ૩૯૨)

સર્વે અપહરણમાં અગર તો ચોરી અથવા જખરાઈથી કહડાવવાનું હોય છે

ચોરી ક્યારે અપહરણ થાય છે—અગર કાંઈ ચોરી કરવા સાથે અથવા ચોરી કરવામાં અથવા ચોરીથી મળેલી મિલકત લઈ જવામાં અથવા લઈ જવાની કોશિસ કરવામાં, તે ગુન્હેગાર તે મતલબ સર, બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ શખસનું મોત આણે, અથવા તેને વ્યથા કે ગેરવ્યાજખી અટકાવ કરવાની કોશિસ કરે, અથવા તાત્કાલિક મોત, તાત્કાલિક વ્યથા, કે તાત્કાલિક ગેરવ્યાજખી અટકાવ કરવાનો ભય ઉત્પન્ન કરે, અથવા ભય ઉત્પન્ન કરવાની કોશિસ કરે, તો તે ચોરી અપહરણ થાય છે, એમ સમજવું.

જખરાઈથી કહડાવવું તે ક્યારે અપહરણ થાય છે :—અગર જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો કરતી વખતે તે ગુન્હો કરનાર ભય પમાડેલા શખસની આગળ હાજર હોય, અને તાત્કાલિક મોત અથવા તાત્કાલિક વ્યથા, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજખી અટકાવ તે શખસને અથવા કોઈ ખીજ શખસને કરવાનો ભય તે શખસને ઉત્પન્ન કરીને, તે જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો કરે, અને એ પ્રમાણે ભય ઉત્પન્ન કરીને તે ભય પમાડેલા શખસનું મન એવું કરે કે તે શખસ તેજ વખતે અને તેજ ઠેકાણે જખરાઈથી કહડાવેલી વસ્તુ આપી દે, તો તે જખરાઈથી કહડાવવું અપહરણ થાય છે એમ સમજવું.

ખુલાસો.—અગર તે ગુન્હો કરનાર એટલો નજીક હોય, કે તેથી તે ખીજ શખસને તાત્કાલિક મોતનો, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજખી અટકાવનો ભય ઉત્પન્ન થાય, તો તે હાજર છે એમ સમજવું.

અપહરણના ગુન્હાના સ્વરૂપની સમજૂતી.—

નીચિના કોષ્ટકથી થશે :—

“ચોરી” ક્યારે અપહરણ થાય. “જખરાઈથી કહડાવવું” ક્યારે

૧ ચોરી કરવા સાડ, ચા કરવામા ચા તેથી મળેલી મિલકત લઈ જવામા, અથવા તેવી કોશિસમા, તે મતલબસર થવું જોઈએ.

૨. સુદ્ધિપૂર્વક મોત કોઈનું આણે, અથવા વ્યથા કે ગેરવ્યાજખી અટકાવ કરે.

૩ અથવા મોત, વ્યથા કે, ગેરવ્યાજખી અટકાવની કોશિસ થવી જોઈએ.

૪ અથવા તાત્કાલિક મોત, તાત્કાલિક વ્યથા, કે તાત્કાલિક ગેરવ્યાજખી અટકાવનો ભય ઉત્પન્ન થવો જોઈએ.

૫ અથવા એવો ભય ઉત્પન્ન થવાની કોશિસ થવી જોઈએ.

અપહરણ થાય.

૧ જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો કરતી વખતે તે ગુન્હો કરનાર ભય પમાડેલા શખસની આગળ હાજર હોવો જોઈએ.

૨ અને તાત્કાલિક મોત, અથવા તાત્કાલિક વ્યથા, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજખી અટકાવ તે શખસને અથવા કોઈ ખીજ શખસને, કરવાનો ભય તે શખસને થવો જોઈએ, ને જખરાઈથી કહડાવવાનો ગુન્હો કરે.

૩. એ રીતે ભય ઉત્પન્ન કરીને તે ભય પમાડેલા શખસનું મન એવું કરે કે—તેજ વખતે અને તેજ ઠેકાણે તે શખસ, જખરાઈથી કહડાવેલી વસ્તુ આપી દે.

જમીન વગેરે આખતમાં,—શિક્ષાની કલમ ૩૯૨, પોલીસ અખત્યારી છે. જમીન ન લેવાય.

અપહરણની આખતમાં વિશેષ સમજૂતી.—સૂર્ય અસ્ત થયા પછી તે સૂર્ય ઉદય થતાં સુધીમાં કરેલા અપહરણની શિક્ષા કલમ ૩૯૨ માંજ છે પુરાવાને અંગે જે હકીકતો હોય, તે, યા ઉપર બતાવેલા મુદ્દા સાબીત કરી તોહોમતદારની ઓળખ—“આઈડેન્ટીટી”—તથા માલની ઓળખનો પૂરાવા રજૂ કરવો. રસ્તા છુટ કરતાં પેહેલા તોહોમતદારો પોતે ખાત્રી કરી લે છે, કે તેઓ કૃત્ય કરતાં પકડાઈ નહીં જાયે કેટલાક ગુન્હેગારો હોંશીઆર હોયે છે, તે પોતાના ઉપર યા ગામ ઉપર શક ન આવે, માટે પારકી હઠમાં છુટ કરે છે આ ગુન્હામાં થણુ ખરૂં બે, ત્રણ, યા બેઠે ગુન્હેગારો હોયે છે વખત તથા જગ્યા, તથા રસ્તે પોલીસની ફેરણી છે કે કેમ, તે વિશે પ્રથમ ખાત્રી કરે છે.

તપાસની આખતમાં, પગલાં કેટલાં, કયાથી આવ્યાં. કયા ગયાં,—છુટ પેહેલાં ઘરત, યા પછી, તે જગો નજીક કોઈ માણસો ભેવામાં આવેલા કે કેમ,—કેવા, કઈ ભત ભેવા હતા, કઈ ભાષા બોલતા,— અહર અહર કાઈ બોલતા હતા કે કેમ, યા વાતચીત કરેલી કે કેમ,—કઈ બાજુ નાહા,—ગાડાવાળાની કાઈ સામેલગીરી છે કે કેમ, તેની તપાસ કરવી. તેના મોહ તથા ચેહેરાની ઓળખ શી રીતે થઈ, તે, જેમકે—રાત અજવાળી હતી, દીવો વગેરે હવું,—યા નજીક આવેલા, વગેરે

છુટ કરવામાં પાંચ શખસ યા બેઠે હોયે, તો “ડાકાઈટી”—‘ડાકાઈટી’ એ છુટના ગુન્હાનો મોટો પ્રકાર છે ‘ડાકાઈટી’ની વાખ્યા કલમ ૩૯૧ માં આપી છે, કે—“અગર પાંચ અથવા વધારે શખસો એકઠા મળીને અપહરણ કરતા અથવા કરવાની કોશિસ કરતા હોયે તે, તથા જે શખસ હાજર હોય, અને તે અપહરણ અથવા કોશિસ કરવામાં સાહ્ય કરતા હોયે તે, એ બંને મળીને તેઓની સખ્યા પાંચ અથવા, વધારે થાયે, તો એ પ્રમાણે હરણ કરનાર, કોશિસ કરનાર, અથવા સાહ્ય કરનાર હરએક શખસ ‘ડાકાઈટી’ કરી એમ સમજવું.” (શિક્ષાની કલમ ૩૯૫.) (પોલીસ અખત્યારી છે જમીન ન લેવા)

એ પ્રમાણે પાંચ અગર બેઠે માણસો, સાથે ડાકાઈટી કરતાં દરમ્યાન, તેઓ પેકી ગમે તે કોઈ ખુન કરે, તો તે બધા, “ખુન સાથે ડાકાઈટી”ના ગુન્હેગાર છે (કલમ ૩૯૬) (પોલીસ અખત્યારી છે. જમીન ન લેવા).

બીજી ભણવાનો કલમો.—કલમ ૪૦૦ ડાકાઈની ટોળીમાં હોવાની શિક્ષાની છે. કલમ ૪૦૧—ચોરાની ભટકતી ટોળીમાં હોવાની શિક્ષાની છે. કલમ ૪૦૨—ડાકાઈ સાથે એકઠા થવાની શિક્ષાની છે.

મિલકતના સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ બાબત.

સ —અધ્યાનતથી મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કેને કહ્યો ?

જ.—જે માણસ અધ્યાનતથી કાંઈ પણ જગમ મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કરે, અથવા તે પોતાને કામે લગાડે, તે માણસને બે વર્ષની મુદત સુધીની બેમાના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દંડની, અથવા એ બન્નેની શિક્ષા થઈ શકે છે. (કલમ ૪૦૩.—પોલીસ અખત્યારી નહીં જામીન લેવાય)

નોટ.—વિશેષ માહિતી સાથે કલમ ૪૦૩ તથા તે નીચેના ખુલાસા વાંચવા

સાપરાધ વિશ્વાસઘાત.

સ —“સાપરાધ વિશ્વાસઘાત” એટલે શું ?

જ.—કાયદામાં વાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપેલી છે (વાખ્યાની કલમ ૪૦૫ શિક્ષાની કલમ ૪૦૬) “જે માણસને કોઈ પણ રીતે કાંઈ મિલકત અથવા મિલકત પરનો અખત્યાર સોંપ્યો હોય, તે માણસ અગર અધ્યાનતથી તે મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કરે, અથવા તે પોતાને કામે લગાડે, અથવા તે સોંપણુ શી રીતે બજાવવી એ વિશે કાયદાએ કાંઈ હુકમ ફરમાવ્યો હોય, તે હુકમ તોડીને, અથવા તે સોંપણુ બજાવવા વિષે તેણે સાફ અથવા અર્થાત્ સમજાય એવો કાંઈ કાયદેસર કરાર કર્યો હોય, તે કરાર તોડીને અધ્યાનતથી તે મિલકત વાપરે અથવા તેનો વગ કરે, અથવા જાણીનેધને બીજા કોઈને તેમ કરવા દે, તે માણસે “સાપરાધ વિશ્વાસઘાત કર્યો, એમ સમજવું”

નોટ.—પોલીસ અખત્યારી જામીન ન લેવાય.

“સાપરાધ વિશ્વાસઘાત” ની સમજૂતી—સ્થાવર મિલકત સંબંધે આ ગુન્હો થતો નથી. માત્ર જગમ મિલકતનોજ સાપરાધ વિશ્વાસઘાત થઈ શકે. પ્રથમ દરજ્જે—ભરોસાથી સોંપણુ—સાબીત કરવી; ને પછી,—તે મિલકત અને અખત્યારનો ખોટો ઉપયોગ—આ ને પોતાના કામમાં લગાડવું, આ કાયદા વિરૂદ્ધ

કાંઈ બ્યવસ્થા કરી, ચા બીજા કોઈને તેમ કરવા દીધું,—એમ સાબીત કરવું. મુખ્ય મુદ્દા નીચે પ્રમાણે છે:—૧ હું,—અમુક મિલકત અમુક કામ સાથે અમુક શરતે સોંપેલી; ૨ હું,—અમુક રીતે તે સોંપણનો અમલ કરવા તે બધાયલો હતો, તે કોઈ કાયદાથી, ચા કબાડા ચા અભિત કરારથી, ચા કોઈ શરતોથી; ૩ હું,—તેથી વિરુદ્ધ તેનો ઉપયોગ થયો, ચા બહુ બુલ્લને કોઈને તેમ કરવા દીધું; ૪ થુ,—આવો ઉપયોગ બદ્ધ્યાનતથી થયો, અને મિલકતનો ચોતાના કામમા ઉપયોગ કર્યો, ખામ થયો.

વિશ્વાસઘાતના બીજા પ્રકારો — મહેતા ચાહરે, વખારવાળાએ, સરાફે આડતીઆ, વગેરે એ કરેલો સાપરાધ વિશ્વાસઘાત—વિશેષા કલમે ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, કાયદામાં જુઓ.

ચોરીની મિલકત બાબત.

સ.—“ચોરીની મિલકત” કેને કેવી, તેની વાખ્યા આપો.

જ.—“જે મિલકતનો કબ્જો ચોરી, અથવા જબરદસ્તી કઢાવવાથી, અથવા અપહરણથી, એકની પાસેથી બીજાની પાસે ગયો હોય, તે મિલકત, તથા જે મિલકતનો સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ થયો હોય, અથવા જે બાબત સાપરાધ વિશ્વાસઘાત થયો હોય, તે મિલકતનું નામ “ચોરીની મિલકત” પાડ્યું છે. પછી એકની પાસેથી બીજાની પાસે જવું, અથવા તે સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ, અગર વિશ્વાસઘાત, ખિટીશ દિલ્લતાનમાં, અગર બહાર થયાં હોય તોપણ, પણ અગર તે મિલકત જે શખસનો તેના કબ્જામાં લેવાનો કાયદા મુજબ હક હોય તેવા કોઈ શખસના કબ્જામાં પાછળથી આવે, તો પછી તે ચોરીની મિલકત સમજવી નહી” (કલમ ૪૧૦).

નોંદ.—ચોરીની મિલકત બદ્ધ્યાનતથી રાખવી એ ગુન્હો છે. તેની શિક્ષા કલમ ૪૧૧ માં છે; અને ચોરીની મિલકત સંતાડવામાં મદદ કરવી, ચા વગેરે કરવી તે ગુન્હો કલમ ૪૧૪ મુજબ શિક્ષાપાત્ર છે. બેહુ ગુન્હાઓ પોલીસ અખત્યારી છે, ને બેહુમાં જામીન ન લેવાય.

ચોરીની મિલકત બદ્ધ્યાનતથી રાખવા, વગેરે કરવા, સંબંધે સમજુતી—ચોરીથી, જબરદસ્તી કઢાવવાથી, અપહરણથી, સાપરાધ ખોટા ઉપયોગથી, અને સાપરાધ વિશ્વાસઘાત—એ પાંચ પૈકી ગમે તે ગુન્હાના સંબંધે તે મિલકત હોય,—તેને “ચોરીની મિલકત” કહે છે.

કલમ ૪૧૧ થા ૪૧૪ ને સંબંધ જે મુખ્ય મુદ્દા સાખીત કરવાના તે આ છે —૧ છુ,—તે મિલકત કલમ ૪૧૦ ના અર્થ પ્રમાણેની છે, ૨ જુ,—આવી કાંઈ મિલકત તોહોમતદારે રાખી, યા સંતાડી યા વગે કરી, જેમ હોય તેમ, ૩ જુ,—આ પ્રમાણે તોહોમતદારે અદધાનતથી કર્યું, અને એમ જાણુયા છતાં અથવા માનવાનુ કારણુ છતાં, કે તે મિલકત ચોરીની છે

અદધાનતથી રાખી,—ચોરીની મિલકત છે એવુ જાણુયા છતાં, અથવા માનવાનુ કારણુ છતાં,—રાખી, એમ અવશ્ય સાખીત કરવુ પડે, નહીં તો, મિલકત ચોરીની છતાં પણુ આવા પુરાવાની ગેરહાજરીમા તોહોમતદાર જરૂર છુટી જશે અદધાનતનો પુરાવો હકીગતથી સાખીત થાય, જેમકે,—તેની વ્યાજખી કીમત કરતા બહુ ઓછી કીમત આપી, રાતે યા જંગલમા એકલાં છાની રીતે કોઈ ન જાણે તેમ, લીધી, લીસાખની ચોપડી તોહોમતદાર રાખતો હોવા છતાં, આ બાબત કાંઈ દાખલો નહીં, યા વહેમ પડતી છેકછાક વગેરે—પોલીસે પુછતા પ્રથમ ના કહી, જડતીમા સતાડલી જડી, જે ક પહેલા તે બાબતમા ધનિકાર કરતો હતો,—વગેરે.

ચોરીનો માલ રાખનારા, એજ ચોરીના મોટા સ્થભરૂપ છે માલ રાખનાર જેમ વધારે, તેમ ગુન્હા વધે ચોર પોતે તે વિશે કહે ને બતાવે,—ચોરીની ભાગલાગની તકરારમા ફાટફુટ થઈ વાત બહાર પડે,—માંગનાર, લેણુદાર, ફેણુદાર, રાખેલી રાંછા, નોકર ગુમાસ્તા યા પડોશી ખબર આપે, અને કેટલીકવાર શક ઉપરથી જડતીમા—ચોરીનો માલ મળે છે—ચોરી જતાં, વેચતા, ગાળતા, વગે કરતા, દાટતા—એમ પકડાયે, યા દાગીના પોતે પ્રસંગે પહેર્યા હોય, યા રાડને પહેરાવ્યાં હોય, તો પકડાઈ જાય છે.

હગાઈ બાબત.

હગાઈનો ગુન્હો કલમ ૪૧૭ પ્રમાણેનો પોલીસ અખત્યારી નથી, પણુ કલમ ૪૧૯ તથા ૪૨૦ મુજબની હગાઈ હોય, તો પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે. હગાઈની વ્યાખ્યા કલમ ૪૧૫ માં આ રીતે છે —

જ —“જે માણસ, કોઈ શખસ સાથે ફરેબ કરીને, ફગલબાજીથી અથવા અદધાનતથી એવું કરે કે જેની સાથે ફરેબ કર્યો હોય તે શખસ કોઈ શખસને કાંઈ મિલકત આપે, અથવા કોઈ શખસની પાસે કાંઈ મિલકત રહેવા દેવાની રજમંદી

આપે, અથવા ફરેખ નહીં કર્યો હોય તો જે વસ્તુ તે શખસ કરે નહીં અથવા કરવામાં કસુર કરે નહીં, એવી કાંઈ વસ્તુ તે ફરેખ દીધેલા શખસને કરવાને અથવા તે કરવામાં કસુર કરવાને ધરાદાથી લલચાવે, અને તે કામ અથવા કસુર એવી હોય, કે તેથી તે શખસને શરીર, મન, આખર, કે મિલકતની તરફની કાંઈ ગુફસાની કે હાની થાય, અથવા થશે, એવો સંભવ હોય, તો તે માણસે “કગાઈ” કરી એમ સમજવું.

ખુલાસો.—કોઈ હકીમતને બદલાવતથી છુપાવવી, તે પણ આ કલમના અર્થ પ્રમાણેનો ફરેખ છે, એમ સમજવું.”

વેષ લઈને કગાઈ —પોતે કોઈ બીજાને શખસ હોવાનો ઢોંગ કરીને, અથવા બાળીબુજાને એક શખસને કગાણે બીજા શખસ મુકાને, અથવા પોતે અથવા કાંઈ બીજાને શખસ ખરેખર જે હોય, તેથી બુદ્ધોજ શખસ છે, એવું બતાવીને, અગર કોઈ માણસ કગાઈ કરે, તો તેણે વેષ લઈને કગાઈ કરી, એમ સમજવું. (વાખ્યા કલમ ૪૧૬ શિક્ષા કલમ ૪૧૯)

કગાઈ કરીને મિલકત અપાવવી.—“કોઈ માણસ કગાઈ કરે, અને તેથી કરીને બદલાવતથી એમ કરે કે તે ફરેખ દીધેલા શખસ કોઈ મિલકત કોઈ શખસને આપે, અથવા કોઈ કિમ્મતી હસ્તાવેજ અથવા સહી કે મોહોર કરેલી કાંઈ વસ્તુ જેનો કિમ્મતી હસ્તાવેજ બની શકે, તે આખી કે થોડી ધણી બનાવે ફેરવે કે તેનો નાશ કરે, તો તે માણસને ૭ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે (કલમ ૪૨૦).

નોંદ.—કલમ ૪૧૬-૪૨૦ પોલીસ અખત્યારી છે. બમીન લેવાયે

બિગાડના ગુન્હાઓ.

બિગાડના ગુન્હાઓમા ફક્ત અમિ વડે બિગાડ કલમ ૪૩૫, ૪૩૬ (આગ લગાડવી)નો પોલીસને ઉપયોગ પડે છે. વાખ્યા કલમ ૪૨૬ માં છે. જરૂર પડે કાયદો જોવો.

સાપરાધ પ્રવેશ, ઘર પ્રવેશ, ઘર ફેડી વગેરે ગુન્હાઓ.

આ બાબતના ગુન્હાઓ પોલીસને બહુ જરૂરી અને હંમેશ ઉપયોગના છે.

સ—“સાપરાધ પ્રવેશ” એટલે શું?

જ.—“જે શખસના કબજામાં કાંઈ મિલકત હોય તે શખસને ધમકી દેવાના, તેનો તિરસ્કાર કરવાના. અથવા તેને દુ ખ આપવાના

ઘરિદાથી, તે મિલકત મધ્યે કે તે ઉપર જે માણસ પ્રવેશ કરે, અથવા તે મિલકત મધ્યે કે તે ઉપર કાયદા મુજબ પ્રવેશ કર્યા પછી તેવા કોઈ શખસને ધમકી દેવાના, તેનો તિરસ્કાર કરવાના અથવા તેને દુષ્ક્રિયા આપવાના ઘરિદાથી, અથવા કોઈ ગુન્હો કરવાના ઘરિદાથી જે માણસ કાયદા વિરૂદ્ધ ત્યાં રહે, તે માણસે સાપરાધ પ્રવેશ કર્યો એમ સમજવું” (કલમ ૪૪૨ વાંચ્યા છે. શિક્ષાની કલમ ૪૪૭ છે)

સ.—“ગૃહપ્રવેશની” વ્યાખ્યા કહેા.

જ.—“કોઈ ઈમારત, તથા, તથા વાહાણુ જે માણસને રહેવાના ઠેકાણા દાખલ વપરાતુ હોય, તેમા, અથવા કોઈ ઈમારત પૂનઃસ્થાન અથવા માલ રાખવાના ઠેકાણા દાખલ વપરાતી હોય તેમાં, પેસીને, અથવા તે મધ્યે રહીને જે માણસ સાપરાધ પ્રવેશ કરે, તેણે “ગૃહ-પ્રવેશ” કર્યો એમ સમજવું.

ખુલાસો—પેસવામાં તે સાપરાધ પ્રવેશ કરનારના શરીરના કોઈ પાણુ ભાગનો પ્રવેશ થાય, તો ગૃહપ્રવેશ કરવામા તેટલો પ્રવેશ બસ છે” (કલમ ૪૪૨ શિક્ષાની કલમ ૪૪૮)

સ.—“ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ” ની વ્યાખ્યા કહેા.

જ.—“કોઈ માણસ ગૃહપ્રવેશ કરે, અને તેણે આગળથી એવી તદખીર કરી હોય કે જે ઈમારત, તથા અથવા વાહાણુ તે પ્રવેશનુ સ્થાન હોય તે મધ્યે તે પ્રવેશ કરનારને જતો બધ કરવાનો અથવા તે મધ્યેથી તેને બહાર કાઢી મુકવાનો જેનો હક હોય, એવા કોઈ શખસથી તે ગૃહપ્રવેશ જાનો રહે, તો તે માણસે “ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ” કર્યો એમ સમજવું” (કલમ ૪૪૩ શિક્ષાની કલમ ૪૫૩ છે).

નોટ.—કેદની શિક્ષા થઈ શકતી હોય, એવો કોઈ ગુન્હો કરવા સાથે “ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ” અથવા “ઘર ફોડવું”—તેને કલમ ૪૫૪ લાગુ પડે છે.

સ.—“રાતે ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ” એટલે શું?

જ.—સૂર્યનો અસ્ત થયા પછી, અને સૂર્યનો ઉદય થતા પહેલા જે માણસ ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ કરે, તેણે “રાતે ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ” કર્યો એમ કહેવાય. (કલમ ૪૪૪. શિક્ષાની કલમ ૪૫૬).

સ.—“ ઘર ફેડવું ” કેને કહેવાય ?

જ.—“ કોઈ શખસ ગૃહપ્રવેશ કરે, તે અગર તે ઘર મધ્યે અથવા તેહના કોઈ પલ્લુ ભાગ મધ્યે પોતાનો પ્રવેશ નીચે ખ્યાન કરેલા જ પ્રકારોમાના કોઈ પલ્લુ પ્રકારે કરે, અથવા ત્યાં કાઈ ગુન્હો કરવાના કારણસર તે ઘર મધ્યે અથવા તેના કોઈ પલ્લુ ભાગ મધ્યે ગયા પછી, અથવા તે મધ્યે કાઈ ગુન્હો કરી રહ્યા પછી, અગર તે શખસ તે ઘર મધ્યેથી અથવા તેના કોઈ પલ્લુ ભાગ મધ્યેથી તે જ પ્રકારોમાના કોઈ પલ્લુ પ્રકારે બહાર નિકળે, તો તે શખસે “ ઘર ફોડવાનો ગુન્હો ” કર્યો એમ સમજવું તે પ્રકારોની વિગત —

પહેલો —તે ગૃહપ્રવેશ કરવા સારૂ પોતેજ જે રસ્તો કર્યો હોય, અથવા તે ગૃહપ્રવેશ મધ્યે મફદગારી કરનારા કોઈ માણસે જે રસ્તો કર્યો હોય, એવે કોઈ રસ્તે થઈને અગર તે માહે પેસે, અથવા બહાર નિકળે, તો,

બીજો —પોતે અથવા તે ગુન્હામા મફદગારી કરનાર કોઈ માણસ એ શિવાય બીજા કોઈ શખસે માણસને પેસવા માટે કર્યો નહી હોય, એવે કોઈ રસ્તે થઈને અગર તે માહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, અથવા કોઈ ભીત અથવા ઇમારત પર સીડીથી અથવા બીજી રીતે ચઢી જઈને જે રસ્તો હાથ લાગે એવે રસ્તે થઈને અગર માહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, તો

ત્રીજો —તે ગૃહપ્રવેશ કરવા માટે, તે ઘર મધ્યે રહેનારા માણસે જે સાધન વડે કાઢ રસ્તો ઉઘાડવાનો ઇરાદો રાખ્યો નહી હોય એવાં કાઢ સાધન વડે પોતે, અથવા તે ગૃહપ્રવેશમાં મફદગારી કરનારા કોઈ શખસે જે રસ્તો ઉઘાડ્યો હોય એવે કોઈ રસ્તે થઈને અગર તે માહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, તો.

ચોથો —તે ગૃહપ્રવેશ કરવા માટે, અથવા કાંઈ ગૃહપ્રવેશ કર્યા પછી તે ઘરમાંથી બહાર નિકળવા માટે, અગર તે કાંઈ કળ ઉઘાડીને માહે જાય, અથવા બહાર નિકળેતો.

પાંચમો.—સાપરાધ બળ વાપરીને, અથવા હુમલો કરીને, અથવા કોઈ શખસને હુમલાનો ડર દેખાડીને, અગર તે માહે જાએ, અથવા બહાર નિકળે, તો

છઠ્ઠો —જે રસ્તેથી કોઈ એ પ્રમાણે આવે જાએ નહીં એટલા માટે તે અધ કરેલો છે એમ તે જાણતો હોય, તથા જે રસ્તાને પોતેજ અથવા તે ગૃહપ્રવેશમાં મદદગારી કરનાર કોઈએ ઉઘાડેલો છે, એમ તે જાણતો હોય, એવે કોઈ રસ્તે થઈને અગર તે માહે જાએ, અથવા બહાર નિકળે, તો

ખુલાસો —કાંઈ ઉપગૃહ અથવા ખંભારત કોઈ ઘરની સાથેજ ઉપ-ભોગમાં આવતી હોએ, —અને તે ઉપગૃહ તથા ઘર એઓની વચ્ચે બીજી કથા ન જતા એકમાંથી બીજામાં જવાનો રસ્તો હોએ, તો તે ઉપગૃહને તે ઘરનો આ કલમના અર્થ પ્રમાણેનો ભાગ સમજવો (કલમ ૪૪૫ વાંચ્યા)

સ —“ રાતે ઘર ફેડવું ” કેને કહેવાએ છે ?

જ.—ઉપર પ્રમાણેની રીતે સૂર્ય અસ્ત અથવા પછી, ને તે પાછો ઉગે, તે દરમ્યાન “ ઘર ફેડવાનો ” ગુન્હો થાયે તો, “ રાતે ઘર ફેડવાનો ગુન્હો ” થયો એમ સમજવું (શિક્ષાની કલમ ૪૫૬)

ઘર ફેડવું વગેરે ગુન્હાઓ ઉપર સમજૂતી.—સાપરાધ પ્રવેશના ગુન્હામાં આખું શરીર દાખલ થવું જોઈએ, અને કોઈ બીજાના કબજામાં જે મિલકત હોએ તે ઉપર અથવા તે માહે પ્રવેશ કરવો, —અને તે એવા ઈરાદાથી કે, —તે કબજેદાર શખસને ધમકી દેવી, —તેનો તિરસ્કાર કરવો, —અથવા તેને દુઃખ આપવું, —અથવા કાંઈ ગુન્હો કરવો ગૃહ-પ્રવેશમાં, —શરીરનો કોઈ પાણી ભાગ દાખલ થાયે, તો બસ છે. ઘર ફેડીમાં, —કોઈ ઘર યા તેના કોઈ ભાગમાં, જે છ રસ્તા કલમ ૪૪૫ ની વાંચ્યામાં બતાવેલા છે, તે પૈકી ગમે તે રીતે, ગુન્હેગાર ગુન્હો કરવા માહે પેસે યા ગુન્હો કરીને બહાર નિકળે, —તો બસ છે દીવાલ ઉપરથી ચઢીને ઘરમાં ઉતરવું —એ પણ ઘર ફેડીજ છે

ઘર ફેડીની તપાસ વિગેરે આખત ઉપર સૂચનાઓ —ઘર ફેડીનો ગુન્હો બહુ સાધારણ રીતે બને છે, અને પોલીસ અમલદારોને તેવા ગુન્હાની તપાસ હંમેશ કરવાની આવે છે. સાંકળ, આગળા, ભુગળ

ઉઘાડીને ગુન્હેગારો બહારથી ભાગ્યેજ પેસી શકે છે તેથી અમુક ઘરમાં પેસવા સારું “ખાતર” પાડવું જરૂરનું હોય છે. ઘણું કરી પાછલી દીવાલમાં, અથવા નવા વસ્તીવાળો ભાગ ન હોય, ને ઉજડ જગા હોય, ત્યાં ગમે તે જગ્યાએથી ખાતર પાડવામાં આવે છે. ખારણા નજીક યા ખારી નજીક પાડવાના બનાવ વધારે બને છે ત્યાં માત્ર હાથ જાય તો તેટલુંજ ખાતર પાડવું પ્રેરે, ને હાથ માંહે ધાલીને સાંકળ વગેરે ઉઘાડી નાખવાનું બની શકે છે, ને પછી અદર જવા માર્ગ થઈ શકે છે. કોઈ વાર, ગુન્હેગાર મોહોદુ ખાતર પાડી, તેમાંથી પોતાનું આખું શરીર દાખલ કરી દે છે, ને માંહે પેસે છે. પછી ગુન્હે કરીને પાછા નિકળતાં કોઈ ખારી યા ખારણું ઉઘાડી તે રસ્તે, અંદરથી બહાર નિકળી જાય છે. ગુન્હે કરવાની ટેવવાળા ગુન્હેગારો જેવા કે વાઘરીઓ, કોળીઓ વગેરેની ખાતર પાડવાની પ્રથમ અમુક પદ્ધતિ હતી. હાલમાં પઠાણો, મુસલમાનો, વાઘેરો, ચારણો અને બીજા અનેક જાત ગુન્હાઓ કરે છે અને ખાતર પાડવાની બાબતમાં અમુક પદ્ધતિ હવે રહી નથી. ખાતરીઉં, ગણેશીઓ, ગીરમીટ અને એવા બીજા ઓળખીતા ખાતર પાડવામાં આવે છે. લાંબા ખીલાઓ, નાહની નરાળે, વાંકા વાળેલા અને બીજા બાજુ અપ્પીયાળા, એવાં અનેક તરેહના ઓળખીતા ઉપયોગ કરી, બગલીયા, યા મોટાં ખાતર પાડી ગુન્હેગાર પોતાની પ્રવિણતા બતાવે છે.

ઘર ફેાડી ગુન્હાની ખબર મળતાં, ત્યાં જઈ શી રીતે ઘર ફોડવું, તેની ઘણીજ ખારીકાઈથી તપાસ કરવી, પડલી ધુળ યા માટી ઉપર પગલાંની તપાસ સલાખપૂર્વક કરવી. અમુક રીતે ખાતર પાડવાની સવડ કઈ તરફથી કેવી રીતે મળી તે જોવું મોટું ખાતર પાડવું હોય ને તેમાંથી ગુન્હેગાર પેસે એમ કહેવામાં આવે તો, તેમાંથી કોઈને પેસાડી જોઈકેટલીક ખાતરી કરવી. હાથ ધાલી સાંકળ ઉઘાડી શકાય, એવું “બગલીઉ” ખાતર પાડવું હોય, તો હાથ ધલાવી લાંબામાં લાંબો હાથ ત્યાં પોહોચે છે કે કેમ, સાંકળ ઉઘાડી શકે છે કે કેમ, તેની ખાતરી કરવી. જે ખારણું, ખારી વગેરે ઉઘાડવું ને અદર રસ્તો કયો કેહેવામાં આવતું હોય, તે રસ્તો થઈ શકે તેમ છે કે કેમ, તે વિષેની ખારણું બંધ કરાવી, ઉઘાડવા કોશિસ કરી ખાતરી કરવી. ખાતર જોવાથી કયું ઓળખીતું વાપરેલું, તે સમજાશે.

આ રીતે થવાથી કાંઈ બનાવટી હકીગત હશે તો જણાઈ આવશે ખરૂં હશે, તો તે પણ ખાત્રી થઈ શકશે ખાતરનું પંચાતનામું કરી લેવું

ચોરી અંદર થઈ હશે, તો ઘર ઉજડ હતું કે માંહે કોઈ હતું, તેઓ ક્યાં સુતાં હતાં, પેટી પેટારા વગેરે ક્યાં કેવી રીતે ભાગવામાં આવ્યા, ને ચોરો કયે રસ્તે થઈને ગયા જણાય છે, તે વિશે તજવીજ કરવી અંદર ગુન્હો કરતા, પેસતાં યા નાસતી વખતે, કોઈએ જોયા, યા ઓળખ્યા હોય, તો તેની તપાસ કરવી પુછપાછમાં હકીગત હશે તે જણાશે

આવી ગુન્હાવાળી જગ્યાની તપાસ દરમ્યાન, કોઈ બહુ આતુરતાથી યા કાળજીથી તપાસ ઉપર ધ્યાન ગમતો હોય એમ જણાય, તો તેવો શખસ કદાચ ગુન્હો કરવામાં સામેલ હોય, એમ માનવાનું કારણ મળે છે તેથી તેની હીલચાલ વગેરે ઉપર ઘટતી નિગાહ રાખવી પડે છે

ગુન્હો બન્યો તે જગ્યાએ ગુન્હો થતા પહેલાં કેઈ ખાસ રીતે આવેલા ગએલા હોય, ને ઘરની ઈમારત, સગવડ વગેરે બાબતમાં માફીની મેળવવા સાડાજ આવેલા જણાય, તો તે બાબત અગત્યની સમજવી, બીજા ભાગવાને બહાને, કાદાં ચીજ વેચવાને બહાને, ઘંટી ટાંકવાને બહાને, ખાડવાને બહાને, એમ કોઈ આવી ગયું હોય, ને તે બાબતની તપાસ કરતા કાંઈ વહેમ જેવું લાગે, તો વધારે તપાસ જરૂરી રાખવી. ખાતરના ગુન્હામાં, ચોરીના વગેરે ગુન્હાઓમાં, વાંકેકગાર માણસો વગર, યા તેવાની મદદ યા સૂચના વગર ગુન્હા બનાવવા મુશ્કેલ છે માટે એ ઉપર વિચારપૂર્વક તપાસ થવાની જરૂર રહે છે આ શિવાય બીજી બાબતો, ચોરીના ગુન્હામાં તપાસને સબંધ આપી છે, તે ઉપર વિચાર રાખી પોલીસ ચોકશી જરૂરી રાખતા મદદ મળશે. કેફની શિક્ષા થઈ શકે તેવો ગુન્હો કરવા ઘર ફાડ્યું હોય, તો કલમ ૪૫૭ લાગુ કરવી પડે છે, તે યાદ રાખવું.

જામીન વગેરે બાબતમાં,—કલમ ૪૫૪, ૪૫૬, ૪૫૭ પોલીસ અખત્યારી છે જામીન ન લેવાય

કલમ ૪૪૭, ૪૪૮. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય.

રાતે ઘર ફાડવાનો ગુન્હો કરી ચોરી કરી હોય, ત્યારે કલમો ૪૫૭, ૩૮૦ મુકાએ. કિંવસે તેમ કયું હોય, તો—કલમ ૪૫૪, ૩૮૦. મુકાએ.

ઝોટો લેખ બનાવવો વગેરે બાબતમાં કલમ. ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૭૦ નેવી

લગ્ન સંબંધી ગુન્હામાં.—“બીગમી” —એટલે વર અથવા વહુની હયાતીમાં ફરી લગ્ન કરવું. તે સાડ કલમ ૪૮૪, —છિનાળુ કલમ ૪૮૭, —પરણેલી સ્ત્રીને ફેસલાવી લઇ જવી, કલમ ૪૮૮ નેવી

આખરૂ લેવા બાબતના ગુન્હામાં.—કલમ ૪૮૯-૫૦૦ નેવી,

તિરસ્કાર સાડ.—કલમ ૫૦૪ નેવી

નોટ —આ તથા બીજા ગુન્હાઓની બાબતમાં પોલીસને પોતાના નિત્યના કર્તવ્યમાં જરૂર ન હોવાથી, તે વિશે જરૂર પ્રમાણે કાયદો નેવો.

ગુન્હો કરવાની કોશિસ.—એને સાડ ખાસ કલમ ન હોય, ત્યારે ત્યાં કલમ ૫૧૧ મુકવી જે ગુન્હાની કલમ હોય, એટલે જે ગુન્હો કરવાની કોશિસ કરી હોય, તે ગુન્હાની કલમ સાથે કલમ ૫૧૧ લખવી.

પ્રકરણ ૧૧મું.

પુરાવાનો કાયદો.—

પુરાવાનો કાયદો સમજવો મુશ્કેલ છે, અને તે સહેલાઈથી સમજી શકાય, તે સાડ, કર્તાએ ઇચ્છેલા એક મોટી ચોપડી છપાવેલી છે. અંગ્રેજી ભાષાનું સાડ જ્ઞાન હોય. તેવા પોલીસ અમલદારે તે ચોપડી મેળવવી નેઇએ પણ જેઓને ઇચ્છેલું જ્ઞાન નથી, તેઓને સાડ, સમજાવે તેવી સહેલાઈ ભરેલી યોજના કરી, સામાન્ય રીતે જરૂરી બાબતો, આ પ્રકરણમાં સહિત રીતે આપી છે.

પુરાવાનો કાયદો.—એટલે કોઈ પણ ઈનસારી કામને અંગે, જે હકીગતોની સાબીતી આપીને અથવા હસ્તીનો પુરાવો આપીને, કોઈ હક યા જવાબદારીનો યોગ્ય નિર્ણય કરવાનું સહેલું થાય, તે સાડ જે રીતે યા, નિયમો કર્યા છે, તે. એવા હરેલા નિયમ પ્રમાણે, જે હકીગતોનો પુરાવો આપી શકાય છે, તે બે પ્રકારની છે. મુદ્દાની હકીકત, અને લગતી હકીકત. હવે—મુદ્દાની હકીકત કહેવો કેહેવી તે સમજવું નેઇએ. કોઈ કામને અંગે, કોઈ હક યા જવાબદારી છે કે નથી, અને છે તો,

ફેટલી, કેવા પ્રકારની તે જાણી શકાએ એવી જે હકીગત એકલી યા, બીજી હકીગતોને સંબંધ હોએ, તેને,—મુદ્દાની હકીગત કહેવી. દાખલા તરીકે,—અ નામના કોઈ શખશે જ નામના કોઈ શખસનું ખુન કર્યું,—એમ તોહોમત આવેલું છે આ મુકદ્દમામાં મુદ્દાની જે હકીગત છે, તે આ પ્રમાણે —અ એ જ નુ મરણ નિપજવ્યું, અ નો ધરિદો જ નુ મરણ નિપજવાનો હતો, અ ને જ ના કૃત્યથી ભારે અને તુર્ત આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો હતો, અથવા તો,—અ એ જે કૃત્ય કર્યું અને જેથી જ નું મોત નિપજ્યું, તે વખતે દિવાનાપણાના સંબંધથી પોતે કેવું કૃત્ય કરે છે તે સમજી શકે, તેમ ન હતું આ પ્રમાણે દરેક ફોજદારી ગુન્હાના કૃત્યમાં અમુક શખસની જવાબદારી છે યા નથી, તેનો વિચાર કરવામાં મુખ્ય જરૂરી બાબતો,—તે **મુદ્દાની હકીગત** કહેવાએ એવી મુદ્દાની હકીગતની હસ્તી યા ગેરહાજરી બતાવનારી બીજી જે જે હકીગતો બની હોએ, તેને—**લગતી હકીગત** કહેવાએ દુનિયાના કાર્યક્રમ પ્રમાણે અમુક કૃત્ય યા અમુક ગુન્હો બને, ત્યારે તે પહેલા, તે વખતે, અને તે પછી, તે ગુન્હા સંબંધ અનેક હકીગતો બને છે પણ અગર એવી સર્વે બાબતોનો પુરાવો લવામાં આવે, તો હરએક કામમાં વિના કારણે અતી લંબાણ થઈ કામનો નિકાલ આવતા બહુ વખત લાગે તેથી કાયદાએ અમુક હદ ઠરાવી છે, અને જે હકીગત એવી લગતી હોએ કે નજીકનો સંબંધ ધરાવતી હોએ, ને દૂરની ન હોએ, તેટલીજ હકીગતને માત્ર લગતી ગણીને, તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય એટલે લઈ શકાએ, એમ ઠરાવ્યું છે.

મુદ્દાની હકીકત દષ્ટાંતમાં ઉપર બતાવેલી છે તેમ મુખ્ય, તથા તે સાથે જેને લગતી હકીકત કાયદાએ ગણેલી છે, તેનો પુરાવો કાયદાથી આપી શકાય, એમ ઠર્યું છે આ રીતે હરેક કામની તપાસને ચોક્કસ હદ કાયદાએ કરી દીધી છે

લગતી હકીકત.—હવે આપણે “લગતી હકીકત” કઈ કઈ નજીકની ગણીને પુરાવામાં ગ્રાહ્ય યા લેવાય, એમ કાયદાથી ઠર્યું છે, તે જોઈએ. આ નીચે કોષ્ટક આપ્યું છે, તેથી કલમવાર તે બાબત સમજાશે.

કલમ

બાબત

- ૬ જે હકીમત મુદ્દાની હકીમત સાથે એટલો નિકટ સંબંધ ધરાવતી હોય કે, તે એક જ બનાવનું અંગ હોય, એટલે એક બીજા સાથે એવી ગુંથા-એલી હોય કે,—એકનો વિચાર કરતાં, તે સાથે બીજાઓનો વિચાર કરવાનું પડે—દૃષ્ટાંતને સાંચ કલમ (૬) જુઓ.
૭. જે હકીમતો એવી છે કે—મુદ્દાની હકીમતનો પ્રસંગ કિવા કારણ, કિવા ફળ હોય, અથવા અમુક સંજોગોમાં તે મુદ્દાની હકીમત બની એમ દેખાડતી હોય, અથવા તેને લીધે, તેમ બનવાની તક ઉત્પન્ન થઈ હોય, તેવી હકીમત દૃષ્ટાંતો સાંચ કલમ (૭) જુઓ.
- ૮ જે હકીમત એવી હોય કે,—કોઈ મુદ્દાની હકીમતનો હેતુ, તૈયારી, તથા તે સંબંધે પ્રથમની કિવા પાછળની વર્તણૂકનો પુરાવો દેખાડતી હોય, તેવી; દૃષ્ટાંતો સાંચ કલમ (૮) જુઓ.
૯. જે હકીમત એવી હોય કે,—કોઈ મુદ્દાની હકીમતના ખુલાસા સાંચ જરૂરી હોય, અથવા પ્રસ્તાવના રૂપે હોય, અથવા મુદ્દાની હકીમતો માંથી નિકળતું કોઈ અનુમાન ખરૂં છે કે ખોટું છે એમ બતાવતી હોય,—યા જેથી કોઈ રાખસ યા ચીજની ઓળખ સાબીત થતી હોય,—યા—મુદ્દાની હકીમત અમુક જગ્યાએ અમુક વખતે બની એમ બતાવતી હોય,—યા ઠેકું બાજુનો સંબંધ બતાવતી હોય, તેવી હકીમત, દૃષ્ટાંત સાંચ કલમ (૯) જુઓ.
૧૦. જે હકીમત એવી હોય કે અમુક ગુન્હો કરવાને કોઈએ સપ યા મસલત કરી છે, અને તેવી મસલત યા સપના સામાન્ય હેતુ સંબંધે કોઈએકે કોઈ કશું હોય, યા કર્યું હોય, તેવી હકીમત. દૃષ્ટાંત સાંચ કલમ (૧૦) જુઓ.
- ૧૧ જે હકીમત બીજી રીતે લગતી ન હોય, પણ,—મુદ્દાની કિવા લગતી હકીમતથી તદત ઉલટી યા વિરુદ્ધ હોય, યા તેવી હકીમત બન્યા યા નહીં બન્યાનો ખણી યા ઓછો સંભવ, યા અશક્યપણ, બતાવતી હોય તેવી દૃષ્ટાંત સાંચ કલમ (૧૦) જુઓ.
- ૧૨ કોઈ નુકસાનના દાવામાં જે હકીમત ઉપરથી કોર્ટ નુકસાનીની રકમ મુકરર કરી શકે, તેવી હકીમત. (દિવાની કોર્ટની બાબત છે).
૧૩. હક યાને રીવાજ બતાવી આપતી હોય તેવી. (દિવાની બાબત છે).
૧૪. કોઈ મુદ્દાની હકીમતને સંબંધે,—કોઈ મનની સ્થિતિ—જેમકે ધરાહો, જ્ઞાન, ભાન, શુદ્ધબુદ્ધિ, ગદ્ગત, બેકાશ, દુષ્ટભાવ, એવું કોઈ બતાવી આપે, યા,—શરીરની કિવા શરીરના સુખ દુઃખની કોઈ સ્થિતિ દેખાડી આપતી હોય તેવી હકીમત—દૃષ્ટાંત સાંચ કલમ (૧૪) જુઓ.

૧૫. કાંઈ કૃત્ય થયું, તે અકસ્માતથી થયું કે હરાદાપૂર્વક થયું, એ દેખાડી આપનાર હકીમત. દૃષ્ટાંત સાઝ કલમ (૧૫) જુઓ

૧૬. કામ કરવાના કાર્યક્રમ થા ઠરેલી પદ્ધત સાબીત કરે, તેવી હકીમત— દૃષ્ટાંત સાઝ કલમ (૧૬) જુઓ

નોંદ.—ઉપર પ્રમાણેની જુદી જુદી હકીમતને નજીકની લગતી હકીમત ગણી છે, ને તેવી હકીમત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય ગણવામાં આવી છે. કલમ ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૪. એ કલમો વારંવાર ઉપયોગમાં આવે છે

આવી લગતી હકીમત ઉપરાંત બીજી કેટલીક બાબતો ગ્રાહ્ય ગણી છે તે નીચે આપેલી હકીમતથી જાણાશે

કલમ ૧૭ મા અંગીકાર એટલે—“અડમીશન” ની બાબત છે. થજો દરજ્જો એ દિવાની કામોને લગતી છે.

કબુલત. (કલમ ૨૪ થી ૩૦).

પોલીસને ઘણી અગત્યની બાબત “કબુલત” ની છે તે પુરાવામાં લેવાય, એમ ઠરાવ્યું છે, પણ અમુક બાબતો અને સંબંધો હોય, તોજ; “કબુલત” બાબતમાં જાણવાબેગ નીચે પ્રમાણે છે.

કલમ. ૨૪ લાલચ, બીક, વચન, થી કબુલત.—કાંઈ લાલચથી, બીકથી અથવા વચનથી તોહોમતદારે કરેલી કબુલત,—અગર તેવી લાલચ, બીક, યા વચન કોઈ તે કામને અંગે અધિકારવાળા માણસ તરફથી આપેલું હોય, અને તેથી તે તોહોમત બાબતમાં તેની એવી કબુલત કીધાથી કાંઈ સંસાર વિષય સંબંધ કાંઈ ફાયદો થશે, અથવા કાંઈ ગેરફાયદો દૂર કરી શકાશે, યા કાંઈ નુકસાન દૂર કરી શકાશે, એવી સમજૂત હોય તો એવી કબુલત ગ્રાહ્ય નથી. ફોરટને આવો કાંઈ પ્રકાર લાગે, તો તે કબુલત વિચારમાં લેશે નહીં

તે કામને અંગે અધીકારવાળો માણસ કેને કેવો? કસોટી આટલીજ કે,—તે માણસને તે કામમાં વચમાં પડવાની કાંઈ સત્તા હતી કે કેમ,—અને તેને કાંઈ હિત અથવા સબધ અથવા એવો લાભ હતો, કે તેવી સત્તા વ્યાજબી રીતે તેને પ્રાપ્ત થાય એ આ અર્થ પ્રમાણે કોઈ પોલીસ અમલદાર, પોલીસ પટેલ, માજીસ્ટ્રેટ, જડજ, વહાણુનો માલીક, ફરીઆદી અથવા તેની ઓરત, તેનો વકીલ, તેમજ તોહોમતદારને પકડવા

પુરાવાનો આકટ. કલમ ૨૬-૨૭] ૨૧૦

અટકમાં રાખવા, તપાસવા, અથવા કરીઆફતુ કામ ચલાવવા જેને તે કામમાં સત્તા હોય, તે બધા એવે કામને અંગે અધીકારવાળાજ ગણાયે તેમજ,—તોહોમતદારનો શેઠ યા શેઠાણી, જે તેઓની મીલ-કન વિરૂદ્ધ કાંઈ તેણે ગુન્હો કર્યો હોય, —તો અધીકારવાળાજ ગણવા

કલમ. ૨૫. પોલીસ આગળ કબુલત —પોલીસ અમલદાર આગળ કરેલી કબુલત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી

કલમ. ૨૬. પોલીસના પેહરામાં કરેલી કબુલત.—પોલીસના હવાલામાં, કબજામાં, કોઈ હોય, ને કબુલત કરે, તે ખુફ માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ જે થઈ નહોય, તો તે ગ્રાહ્ય નથી માજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ હોય, તો ગ્રાહ્ય છે. (કી પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪ પ્રમાણે હકીગત હોય તો,—એટલે રાજીખુશી કરેલી તેને લાગે, તો)

કલમ. ૨૭. પોલીસના પેહરામાં હોઈને કરેલી કબુલાતથી કાંઈ મુદ્દો જડે તો —પોલીસના પેહરામાં છતાં, તેના કબુલત જવાબથી એટલે ખબરથી, કાંઈ મુદ્દાની ચીજ યા હકીગત જડ, તો તે ખબરમાનો જેટલો લાગ તે જડવાનુ સાધનરૂપ હોય, તેટલીજ માત્ર,—પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે

નોટ.—આ કલમથી જણાશે કે કલમ ૨૫-૨૬ ની સામાન્ય રૂલને આ અપવાદ રૂપે કલમ ૨૭ છે આ કલમનો પોલીસને ધણો ઉપયોગ પડે છે પોતાના પેહરામાં યા કબજામાં છતાં, અમુક તોહોમતદાર પોતે કરેલા ગુન્હાની કાંઈ હકીગત જાહેર કરીને કાંઈ ચોરીનો માલ, મુડદુ, મારવામાં વાપર્યા હોય તે મુદ્દાના શસ્ત્રો, યા ગુન્હામાં વાપર્યા હોય તે ઓળખારો, લોહીવાળા કપડા, વગેરે કાંઈ તે કામને અંગે મુદ્દાની ચીજની ખબર આપે, અને પોતે કહાડી આપે,—અત્રાવે,—યા તેની ખબરથી પોલીસ કાઢાડે તો,—તેવા સન્નેગમાં, જેટલી ખબર યા હકીકત આ મુદ્દાની ચીજની શોધનેજ લગતી હોય, એટલે તે જડવાને લગતી હોય, તેટલીજ ખબર પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે, પછી તે કબુલત હોય યા નહોય.

યાદ રાખવું કે આખી જુખાની ગ્રાહ્ય છે, એમ નથી. મુદ્દાની ચીજ જડી, તેને જેટલી તુર્ત તાલુક ધરાવતી હોય, તેટલીજ માત્ર પુરાવામાં લેવાય ; વધારે કબી નહી.

કલમ. ૨૮. લાલચ વગેરેની અસર દૂર કર્યા પછીની કચુલત.—કલમ ૨૪ માં લખેલી લાલચ, ધમકી, વચનની, અસર દૂર કર્યા પછીની કચુલત—કાયદા પ્રમાણે ગ્રાહ્ય છે.

નોટ.—આવું બતાવવું બહુ મુશ્કેલ છે. તેથી આ કલમનો ભાગ્યેજ,—કવચીતજ ઉપયોગ છે, તેથી પોલીસના કર્તવ્ય સબંધ તેને શુન્યવત્ સમજવી

કલમ ૨૯. છેતરપીંડીથી મેળવેલી કચુલત—કોઈ કરેલી કચુલત ખીજી રીતે ગ્રાહ્ય હોય્એ, તો પછી, ગુપ્ત રાખવાના વચનથી, કેફ દરમ્યાન, યા દગલખાજીથી તોહોમતદારે કરી હોય્એ, તો તે ગ્રાહ્ય છે જેરકાયદે નહીં ગણાય્એ આવી જ્ઞતની કચુલત કષ્ટ તોહોમતદારની ચીડી યા કાગળ પકડાયા હોય્એ,—અથવા કોઈ સાથે કેફ કરાવી તેને બેસાડ્યો હોય્એ, ત્યારે તેણે કરેલી કચુલત,—અથવા કાષ્ટ ખીજી દગાઈની યુક્તિથી મેળવેલી કચુલત, જેમકે કોઈ ખીજા કેદીની સાથે પુરી રાખ્યો હોય્એ, તેની મારફતે મળેલી કચુલત,—અગર ખીજી રીતે ગ્રાહ્ય હોય્એ. તો પછી ગુપ્ત રાખવાના વચનથી યા કોઈ તજવીજ કરાવી મેળવી હોય્એ, તો પણ કામમા લેઈ શકાશે

કલમ. ૩૦. એકત્ર ચેકશી દરમ્યાન કચુલત—એકથી વધારે શખસો ઉપર એકજ વખતે, એકજ કોરટમા ચાલતી એકઠી તજવીજ દરમ્યાન,—એક શખસની કાયદેસર રીતે સાખીત થયેલી કચુલત, ખીજા તોહોમતદારોની વિરુદ્ધ પણ વિચારમાં લઈ શકાય્એ, એમ કાયદાથી ઠર્યું છે

આ કલમનો અર્થ સમજવો જરૂરનો છે તે એવો છે કે—**પ્રથમ શરત** એ છે કે,—એક કરતાં વધારે તોહોમતદારની એકઠી તપાસ, એકજ વખતે, એકજ ઠેકાણે, એકજ કોર્ટમાં, એકજ ગુન્હા સાફ, યા તે ગુન્હા તથા તેની મદદગારી સાફ થતી હોવી જોઈએ, **ખીજી શરત** એ છે કે, કચુલત કરનાર કેદીની કચુલત કાયદેસર સાખીત કરી દાખલ થવી જોઈએ તે કચુલત તે કેદીએ કરી ત્યારે ખીજા સહતોહોમતદારો હાજર ન હતા, ને તેઓની સમક્ષ કરી નથી, એવું બહાનું ચાલશે નહીં, **ત્રીજી શરત** એ છે કે,—તે કચુલત, તેના કરનારને તે ગુન્હામાં આંધનારી હોવી જોઈએ,

ચાથી શરત એ છે કે, —જેટલે દરજ્જે ખીજને તે ગુન્હામાં બંધનકારક થતી હોય, તેટલેજ દરજ્જે, કરનારને પણ હોવી જોઈએ. આ પ્રમાણેની શરતો પ્રમાણે બધું હોય, તો તેવી કબુલત ખીજ સહનોહોમતદાર વિરૂદ્ધ, વાપરી શકાય છે. કાયદો એવું કહે છે કે, માત્ર “વિચારમા લઈ શકાયે.” તેથી આવો પુગવો બહુ નબળા પ્રકારની સાબીતી ગણવી, અને તેટલુજ, કદી બસ ગણાશે નહીં ખીજ વધારે હકીગતનો સ્વતંત્ર પુરાવો હશે, તોજ કાયદો થશે.

મરતી વખતની જુબાની

મરતી વખતની જુબાની—“ડાઈંગ ડેક્લેરેશન”.—ખુનના કામમાં યા તેવાં ખીજાં કામમાં, કોઈ રાખસના જીવતાં તેની જુબાની લેવાઈ હોય, યા તેણે કોઈ મજકુર કલો હોય, તે તેના મોતના કારણની બાબતમાં હોય, યા તેનું મોત પરીણામે થયું, તે સંબંધી હકીગત બાબત હોય, તો તે કલમ ૩૨ પ્રમાણે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે. એ બાબતમાં યાદ રાખવાનું, તે નીચે મુજબ છે —

૧ જી.—એવી જુબાની લખીતવાર હોય, યા માત્ર મોઢાની પણ હોઈ શકે; અને તે માજુસ્ટ્રેટ રૂબરૂ, યા કોઈ પોલીસ અમલદાર રૂબરૂ, યા કોઈ ખીજ રાખસ રૂબરૂ હોઈ શકે. બાકી ન શકતો હોય, તો સમજી શકાય, તેવી સ્પષ્ટ નિશાની યા સજ્જાથી કહે, તે પણ ચાલી શકે. કસમ ઉપર હોય, યા ન હોય, તોયે ચાલે

૨ જી.—તેના મોતના કારણ સંબંધેજ હોય; અથવા જે હકીગત ઉપરથી તેનું મરણ થયું, તે બાબતમાં પણ હોઈ શકે.

૩ જી.—જુબાની આપનાર માણસ પછાથી મરી ગયેલો હોવો જોઈએ, તોજ વપરાય; કબી એવી જુબાની આપ્યા પછી તે જીવતો રહે, તો મરતી વખતની જુબાની તરીકે કલમ ૩૨ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ થઈ નહીં શકે. પણ કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે તેની જુબાનીને ખસ-પણાની પુબ્દી આપવામાં ઉપયોગી પડી શકે.

૪ જી.—જુબાની આપની વખતે, તે મરી જશે, એમ ધોતે આશા રાખતો હોય, એમ સાબીત કરવું જરૂર નથી.

૫ અ.—લખી લીધેલી જુબાની હોય તો સવાલ જવાબના આધારમાં લખેલી નેહએ. સુચક સવાલો થયા હોએ, ને હા,—હા,—હા,—એમ તે કહી મથા હોએ, તે નહીં ચાલે. બનતાં સુધી મરનારનાજ શબ્દો જવાબમાં લખવા નેહએ. તેની જતમાહીતીનીજ બાબત નેહએ.

૬ કુ.—સાક્ષીદાર કોઈ કહી શકે ને કાચદાથી દાખલ થઈ શકે તેવાજ મજબૂર નેહએ. કહ્યાપકરણી, સાબળેલી બાબતો, એવું કાંઈ ન નેહએ.

૭ અ.—આવી મરતી વખતની જુબાની તોહોમતદારની તરફેણમાં, તેમજ વિરૂદ્ધ ગમે તેમ વાપરી શકાય.

૮ અ.—તેની જુબાનીના બરોસાપણા ઉપર દોષ આણવા છુટ છે.

૯ અ.—તે જુબાની સંપૂર્ણ નેહએ; થોડી જુબાની આપી હોએ, ને મરનાર તે સંબંધી કાંઈ ખુલાસાગ્રે વધવટ કરવાનો હોએ તેટલામાં તે મરી જએ, તો જુબાની અપૂર્ણ થા અધુરી ગણી, કામ લાગશે નહીં.

આ બાબત પોલીસ અમલદારને બહુ કામની છે મરતી વખતની જુબાની બનતાં સુધી કોઈ માજીસ્ટ્રેટ પાસે કસમ ઉપર લેવાડવી, ને તોહોમતદાર પકડાયો હોએ, તો તેને ત્યાં રૂબરૂ દાખર રાખી ‘એમળખ’ કરાવી લેવી તેટલા વખત કબી ન હોએ, તો દાકતર આગળ, કોઈ બીજા આગળ, થા પોલીસ આગળ કરેલી જુબાની પણ ચાલશે ફી પ્રો પ્રાડ.

.. ૧૬૨ ની રકમ ૨ જીથી આમ કરવાની છુટ છે, અને પુરાવામાં ગણાશે

“એક્સ્પર્ટ” —વૈદ્યક વિદ્યાના ખાસ જાણુકાર તરીકે, પુરાવામાં દાકતરની જુબાની લેવાય છે તેમજ “ફીગર ઈમ્પ્રેશન” —અંગુઠાની છાપથી સાબીતી લેવાય છે (કલમ ૪૫)

અંગુઠાની છાપની સરખામણી બાબત કલમ ૭૩ છે

હસ્તાક્ષર મેળવવા વગેરે બાબત કલમ ૭૩ છે

ફોજદારી કામમાં ચાલચલગતનો પુરાવો.

આ વિશેમાં કલમો ૫૩, તથા ૫૪ છે. કોઈ પણ ફોજદારી કામમાં તોહોમતદાર સારી ચાલચલગત અને સારી વર્તણુકનો છે, એમ તે સાબીત કરી શકે. (કલમ ૫૩)—તે નહારી ચાલનો છે, એમ સામાન્ય નિયમે લગતી હકીકત ગણી પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી. (કલમ ૫૪). પણ તેની

પુરાવાનો આકટ. કલમ ૧૦૧] ૨૧૪

સારી ચાલનો પુરાવો તેણે આપ્યો હોય, તો પછી તેના જવાબમાં અને વધીઆ તરીકે, તે નકારી ચાલનો છે, એમ સાબીત કરી શકાય છે

અમુક શખસની ખરાબ ચાલજ ન્યાં “મુદ્દાની બાબત” છે, (જેમકે સારી ચાલ બાબત જમીન લેવાડવા વિગેરેમાં,) ત્યાં તો તેવો પુરાવો ગ્રાહ્ય છે. અને આ કલમથી બાધ નથી

પુરાવાનો બોળો

શ્રીડીશ કાયદાનો એવો સ્થાપિત નિયમ છે કે, દરેક શખસ, તેના ઉપર તોહોમત સાબીત થતા મુદ્દી, નિરપરાધી છે એમ સમજવાનું છે એવું તોહોમત સાબીત કરવાને પુરાવાના કાયદાને અનુસરીને ગ્રાહ્ય એવો પુરાવો રજુ કરવો પડે, ને તે પુરાવો રજુ કરવાની ફરજ કોહોની, તેને લગતી વિગેરે બાબતમાં કલમે ૧૦૧ થી ૧૧૪ છે

સ — હરેક ફાજદારી કામમાં પુરાવો આપવાનો બોળો કોને શીર સમજવો?

જ — જેને પોતાનો કેસ સાબીત કરવો હોય તેને શીર, કોઈ બાબતથી પુરાવો ન આપવામાં આવે તો જે નિષ્ફળ થાય, તેને શીર સમજવો. વળી, અમુક ગુન્હાહિત કૃત્યનો સમાસ અમુક અપવાદમાં થાય છે, એવું અતાવવાની જેની ઇચ્છા હોય, તેણે તેમ અતાવવું જોઈએ. વળી અમુક બાબતની માહિતી યા જાન ખાસ કરી અમુક શખસને છે એમ હોય, તો તે બાબત તેણે સાબીત કરવી પડે (કલમ ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૬).

બીજી બાબતો આ પ્રકરણમાં કાયદામાં છે, તેની પોલીસને જરૂર નથી. ફેટલીક બાબતનું કોર્ટ અનુમાન પણ કરી શકે છે, અને માણસગતની સામાન્ય રીતભાત, દુનિઆમાં બનતા બનાવોનો કુદરતી નિયમ, એ વિગેરે ઉપર વિચાર કરીને, અમુક બાબતમાં અનુમાન કાઢી શકે. જેમકે, મેલાપીની જુબાની ને મુખ્ય બાબતોમાં ખરાબણાની પુષ્ટિ ન હોય, તો માન્ય કરવા લાયકની ન ગણવી, અમુક ચોરી થયા પછી તુરત ચોરીનો માલ અમુક શખસના કબજામાં મળે, તે પોતાના એવા કબજા બાબત સતોષકારક ખુલાસો ન કરે, તો તેજ ચોર છે, યા તો ચોરીનો માલ જાણવા છતાં રાખનારો છે, એમ અનુમાન થઈ શકે. (ક. ૧૧૪).

સાક્ષીઓની સાક્ષી આપવાની યોગ્યતા.

સાહેદી આપવાને કોણ લાયક છે?—“ સર્વે કોઈ શખસ સાહેદી આપવાને શક્ત છે એમ સમજવું, પરંતુ કોઈની નજરમાં એમ આવે કે કાચી ઉમ્મરને લીધે, અથવા અતિશય જખીરીને લીધે, અથવા શરીરના કિવા મનના કાઈ રોગને લીધે, અથવા એવા પ્રકારના બીજા કોઈ કારણને લીધે, તેને જે સવાલ પુછવામા આવે, તે તે સમજી શકતા નથી, અથવા તે સવાલોના સમજણવાળા જવાબ આપી શકતા નથી, તો તે શખસો સાહેદી આપવા શક્ત છે, એમ સમજવું નહીં.

ખુલાસો —દિવાનો માલુસ સાહેદી આપવાને અશક્ત નથી, પરંતુ તેને સવાલ પુછવામા આવે, તે જો દિવાનાપણાના સમજથી તે સમજી શકતો ન હોય, તો, તે અશક્ત છે ” (કલમ ૧૧૮).

મુગો માલુસ પોતાની સાક્ષી જે રીતે સમજવી શકાય તેમ આપે, જેમકે ઉઘાડી કોર્ટમા લખીને, યા નિશાની ખતાવીને (કલમ ૧૧૯).

કોઈ શખસ વિરૂદ્ધ કોજખારી કામ ચાલતુ હોય. ત્યારે તેનો ધણી યા ધણીઆણી સાક્ષી આપવા લાયક ગણવા (કલમ ૧૨૦).

કલમ ૧૨૩—રાજ્ય પ્રકરણ સંબંધી કાંઈ માહિતી પ્રસિદ્ધ ન કરેલાં એવાં દફતરથી કોઈ શખસને મળી હોય, તો તેને તે બાબત જુબાની આપવા દેવાશે નહીં

કલમ ૧૨૪—ગૃહસ્થ હિતને ખલેલ થાય, એવી કોઈ બાબત જાણ્યા ઉપર કોઈ સરકારી અમલદારને મળી હોય, તો તેમ તેને લાગેથી, તેવી હકીગત ઉઘાડી પાડવાને તેને ફરજ પાડી ન શકાય

સ.—પોલીસને પોતાના બાતમીદારનું નામ આપવાની ફરજ પાડી શકાય કે ?

જ.—નહીં. ગુન્હો કર્યા સંબંધી જેની મારફતે યા ગુન્હાને સંબંધ કોઈ તરફથી બાતમી પોલીસને મળી હોય, તેવા કોઈ બાતમીદારનું નામ આપવાની તેને ફરજ પાડી શકાતી નથી. (કલમ ૧૨૫).

સ.—કોઈ જવાબ આપવાથી પોતે દોષીત ઠરે તેવું હોય, ત્યારે સાક્ષીદારને તેવા સવાલનો જવાબ આપવા ફરજ પડાય કે ?

જ.—મુકરદમાની બાબતને લગતી કોઈ મુદ્દાની બાબત ઉપર એવો સવાલ પુછ્યો હોય, તો તેણે જવાબ આપવોજ પડશે. માત્ર એટલું જ હર્થ છે કે, આ પ્રમાણે ફરજ પાડવાથી આપેલા જવાબથી તેને કેદ પકડવો યા તેના ઉપર ફોજદારી ચલાવવી અથવા એવાં કોઈ કામમાં તેની વિરૂદ્ધ સાબીત કરવું, એમ ઉપયોગ થઈ નહીં શકે, પણ તેવા જવાબથી પ્રતિજ્ઞા ઉપર ખોટી જુબાની આપ્યાનું કામ ચાલવા સરખું હશે, તો ચાલી શકશે. (કલમ ૧૩૨).

સ.—મેલાપીની એટલે સહતોહોમતદારની જુબાની બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ — મેલાપીને કોઈ તોહોમતદાર વિરૂદ્ધ લાયક સાક્ષી ગણવો, અને તેની પુષ્ટિમાં પુરાવો ન લેતા ફક્ત તેનીજ જુબાની ઉપર શિક્ષાનો ઠરાવ કરવામાં આવે તો, તે ગેરકાયદે નથી. (કલમ ૧૩૩)

નોટ.—મેલાપીને ફ્રી પ્રે ક્રાડ કલમ ૩૩૭ પ્રમાણે મારી આપીને સાક્ષીદાર તરીકે લઈ શકાય છે તે વિશે આ ચોપડીમાં પાને ૧૦૭-૧૦૮ માં હકીગત આપી છે. મેલાપીની જુબાની સાક્ષીદાર તરીકે લેવાના કેટલાક રમ્તા ફરેલા છે, ૧ લો.—મારી આપીને, ૨ જો.—શિક્ષાનો ઠરાવ તેના ઉપર થયો હોય, ને પછીથી બીજા સહતોહોમતદાર ઉપર તે કેસ ચાલે ત્યારે તેની સાક્ષી એવા પછીના કામમાં લેવાય, ૩ જો.—મેલાપી તરીકે પકડાઈ પછી તેને “ડીમ્યાર્જ” કરી છોડ્યો હોય, તોપણ લેવાય, ૪ થો.—ગુન્હો એક હોય, પણ કેસ જુદા જુદા ચાલે તો તેના ઉપરના તોહોમતનો નિકાલ થતાં પહેલાં પણ, બીજા કેસમાં જુબાની લેવાય, ૫ મો.—મેલાપી છતાં, જેને હજુ ગુન્હા સાફ તોહોમતદાર તરીકે પકડ્યો નહોતો, યા ઈન્સાફ ઉપર મુક્યો ન હોય તો. આ પ્રમાણેની ગમે તે કોઈ રીતે મેલાપીની જુબાની પ્રતિજ્ઞા ઉપર લઈ શકાય.

તેની જુબાનીના ઉપયોગની બાબતમાં,—કાયદાથી આવી જુબાની અગર તે પુરી ભરોસાદાર લાગતી હોય, સચ્ચાઈની ખાત્રી થતી હોય, જુબાનીમાં કાંઈ સરાહગત યા જુદાણું નથી, અને તેની કીમતની કસોટી તેટલાથીજ થઈ શકે છે, એમ જણાતું હોય, તો તેટલાજ ઉપરથી શિક્ષાનો ઠરાવ કોઈ કોર્ટ કરવો તે ગેરકાયદે નથી.

પણ,—હાઈ કોર્ટના અસંખ્ય ફેસલાઓને આધારે એવું હર્થુ છે કે, આ કલમ ૧૩૩ સાથે પુરાવાના આકટની કલમ ૧૧૪ મી પણ વિચારમાં લેવી જોઈએ. તેમાં એમ છે કે, દુનીઆના ચાલુ ક્રમ પ્રમાણે એવું અનુમાન કોર્ટ કરી શકે, કે યોગ્ય અને મુદ્દાની બાબતોમાં બીજી પુષ્ટિ ન હોય, તો મેલાપીની જુબાની ભરોસા પાત્ર ગણવી નહીં.

તેથી ડહાપણની રૂલ જેને કાયદાનો આધાર છે, તે આવી હરી છે કે, મેલાપીની જુબાની સામાન્ય રીતે દુષિત અને રંગેલી તરીકે ગણીને, તેની જુબાનીની પુષ્ટિમાં, મુદ્દાની બાબતમાં, બીજા સ્વતંત્ર પુરાવાની અવશ્ય જરૂર છે. અને જ્યાં સુધી ગુન્હો બન્યો તે બાબતમાં, તેમજ અમુક તોહોમતદારનો તે સાથે સંબંધ છે,—એ બે બાબતોમાં વધુ પુરાવો ન હોય, ત્યાં સુધી શિક્ષાનો દરાવ થઈ ન શકે. લાલચને લીધે, યા ધર્પાં, દ્રેપ, દુશ્મનાઈ, વગેરે અનેક કારણોને લીધે મેલાપીને જુદું બોલવાની ઈચ્છા હ મેશા રહે છે, એમ ગણીને, ક્રોધને ગેરધન્સાફ ન થવાને ખાતર આ સાવચેતીનો નિયમ હર્યો છે.

પરંતુ, જે કામ કાંઈ ઉતરતા પ્રકારનું છે,—જેવું કે લાંચ રૂશવતનો કેસ,—તેમાં મેલાપીની જુબાનીને આવી પુષ્ટિની જરૂર ગણાતી નથી કેમકે આપનાર યા મદદ કરનાર પોતાની સામેલગીરી બતાવવાથી પોતાને માથે શિક્ષાનું જોખમ હોરી લે છે તેથી તેને પુષ્ટિની જરૂર ગણી નથી આ પ્રમાણે મુબઈ હાઈ કોર્ટે ઘણાં ફેસલામાં દરાવ્યું છે.

સાક્ષીની સંખ્યા.—આટલા, અથવા અમુક સંખ્યા સાક્ષીની હોય, તોજ ગુન્હાની સાબીતી થાય એવું નથી ભરોસાને સપર્ણ રીતે પાત્ર એવો એકજ ફક્ત સાક્ષી હોય, તો પણ સાબીતીનો દરાવ, કોર્ટને યોગ્ય લાગે તો, કરી શકે. (ક. ૧૩૪.)

સાક્ષીઓની તપાસણી બાબત.

સ.—કોઈ કેસમાં, સાક્ષીઓની તપાસણીનો ક્રમ વગેરે રીતે રીતે છે?

જ.—જે પક્ષકારે, કોઈ શખસને પોતાના શાહેદ તરીકે બોલાવ્યો હોય, તે સાક્ષીને તપાસે, તેને “મુખ્ય તપાસણી” કહેવાય. તે સર્વેથી

પેહેલી થાએ તે પછી,—તેની વિરૂદ્ધ પક્ષવાળો તેની ઇચ્છા હોય તો તેને તપાસે તેને,—“**ઉલટ-તપાસણી**” ફેરવેવાય, ને તે પછી જરૂર લાગે તો, બોલાવનાર પક્ષ ફરીથી તેને તપાસે તે—“**ફરી તપાસણી**” ફેરવેવાય.

હરેક તપાસણીમા લગતા સવાલજ પુછાએ, પણ “**મુખ્ય તપાસણી**”માં જે બાબતો ઉપર સવાલો પુછ્યા હોએ, તેટલીજ બાબતો ઉપર “**ઉલટ તપાસણી**”મા પુછવું, એવું કાંઈ નથી. ગમે તેટલી બાબતો ઉપર પુછાએ, પણ માત્ર તે **લગતી બાબત** જોઈએ.

“**ફરી તપાસણી**”નો હેતુ એવો છે કે “**ઉલટ તપાસણી**”મા પુછેલા સવાલથી અપાએલા જવાબનો યોગ્ય ખુલાસો કરવો. નવી દકીગત તેમા પુછાએ નહી અગર પુછવાની જરૂર હોએ, તો કોર્ટની પરવાનગીથીજ તેમ થઈ શકે, અને એવી બાબતો ઉપર “**ઉલટ-તપાસણી**” કરવાનો સામા પક્ષને હક છે (કલમ ૧૩૭, ૧૩૮)

સ.—“સૂચક સવાલ” —કેને ફેરવેવાય ?

જ —સવાલ પુછનાર જે જવાબની “આશા રાખતો હોય, તેવા જવાબ સૂચવનાર સવાલને” સૂચક સવાલ ફેરવેવાય (કલમ ૧૪૧)

સ.—સૂચક સવાલ ક્યારે પુછી શકાએ, ને ક્યારે ન પુછાએ ?

જ —‘સૂચક સવાલ’—ઉલટ-તપાસણીમા પુછવા હક છે. ‘મુખ્ય તપાસણી’ માં સામી પક્ષવાળા હરકત કરે તો પુછાએ નહી, તેમ ‘ફરી-તપાસણી’માં પણ પુછાએ નહી. પણ જે બાબતો માત્ર પ્રસ્તાવના રૂપે છે, અથવા જે પૂરતી રીતે સાબીત થઈ છે એમ કોર્ટને લાગે, તે બાબતમાં ‘મુખ્યતપાસણી’માં સૂચક સવાલ પુછાએ. (કલમ ૧૪૨, ૧૪૩)

નોટ.—કાયદામા એવી છુટ છે કે “સૂચક સવાલો” ઉલટ તપાસણીમાં પુછાય પણ તેથી કાંઈ એમ હતું નથી કે જે જવાબો જોઈતા હોએ, તે સાક્ષીના મહોમાંજ મુકવા, અને જ્યારે કોઈ સાક્ષી પોતાની જુબાની આપવાની ઢબથી તથા રીતભાતથી એમ બતાવી આપે, કે સામી બાજુની ઇચ્છા અનુસાર જવાબ આપવા તે બહુ ઈતેજર છે, ત્યારે એવા “સૂચક સવાલ” પુછવા કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. તેથી તેમ દકીગત હોએ, ત્યારે

કોર્ટને તેવી અરજ કરેથી, હકીગત ઉપર વિચાર થઈ “સૂચક સવાલો” અમુક તૈયાર રૂપમાં પુછવા નહીં દે, એમ બનશે.

એવો સાક્ષી કોઈ એવા ‘સૂચક સવાલ’નો જવાબ આપશે, અને સામી પક્ષની નરફેણમાં જવાબ આપવાની અતિ આતુરતા અને ઉત્કંઠા જાણાવે, તો કોર્ટ તેની તે રીતે આપેલી જુબાની ઉપર ભરોસો બહુ આછો રાખશે. આવા જવાબથી સંતોષકારક સાબીતી કરી ગણાશે નહીં.

સવાલો પુછતાં ધુરકતું, ઘાંટા પાડવા વિગેરે બાબત —કટલીકવાર સાક્ષીએને સામા પક્ષવાળો વકીલ સવાલ પુછતા બેરથી બરાડા યા ઘાટા પાડી, —યા ધુરકીયાં કરી, —યા ગુન્સાનો આવેશ બતાવી, —યા તડકાવી, સવાલો પુછે છે નબળો સાક્ષી, યા અભણ ગામડીયો, યા સીધો સાદો માણસ જે કોર્ટના કામથી અગ્નણુ છે, તે આ રીતે કારણુ વગર ગભરાઈ જાય છે, ને જવાબમાં ઘોટાળો કરે છે. આવી વખતે ‘પ્રોસીક્યુશન’ ચલાવનારની ફરજ એ છે કે સાક્ષીને સાડ કોર્ટનું રક્ષણ માંગવું, કોર્ટ તેવું જાણુશે, તો જરૂર રહણુ આપશે. સાક્ષીના કોર્ટમાં સાક્ષી આપવા આવે છે, તેમાં તે માત્ર બહાર કરજ ના હિતમાજ આવે છે એમ સમજવું. તેથી તેની પ્રત્યે અધિતિ યા ગેરવાજબી વર્તણુક કોઈ વિચારવંત કોર્ટ કબુલ કરી ગમશેજ નહીં એક કાયદાના નામાંકિત પુસ્તક કર્તાના શબ્દમાં .. કહીએ તો, —“**આઉબીટીંગ**” યા ધુરકતું, ડબાવતું, —એ એવા પ્રકારનો ગુન્હો છે, કે અગર તે ગુન્હામાં કોર્ટ પોતે “મેલાપી” ન થાયે, તો કોઈ પણ વકીલ તેવો ગુન્હો કરી શકેજ નહીં.

સ.—પોતાના સાક્ષીની, તેને બોલાવનાર પક્ષ ‘ઉલટ તપાસણી’ કળી કરી શકે ?

જ.—સામાન્ય રીતે થઈ ન શકે, પણ તે કળી ઉપરા ઉપરી વિરૂદ્ધ જવાબ આપીને, પોતાની વિરૂદ્ધ વલણુ દેખાડે, યા પોલીસમાં જુબાની આપ્યા પછી કોર્ટમાં ફરી જઈ, વિરૂદ્ધ જવાબો આપી વિરૂદ્ધ વલણુ દેખાડે, તો કોર્ટની પરવાનગીથી તેને ‘સામો સાક્ષી’ ગણી, તેને ‘ઉલટ-સવાલ’ પુછી શકાયે (કલમ ૧૫૪) એ પ્રમાણે પરવાનગી આપ્યા પછી ‘ઉલટ-તપાસણી’ માં તેના ભરોસા ઉપર દોષ આણવાના સવાલો પણ પુછી શકાયે.

નોટ.—એક બે સવાલોના જવાબ સામા આપવાથી તેને ‘વિરૂદ્ધ સાક્ષી’—
‘હાર્ટાઇલ-વીટનેસ’ ગણાવે નહીં. પણ વધારે જવાબો પછી તેની વલણ
વિરૂદ્ધ જ છે, એમ પુરતી રીતે દેખાએ, તોજ આમ પરવાનગી મળશે. તે વગર
કોર્ટ પરવાનગી નહીં આપે

લખીતવાર આગળની કોઇ જુથાની ઉપર ‘ઉલટ-તપા-
સણી.’—કેસને લગતી બાબતમાં કોઈ સાક્ષીએ આગળ લખીત જુથાની
આપી હોએ, યા આપેલી જુથાની લખી લેવામાં આવી હોય, તો તે
જુથાની તેને બતાવ્યા વગર, અને સાખીત કર્યા વગર, તે ઉપર તેની
‘ઉલટ-તપાસણી’ થઈ શકશે, પણ અગર તેને તે લખાણને આધારે જુઠો
પાડવાની ધારણા હોય ત્યારે, તે લખાણ દાખલ કરતાં અવલ, જે ભાગોથી
તેને જુઠો પાડવાની ધારણા રાખી હોએ, તે તેને વાચી બતાવવા જોઈએ.
(કલમ ૧૪૫) તેનું ધ્યાન તે ઉપર બેચતુ જોઈએ, એ જરૂરનું છે

નોટ —કી. પ્રો. કોડ. કલમ ૧૭૨ મુજબની ડાયરી, સામાન્ય રીતે, પક્ષકાર
જોઈ શકે નહીં. પણ કોઈ પોલીસ અમલદારને જુઠો પાડવા તેનો ઉપયોગ કોર્ટ
કરે, તો આ કલમ પ્રમાણે તેને બતાવવી જોઈએ

સ.—‘ઉલટ-તપાસણી’માં ‘સૂચક સવાલો’ શિવાએ, બીજા
કેવા સવાલો પુછાય ?

જ.—નીચે મુજબના સવાલો પુછી શકાએ, —

૧ જુ.—શાહેદ મજકુર સાચુ બોલે છે કે નહી, તેની પરીક્ષા લેવા
બાબત ,

૨ જુ.—તે કાણુ છે, તથા તેની સ સારમાં કેવી સ્થિતી છે, અથવા

૩ જુ —તેની ચાલચલગતને હાનિ લગાડી તેના ઉપરનો ભરોસો
નબળો પાડવા બાબત, આવા સવાલોના જવાબ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ કિવા
પરંપરા સંબંધ શાહેદ મજકુર ગુન્હામાં આવે એવું થતું હોએ, અથવા
જવાબ મજકુર તેને દ્રવ્ય દંડને કિવા કાયદો તોડવાની ગુન્હેગારીને પાત્ર
કરતો હોએ, અથવા તે ઉપરથી પ્રત્યક્ષ કિવા પરંપરા સંબંધ તે દ્રવ્ય દંડને
કિવા કાયદો તોડવાની ગુન્હેગારીને પાત્ર થાય, એવું થતું હોએ, તોપણ
સવાલ મજકુર પુછી શકાએ છે. (કલમ ૧૪૬).

નોંદ.—આવા સવાલો કેસને લગતી મુદ્દાની બાબતોમાં હોય, તો કલમ ૧૩૨ પ્રમાણે જવાબ દેવાની તેને ફરજ પડાયે. તેમજ આવા સવાલો, બહુ દૂર વખતના બનાવ બાબત હોય, —અથવા બાબત બહુજ નજીવી હોય તો, યા સાક્ષીની જુબાનીની અગત્યતા ઉપર વિચાર કરતાં, તે પુછવા દેવા બ્યાજબી નથી, એમ લાગે, તો કોર્ટ પુછવા નહીં દે. (કલમ ૧૪૮).

આવા સવાલોના જવાબ અપાઈ ગયા બાદ તેના વિરૂદ્ધ સામાન્ય રીતે પુરાવો અપાઈ ન શકે; પણ પક્ષપાત જણાય તો, યા પેસ્તર સજ થયા છતાં, ના કહે, તો તેની વિરૂદ્ધ પુરાવો અપાયે, તે વિશે કલમ ૧૫૩ જોવી.

સ.—સાહેબના ભરૂસા ઉપર દોષ આણવાનો હેતુ હોય, તો કેવા સવાલ પુછી શકાય?

જ.—સામા પક્ષવાળા, અગર કોર્ટની પરવાનગીથી જે પક્ષ તેને બોલાવ્યો હોય, તે,—નીચે પ્રમાણે દોષ લાવવા સવાલો પુછી શકે છે.—

“(૧) જે જખમો એવી શાહેદી આપે છે કે શાહેદ મજકુરને હમે પીછાનીએ છીએ, તે ઉપરથી હમે તેને ભરોસાને પાત્ર માનતા નથી. તેવા જખમોના પુરાવાથી

(૨) પુરાવો આપવાને શાહેદ મજકુરને રૂક્વત આપવામા આવી છે, અથવા આપવા માંડેલુ, તે કબુલ કરવામા આવ્યુ છે, અથવા તેને હર કાંઈ બીજી અયોગ્ય લાલચ મળી છે, એવુ સાબીત કર્યાંથી,

(૩) શાહેદ મજકુરની શાહેદીના જે ભાગવિરૂદ્ધ પુરાવો આપી શકાતો હોય, તે ભાગ, પેસ્તર તેની કહેલી અથવા લખેલી દફતરથી વિરૂદ્ધ છે, એવુ સાબીત કર્યાંથી,

(૪) જ્યારે કોઇ જખમના ઉપર બળાત્કાર સંભોગ કર્યાને માટે, અથવા બળાત્કારે સ્ત્રીગમન કરવાની કોશિસને માટે, ફોજદારી મુકરદમો ચાલતો હોય, ત્યારે ફરીઆદ કરનાર ઓરત બહુ કરીને બદચલણુની છે, એવો પુરાવો આપી શકાય છે (કલમ ૧૫૫).

કલમ ૧૫૬ —કોઇ સાક્ષી લગતી જુબાની આપે, ત્યારે, તેની પુષ્ટિ સાફ બીજી હકીકત બની હોય, તે વિશે સવાલો પુછાયે.

કલમ ૧૫૭.—કોઇ સાક્ષીએ જુબાની આપી હોય, તેજ બાબત તેણે આગળ કાંઈ જુબાની આપી હોય, તો તેના ખસપણાની પુષ્ટિમાં આગલી જુબાની રજૂ કરી શકાય. મરતી વખતની જુબાની કલમ ૩૨ પ્રમાણે લેવાયા

બાદ, તે શખસ જીવે, તો તેની આગલી જીભાની એ રીતે પુષ્ટિ સાક્ષ સાબીત કરી પુરાવામાં દાખલ થઈ શકાશે છે.

ક્રી. પ્રેા. કોડ કલમ ૧૬૨ માં ફરમાવ્યું છે કે પોલીસ આગળ થએલી જીભાની પુરાવા તરીકે ન વાપરી શકાશે, તે કાયદાને તો આ કલમ લાગુ નથી.

સ.—યાદદાસ્ત તાજી કરવા બાબતમાં શું કાયદાના નિયમો છે ?

જ.—કોઈ શખસની શાહેદી થતી વખતે, જે બાબત ઉપર તેને સવાલ પુછવામાં આવે, તેવે વખતે, તે બાબતમાં પોતે કાંઈ લખાણુ તે વખતે કરેલુ હોય તો તે, —અથવા એટલી તુરત મુદતમાં તે પછી કર્યું હોય, કે તે બાબત તેની યાદદાસ્તમાં તાજી હતી એમ કોર્ટને લાગે, તો તે—લખાણુ જોઈ, પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે છે. અગર કોઈ બીજાએ એટલા વખતમાં કાંઈ તેવું લખાણુ કર્યું હોય, અને સાક્ષીદારે વાંચ્યુ ત્યારે તે ખરૂં છે એમ જાણતો હોય, તો તે ઉપરથી પણ યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે છે, —એવા લખાણુની નકલ ઉપરથી પણ યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે, —જે અસલ લખાણુ રજુ ન થઈ શકવા બાબતમાં કોર્ટને સંતોષકારક ખુલાસો થાય તો (કલમ ૧૫૯)

ઉપર પ્રમાણે યાદદાસ્ત તાજી કરવા કોઈ લખાણુ વાપર્યું હોય તે, સામી બાબુવાળા માગે, તો બતાવવું જોઈએ, અને તે ઉપર તે ‘ઉલટ—તપાસણી’ કરી શકે. (કલમ ૧૬૧)

નોટ —પોલીસ અમલદાર પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા ખાતર જો પોલીસ ડાયરી, યાકેસના પોતાના પોલીસ ટીપ્પણો કોર્ટમાં જુએ, તો તે સામી બાબુવાળાને જોવાનો હક થાય છે તેથી પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા તે કોર્ટમાં વાપરવાજ નહીં પણ ઘેરથી વાચી યાદ રાખવું, યા પેનસીલથી જરૂરજેગ ટાંચણુ પોતે સમજે તેટલી અને તેવી, કરી લેતા આવવું અલબત્ત, તે ટાંચણુ પણ કોર્ટમાં વાચવામાં લેવાય, તો સામી બાબુને જોવાનો હક છે.

કલમ ૧૬૫ —જડજ, યા માજીસ્ટ્રેટને, કોઈ લગતો યા ન લગતો, ગમે તે સવાલ, ગમે તે વખતે, સારું શોધી કાઢાડવા સાક્ષ પુછવાનો હક છે. કોઈ બાબુવાળા તેવા હકની બાબતમાં હરકત કરી શકે નહીં.

“ડીમીનર.”—સાક્ષીદારના હાવભાવ.—સાક્ષી આપતાં સાક્ષી-દારના મોહોની શિકલ,—અણધારેલા સવાલથી ગભરાવું,—જવાબમાં

ઢીલ કરવી,—વગેરે સાક્ષીની રીતભાતની અકુદરતી અને વિચિત્ર રીત-ભાતથી તેની સાક્ષીના સાચાપણા ઉપર યા ખોટાપણા ઉપર વિચાર થઈ શકે છે અને ફી પ્રો કોડ કલમ ૩૬૩ માં આવે “ડીમીનર” — યા રીતભાત બેઈ જરૂર લાગે તો તે સાક્ષીની જુખાની નીચે કોર્ટ તેવી ટીકા નોધી શકે છે

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દક્ષતર તપાસણી બાબત.

પોલીસ સથ ઇન્સ્પેક્ટરોની ઓફીસમાં જે જે દફતરો રાખવામાં આવે છે, તે તપાસવા બાબત પદ્ધતિ, સક્ષેપત રીતે આ જગ્યાએ આપવી યોગ્ય છે

ગુન્હા રજીસ્ટર — સરકારના દરાવેલા નમુના પ્રમાણે આ “ગુન્હા રજીસ્ટર,” જેને — “ક્રાઇમ-રજીસ્ટર,” પણ કહેવાય છે, તે રાખવામાં આવે છે અને તેના કોપીઓ અવી રીતે યોજવા હોય છે કે,—અમુક ગુન્હાની ફરીઆદ થાયે, ત્યારથી તપાસ થઈને છેવટ તે બાબત શુ પરિણામ આવ્યું, તે બધું તેમાં જ બાણી શકાય છે આ ગુન્હા રજીસ્ટર માત્ર “ક્રાઇમીએબલ” — એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હાઓ બાબતનું જ હોય છે એ રજીસ્ટરમાં કોઈ “નોન ક્રાઇમીએબલ” ગુન્હો નોધાયજ નહીં આમ છે, તેથી તેને “ક્રાઇમીએબલ ગુન્હાનું રજીસ્ટર” કહેવું વધારે બધ બેસતું અને ઉચિત છે. જે ગુન્હાઓની ફરીઆદ પોલીસ પાસે ફી. પ્રો કો. ક. ૧૫૪ મુજબ નોધાય છે, અને જે ઉપરથી પોલીસ પોતાના જ અખત્યારથી — “સુઓ મોડુ” — તેવા ક્રાઇમીએબલ કામમાં કાયદા મુજબ તપાસ ચલાવે છે, તે ગુન્હાઓ તેમાં નોધાય. ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પોતે પણ તાલુકાવાર આવું રજીસ્ટર રાખે છે.

જે ક્રાઇમીએબલ ગુન્હાઓની હકીકત માજિસ્ટ્રેટ પાસે પરભારી બાયે, ને ત્યાંથી કાયદેસર તપાસ માટે પોલીસ પાસે આવે, તેવા ગુન્હાઓ, એજ રજીસ્ટરમાં ખીજ ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવે, તેમ હુકમ છે.

અને માજીસ્ટ્રેટ તરફથી તપાસ માટે તે આવેલા, એમ સમજવા સાફ સરતા માટે $\frac{\text{એમ}}{૧}$, $\frac{\text{એમ}}{૨}$, $\frac{\text{એમ}}{૩}$, એ રીતે તેના નંબરના કોષ્ટકમાં લખવું.

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે, “નાન-કાગ્નીએબલ” ગુન્હાની ફરીઆદ આ ગુન્હા રજીસ્ટરે દાખલ થઈ શકતી નથી. તેને માટે જુદુંજ રજીસ્ટર યા બુક છે કલમ ૧૫૫ (ફી. પ્રો. કોડ) પ્રમાણે આવેલી ફરીઆદ તેમા દાખલ થાએ છે

ગુન્હા રજીસ્ટરનો મુકાબલો કરવાની રીત:—આ કાગ્નીએબલ ગુન્હા રજીસ્ટરનો મુકાબલો કરતી વખતે પાસે હાજર રાખવાની ચાપડીઓ તથા કાગળો આ છે —કલમ ૧૫૪ પ્રમાણેની ફરીઆદ બુક (ફોર્મ નં ૧૪), ગુન્હા રજીસ્ટર, કેસ ડાએરી, કેદી પકડ્યાના કલમ ૬૨ પ્રમાણેના રીપોર્ટનું રજીસ્ટર, મુદામાલનું રજીસ્ટર, આ શિવાય કેટલાક તુમારો ને ચોકશીના કાગળોની જરૂર પડે છે, અને તે કયા કયા, તે બાબત આપણે આ તપાસણીની તપસીલ આપતાં બોલીશુ ગુન્હા રજીસ્ટર તથા બીજી બુકો જ્યાં સીક્કા તથા સહીની જરૂર છે, ત્યાં બરાબર છે કે કેમ તે તપાસવું. અનુક્રમ નબર લખ્યા, પછી કોષ્ટક ૨ થી ૭ એ ફરીઆદ ફોર્મ નં ૧૪ માંથી લખાએ છે, તેથી તે મુકાબલ કરતા મળતા આવે, પછી કલમ ૬૨ ઉપરથી / ભરવું જમીન ઉપર યા કેદમાં જેમ હોય તેમ બતાવવું, તે હીયા, અને ૨૪ કલાકથી જાહેર અટકમાં રાખવા મંજૂરી મળી હોએ, તો તેવો શેરો ત્યાં લખાએ; કોષ્ટક ૯ થી ૧૨ હકીકત ઉપરથી લખાય, કોષ્ટક ૧૩ માં કમીટ કર્યો તો કયા અને કયારે, —યા કલમ ૧૭૩ પ્રમાણે રીપોર્ટ કર્યો હોએ તો તે સાફ તે રીપોર્ટ કદાવી મુકાબલો કરવો, ચૌદ દિવસ પછીની તપાસ સાફ વખતોવખત પોલીસ હજુરથી મંજૂરી મળી હોએ, તે દેખાડી છે કે કેમ, તેની હીયાંજ ખાતરી કરવી. કોષ્ટક ૧૪, ૧૫ લાલ શાહીથી આખર નિકાલની બાબતમાં— કલાસ વારી, સમરી હુકમ, શુ શિક્ષા,—યા છોડી મુકયો હોએ તો તે,— તથા કમી કરવા હુકમ થયો હોએ તો—કમી—વર્ગ ક—વિગેરે જેમ હોએ તેમ લખાએ છે. શિક્ષા થઈ હોએ તો તોહોમતદારોની સંખ્યા વિગેરે લખાએ. જે પડત ગુન્હામાં રાખવા હુકમ થયો હશે તો તેમ

લખાએ. આ સાથે મુકાબલામાં ઉપર કહેલા કાળગો, કેસ ડાએરીઓ વિગેરે ઉપરાંત, ફાઇનલ રીપોર્ટો, સમરી હુકમો વિગેરે, તથા પોલીસ હજુર ઓફીસથી કેસની તપાસ બાબતમાં જે મળુરી વખતોવખત મેળવી હોય, —તે વિગેરેના મુકાબલો થાય મુદ્દામાલ જે કેસમાં આવેલો હોએ, તે મુદ્દામાલ રજીસ્ટરમાં ચઢેલો છે કે કેમ, તથા માજીસ્ટ્રેટને ત્યાં મોકલ્યો હોએ, ત્યાં તેવા શેરાઓ થઈ તારીખ સાથે અમલદારીની સહી થઈ છે કે કેમ તેની ખાતરી કરવી જોઈએ.

આ શિવાય, ઓફ ઍકાઉન્ટ બુકો પદ્ધતિસર રાખેલી છે કે કેમ, તે જોઈ, “ડેડ-ઓફ” તપાસવો રોજમેળ, વાઉચરો, બીલા મેળવીને તસલમાત સિલક તપાસવી એરના પડીકાનો રોજમેળ જોઈ, પડીકાની સિલક મેળવવી સ્ટેશન ડાએરી બુક કાળજીથી તપાસવી આવકગવક બુકો,—‘એ’ તથા ‘બી’ના પત્રકો વિગેરે જોવા કંટ્રીન્ટ ખરચ વિગેરેના હિસાબ રીતસર છે કે કેમ, તે જોવા. ગોળી બહાર પત્રકો તથા મુદતી પત્રકોની ફાઇલો તપાસવી કેવી ભથાંના હિસાબ વિગેરે બરાબર તપાસવા આ પ્રમાણે દક્ષિણ ધણાજ કાળજીથી તપાસવા. આ માત્ર બહુજ દુકમાં સમજુત એક ધારણુ દેખાડવાના હેતુથી આપી છે.

“આઉટ પોસ્ટ” માં,—“પેટ્રોલ” બુકો તપાસવી પોલીસ પટેલની બુકો મંગાવીને, તે “બીટ”—હદની પેટ્રોલ બુક, તથા પટેલની સહી, તથા કાન્સ્ટેબલ જે પેટ્રોલ કરનાર હોએ, તેની સહીની તારીખો મેળવવી. એરના પડીકાનો હિસાબ તથા પડીકાં કવચીત સીલકે હશે, તો તે રૂબરૂ જોવા ફરીઆફ બુક જોવી પેટ્રોલ—એટલે ફરણી બુકોમાં પોલીસ કાન્સ્ટેબલે શુ શુ કામગીરી બતાવી છે, તે જોઈ, સામાન્ય ચાલુ લખાણુ માત્ર લખીને ચોપડી ભરતો જણાય તો, તે વિશે તેને ખુલાસા પુછી તેને યોગ્ય સમજુત હવે પછીને સાથે આપવી. આ ફરણી બુકો, ને વિશે એમ સમજવું કે “આઉટ પોસ્ટ” માં નોકરી કરનારની કામગીરી તથા કરેલી નોકરી તથા હાજરી બાબતની, એક જાતની ડાએરીજ છે. કાન્સ્ટેબલોનું કાપદાનું જ્ઞાન કેવું છે, તે તપાસવું, તે સાથે સવાલો પુછવા.

પ્રકરણ ૧૩મું.

પરચુરણ આક્ટોની બાબતમાં.

રેલવે આક્ટ. સને ૧૮૮૦ નો ૯ મો

વાખ્યા.—“રેલવે”—આ સજ્ઞામા ઉતાર અથવા માલ સાર્વજનિક રીતે લઈ જવાની રેલવે અથવા રેલવેનો કોઈ પણ ભાગ એવો સમજવો અને તેમાં રેલવેને લગતી જમીનની હદ બતાવનારી વાડ માહેની અથવા બીજી હદ નિશાન-માની સંધળી જમીન, રેલવેના કારણે સાડ બાધેલા સંધળા સ્ટેશનો, વખારો, કારખાના, આપ્રિસો રેલવે ટારીકના કારણે સાડ જળાશય ઉપર વપરાતી તરો, વાહાણ, મછવા, ત્રાપા જે રેલવેનો વહીવટ ચલાવનારના તાબામા હોય, તેનો સમાસ થાય છે

રેલવેનો નોકર —એ સજ્ઞામા રેલવેનું કામ કરવાના સર્બધમા રેલવે ‘આડમીનિસ્ટ્રેશને’ ચાકરીમા રાખેલો કોઈ પણ માણસનો સમાસ થાય છે.

કલમ ૯ પ્રમાણે સત્તા —અકસ્માત થયા પછી મરામત કરવા સાડ વગેરે કામ સાડ રેલવે પાસેની કોઈ પણ જમીન ઉપર થોડો વખત માટે પ્રવેશ કરવાની સત્તા છે

રેલવે ઉપર અકસ્માત બાબત રીપોર્ટ વિષમાં. —નીચે પ્રમાણે અકસ્માતો થાય, એટલે —

- (અ) જે અકસ્માતથી માણસના જીવની હાની થઈ હશે અથવા ઈડિયન પીનલકોડમાં વ્યાખ્યા કર્યા પ્રમાણે મહાવ્યથા થઈ હશે, અથવા ભારે નુકસાન થયું હશે તેવો અકસ્માત;
- (બ) જે ટ્રેનો પૈકી એક ઉતારની ટ્રેન હોય એવી ટ્રેનોનું સામસામું અથડાવું તે;
- (ક) ઉતાર લઈ જનારી ટ્રેનોનું અથવા તેના કોઈ પણ ભાગનું રેલ ઉપરથી નીચે ઉતરી આવવું તે,
- (ડ) જે ભતના અકસ્માતથી હથેલાં માણસના જીવની હાની થતી હોય અથવા ઉપર કહેલા પ્રકારની મહાવ્યથા થતી હોય, અથવા માલને ભારે નુકસાન થતું હોય, એવો અકસ્માત;
- (ધ) જવર્નર-જનરલ-ધન-કાઉન્સીલ આ અર્થે ઈડીઆ ગેઝીટમાં બહાર બહાર છપાવી પ્રસિદ્ધ કરે તેવા બીજા કોઈ પ્રકારનો કોઈ પણ અકસ્માત;

ત્યારે રેલવે એડમીનીસ્ટ્રેશને નકામી ઢીલ ન કરતા, તે અકસ્માત બાબતની નોટીસ સ્થાનિક સરકારને, તથા તે રેલવે સાર નિમાયલા ઇન્સ્પેક્ટરને મોકલવી જોઈએ, અને જ્યાં અકસ્માત બન્યો હશે, ત્યાંથી છેક નજીક હશે, તે સ્ટેશન માત્રે, અથવા તે ભાગ, જે રેલવેના નોકરને સ્વાધીન હશે તેણે, જે જીલ્લામાં તે અકસ્માત હોયે તે જીલ્લાના માજીસ્ટ્રેટને, તથા જે પોલીસ થાણાની હદમાં બનાવ બન્યો, તેને, અથવા સરકાર ખાસ કરી નિમે, તે અમલદારને, એવી નોટીસ નકામી ઢીલ ન કરતા આપવી જોઈએ (કલમ ૮૩).

નોટ.—આ નોટીસના નમુના બાબતમાં, તથા તેમાં શી શી હકીકત બતાવવી, તે બાબતમાં,—કેવા અકસ્માતની તાબડતોબ બબર તારથી આપવી તે બાબતમાં,—અને તે વખતે રેલવેના નોકરો, ઇન્સ્પેક્ટરો, ને માજીસ્ટ્રેટની શી ફરજો છે, તે ઠરાવવા કલમ ૮૪ પ્રમાણે ગવર્નર-જનરલ ઇન-કાઉન્સિલને સત્તા છે.

પત્રક મોકલવા બાબતમાં,—વડી સરકાર ઠરાવે તે નમુના પ્રમાણે અને તે મુદતોએ, પોતાની રેલવે ઉપર બનેલા અકસ્માતનું પત્રક, પછી તેથી માણસના શરીરને ઇજા થઈ હોયે તથા નહીં હોયે, તોપણ મોકલવું પડશે (કલમ ૮૪, ૮૫)

આ અકસ્માતમાં ઇજા થયેલા કોઈ શખસે કોઈ ઇજા બાબત નુકસાનીનો દાવો કર્યો હોયે, ત્યારે તેની વૈધકી તપાસ કરવાનો હુકમ કરવા બાબતમાં, અને કોને આવો અધિકાર છે, તે બાબતમાં કલમ ૮૬ જોવી.

રેલવેના નોકરોએ કરેલા ગુન્હાઓ.

કલમ

બાબત.

૧૦૦ છાકટાપણું. રેલવેનો નોકર કામ ઉપર કેરી અવસ્થામાં હોયે, તો તેને પચાસ રૂપિયા સુધીના દડની શિક્ષા થશે, અને કોઈ કબી એવે પ્રસંગે કામ અયોગ્ય રીતે કર્યાને લીધે રેલવે ઉપરના અથવા તે ઉપર મુસાફરી કરનારા કોઈ શખસની સલામતીને જોખમ પોહોચવા સબબ હોયે, તે પ્રસંગે એક વર્ષની મુદત સુધીની કેદ, અથવા દડ, અથવા બેહુની શિક્ષાને પાત્ર થશે.

૧૦૧ રેલવે આક્ટને અનુસરીને પ્રસિદ્ધ અને જાહેર કરેલી સામાન્ય કાનુન માન્ય ન કરીને, અથવા આવી કાનુનને અનુસરતી બીજી કાનુનોની તેને નોટીસ મળી હશે, તે પ્રમાણે કરવા બંધાયેલા ચાકરીની શરતથી છતાં, હુકમ નહીં માન્ય કરીને,—અથવા કોઈ પણ અવિચારનું અથવા ગફલતનું કામ અથવા કસુર કરીને,—કોઈ પણ માણસની સલામતી જોખમમાં નાંખશે, તો તેને બે વર્ષની મુદત સુધીની કેદ, અથવા પાંચસે રૂપિયા સુધી દડ, અથવા એ બંનેની શિક્ષા થશે.

૧૦૨. ઝાડીમાં ફેલમાં ફરવાના મુજબ પૂરેપૂરા ઉતાડ્યો હોવા છતાં,—
કોઈ રેલવે નોકર તે ઉપરાંત ઉતાડ્યોને તે ખાનામાં ભરેલ મથી
દાખલ કરશે, કોશિસ કરશે, યા દાખલ કરાવશે, તેને વીસ રૂપીઆ
સુધી દંડની શિક્ષા થશે.
૧૦૩. સ્ટેશન માસ્તર અથવા ફેલ પ્રમાણેના કોઈ રેલવે નોકર અકસ્માતની
નોટીસ નહીં આપે તો, પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૦૪. “રેલીંગ રટાક” સાર્વજનિક રસ્તાની સપાટી ઉપર ઉભું રહેવા
દઈ, યા “લેવલ ક્રોસીંગ” બંધ કરીને લોકોને ત્યાંથી જવા આવવા
દેશે નહીં, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૦૫. ખોટાં પત્રકો (યા આક્ટ પ્રમાણેના) જાણી ભેધ સહી કરી મોકલે.
તો તેને પાંચસે રૂપીઆ સુધી દંડની અથવા એક વર્ષ સુધી કેદ,
યા બંનેની શિક્ષા થશે.

બીજા ગુન્હાઓ, પોલીસને જાણવાળેગ.—નીચે પ્રમાણે છે:—

કલમ

બાબત.

૧૦૬. માલની ખોટી તપસીલ મુદ્દાની બાબતમાં આપે તો તેવી ખોટી
તપસીલ આપનારને, અને તે માલના ધણીને દરેક મણ બદલ યા
તેના ભાગ બદલ દસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે, અને તે ઉપરાંત જે
ચાર્જ (દર) આપવા તે પાત્ર હશે, તે પણ.
૧૦૭. રેલવે ઉપર બચકારક કે દુ.ખકારક માલ ગરકાયદે આણે, તો તેને
પાંચસે રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૦૮. ટ્રેનમાં નિવેદન કરવાનાં સાધનોને નકામી છેડ કરે તો પચાસ
રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૦૯. કોઈ “રીઝર્વ” ખાનામાં પેસવું, પુરૂં બરાચલુ ખાનામાં પેસવું,—
અને કોઈ ‘રીઝર્વ’ ન હોય, યા પુરૂં ફેલ મુજબ બરાચું ન હોય,
તેવા ખાનામાં પેસતા કોઈને અટકાવવું,—એમ કરે તેને, વીસ
રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૧૦. ખોટી તબાકુ પીવા સાથે ખાસ રાખેલાં ખાનાં શિવાય, બીજા કોઈ
ખાનામાં બીજા ઉતાડ્યો હોય તો તેની સંમતિ વગર ખોટી, યા
તબાકુ પીએ, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૧૧. સાર્વજનિક નોટીસો બગાડે તેને, યા ધરાદાપૂર્વક જુસ્સી નાંખે,
યા બદલે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૨. રેલ્વેને હેતરવાના ધરાદાથી થોડા પાસ અથવા દીક્રીટ વગર અથવા વાપરેલી દીક્રીટથી ફગલબાજીથી કોઇ મુસાફરી કરે, અથવા તેવી કોશિસ કરે, તેને મુસાફરીના એક વારના ભાડા ઉપરાંત, સો રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
- ૧૧૩ પાસ અથવા દીક્રીટ શિવાય, અથવા અપૂર્ણ પાસ અથવા દીક્રીટ છે, અથવા જેટલા અંતર સુધી જવાનો અધિકાર હોય, તે કરતાં આગળ મુસાફરી કોઇ કરે, તો તેને, અથવા દીક્રીટ લીધી હોય, તેથી ઉપલી ક્લાસમાં મુસાફરી કરી હોય તો,—તે બાબત તેની જવાબદારી વિશે કલમ ૧૧૩ જોવી.
૧૧૪. રીટર્ન દીક્રીટનું અડધીયુ બીજને આપશે, વેચશે, ચા કોશિસ કરશે, ને બીજે કોઇ તે લેશે, તેને રૂપીઆ પચાસ સુધી દંડ; વળી,—તેણે અડધીયુ વેચાણ લેનાર તે વડે પ્રવાસ કરે ચા કોશિસ કરે તો,—એકવારનું ભાડું લેવામાં આવશે.
૧૧૬. પાસ અથવા દીક્રીટમાં બાણીબુજ ફેરફાર કરે ચા વિરૂપ કરે,—તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૧૭. સસર્ગોક ચા ચેપી રોગ વાળો માણસ રેલ્વે ઉપર પ્રવેશ કરે ચા તેમાં મુસાફરી કરે, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ, ને ભાડું આપેલું ખોટું થશે, ને રેલ્વેના કોઇ નોકર તેને રેલ્વે ઉપરથી કાઢાડી મુકી શકશે.
૧૧૮. ચાલતી ગાડીમાં પેસવું, ઉતરવું, અથવા તેવી કોશિસ કરવી, નિમેલી શિવાય બીજી રીતે ઉતરવું, ચાલતી ગાડીએ બારણું ઉઘાડવું—વગેરે બાબતમાં તેમ કરનારને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે. રેલ્વે નોકરે મનાઇ કર્યા છતાં, ગાડીના છાપરા, પગથીયા, અને પગ મુકવાનાં પાટીયાં, ચા એનજીન ઉપર, ચા ઉનાર સાં નહીં ચોળેલી રીતે મુસાફરી હઠથી કરે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૧૯. સ્ત્રીઓ સાં જુદી રાખેલી ગાડીમાં ઓરડીમાં કે બીજી જગ્યામાં, એવી બબર છતાં, કાયદેસર કારણ વગર પેસે અથવા મનાઇ કર્યા છતાં માઢે રહે, તો તેવા શખ્સને સો રૂપીઆ સુધી દંડ; વળી ભાડું ખોટું થશે, ને બહાર કાઢાડી મુકવામાં આવશે.
૧૨૦. રેલ્વે ઉપર અગર ગાડીમાં કોઇ માણસ કેરી અવસ્થામાં હોય,—કાંઈ અપકારક કૃત્ય કરે,—કાંઈ નિર્લજ્જપણાનું કૃત્ય કરે,—ચા,—ખિલત્સ બોલે, ચા, ગાળો દે,—અથવા ધરાદાપૂર્વક કોઇ ઉતાડના સુખમાં હરકત કરે, અથવા હીલો હોલવે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ, ઉપરાંત ભાડું ખોટું થશે, ને કોઇ રેલ્વે નોકર તેને બહાર કાઢાડી મુકશે.

૧૨૧. રેલવેના નોકરોને તેના કામમાં નાણીનેઇને હરકત કરે અથવા અટકાવે, તેને, સો રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.
૧૨૨. રેલવે ઉપર ગેરકાયદે પ્રવેશ બદલ વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે. તેને બહાર કાઢાડી મુકવામાં આવશે જવાની ના કહે તો પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે
૧૨૪. દરવાજા ઉઘાડવા ચા ખંચ કરવા બાબત, એનજીન આવે છે તેમ નાણુવા છતાં દરવાજો ઉઘાડે, જગા ઓળંગી નાએ, દરવાજાની એરહાજરીમાં દરવાજો ઉઘાડી વાહન વગેરે ત્યાંથી લઇ નાએ ને ઘરત દરવાજો બંધ ન કરે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે
૧૨૫. યોગ્ય વાડ છતાં ટોરો અતિક્રમણ કરશે, તે બાબત છે કલમ જીઓ.
૧૨૬. રેલવે ટ્રેનમાં મુસાફરી કરનાર અથવા તે ઉપર હોય, એવા કોઇ માણસની સલામતીને જોખમમાં નાખવાના ઇરાદાથી અથવા જોખમ પહોંચવાનો સભવ છે એમ નાણીને કોઇ ગેરકાયદે નીચે પ્રમાણે કરે, તેને જીવતા સુધી સમુદ્ર પારની અથવા દસ વર્ષ સુધીની કેદની શિક્ષા થશે —

(અ).-કોઇ લાકડું, પથર, અથવા બીજી વસ્તુ, અથવા પદાર્થ, તે રેલવે ઉપર અથવા વચ્ચે મુકશે, ચા ફેંકશે,-

(બ).-રેલ, રસ્તીપર, અથવા બીજી વસ્તુ ચા પદાર્થ કોઇ રેલવેની માલકીની ઉપાડી લેશે, કાઢી નાંખશે, ઢીલો કરશે, ખસેડશે,-

(ક).-કોઇ પણ રેલવેના હરકોઇ સાંઘા અથવા બીજાં ચંત્ર ફેરવશે, ચલાવશે, ઉઘાડશે, અથવા વાળશે,-

(દ).-કોઇ પણ રેલવે ઉપર, ચા નજીક હરકોઇ સીગ્નલ અથવા ઢીલો કરશે, અથવા બતાવશે, અથવા સંતાડે અથવા કાઢાડી નાખે,-

(ફ).-અથવા રેલવે સંબંધી બીજાં કોઇ દૃત્ય અથવા ચીજ કરશે, કરાવશે, અથવા કરવાની કોશિસ કરશે,-

૧૨૭. રેલવેમાં મુસાફરી કરનાર માણસોને, તેની સલામતી જોખમમાં નાંખવાના ઇરાદાથી અથવા તેવો સભવ છે એમ નાણીને, કોઇ લાકડું, પથર, અથવા બીજી કોઇ વસ્તુ ચા પદાર્થ ગેરકાયદેસર રીતે ગાડી તરફ, ચા સામા નાંખશે, પડાવશે, અથવા વાળશે તેને જીવતાં સુધી સમુદ્ર પારની અથવા દસ વર્ષ સુધીની કેદની શિક્ષા થશે.

૧૨૮. જાણીજોઈ ગેરકાયદે કૃત્ય કરી, -કસુર યા ગફલત કરી, રેલ્વે ટ્રેનમાં મુસાફરી કરનાર યા રેલ્વે ઉપર કોઈ માણસની સલામતી જોખમમાં નાંખશે, યા નાંખાવશે, અથવા “રેલીઝ રેડોલ” ને કરશે, યા કરાવશે, યા કોશિસ કરશે, તેને બે વર્ષ સુધીની મુદતની કેદ થશે
૧૨૯. અવિચાર અથવા ગફલતનું કાંઈ કૃત્ય કરીને, ઉપર મુજબ કરશે, તેને એક વર્ષની મુદત સુધી કેદની, અથવા દડની, અથવા બંને શિક્ષા થશે.

સ.—રેલ્વે મુસાફરી કરનારની સલામતીને જોખમમાં નાંખનાર ઉપલી ચાર કલમો પૈકીનું એટલે ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯ મુજબનું કાંઈ કૃત્ય, કોઈ બાર વરસની અંદરનો સગીર કરે, તો તે આખતમાં શું કાયદો છે?

જ.—આ વિશે ઇન્ડિઅન પીનલકોડમાં કલમ ૮૨ તથા ૮૩ માં ગમે તેવું લખ્યું હોય, તોપણ, તેવા કૃત્ય રેલ્વેના સબધમાં, ગુન્હા છે, એમ સમજવું ન ફોર્ટને ગુન્હો સાબીત લાગે તો ફટકા મારવાનો હુકમ કરી શકે છે, અથવા ફોર્ટ દરાવે, તે મુદતમાં તે સગીર, સદરહુ કૃત્ય અથવા કસુર યા તકસીર ફરીથી નહીં કરે, એવો મુચરફો ફોર્ટ ફરમાવે તેટલી ગુન્હેગારીની રકમનો, તે સગીરનો બાપ અગર પાલન કરનાર લખી આપે, એમ હુકમ કરવા ફોર્ટ મુખત્યાર છે. (કલમ ૧૩૦ પેટા કલમ ૧).

કામ ચલાવવાની રીત વિષે.

સ.—રેલ્વે આક્ટ પ્રમાણેના કયા કયા ગુન્હા સાફ, પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે?

જ.—કલમો ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯ તથા ૧૩૦ની પેટા કલમ (૧) જે ઉપલા પ્રશ્નમાં બતાવેલી છે, એટલી કલમો પ્રમાણેના ગુન્હામાં પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે, અથવા બીજા લેખી હુકમ વગર પકડી શકે છે. રેલ્વેનો કોઈ પણ નોકર પણ પકડી શકે છે તેમજ મદદ કરવા અગર પોલીસ અમલદાર યા નોકરે કોઈ બીજા માણસને બોલાવ્યો હશે, તો પકડવાનો અધિકાર તેને પણ છે.

પછી પકડેલા શખસનો ઈન્સાફ, યા તે સાફ કમીટ કરવા, જે માળસ્ટ્રેટને સત્તા હોય, તેની પાસે બનતી તાકીદે તેને લઈ જવો. (૧૩૧ રકમ ૧).

વળી,—ઉપર બતાવેલી કલમો શિવાયના કોઈ ગુન્હા બાબતમાં,—અથવા કલમ ૧૧૩ મુજબ બસ્ટી હાંસલ તથા બીજી રકમ આપવાની ના પાડે યા ચુકે તે બાબતમાં,—અગર એવો કોઈ શખસ નાગી જશે એમ માનવાનું કારણ હોય, અથવા તેનું નામ તથા ઠેકાણું ખબર નહિ હોય, અને તેવા શખસને પુછતાં તે નામ ઠેકાણું, આપવાની ના કહે,—યા બતાવેલું નામ, ઠેકાણું, ખોટું છે એમ માનવાનું કારણ હોય તો,—રેલવેના કોઈ પણ નોકરો, યા પોલીસ અમલદારને,— યા મદદ કરવા તેહિયે કોઈને બોલાવ્યો હોય, તેને,—વારંત યા બીજે કોઈ લેખી હુકમ—તે ગુન્હેગારને પકડવા અખત્યાર છે (૧૩૨ રકમ ૧)

(૨), (૩). પકડેલો શખસ હુકમ થાય ત્યારે માળસ્ટ્રેટ રૂબરૂ હાજર થવા બદલ બમીન આપે એટલે,—અથવા તેનું ખર્ નામ તથા ઠેકાણું જણાયુ હોય તો. એ પ્રમાણે હાજર થવાનો બમીન શિવાય મુચરફા લખી આપે, એટલે તેને છોડી દેવો (૧૩૨. રકમ ૨) તેમ ન થાય તો એવા માળસ્ટ્રેટ પાસે બનતી તાકીદે લઈ જવો (૧૩૨. રકમ ૩)

સ.—આ આક્ટ મુજબ કયા માળસ્ટ્રેટોને હુકમત છે?

જ.—પ્રેસીડન્સી માળસ્ટ્રેટ તથા જનો બીજા વર્ગના માળસ્ટ્રેટથી ઓછો અધિકાર ન હોય, તેણે આવા ગુન્હાનો ઈન્સાફ કરવો. (કલમ ૧૩૩).

ઇન્સાફ કરવાની જગા બાબતમાં,—આ આક્ટ મુજબનો ગુન્હેગાર શખસ તે જે હદમાં હશે, તે જગોએ, અથવા સ્થાનિક સરકાર આ બાબતમાં જે જગા વિશે બહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરશે, તે જગાએ, અથવા વિદ્યમાન કાળે જે કોઈ પણ કાયદો અમલમાં હશે, ને તેનો નિસાફ જે બીજી જગાએ કરી શકાય તેમ હર્થુ હોય, તે જગામાં,— ના તે બીજી જગામાં,—આવા ગુન્હેગારોનો ઈન્સાફ થઈ શકે છે. કલમ ૧૩૪. રકમ ૧).

સરકારી નોકર—ઈન્ડિયન પિનલ કોડ, બાબતના કારણ સાથે રેલવેનો પ્રત્યેક નોકર સરકારી નોકર છે, એમ સમજવું. (કલમ ૧૩૭ રકમ ૧ લી).

રેલવેના નોકરે અટકાવી રાખેલો રેલવેનો સામાન.—આવો નોકર બરતરફ, સસપેંડ, અગર મરી જાય, નાસી જાય, અથવા પોતાની મેળે ગેરહાજર થાય, તે વખતે સદરહુ નોકરના તાબામાં હોયે એવું સ્ટેશન, ઘર, આફીસ, ચોપડી, કાગળીઆંચો તથા બીજા પદાર્થો, તેને લખીત નોટીસ રેલવે તરફથી મળ્યા પછી સાંપી દેવામાં, તે નોકર, યા તેની સ્ત્રી, વિધવા, તથા તેના કુટુંબ યા વારસ પૈકી કોઈના પાડશે અથવા ગફલત કરશે, તો—રેલવેની અગળ ઉપરથી ક્રાઈ પહોંલા વર્ગનો માલસ્ટ્રેટ એવો હુકમ કરેથી,—અમુક પોલીસ અમલદાર યોગ્ય મદદ સહીત તે ધમિારતમાં પ્રવેશ કરે, ક્રાઈ માંહે હોયે તેને બહાર કાઢે, ધમિારત, કાગળો, ચોપડીઆં વિગેરે તમામ ચીજનો કબજે લે, ને રેલવે એડમીનીસ્ટ્રેશન કહે, તેને સ્વાધીન કરી શકે છે. (કલમ ૧૩૮)

રેલવે પોલીસ અમલદારની સામાન્ય ફરજ.—પોલીસ અમલદાર તરીકેની પોતાની કાયદાસર ફરજ તો છેજ તે શિવાય,—રેલવે ઉપર આવતા, ઉતરતા, જતા ઉતાડાં તથા તમાશગીરો ઉપર, તથા તેની હિલચાલ, કૃતિ, વર્તણૂક ઉપર નજર રાખી, ક્રાઈ વહેંમ પડતો, યા શક પડતુ ક્રાઈ હોય, ત્યાં યોગ્ય પુછપાછ કરવી. ને ગુન્હા ન બને તે સાથે, તેમજ ગુન્હેગારો ગુન્હો કરી, યા ચોરાએલો માલ લઈ નાશી નહી જાય તેવી બાબતમાં ઘટતી તજવીજ રાખવી.

રેલવે તથા જીલ્લા પોલીસની હકુમત બાબતમાં રૂલો.

રેલવે પોલીસ યા જીલ્લા પોલીસ તથા મુખ્યની શહેર પોલીસની હકુમત બાબત, અને તેઓએ સાથે મળીને વધારે સગીન પ્રકારનું કામ કરવા બાબતમાં મુખ્ય સરકારે નંબર—૬૨૭૪ તા. ૮ નવેમ્બર ૧૯૦૯ નો હુકમ કાઢાડી કેટલીક રૂલો કરી છે, તેની સંક્ષેપ્ત મતલબ નીચે મુજબ છે.—

૧. રેલવેની ઉપર તથા નીચે જ રસ્તો હોય, તે ધણી વખતે રેલવેની મિલકત હોતી નથી. તેમ હોયે તો, તેના સંબંધની ફરજ સાધારણ રીતે જીલ્લા પોલીસે બજાવવાની હોયે છે.

૨ જે બાબતોમાં જીલ્લા પોલીસની મદદની જરૂર જણાય તે બાબતોમાં, રેલવે પોલીસ થાણા અમલદારે સંબંધ રાખનાર જીલ્લા પોલીસ થાણા ઉપર ખબરની એક નકલ મોકલી મદદ માગવી, અને તેણે તે પ્રમાણે મદદ આપવા જરૂં આ બાબતની નોંધ બેહુ અમલદારોએ, ને લીધેલા પગલાં વિગેરે, બાબત પોતાની રેપોર્ટન ડાએરીમાં લખવી.

૩. રેપોર્ટન ચાંડની બહાર થએલા ગુન્હાઓ જીલ્લા પોલીસે નોંધી લેવા.

૪ ચાલતી ગાડીમાં માણસની જાત કે મિલકત વિરૂદ્ધ કાગ્નીઝબલ ગુન્હાની બાબતોમાં રીપોર્ટ પ્રથમ રેલવે પોલીસ થાણા ઉપર કરવામાં આવ્યો હોય તે બાબતમાં ત્યાં એકદમ નોંધ થવી જોઈએ, અને જીલ્લા પોલીસ થાણાને નકલ મોકલી ખબર આપવી.

૫ હાની તકરાર હોય, ચા તે વિશે શક પડતું હોય, ત્યારે આ બુકને ચાને ૭/ મા ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે અમલ બેહુ પોલીસે કરવો.

૬. વારવાર ચોરી ન્યા થતી જણાય અથવા ધધો કરનાર ટોળીનું તેડું પરાક્રમ જણાય ત્યારે રેલવે પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે જાતે ત્યાં જઈ તપાસ કરવી. અને માલ જીલ્લામાં જ વગે થાય છે, તેથી ત્યાંની પોલીસની મદદ લેઈ, કામ કરવું.

૭ રેલવે પોલીસની હકુમતની અંદર અનેલા મુકરફમાં જોમાં મિલકત, ચા ચોર, જીલ્લા પોલીસે પકડયા હોય, તો તે રેલવે પોલીસને સોંપી દેવા. તેજ પ્રમાણે જીલ્લામાં અનેલા ગુન્હાઓ રેલવે પોલીસે પકડયા હોય, તો જીલ્લા પોલીસને સોંપી દેવા.

૮ રેલવે પોલીસ કાન્સ્ટેબલ ચા તેથી ચહડતા દરજ્જાનો લખી વાંચી જાણે તેવા અમલદાર ઉતાડ્યોની ટેન (લોકલ ટેન શિવાય) માં દેખરેખ રાખવા મોકલવો. કાગ્નીઝબલ ગુન્હાઓ સંબંધી બદમાશો ને શક પડતા માણસોની જીલ્લા સંબંધી વગેરે ખબરો પોતાની પેટ્રોલ બુકમાં તેણે નોંધવી.

૯. બદમાશ વીગેરેની ખાસ માહિતી ધરાવનાર કાન્સ્ટેબલોને જીલ્લા પોલીસ અમલદારે પોતાની હદમાના નજીક રેલવે સ્ટેશન ઉપર નિગેહબાની રાખવા મોકલવા તેઓની ફરજ એ છે કે,—ઉતાડ્યોની ટેનોની આવજા વખતે સ્ટેશને હાજર રહેવું; ઉતાડ્યો ઉપર નજર રાખવી. જાણીતા બદમાશની ખબર રેલવે પોલીસને આપવી. મુસાફરી કરનાર કાન્સ્ટેબલને વિગતથી ખબર આપવી. તેણે તે ખબર પેટ્રોલ બુકમાં નોંધવી. આગળ સ્ટેશને ખબર આપવી. શક પડતા માણસો ન્યાં ઉતરે ત્યાંની રેલવે તથા જીલ્લા પોલીસને ખબર પડે તેવા ઉપાયો લેવા. ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ, જે રેલવે સ્ટેશને જાય, તેણે સાદાં કપડાં પેહેરવાં. કોઈ શકદારની ટોળી જીલ્લામાંથી વારવાર રેલવે મારફતે જાય આવે છે એમ ખબર ચા શક હોય, તો અરસપરસ જીલ્લા તથા રેલવે પોલીસે વાકેફ થવું, તથા કરવા—વગેરે.

ગુન્હા કરનારી જાતો બાબતનો આકટ. સને ૧૯૧૧નો ઉબો.

આ આકટ આખા બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનને લાગુ છે

ગુન્હા કરનારી જાતોનું જાહેરનામું.—જે ગુન્હાને માટે જમીન નહીં લઈ શકાએ, તેવા ગુન્હા પદ્ધતિપૂર્વક કરવાની, કોઈ પણ શખસોની જાત, ટોળી કે વર્ગને દેવ છે, એવું માનવાને સ્થાનિક સરકારને સખ્ય હોએ, ત્યારે તે સરકાર સ્થાનિક સરકારી ગેઝીટમાં જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરીને સફરલુ જાત, ટોળી અથવા વર્ગ, આ આકટના કારણે માટે ગુન્હા કરનારી જાત છે, એમ જાહેર કરવા મુખત્યાર છે (કલમ ૩).

ગુન્હા કરનાર જાતોના માણસોને નોંધવા વિષે.—સ્થાનિક સરકાર, જિલ્લા માજિસ્ટ્રેટને, પોતાના જિલ્લામાં કોઈ પણ ગુન્હા કરનારી જાતના માણસોનું અથવા તેના કોઈ ભાગના માણસોનું એક રજીસ્ટર તૈયાર કરવાનો, અથવા કરાવવાનો હુકમ કરવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૪). આ કારણે સાડ આ પ્રકારનો હુકમ આગળ પછી, જિલ્લા માજિસ્ટ્રેટ રજીસ્ટર કરવાનું હોય તે જગ્યાએ, તેમજ તે યોગ્ય ધારે, તે ખીજી જગ્યાએ કરાવેલી રીતે નોટીસ પ્રસિદ્ધ કરીને, જે ગુન્હા કરનારની જાતને યા ભાગને નોંધવાનો હુકમ થયો હોય તે જાતના તે ભાગના સઘળાને હુકમ કરી નિમેલા શખસ પામે નિમેલે વખતે હાજર થવા, —રજીસ્ટર તૈયાર કરવા જરૂરી હોએ તેવી ખબર આપવા. —અને તેની આગળીની છાપ રજીસ્ટરમાં લેવાનો હુકમ કરી શકે છે મરજી આવે તેને નોંધવાનું માફ કોઈ ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ કરી શકે છે (કલમ ૫).

આવું રજીસ્ટર તેણે તે જિલ્લાના પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટના તાબામાં રાખવું તેના અભિપ્રાયેમાં કોઈને ઉમેરવો, યા કાઢાડી નાંખવો યોગ્ય લાગે, તે બાબતમાં ડીસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટને રિપોર્ટ કરવો, પણ રજીસ્ટરમાં કોઈ ફેરફાર તેના હુકમ વગર થઈ શકે નહીં નામ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરતાં પહેલાં તેવા શખસને ઉપર મુજબની નોટીસ આપવી. (કલમ ૬, ૭). એવી નોંધ વિરૂદ્ધ તેવા શખસને ફરીઆદ કરવી હોએ, તો જિલ્લા માજિસ્ટ્રેટને કરવી. અને તેના હુકમ છેવટનો સમજવો. (કલમ ૮).

આંગળીની છાપ આવા નોંધાયલા માણસની લેવા હુકમ કરવા જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટ અથવા તેણે અધિકાર આપેલા અમલદાર હુમેશાં મુખત્યાર છે (કલમ ૯)

સ્થાનિક સરકાર, ગેઝીટમાં જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરી એમ ફરમાવી શકશે કે,—આવી ગુન્હા કરનારી જાતમાંના નોંધાયલા માણસે—નક્કી કરેલી મુદતે પોતા વિષે રિપોર્ટ કરવો, પોતાની રહેવાની જગા તથા તેમાં ફેરફાર, યા તેવો ધરિદો, અને જવાનો ધરિદો જાહેર કરવો,—(કલમ ૧૦).

ગુન્હા કરનારી જાતની હિલચાલ, જગા, રહેવાનો પ્રદેશ આકી આપવો યોગ્ય લાગે ત્યારે સ્થાનિક સરકારે, ગવર્નર-જનરલ ઈન કૌન્સિલ તરફ અમુક તપસીલ સાથે રિપોર્ટ કરવો (કલમ ૧૧) અને તે ઉપરથી તે વડી સરકારને યોગ્ય લાગશે તો તેમ હુકમ કરશે. અને સ્થાનિક સરકારને હુકમ આપી ગેઝીટમાં તે વિશે જાહેરનામું બહાર પાડશે. (કલમ ૧૨). વિશેષમાં કલમ ૧૩, ૧૪, ૧૫, જોવી.

થાણા તથા શાળામાં મુકવા બાબતમાં,—ગવર્નર-જનરલ ઈન કૌન્સિલ અથવા સ્થાનિક સરકાર ઔદ્યોગિક, ખેતીવાડી સંબંધી, અથવા સન્માર્ગ પ્રવર્તક થાણાં સ્થાપવાને, અને તેમાં જે ગુન્હા કરનારી જાતના અને તેનાં કેઈ લાગના સંબંધમાં મુકવા હુકમ કરી શકે છે. તેમજ,—સ્થાનિક સરકાર, છોકરા માટે એવી સંસ્થા સ્થાપે, યા હોએ ત્યાં, આવા ગુન્હા કરનારી જાતના માણસોના છોકરાઓને તેમના માબાપ અથવા વાલીઓથી છુટા પાડીને અથવા તેમની પામેથી ખર્ચેડીને સદરજી શાળામાં મુકવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૧૬, ૧૭)

છોકરાં,—એ સજામાં, આ કારણુ સાફ જ વરસથી વધારે ને અરાડથી એછાં ઉમરના સઘળા શખસોનો સમાવેશ થાય છે, એમ સમજવું. ઉમરની બાબતમાં જીલ્લા માજિસ્ટ્રેટનો ઠરાવ આખરનો ગણાશે. (કલમ ૧૭. ૨૬મ ૪, ૫).

વળી, કેઈ કારણુસર છાડી મુકવાનો સ્થાનિક સરકારને અધિકાર છે. (કલમ ૧૮).

ગવર્નર-જનરલ ઈન કૉન્સિલને આવા લેફ્ટાને અમુક થાણામાં બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના કોઈ પણ ભાગમાં રાખવા, યા અમુક જગ્યાએથી અમુક જગ્યાએ ખસેડવાનું ફરમાવવા મુખત્યાર છે, (કલમ ૧૯) તેમજ આ આક્ટના હેતુ સારૂ, આવા શખસોને રહેવા, કામ કરવા, મજૂરી, મેહેનતનાણા અને હરેક બીજી વ્યવસ્થા બાબતમાં ફેલો કરવા અધિકાર છે. (કલમ ૨૦)

શિક્ષા અને કામ ચલાવવાની રીત.—ગુન્હા કરનારી આવી જાતના માણસો નોટીસની શરત મુજબ વર્તવાનું ચુકે, —યા તો, —ગુન્હા કરનારી જાતનો નોંધાયેલો હોય, ને આંશિક સરકારે કલમ ૨૦ પ્રમાણે અમુક હદ, અકુશ તથા સફવર્તનથી ચાલવા તથા રહેવા ફેલો કરી હોય, તેમાંથી અમુક ફેલો તોડે, યા તે વિરૂદ્ધ ચાલે, તો તેમજ પ્રથમ ગુન્હાની સાબીતીને ઠરાવ થયા પછી ચોક્કસ ગુન્હાઓ કીધા હોય, તો વધારાની શિક્ષા થઈ શકે તે સારૂ, —તથા શક બરેલી મિથિતિમા મળી આવે તો, વગેરે બાબતમા જે શિક્ષાઓ ફરી છે, તે બાબતમા કલમ ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪ જોવી તેમને આવા ગુન્હા બદલ વગર વારંટે પોલીસ પકડી શકે છે

.. **ગામના મુખી, રખવાળ, જમીનના ધણીઓએ, ભોગવટો કરનારાઓએ, ખખર આપવાની ફરજ** —જે ગામમાં ગુન્હા કરનારી જાતના કોઈ પણ શખસો રહેતા હોય, તેમના દરેક મુખીએ, ગામના દરેક રખેવાળે, અને જે જમીન ઉપર આવા કોઈ શખસો રહેતા હોય, તે જમીનના દરેક ધણીએ અથવા ભોગવટો કરનારે અથવા તેના એજન્ટે તેને ખખર જે કાઈ મળે તે તાબડતોબ નજીકના પોલીસથાણાના અમલદારને, નીચેની બાબતમા આપવી —

(અ) સદરહુ પ્રકારનો કલમ ૫ મી મા કલ્યા પ્રમાણે હાજર થવાને અને ખખર આપવાને ચુકે, તે બાબત, અથવા

(બ) ગુન્હા કરનારી જાતનો કોઈ પણ નોંધાયેલો શખસ (પ્રસંગ પ્રમાણે) સદરહુ ગામમાંથી અથવા સદરહુ જમીનમાંથી જાય, તે બાબત.

વળી,—કોઈ પણ શખસો કોઈ પણ ગુન્હો કરનારી જાતના છે એવો વ્યાજખી રીતે શક હોય તેઓ (પ્રસંગ પ્રમાણે) ગામમાં અથવા જમીનમાં આવ્યાની ખબર કાંઈ પણ પોતાને મળે, તો તે, પણ ઉપર મુજબ આપવાની ફરજ છે (કલમ ૨૬) આ પ્રમાણે (કલમ ૨૬ પ્રમાણે) કરવામાં ઉપર કહેલા મુખી, રખવાળ, જમીનનો ધણી, ભોગવટો કરનાર, યા એજન્ટ, ચુક્રેશ તો તે પીનલ કોડ કલમ ૧૭૬ ના પહેલા ભાગ પ્રમાણે શિલાને પાત્ર થશે (કલમ ૨૭)

દોરોના અતિક્રમણનો કાયદો (સને ૧૮૭૧ નો ૧ લો આકટ) — (સને ૧૮૮૧ ના ૧ લા આકટથી સુધારેલો)

લાગુ છે તે હૃદ.—આખા બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં લાગુ છે માત્ર કલાકાના મુખ્ય શહેરોમાં લાગુ નહીં તથા સ્થાનિક સરકાર, ગેઝીટમાં જહેર કરી જે અમુક જગ્યાએ લાગુ નથી, એમ ઠરાવે, ત્યાં માત્ર નહીં

વાખ્યા.—“ પોલીસ અમલદાર ” એ સજામાં ગામડાના રખવાળનો પણ સમાસ થાય છે

“ દોરો ”—હાથી, હટ, બેંસ, ઘોડા, ગાય, ટકું, વછેરા, ખચર, ગધેડા, ડુકર, ઘેટા, મેંઠા, મેંઠીઓ, ઘેટા તથા બકરા તથા બકરીઓ તથા તેના બચ્ચાઓ,—સર્વેનો સમાસ થાય છે

સ્થાનિક સરકારના હુકમને અનુસરી ડીરેક્ટ માલસ્ટેટ ડબા કરશે, અને તેની હેખરેખ નીચે હુમેશ સમજવા ડબાવાળાને તેજ નિમશે તે “ સરકારી નોકર ” છે એમ સમજવું ડબાવાળાની ફરજે વિશે કલમ ૭-૮-૯-૧૨-૧૩-૧૪ ૧૫-૧૬ જેવી

સ — જમીનો બિગાડ કરનારાં દોરો બાબત શું કાયદો છે?

જ — હવેકોઈ જમીન ખેડનારો અથવા તેનો વહીવટ કરનારો,— અથવા હરકાંઈ જમીનના પાકનું અથવા ઉપજનું વાવેતર કરવા સાડ જે માણસે નાણું ધીરું હોય, તે માણસ.—અથવા, સદરહુ પાક અથવા ઉપજ અથવા તેનો હરકાંઈ ભાગ વેચાતો લેનારો અથવા ધરણે રાખનારો—સદરહુ પ્રકારની જમીન ઉપર અતિક્રમણ કરીને તે જમીનનો અથવા તેના પાકનો અથવા ઉપજનો બિગાડ કરનારાં દોરને પકડવાને અથવા પકડાવવાને, અને જે ગામની તે જમીન હોય તે ગામને સાડ કરેલા

ડામા તે દોરોને અમથી વાર લગાજ્યા વગર લઇ જવાને અથવા લઇ જવડાવવાને મુખત્યાર છે

દોરોને સફરલુ પ્રમાણે પકડવાની (અ) હરકત નહી થવા બાબત અને દોરોને સફરલુ પ્રમાણે પકડનારા માણસો પાસેથી દોરો (બ) નહી છોડાવવા બાબત, મદદ માંગે તો પોલીસના સઘળા અમલદારોએ મદદ કરવી (કલમ ૧૦).

સાર્વજનિક રસ્તા, નેહર વગેરેને નુકસાન કરનારાં દોરો.—સાર્વજનિક રસ્તા તથા રમવાની જગા તથા વાડીઓ તથા નેહરો તથા મોરીના કામો, તથા બાધો અને તેવાંજ બીજા કામો જે માણસોને અધીન હોય, તે માણસોને તથા પોલીસના અમલદારોને, સફરલુ રસ્તા તથા જગા તથા વાડીઓ તથા નેહરો તથા મોરીના કામો તથા બાધો અને તેવાંજ બીજા કામો અથવા સફરલુ રસ્તાની અથવા નેહરની અથવા મોરીના કામની અથવા બાધની બાબત અથવા બાબતના ટોળાવ બગાડનારા ટોરોને અથવા તે ઉપર અતિક્રમણ કરનારા ટોરોને પકડવાનો અથવા પકડાવવાનો અધીકાર છે અને તે દોરોને અમથી વાર લગાજ્યા વગર છેક પાસેના ડામા તેઓએ લઇ જવા (કલમ ૧૧)

.. નોટ.—કલમ ૧૨ માં દોરો ડામા પુરાયા પછી દંડ લેવાનો દર બતાવ્યો છે, ને કબી ડીન્ટ્રીકટ માછમ્પેટને એમ લાગે કે જમીન ઉપર એ પ્રમાણે દોરો હંમેશ અતિક્રમણ કરે છે, અને પાકનો બિગાડ કરે છે, તો સરકાર ગેઝીટમાં જાહેર ખબર પ્રસિદ્ધ કરી તેથી બમણો દંડ લઇ શકે. તેમ નિયમ ફરમાવી શકશે

કલમ ૧૩—મા,—ડામા પુરેલા દોરનો માલીક યા તેનો એજન્ટ હાજર થઈ દોરોની માગણી કરે, તો ડામાવાળાએ ખરચ વગેરે તેની પાસેથી લઇને પાછા આપવા, અને તેણે દોરો પાછા મળ્યાની સહી કરી આપવી જોઈએ, એમ ક્યું છે

કબી ડામામાં આવ્યા પછી સાત દિવસની મુદતમાં દોરોનો માલીક દોરોની માગણી નહી કરે, તો તે વિષે જાહેર ખબર નિકળી, છેવટ હરાજ થશે, તે બાબત કલમ ૧૪ માં છે. કબી માલીક હાજર થઇ કહે કે ગેર-

કાયદે ઢોરો પકડ્યાં છે અને કલમ ૨૦ પ્રમાણે તે ફરીઆદ કરવાનો છે, તો ખરચના પૈસા ‘ડીપોઝીટ’ અનામત મુકેથી ઢોર આપવા. કલમ ૧૫.

ઢોર ખરીદવાની મનાઈ.—કાયદા પ્રમાણે થએલી હરાજમાંથી કોઈ પોલીસ અમલદારે યા ડયાના રખવાળે ઢોર ખરીદવાં નહી. (કલમ-૧૯).

ઢોર પકડ્યા બાબત ફરીઆદ.—ગેરકાયદે પકડ્યા, યા રાખ્યા હોય, તેવા ઢોર બાબતમાં તેનો માલીક ફરીઆદ કરી શકે (કલમ ૨૦). આવી ફરીઆદ ડીપ્ટીકટ માજીસ્ટ્રેટને, યા બીજા અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને લખીતવાર યા મોહોડાથી થઈ શકે, અને માલીક યા હકીગત જાણનાર નોકરથી પણ થઈ શકે. તે ઉપરથી માજીસ્ટ્રેટ તપાસ કરે, જરૂર પડે તો સમન્સ કરી જવાબદારને બોલાવે, અને યોગ્ય લાગે તો રૂપીઆ એક સો સુધી નુકસાનીના તેની પાસે અપાવે, અને તમામ ડયા-દંડ અને ખરચ પણ અપાવે. ઢોરો ડયામાજ હોય, તો છોડી દેવા હુકમ કરે. (કલમ ૨૧, ૨૨).

હરકત કરવી, છોડવવા.—ઢોર પકડવાના કામમાં જખરીથી હરકત કરશે યા છોડાવશે, તેને છ મહિના સુધી કેદની, અથવા પાનસેહ ડપીઆ સુધી દંડની, યા બેઉ સજા થશે (કલમ ૨૪).

ઢોરોના અતિક્રમણથી બિગાડ.—ઢોરોના અતિક્રમણથી કાઈ જમીનને, યા પાક, યા ઉપજને, નુકસાન થાય, ને ઢોર છુટા બેરીકરાઈથી રાખવાથી તેમ થવા સંભવ હતો, અથવા તેવું જ્ઞાન લાન હતું એમ જણાય તો તેના માલિકને અથવા રખવાળને પચાસ ડપીઆ સુધી દંડ તે બિગાડ બફલ થશે. સરકારે આવું જાહેરનામું અમુક હદમાં કરેથી, આ મુજબ થઈ શકે છે. કલમ ૨૬.

ડયાના રખેવાળની ગફલત.—કાયદા વિરૂદ્ધ ઢોરો છોડે, યા ખરીદે, અથવા ધાસ પાણી ડયામાં ઢોરોને પુરાં ન પાડે, યા કાયદા વિરૂદ્ધ કાંઈ પોતાની ફરજમાં કમર કરે તો, બીજી કોઈ શિક્ષા થઈ શકતી હોય, તે ઉપરાંત, માજીસ્ટ્રેટ આગળ સાબીતી થએથી પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડને પાત્ર થશે. કલમ ૨૭.

નોંદ.—કલમ ૩૧ પ્રમાણે સ્થાનિક સરકાર આ કાયદા પ્રમાણેના પોતાના અધીકાર, ડિસ્પોઝિટ માલસ્ટેટને યોગ્ય લાગે તેટલા આપી શકે છે.

જુગારનો આક્ટ (સને ૧૮૮૭નો આક્ટ ઠથે. સને ૧૮૯૦ના આક્ટ ૧લાથી થએલા સુધારા સાથે).

ક્યાં લાગુ છે, તે હુદ્દ—મુખ્ય શહેરમાં, સાષ્ટિના ટાપુમાં, મુખ્ય ઇલાકાના તમામ રેલ્વે સ્ટેશન તથા સ્ટેશનના કોઇ પણ ભાગથી ત્રણ માઈલની હદમાં, લાગુ સમજવું વળી મુખ્ય સરકાર જાહેરનામું બહાર પાડી જ્યાં લાગુ પાડે ત્યાં પણ લાગુ થશે એમ સમજવું

સદ્દા બાબતમાં.—જ્યાં જ્યાં કાયદામાં “જુગાર” એ સંજ્ઞા આવે છે, ત્યાં “સદ્દા”નો પણ સમાસ તેમાં થાએ છે એમ સમજવું

જુગાર રમવાનાં સાધનો,—મા જુગાર રમવાના વિષય અથવા સાહિત્ય તરીકે વપરાતી કોઈ પણ વસ્તુનો સમાવેશ થાય છે

સ —જુગારનો અખાડો કેને કેહેવો, તેની વાખ્યા આપો.

જ —જ કોઈ ધરનો અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો જે માલુસ ધણી હોય, અથવા જે તેનો વહીવટ કરતો હોય, અથવા જે તે વાપરતો હોય, અથવા જેણે તે રાખી હોય, તે માલુસના કાયદા સાફ અથવા નફા સાફ તે ધરમાં અથવા ઓરડીમાં અથવા જગામાં, જુગાર રમવાના પાના અથવા પાસા અથવા મેજે અથવા બીજાં સાધનો રાખ્યા હોય, અથવા જુગાર રમવાનાં પાના અથવા પાસા અથવા મેજે અથવા બીજાં સાધનો વપરાતા હોય, તે ધર અથવા ઓરડી અથવા જગા,—એવો અર્થ “જુગારનો અખાડો” એ શબ્દોનો આ આક્ટમાં થાય છે એમ સમજવું, પછી તે કાયદો અથવા નફો, તેને તે જુગારના સાધનો અથવા ધર અથવા ઓરડી અથવા જગા વાપરવા બાબતે ભાડાં દાખલ મળતો હોય કે બીજી રીતે મળતો હોએ તે વાતની ચિંતા નથી. (કલમ ૩).

સ.—જુગારનો અખાડો રાખવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—“(અ) કોઈ પણ ધરનો અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો ધણી અથવા તેનો વહીવટ કરનારો, અથવા તે વાપરનારો

જુગારના અખાડાના કામ સાડ તે કહાડશે અથવા રાખશે, અથવા વાપરશે તેને,

(બ) સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ધરનાં અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો ધણી અથવા તેનો વહીવટ કરનારો ઉપર કહેલાં કારણ સાડ બીજા કોઈ માણસને તે ધર અથવા ઓરડી અથવા જગા જાણીબુજીને અથવા જાણીબેઠીને કહાડવા ફેરે, અથવા તેનો વહીવટ કરવા ફેરે, અથવા તે રાખવા ફેરે, અથવા તેનો ઉપયોગ કરવા ફેરે તેને,

(ક) સદરહુ કારણ સાડ કાહાડેલા, વહીવટમાં લીધેલાં, રાખેલાં, અથવા ઉપયોગમાં લીધેલા સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ધરમાં અથવા ઓરડીમાં અથવા જગામાં જુગાર કામની સંભાળ અથવા વ્યવસ્થા જે રાખતો હશે અથવા તે કામ ચલાવવામાં કોઈ રીતે જે મદદ કરતો હશે તેને,

(ડ) સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ધરમાં અથવા ઓરડામાં અથવા જગામાં આવજાવ કરનાર માણસો સાથે જુગાર રમવા સાડ પૈસા જે માણસ ધીરજે અથવા પુરા પાડશે તેને, પાંચસે રૂપિયા સુધીના દંડની શિક્ષા થશે, અથવા ત્રણ મહિના સુધીની કેદની શિક્ષા થશે ” (કલમ ૪)

સ.—જુગારના અખાડામાં જુગાર રમવા બાબત શિક્ષા સાડ શું નિયમ છે?

જ.—સામાન્ય જુગારના અખાડામાં, પાનાથી, પાસાથી, ‘કાઉટર’ યાને ઘોડીથી, અથવા જુગાર રમવાના બીજા સાધનથી, રમતા અથવા જુગાર રમતાં પકડાશે,—અથવા કાંઈ પણ પૈસા સાડ, અથવા શરત સાડ, અથવા ‘સ્ટેઇક’ સાડ, અથવા બીજી રીતે જુગાર રમવા સાડ ત્યાં હાજર હોઈને પકડાશે તો તેને ૨૦૦ રૂપિયા સુધી દંડ, યા એક મહિના સુધી કેદની શિક્ષા થઈ શકશે.

વળી,—જુગારના અખાડામાં જુગાર અથવા દાવ ચાલતો હશે, તે વખતે ત્યાં કોઈ પણ પકડાશે, તો વિરૂદ્ધ સાબીત ન થાયે ત્યાં સુધી તે

જુગાર રમવા સાડ, ત્યાં ગયો હતો, એવું કાયદો માની લેશે એમ સમજવું. (કલમ ૫).

સ.—જુગારના અખાડામાં પેસવાની સંત્તા પોલીસને કોણ આપી શકે, ને તેઓ શું કરી શકે?

જ.—આ આખતમા ફડી કલમ લાગુ છે મુખ્ય શહેરમાં પોલીસ કમીશનર, અને બહાર કોર્ટ કર્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ, યા, ડીસટ્રીક્ટ પોલીસ મુપરીન્ટેન્ડન્ટ, યા કોર્ટ આસીસ્ટન્ટ પોલીસ મુપરીન્ટેન્ડન્ટ જેને આ આખત સરકારે ખાસ અખત્યાર આપ્યો હશે, તેની આગળ કસમ ઉપર એવી ફરીયાદ યા ખપ્પર થાએ કે ફલાણુ ધર, યા ઓરડી, યા જગા જુગારના અખાડા સાડ વાપરવામાં આવે છે એવું માનવાનો સખખ છે, તો જરૂર લાગે તે પ્રમાણે આવા સંશય વિશે તપાસ કરી પોતાને ખાત્રી થએથી, એક ખાસ યાને ‘રપેશીયલ’ વારંટ તે કાઢાડી શકે, અને તે કોર્ટ પોલીસ ઈન્સપેક્ટર યા સખ ઈન્સપેક્ટરથી ઓછા ફરજનનો નહીં એવા પોલીસ અમલદારને એવી સંત્તા આપી શકે કે,—(અ)—સદરહુ કોર્ટ ધર, ઓરડી યા જગામા, રાતે યા દલાડ જરૂર લાગે તેમ માણસોની મદદ લઇ જખરદખ્તીથી તેણે પેસવું, (બ)—ત્યાં ખરેખર જુગાર તે વખતે ચાલતો હોય કે નહીં, તો પણ ત્યા હાજર મળે તે માણસોને કેદ પકડી કોર્ટ માજીસ્ટ્રેટ આગળ લઈ જવા, (ક)—જુગાર રમવાના જે સાધનો, પૈસા, તથા ક્રીમતી જણસો ત્યાં જડે અને તેનો જુગાર રમવા સાડ ઉપયોગ કર્યો છે, યા કરવાનો ધરાદો હતો એવો સંશય લાગવાનું વ્યાજખી કારણ લાગે, તે સર્વે જખ કરવા, (ડ)—તેમાં ઉપર પ્રમાણે પેઠા ખાદ, જુગારના સાધનો સંતાડયાં છે એમ વ્યાજખી શક ઉપરથી તે ધર યા ઓરડીના સઘળા લાગની જડતી લેવી, તેમજ ત્યા કેદ કરેલા માણસોનો ઝાડો લેવા અને તેમાં જુગાર રમવાનાં સાધનો જડે, તે જખ કરવાં,— આ પ્રમાણેનો વારંટ કાઢાડી હુકમ આપી શકે. (કલમ ૬).

નોટ.—પણ ત્યાં માણસ કેદ કરવામાં આવે, તેના અખની જડતી લેતાં, જે પૈસા વગેરે મળે, તે જખ કરશે, તો તે જુગારના સાધન તરીકે નહીં ગણાય, ને પૈસા જેના કખખમાંથી મળ્યા હશે તેને પાછા મળશે, ને સરકાર ખાલસા નહીં થશે, એમ મુંખ હાથ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે, તે ચાદ રખવું.

જુગારના અખાડાનો પુરાવો.—ઉપર પ્રમાણે વારંટથી પોલીસ અમલદાર ઘરમાં પેસે, ત્યાં જડતી લેતાં, પાસા, દાવ, કાર્ડ, બોર્ડ, મેજ વગેરે જુગારના સાધનો મળી આવે, તો કલમ ૭મીથી એમ હર્થુ છે કે (કુશલતાની રમત સાડ તે ન રાખ્યાં હોય તો) આવી જગા જુગારનો સામાન્ય અખાડોજ છે ત્યાં પોલીસના દેખતાં રમત યા જુગાર ચાલતો હતો, એમ કાઠ પણ સાબીતીની જરૂર નથી તેમજ, ત્યાં પકડાએલા સર્વે શખસો જુગાર રમવા સાડજ હાજર હતા, એમ કાયદો માની લેશે, તેથી વિરૂદ્ધ ઠરાવવું હોએ, તેણે પુરાવો તેવો આપવો જોઈએ.

કલમ ૭ ઉપર વિશેષ સમજુતી —આવો વારંટ કલમ ૬ પ્રમાણેનો આપી શકે, તેવો કોઈ અમલદાર પોતે જાતેજ વગર વારંટે પણ તેવા જુગારના અખાડામાં દાખલ થઈ શકે છે જે અમલદાર વારંટ આ કામમાં આપી શકે, તે પોતે જાતે કાઠ ખચર મળેથી આવા જુગારના અખાડામાં જઈ શકે, ને વાગટથી જેમ થઈ શકે તેમ જડતી લઈ શકે. ત્યાં સાધનો જુગારના મળે તે જેમ કહે, અને ત્યાં હાજર મળે તેને ફેદ પણ કરી શકે આ પ્રમાણે કરવામાં ગેરકાયદે કાઠ નથી પણ આવા પેસનાર અમલદારે જુગારની જાતે કોર્ટમાં એ જુગારના કેસમાં આપવી પડશે. એમ હર્થુ છે, અને આમ તે પોતે કરે, ત્યારે કલમ ૭ પ્રમાણેનું અનુમાન કાયદા પ્રમાણે લઈ નહીં શકાય. એ યાદ રાખવું જરૂરનું છે

પ્રથમ પોતાની રૂબરૂ પ્રતિજ્ઞા ઉપર ફરીયાદ થઈ હોએ, ને તેથી પોતે વારંટ કાઢાડી કોઈને પેસવા અપ્પત્યાર આપ્યો હોએ, ને તે પેસનાર અમલદારને જડતી ફરિયાદમાં જુગારના સાધનો મળી આવે, ત્યારે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા ઉપર આપેલી ખચર ખરી હરી છે, એમ ગણી શકાય, અને કાયદો પરવાનગી આપે છે કે કલમ ૭ મુજબ અનુમાન કાઢાડી શકાશે. ઉપર પ્રમાણે હાઇકોર્ટે ઠરાવ્યું છે, તે યાદ રાખી, કામ લેવું

જુગારના સાધનોનો નાશ કરાવી નાંખવો.—માજસ્ટ્રેટ આગળ જુગારનો કેસ સાબીત થએથી, ત્યાં મળેલાં જુગારના સાધનોનો નાશ તે કરાવી શકે છે. (કલમ. ૮).

નોટ.—કલમ ૪ અને ૫, ના ગુન્હામાં, જે શખસ ત્યાં પકડાએ તે શખસ પૈસા સાડ રમતો હતો, એમ પુરાવો કરવાની જરૂર નથી. (કલમ ૬).

કોઈએક જુગારીને માફી આપી સાક્ષી લેવા બાબતમાં,—
જુગાર રમનારાઓ પૈકી કોઈએક જુગારીને માફી આપી પ્રતિજ્ઞા ઉપર
તેની સાક્ષી તે કામમાં લઈ શકાએ માજીસ્ટ્રેટ તેવો લખીત દાખલો તેને
આપશે ; અને તે વખત પેહેલાં તેના જુગાર રમવાના કૃત્યની તેને માફી
થશે. (કલમ ૧૦)

ધનામ બાબત.—આતમીદારને ધનામ આપવા બાબતમાં, તોલો-
મતદારને કરેલા દંડનો ટૂંક થી વધારે નહી તેવી કોઈ રકમ, અથવા કલમ
૮ પ્રમાણે જમ કરેલાં જુગારના સાધનો વેચવા હુકમ કર્યો તો તેમાથી,
યા પૈસા સરકાર ખાલસા કરવા તે કલમ પ્રમાણે હુકમ કર્યો તેમાથી,
આપવા, તે કેસનો ચુકાતો કરનાર માજીસ્ટ્રેટ હુકમ કરી શકે છે.
(કલમ ૧૧).

જાહેર રસ્તા ઉપર જુગાર.—હર કોઈ ગળ્યમાર્ગમાં, અથવા
લોકો જઈ શકે, અથવા જવાની છુટ હોએ એવી જગામાં, અથવા રાહા-
દારીના ઠેકાણામાં કોઈ કુશળતાની રમત વગરની બીજી કોઈ પણ રમતમાં
વપરાતા હોય, તેવે પાને, પાએ, ‘કાઉટર’ થી, અથવા જુગારના બીજા
સાધનોથી પૈસા સાડ અથવા બીજી કીમતદાર વસ્તુ સાડ જુગાર રમતો
પકડાશે,—અથવા એવી જાહેર જગામાં અથવા ઠેકાણામાં કોઈ પક્ષી
.. યા જનાવર લડાવતાં કોઈ માણસ પકડાશે,—અથવા,—તેને કોઈ પક્ષી
યા જનાવર લડાવવામાં હાજર રહીને મદદ અથવા સાહાય કરતાં પકડાશે,
—તેવાઓને પોલીસ અમલદાર વગર વારંટ પકડી શકશે, અને ગુન્હો
સાબીત થએ કોઈ માજીસ્ટ્રેટ તેને ડીપીઆ પચાસ સુધી દંડની, અથવા
એક મહિના સુધી કેદની શિક્ષા કરી શકશે, અને સાધનો જે જડે તેનો
નાશ કરવાનો, તથા પક્ષી તથા જનાવર વેચી નખાવવાનો, હુકમ કરી
ઉપજ સરકાર જમા કરશે. (કલમ ૧૨)

નોટ.—આ આકટ કુશળતાની કોઈ રમત,—જેવી કે ઘોડાની શરત, ને લાગુ
નથી (કલમ ૧૩).

નોટ.—ફક્ત આ બારમી કલમને સાફ, એટલે જુગાર જાહેર રસ્તામાં,
યા જગામાં રમતો હોય તોજ, પોલીસ વગર વારંટ ગુન્હેગારોને આ કાયદા મુજબ
પકડી શકે છે. એ પ્રમાણે, કલમ ૧૨ ના કામમાં “ચાર્જ-શીટ” લાગે. પણ, બીજા
જુગારના કામોમાં તેમ ન લાગે. માજીસ્ટ્રેટ આજળ ફરીઆદ નોંધાવવી પડે

જામીન.—જુગારનો હરેક ગુન્હો જામીન લાયક છે, તેથી પકડેલા શખસ જામીન આપે, તો લેવો. જામીન હમેશ માંગવો

જડતીઓ આ કાયદા પ્રમાણે લેતાં, પચો હમેશ હાજર રાખવા.

કલમ ૬ ઠી પ્રમાણેનો વારંટ.—હમેશ કામમાં કાગળ તરીકે દાખલ થવા ફોર્ટમાં રજુ કરવો. પ્રતિક્ષા ઉપર તેવા વારંટ સાડ ચઢેલી જુબાની ખાતમી દારની હોય છે, તેથી તે રજુ કરવાની જરૂર નથી

હુથીઆરનો આક્ટ. (સને ૧૮૭૮ નો ૧૧ મો).

વાખ્યા.—હુથીઆર—એટલે તેમાં અગ્નિશસ્ત્રા, સંગીન, તરવાર, ખજર યા કટારી, ભાલા તથા તેના ફળાં, તથા કામઠા તથા તીર, અને તોપ, હુથીઆરના ભાગ, અને હુથીઆર તૈયાર કરવાના યંત્રનો પણ સમાસ થાય છે. (કલમ ૪)

યુદ્ધ સામગ્રી.—ની વાખ્યા સાડ કલમ ૪ થી જુઓ ગધક, સુરોખાર, સીસુ—એનો તેમા સમાસ નથી.

શકને પ્રસંગે હુથીઆર લઈ જનારને કોણુ પકડી શકે —કોઈ ગેરકાયદાસર કારણુ સાડ વાપરવાના ધરાધારી, યા ઉપયોગી પડે તેવા ધરાધારી કાંઈ હુથીઆર લઈ જવામાં આવે છે, પછી તે સાડ લાઈસન્સ હોય કે ન હોય, તોપણ, એમ માનવાનો વાજખી સખખ યા કારણુ હોય ત્યારે, કોઈ પોલીસ અમલદારને, તેમજ હર કોઈ શખસને, તેવા હુથીઆર યા યુદ્ધ સામગ્રી લઈ જતા જડે ત્યારે તેવા લઈ જનાર માણસને વગર વારંટે તેઓ પકડી શકે. તેમજ હુથીઆર તથા યુદ્ધ સામગ્રી જમ કરી શકાય. ખાનગી માણસે આ પ્રમાણે ક્યું હોય, તો પકડેલા માણસને તથા હુથીઆર વગેરે ને કોઈ પોલીસ અમલદારને તુરત ખાધીન કરવા. આ પ્રમાણે સોંપવામાં આવે, યા પોતેજ પકડ્યાં હોય, તેવાં માણસ તથા હુથીઆરને માજીસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાં. (કલમ ૧૨).

હુથીઆર ખાંધીને ફરવું તથા હુથીઆર કબજામાં રાખવા ખાખત.

કલમ ૧૩ મી માં,—લાઈસન્સ શિવાય, યા તેની શરતથી વિરૂદ્ધ હુથીઆર ખાંધીને ફરવાની મનાઈ છે શિક્ષાની કલમ ૧૯ મી ની રકમ (ઈ) માં ખતાવેલી છે.

કલમ ૧૪ મી માં,—લાઇસન્સ વગર, યા તેની શરતથી વિરૂદ્ધ કોઈ માણસ તોપ, અથવા અગ્નિશસ્ત્રો, અથવા યુદ્ધ સામગ્રી, અથવા લશ્કરી સ્ટોર પોતાના કબજામાં અથવા પોતાના નિર્બંધમાં રાખવો નહીં, એમ ઠરાવ્યું છે. શિક્ષા સાડે કલમ ૧૯ ની રકમ (ક) જેવી.

કલમ. ૧૬ મી માં,—જે હથીઆરો કબજામાં રાખવા ગેર કાયદાસર થયા હશે, (પછી કોઈ લાઇસન્સ રદ થયાને લીધે, યા તેની મુદત પુરી થયાને લીધે હોય, તોપણ), તે જેના કબજામાં હોય તેણે નજીકના પોલીસ થાણામાં ત્યાંના અમલદારને સોંપી દેવા જોઈએ.

નોટ.—લાઇસન્સ કયા અમલદારે શુ શરતોથી આપવું, તે મર્યાદા ઈંડીઆ સરકાર કાનુન વખતે વખત કરી નક્કી કરે. એવું લાઇસન્સ રદ કરવાનો અધિકાર, તે આપનાર, અથવા ડીસટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ, યા ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં પોલીસ કમીશનરને છે. અને આ આક્ટ વિરૂદ્ધ કોઈ ગુન્હો કર્યાની સાબીતી જે જરૂર અથવા માજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કોઈ ફોજદારી કામમાં થઈ હોય, તેને છે. (કલમ ૧૭, ૧૮)

કલમ. ૧૯ મી માં,—શિક્ષા, જુદા જુદા ગુન્હાની ખતાવી છે. ઘણામાં ઘણી શિક્ષા ત્રણ વરસ સુધી કેદની, અથવા ફંડની, અથવા બેઝની છે.

કાગનીઝેબલ કે નહીં.—કલમ ૧૩ મી—હથીઆર બાંધીને ફરવા બાબતની, તથા કલમ. ૧૪ મી—અગ્ની—શસ્ત્ર, યુદ્ધ સામગ્રી અથવા લશ્કરી સ્ટોર પોતાના કબજામાં યા નિર્બંધમાં કોઈ રાખે તે બાબતની,—આ બેહુ કલમો પ્રમાણેના ગુન્હાઓ “કાગનીઝેબલ” છે. તેથી પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે. પણ કલમ ૧૯ ની રકમ (ક) પ્રમાણેના ગુન્હાની બાબતમાં કોઈ માણસની ઉપર કામ ચલાવવા ત્યાંના ડીસટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટની, અને ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં પોલીસ કમીશનરની પ્રથમ મંજૂરી મેળવવી જોઈએ. (ક. ૧૩, ૧૪ માં જામીન લેવા).

ગુન્હાની ખબર આપવાની ફરજ.—આ આક્ટ વિરૂદ્ધ કોઈ ગુન્હો કર્યાની ખબર જે જે માણસને હશે તેણે તે ખબર કોઈ છેક નજીકના પોલીસ અમલદારને અથવા માજિસ્ટ્રેટને હંમેશા આપવાની પોતાની ફરજ

છે, એમ સમજવું. તેમ ન કરવાનું અગર તેનું કાંઈ વ્યાજબી કારણ હશે, તો તેણે સાબીત કરવું પડશે. (કલમ. ૨૮).

ઝાહુડો લેવાનો અધિકાર.—કલમ ૧૯ ની ૨૬મ (ક) પ્રમાણે શિક્ષા કરવા જોગ ગુન્હા બાબતમાં ઝાહો લેવાનો અધિકાર કોઈ પણ પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટરને છે. (કલમ. ૩૦).

વિશેષ સમજૂતી.—આક્ટમાંથી કેાણુ બાતલ કરવામાં આવ્યા છે, તેનુ લીસ્ટ દર વરસે સરકાર ગેજટમાં જાપી પ્રસિદ્ધ કરે છે. હથીઆર રાખવાનો પરવાનો દરેક ડીસ્ટ્રીક્ટમાં, ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ આપે, અને તે ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટને અભીપ્રાયે પુછીને આપે એક ડીસ્ટ્રીક્ટ કરતા વધારેનુ આપવુ હોએ, ત્યારે ડીવીઝનના કમીશનરની પણ સહી (કાઉન્ટર સીગનેચર) લાઇસન્સ ઉપર જોડાએ. દરેક તાલુકાના સબ ઇન્સ્પેક્ટરની ઓફીસમાં લાઇસન્સફાર હથીઆર ધારણુ કરનારના લીસ્ટ રહે છે, તેમાં કઇ જાતનું હથીઆર, તેનુ તપસીલવાર વર્ણન પણ લખાએ છે. યુદ્ધ સામગ્રી વેચવાની દુકાનનુ ઇન્સ્પેકશન પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે તથા ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટે તથા આસીસટન્ટે, તથા તાલુકાના ઇનચાર્જ-ડીવીઝન-માજીસ્ટ્રેટે કરવાનુ હોએ છે તે ઉપરાંત ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ પણ કરવુ પડે છે

છપાઈ બહાર પડશે

તા. ૧ લી અક્ટોબર ૧૯૧૪ સુધીમાં

ચોપડી નામે

ડીટેક્ટીવની ફરજ.

કર્તા

રાવ સાહેબ પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર.

જામાં,—“ ડીટેક્ટીવ ”—યાને છુપી તપાસ કરવા સથળે અનેક રસ્તાઓ, યુક્તિઓ, અને તજવીજો, અને તેના અંબધમાં ઘણીજ ઉપયોગી અને અનુભવસિદ્ધ સૂચનાઓ અને સમજૂતીઓ આપેલી છે

કીમત એક રૂપીયો

સૂચના.—તા ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૪ સુધી અગાઉથી આદ્યક તર્જક નામ, કર્તા પાસે નોંધાવેથી, આ ચોપડી બાર આને મળશે. ટપાલ ખર્ચ વગેરે માફ.

